

|| NAGY ALÍZ

ILLIBERÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁG

A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁG-
POLITIKA KÖVETKEZMÉNYEI
ERDÉLYBEN

ELTE | TÁTK

Nagy Alíz

Illiberális állampolgárság

A magyar állampolgárság-politika következményei Erdélyben

Nagy Alíz

Illiberális állampolgárság

A magyar állampolgárság-politika következményei Erdélyben

Budapest, 2022

A kötet az ELTE Oktatási és Képzési Tanácsa tankönyv- és jegyzettámogatási pályázatán támogatásban részesült.

© Nagy Alíz, 2022

ISBN 978 963 463 986 2

ISBN 978 963 489 449 0 (PDF)

www.eotvoskiado.hu

ELTE | TáTK
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Felelős kiadó: az ELTE Társadalomtudományi Kar dékánja

Kiadói szerkesztő: Kiss Ernő Csongor

Projektvezető: Csanádi-Egresi Nóra

Tördelés: Balázs Andrea

Borítóterv: Csele-Kmotrik Ildikó

Nyomdai kivitelező: Multiszolg Bt.

Jakinak és Petinek

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	9
I. RÉSZ	
1. Bevezetés	17
2. Az állampolgárság fogalma és változása	25
2.1. Az állampolgári kapcsolat és állampolgársági politikák	26
2.2. Az állampolgársági tanulmányok fejlődése	32
2.3. Az érdekérvényesítés változása az állampolgársági politika következményeként ..	41
2.3.1. A romániai érdekérvényesítési politika	45
3. Illiberális fordulat Magyarországon	51
4. Magyarország állampolgársági szabályozásának története	57
4.1. Intézményrendszer	64
5. Az állampolgárság kiterjesztése	67
6. A választójog kiterjesztése és az állampolgárok megkülönböztetése	75
7. Az illiberális állampolgárság feltételei	85
II. RÉSZ	
8. Az erdélyi intézményrendszer szerepe	95
8.1. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács	96
8.2. Demokrácia Központok	99
8.3. Erdélyi Magyar Néppárt	100
8.4. Az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány	104
9. A szervezetek működésének megismerése – Módszertani áttekintés	111
9.1. Az adatok elemzésének módszere	119
9.1.1. Dokumentumok tartalomelemzése	120
9.1.2. Kommunikációs stratégiák diskurzuselemzése	121
9.1.3. Intézményi kapcsolatok konceptuális elemzése	122
9.2. Etikai megfontolások	127
10. Az erdélyi szervezetek érdekérvényesítésének csökkenése az adatok alapján ..	129
10.1. A politikai cselekvési tér átalakulása a dokumentumokban	129
10.2. A kiterjesztett politikai közösség megjelenése a kommunikációs stratégiákban ..	138
10.3. A kapcsolatrendszer kiterjesztése Erdélyben	151
10.4. A magyar kormány mint etnikai párt	160
11. Az illiberális állampolgárság intézményrendszere Erdélyben	163
Bibliográfia	175
Táblázat- és ábrajegyzék	195
Mellékletek	197

ELŐSZÓ

E kötet a doktori disszertációm szerkesztett változata. A könyv az állampolgárság intézményével, fogalmának és tartalmának változásával foglalkozik. Bemutatja a magyar állampolgárság-politika átalakításának folyamatát és annak hatását ott, ahol e politikának legnagyobb számban kitett emberek élnek, Erdélyben. Egyszerre tárgyal olyan általános kérdéseket, mint az állampolgárok egyenlősége, a politikai részvétel, az érdekképviselet problémái, a politikai berendezkedés alakulásának következményei. Valamint rámutat olyan sajátos politikai praxisokra, amelyek az állampolgársági politika folyamánként jöttek létre az így egyedivé váló erdélyi politikai térben.

A kutatás során arra vállalkoztam, hogy az egyébként sok szempontból vizsgált erdélyi kisebbségi magyar közösség életének egy eddig talán még kevésbé ismert szegmensét tárjam fel. Az erdélyi kisebbségi magyar közösség szervezeteinek vizsgálatát végzem el, azzal a céllal, hogy rámutassak bizonyos (anya)állami politikák egy másik állam területén kifejtett hatásaira.

A kötet két részből áll. Az első (1–7. fejezet) egy, a társadalom- és politikatudományi irodalomból és leginkább az állampolgárság-tanulmányokból (*Citizenship Studies*) inspirálódó munka, amelynek elsődleges célja, hogy megmutassa az olvasó számára a magyar állampolgárság-politika sajátosságait. A szöveg második része (8–11. fejezet) a doktori disszertáció követelményeinek megfelelően megírt kutatási jelentés, amely a témában végzett közel egy évtizedes kutatómunka összegzése.

A kötet kulcsfogalma tehát az állampolgárság, amit egy olyan alkotmányos intézményként fogok fel, amelynek alakítása együtt jár a politikai közösség formálásával. A kötetben bemutatom a magyarországi állampolgársági politika fejleményeit a 2010-et követő időszakra fókuszálva. Rámutatok arra, hogy a határokat relativizáló politikaiközösség-felfogás hatással van az erdélyi kisebbségi magyar közösségre is. A kutatás során egyfelől megvizsgálom azt a mechanizmust, amely alapján egy új összetételű politikai közösség jön létre. Másfelől bemutatom, hogy ebben a módosult, kiterjesztett politikai közösségben hogyan alakítja át egyik állam egy másik állam szervezeteinek tevékenységét.

Az I. részben az állampolgárság fogalmát tárgyaló irodalmat dolgozom fel. Így valójában egy klasszikus szakirodalmi áttekintést nyújtok az állampolgársági tanulmányokat a liberális alkotmányosság szempontjából megközelítő szerzők munkáiból. Ez egy alapvetően normatív jog- és politikafilozófiai összefoglaló, amelyre építve meghatározom a kötetben kirajzolódó állampolgárság-koncepciót. A bemutatott szövegek főképpen arra keresik a választ, hogy a liberális alkotmányosság keretében milyen mértékben módosítható az állampolgárság fogalma, meddig terjednek annak határai, és a különböző átalakítási folyamatokban milyen igazolási elképzelések tekinthetők legitimnek.

Az *I. rész* végén röviden áttekintem a magyar állampolgársági szabályozás történetét. Így az olvasó teljesebb képet kap a vonatkozó állami politikákról. Itt mutatom be azt a politikai fordulatot is, amelynek keretében a kutatás tárgyát képező átalakulás zajlik.

Mindezeket összevetve írom le, hogy a magyarországi illiberális fordulat egy, a liberális alkotmányosság sztenderdjeivel nem igazolható állampolgársági szabályozást hozott létre. Ez az elmúlt tizenegy év tapasztalatai alapján, a sajátos – nevezzük akár illiberális, populista, autoriter – politikai berendezkedést ismerve nem váratlan következtetés. A kötet *II. része* viszont arra az eddig teljességében el nem végzett feladatra vállalkozik, hogy bemutassa ennek a rendhagyó politikának a páratlan erdélyi következményeit.

A *II. rész* elsősorban egy szociológiai és antropológiai eszközökre támaszkodó elemzés. Ebben először bemutatom a kötetben vizsgált szervezetek történetét, az erdélyi kisebbségvédelmi intézményrendszer létrejöttének körülményeit. Ezt követi a kötet empirikus része. Itt a teljesség kedvéért megtartottam a doktori disszertációra jellemző szigorú feltételeknek megfelelő módszertani áttekintést, de ezt az olvashatóság kedvéért egyszerűsítettem, rövidítettem. A hivatkozásokat, szakirodalomra utalásokat megtartottam, így az olvasó ugyanúgy utána tud járni a módszertani megfontolásoknak, azonban a teljes módszertani leírásért érdemes a disszertáció online elérhető verziójába belelapozni (Nagy 2019). A kutatás kezdetekor készített (mára már kevésbé releváns) interjúkat is kivágtam e kötetből, ezekért érdemes szintén az online elérhető értekezést felkeresni.

A kutatás egy három lépésből (a szövegben elemzési szintnek nevezett részekből) álló vizsgálat. Célja, hogy komplex képet adjon az elemzett szervezetek tevékenységéről. A többrétű módszertani struktúra segítségével a kutatás eredményei megerősítik azt az előzetes feltevést, miszerint a szervezetek tevékenysége a magyar állam beavatkozásának, azaz az állampolgársági törvény módosításának következményeképpen alapvetően megváltozik. A kutatás így azt mutatja, hogy a határon túli kisebbségi magyar közösség tagjainak érdekeit korábban érvényesítő szervezetek mozgásteret beszűkül, a magyar állammal való kapcsolatuk miatt a területi érdekérvényesítési képességük csökken.

A kötetben egyszerre problematizálom a vizsgált szervezetek új szerepvállalásának következményeit, és felhívom a figyelmet arra, hogy a határon túli állampolgárok politikai közösségen belüli tagsága sem biztosított az egyenlőség követelményeinek megfelelően. Rámutatok, hogy a vizsgált aktorok pozíciója a területi államban megváltozik, érdekérvényesítő képességük az anyaállami politika következményében csökken. Az állampolgársági politikán keresztül a magyar állam az erdélyi szervezeteket magához láncolja, és függő helyzetben tartja. Mindennek jellemzésére a kötetben megalkotom az *illiberális állampolgárság* fogalmát, amely a leginkább képes a bemutatott mechanizmust megragadni. Ebben a rendszerben az állampolgárság már nem az állam és egyenlő polgárai közötti viszony, hanem egy olyan intézmény, amelyre támaszkodva az illiberális politikai hatalom fenntartja önmagát.

A kötet lezárul a 2018-as magyarországi választásokkal. A bemutatott politikai dinamikák ezt az állapotot tükrözik. Azóta természetesen (át)alakultak azok a politikai terek,

amelyekről a kutatás szól. Az erdélyi politikai pártok új szövetségeket kötöttek („Indoklást kapott az Erdélyi Magyar Szövetség, hogy miért nem olvadhat össze az EMNP és az MPP” 2021; CS.PT./MTI 2020), és változott a magyar kormányhoz való viszonyuk is (Babos 2021; Sipos 2021). A romániai politikai mező is megváltozott („Az RMDSZ-nek is lesz miniszterelnök-jelöltje, de a prioritás a hármas koalíció helyreállítása” 2021). Az elmúlt másfél évben a pandémia is egyértelműen befolyásolta az anyaállam határon túli kisebbséghez való viszonyát. Mindezek arra engednek következtetni, hogy továbbra is releváns a kötetben elemzett állampolgárság-politika vizsgálata.

A határon túli magyarok bevonása a magyarországi politikába változatlanul megmaradt. A magyarországi országgyűlési választások közeledtével megkezdődött a kapcsolatfelvétel a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárokkal („770 ezer határon túli szavazónak küld értesítőt a választási iroda” 2021), és a vizsgált erdélyi szervezetek is megkezdték aktuális regisztrációs kampányukat („Magyarországi választások 2022” 2021; „Regisztrációs kampányt indít az Eurotrans Alapítvány a 2022-es magyarországi választásokra” 2021; <https://regisztracio.ro/> 2021). Ez a 2022-es választásokat megelőző időszak érdemben már nem része a kutatásnak. Az azonban egyértelmű, hogy a kötetben bemutatott jelenségek továbbra is a kiterjesztett magyarországi politika, így az erdélyi politika velejárói.

Szokás a határon túli kisebbségekkel kapcsolatban arra hivatkozni, hogy nagy számuk miatt érdemes velük kapcsolatos kutatásokat végezni. (A számok tekintetében egyébként jelenleg a választásra regisztrált, lakóhellyel nem rendelkező személyek kiteszik a választópolgárok több mint 6%-át; a kézirat lezárásakor, 2022 januárjában mintegy 530 ezer személy kérelmezte a választói névjegyzékbe vételét, ebből 215 ezer regisztráció érkezett Románia területéről. A jelenlegi politikai helyzetben ez meghatározó tömeg.) Én is azzal kezdem a kötetet, hogy azért éppen Erdély a kutatás tárgya, mert itt él a legtöbb állampolgársági politika által érintett személy. Véleményem szerint viszont ma a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikai kérdések tisztázása nem számuk miatt megkerülhetetlen, hanem pusztán a magyar politikai közösség sajátos jellegéből következik. A magyar politikai közösség magában foglalja a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárokat, akiknek jogait az alkotmányosság minimumszten-derdjeinek megfelelően kell biztosítani, a lakóhellyel rendelkező állampolgárokéhoz hasonlóan. Mégsem látni releváns törekvést ennek tisztázására.

A kötet címe *Illiberális állampolgárság*, amely az állampolgárság egy olyan koncepcióját mutatja be az olvasó számára, amelyet az alkotmányosság demokratikus követelményeit figyelmen kívül hagyva hoztak létre, és amely egy nem demokratikus politikai berendezkedés eredményeképpen, kisebbségi pozícióban lévő szervezetekre támaszkodva, azokat kihasználva valósul meg. A klasszikus liberális állampolgárság felfogását így kifordítja, és elemeiben roncsolja. Egy potenciális jövőbeni alkotmányos újraépítés része kell hogy legyen az is, hogy az állampolgárság intézménye megszabadul a ráhelyezett illiberális tehertől, és ezzel egy időben felszabadítja a határon túli kisebbségi szervezeteket a káros, a területi államban történő érdekérvényesítési lehetőségeiket beszűkítő politikai nyomás alól.

Ajánlom a kötetet mindazok számára, akiket a magyar állampolgárság-politika mélységeiben érdekel, hiszen feltárja annak eddig talán kevésbé ismert (árny)oldalait is. Emellett abban bízom, hogy az egyes fejezetek külön-külön is hasznosak azok számára, akik az állampolgárság-tanulmányok egy-egy részletével szeretnének megismerkedni. Az olvasó továbbá betekintést nyerhet az erdélyi kisebbségi magyar közösség intézményeinek egy korábban nem alkalmazott módszer szerinti vizsgálatába, amely, reményeim szerint, izgalmas árnyalataira mutat rá a határon túli politizálásnak.

A doktori disszertációban már megköszöntem azon személyek támogatását, akik az elmúlt tíz évben hozzájárultak ahhoz, hogy ezt a kutatómunkát elvégezzem. Most is szeretném kiemelten megköszönni témavezetőmnek, Majtényi Balázsnak azt az első pillanattól kezdve biztosított szakmai támogatást, amely segítette a kutatói szemléletem formálásában. Továbbá köszönettel tartozom Kopper Ákos, Kántor Zoltán, Örkény Antal, Bárdi Nándor és Lönhárt Tamás észrevételeiért, hozzászólásaiért, amelyek a disszertáció végleges tartalmának, formájának kialakításában segítségemre voltak. Emellett hálával tartozom az ELTE Társadalomtudományi Kar Politikai és Nemzetközi Tanulmányok Intézete oktatóinak, ezen belül is az Emberi Jogi és Politikatudományi Tanszék oktatóinak, kollégáimnak, és a CEU Nationalism Studies Program oktatóinak, akik kurzusaikkal, javaslataikkal és kérdéseikkel alakították gondolkodásomat. Hálás vagyok továbbá azon hallgatóknak, akik az elmúlt öt évben részt vettek az állampolgárságról szóló szemináriumokon és előadásokon, és beszélgetéseinknek köszönhetően sikerült kiegyenesítenem néhány gondolatmenetet.

Nagy Alíz

I. RÉSZ

1. BEVEZETÉS

Az állampolgársági tanulmányok irodalma az elmúlt években felvetette annak lehetőségét, hogy az állampolgárság intézménye és tartalma az illiberális politikai berendezkedés elterjedésével átalakulhat. A kötetben ezt a jelenséget vizsgálom, de nem csupán arra mutatok rá, hogy Magyarország illiberális fordulata megváltoztatta a magyar állampolgárság intézményét, hanem arra is keresem a választ, hogy pontosan hogyan, milyen mechanizmus szerint történik ez a változás. A kutatás során továbbá vizsgálom, hogy ennek milyen következményei vannak abban az erdélyi magyar kisebbségi közösségben, amelyet leginkább érint a magyarországi állampolgársági politika. Az állampolgárság fogalma és tartalma átalakításának részesei az általam vizsgált erdélyi szervezetek is, amelyeknek a szerepe Romániában, álláspontom szerint, részben a kedvezményes honosításhoz kapcsolódó tevékenységük következményeként radikálisan megváltozik. Feltevésem, hogy az elemzett erdélyi magyar szervezetek érdekérvényesítő képessége csökkent az állampolgárság határon túli kiterjesztésével és a magyar kormány beavatkozásai által. A kutatás során négy szervezetet vizsgálok: az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot (EMNT), illetve a hozzá kapcsolódó romániai politikai pártot, az Erdélyi Magyar Néppártot (EMNP), továbbá a legjelentősebb romániai magyar pártot, a Romániai Magyar Demokrata Szövetséget (RMDSZ), és annak társzervezetét, az Eurotrans Alapítványt.

A kutatás kiindulópontja az a nemzetpolitikai váltás, amely 2010-ben a Fidesz–KDNP-kormány létrejöttét követő első napokban vette kezdetét. Ennek első lépése volt az állampolgársági törvény módosítása, amely eltávolította a helyben lakás követelményét a már korábban is kedvezményes honosítási eljárást kérelmezni tudó határon túli magyarok esetében. Ezt követte a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény, majd az Alaptörvény elfogadása, amely nemcsak nemzeti felelősségi klauzulájában ír elő aktívabb cselekvést a határon túli magyarok vonatkozásában, de már a Nemzeti Hitvallás című preambulumban is meghatározza az alkotmányos nemzetfogalmat. A korábbi Alkotmány politikai nemzetfelfogását ezzel egy kulturális-etnikai alapú nemzetkoncepció váltotta fel. E lépéseket követte 2011-ben a választási rendszer átalakítása, amely kiterjesztette a választójogot azokra az állampolgárokra is, akik nem rendelkeznek magyarországi lakóhellyel.

Erdély területén az állampolgársági ügyintézésre létrehoztak egy önálló intézményrendszert, amely az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a magyar állam megállapodásán alapul. A civil szervezet és az Igazságügyi Minisztérium megállapodása értelmében az EMNT végzi az állampolgársági ügyintézéssel kapcsolatos tennivalókat, és létrehozza az ezeket végrehajtó irodákat, az úgynevezett Demokrácia Központokat. Mivel magyar állami közhatósági feladatot nem gyakorolhat más állam területén, így a szervezetek hivatalosan csak a honosítási eljáráshoz szükséges papírmunkában segíthetik az igénylőket, az egyébe

hivatalos állami funkciót továbbra is a konzulátus tölti be. A 2010-ben alapított Demokrácia Központokról kimutatható, hogy egyértelmű kapcsolatban állnak a magyarországi kormánypártokhoz lojális romániai magyar párttal, a szintén 2010 decemberében létrejött Erdélyi Magyar Néppárttal.

A választójog kiterjesztése a lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok számára további feladatot adott az intézményeknek. A választásokon való részvételt megelőzi ugyanis a levélben szavazók névjegyzékébe történő regisztráció, amely magyarországi lakóhellyel nem rendelkezők számára nem automatikus. A regisztrációban az említett civil szervezet és párt munkatársai aktívan részt vesznek.

2015-ben a magyarországi kormánypártokkal való kiegyezést követően az RMDSZ és az ahhoz köthető Eurotrans Alapítvány is csatlakozott a honosítási ügyintézéshez, illetve a regisztrációs és szavazatgyűjtő tevékenységhez. A közeledés annak fényében magyarázatra szorul, hogy korábban a magyar kormány éppen azért támogatta az EMNP-t, hogy az az RMDSZ ellenpontjaként működjön Erdélyben.

Az Eurotrans Alapítvány egy 2004 óta működő civil szervezet, amelynek vezetői mások mellett az RMDSZ politikusai. Az alapítvány „kiemelt célja a régiók közötti, hazai és nemzetközi, határokon átívelő, valamint az eurórégiók keretein belül folytatott együttműködés ösztönzése, és a fejlődő régiók részvétele az Európai struktúrákban és szervezetekben, közös projektek megvalósítása érdekében” („Eurotrans Alapítvány Bemutakozás” 2018). Az alapítvány weboldala szerint a honosítási tevékenységük ezekhez a célokhoz illeszkedik. Kevés korábbi adat érhető el a szervezetről, mivel a magyar kormánnyal kötött 2015. évi megállapodás óta minden online felület újrastrukturáltak. Az Eurotrans és RMDSZ esetében a két szervezet közötti egybefonódás még egyértelműbb, mint az EMNT és EMNP esetében, mivel az Eurotrans Alapítvány gyakorlatilag nem rendelkezik önálló kommunikációs stratégiával, illetve más, az RMDSZ-től független tevékenységgel.

A kutatási kérdést az állampolgárság intézményének változása és ennek következményei kapcsán vizsgálom az erdélyi esettanulmány keretében. A kutatás arra mutat rá, hogy a magyar állampolgársági politika az állampolgárság egy illiberális koncepcióját valósítja meg. Elemzésem tehát az illiberális állampolgárság intézményének bemutatásával rávilágít arra, hogy az állampolgárság kiterjesztése révén a magyar kormány egy folyamatosan alakítható kapcsolatot tart fenn az erdélyi magyar állampolgárokkal. A kötetben az ezt a kapcsolatot fenntartó, közvetítő intézményrendszernek a sajátosságait, illetve a kapcsolatnak a működési mechanizmusát tárom fel. Így a négy szervezet szisztematikus vizsgálatán keresztül azt mutatom be, hogy az illiberális állampolgárság erdélyi megvalósítása milyen következményekkel jár.

Érvelésem szerint az állampolgárság kiterjesztése és ennek következményei Erdélyben az etnikai nemzetépítés eredménye. A magyar állampolgársági politika tehát része annak a nemzetpolitikai váltásnak, mely a politikainemzet-felfogást az etnikai-kulturális nemzet koncepciójára váltja. Arra mutatok rá, hogy az állampolgárság intézményének egy olyan formája jött létre, amely ellentmond az állampolgárság irodalmában tárgyalt korábbi elképzeléseknek. Ezek a mainstream megközelítések azt feltételezték, hogy a többes állampolgárság

elfogadottságának térnyerése egy a politikai közösségen belüli igazságosabb és egyenlőbb tagság eléréséhez fog vezetni. Tehát az az álláspont vált meghatározóvá, hogy az állampolgárság intézménye a kozmopolita vagy globális állampolgárság irányába fog fejlődni (Soysal 1994; Benhabib 2001, 2005; Shachar 2009; Tan 2017). Ugyanígy megjelenik az a megközelítés, miszerint a transznacionalizmus eredményeképpen létrejövő újfajta kötődések a többes állampolgárság által vezetnek a politikai közösségen belüli igazságosabb és egyenlőbb tagsághoz (Bauböck 2007a, 2003, 2007b). Szintén a transznacionalizmus következményeként többen a nemzetállami kereteken túllépő elemzési keretben látnak lehetőséget az állampolgársági tanulmányok fejlődésére (Wimmer és Glick Schiller 2002; Sassen 2001).

A kötetben a magyar állampolgársági szabályozás elemzésén keresztül kritikai módon reflektálok ezekre a szakirodalmi állításokra. A kutatás bemutatja, hogy Erdélyben a többes állampolgárság nem a kozmopolita (Benhabib 2001, 2005; Kopper 2009, 2015), nemzetállami kereteket átlépő politikához vezet (Soysal 1994; Sassen 2002), hanem ezeknek a feltevéseknek ellentmondó, etnikai nemzetépítési törekvésekre támaszkodó politika zajlik, amelynek elsődleges célja az illiberális magyar állam belpolitikai törekvéseinek a támogatása. Így mindez az állampolgársági tanulmányok irodalmának egy legújabb feltevését támasztja alá, amely a populista kormányok megjelenésével hozza összefüggésbe az állampolgársággal kapcsolatos politikák átalakulását (Shachar és mtsai 2017).

Elemzésem tehát azt demonstrálja, hogy az illiberális kormányzati politika megjelenésével az egyes társadalmi szereplők bevonása a politikai közösségbe milyen következményekkel jár. Ezáltal mutatok rá arra a jelenségre, hogy a politikai közösség ilyen típusú kiterjesztése nemcsak hogy nem egy egyenlő és igazságos közösséget hoz létre, hanem gyengíti a folyamatban részt vevő szereplők érdekérvényesítési képességét a lakóhely szerinti államukban.

Amellett érvelek, hogy – a kiterjesztett magyarországi politikai közösség megjelenésével – Erdélyben létrejött egy kettős politikai tér. Álláspontom szerint emiatt válik szükségessé a szervezetek tevékenységének változását nem csupán a romániai politikai közösségen belül, hanem e kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül is értelmezni. A kötetben ez utóbbi politikai cselekvési tér változásait vizsgálom. Arra mutatok rá, hogy kiemelt figyelmet kell szentelni az e politikai közösségen belüli tagság következményeinek. Ennek megjelenése részben szintén a területi államban fejt ki hatását, a szervezetek érdekérvényesítési tevékenysége továbbra is Románián belül történik, azonban a magyar állam beavatkozásának következményében változik.

Más szerzők korábban mélységében tárgyalták, hogy a romániai politikai térben az etnikai pártok érdekérvényesítése – akár az állampolgárság kiterjesztésétől függetlenül is – hogyan változik, alakul (Kiss 2013, 2015a, 2015b, 2017; Bárdi, Fedinec, és Szarka 2011; Bárdi 2013; Székely 2011). 2015-re az irodalomban megszületett az a konszenzus, hogy a területi államon belül csökken e szervezetek érdekérvényesítő képessége (Kiss, Barna, és Székely 2013; Salat 2015). Az elemzések alapján ez annak tudható be, hogy a romániai politikai tér átrendeződésének eredményeképpen az RMDSZ háttérbe szorult, veszített a romániai pártokkal szembeni alku-pozíciójából. Az is ezt mutatja, hogy a pártnak a korábbiaktól eltérően sem 2009-ben, sem 2012-ben nem sikerült koalíciós partnerként kormányzati szerepet vállalnia (Kiss, Barna, és Székely

2013, 26). Mindez az RMDSZ politikai stratégiáinak átalakításához vezetett, és a továbbiakban elsősorban (ellentétben az ezt megelőző társadalomépítő tevékenységükkel) a parlamenti pozíciójuk fenntartására és megerősítésére törekedtek. Ennek eredményeképpen a korábban kialakított, a kisebbségi magyar közösség intézményrendszerét szervező tevékenységük háttérbe szorult. (Ennek az intézményrendszernek a 90-es évekbeli kialakításáról és sajátosságairól lásd Bárdi és Kiss 2018; Kiss, Toró és Székely 2018).

Az RMDSZ mint koalíciós partner a romániai többségi politikai intézményekben különböző alkuk eredményeképpen tudta képviselni a magyar közösség érdekeit. Mindez azonban egy aszimmetrikus politikai berendezkedésnek volt köszönhető (erről bővebben lásd Kiss 2015a; Kiss és mtsai 2018), amelyben az RMDSZ képes volt különböző közvetlen juttatásokat kialakítani a kisebbségi magyar közösség számára, azonban az alkupozíciója ahhoz már nem volt elég erős, hogy jelentősebb közpolitikai változtatásokat (például az anyanyelvhasználat vagy az autonómia intézményesítése) harcoljon ki. Salat Levente szerint mindez ahhoz vezetett, hogy „egyre többen vonják le a következtetést, hogy a Romániába szakadt magyar kisebbségnek nincs esélye megnyugtató módon rendezni viszonyát a román állammal, ezért alternatívákban kell gondolkodni” (Salat 2015, 27). Ez az alternatíva lett a magyar államra támaszkodás, amelynek lehetőségét a magyar állampolgárság kiterjesztése és az általam elemzett intézményrendszer kialakítása biztosította. Az a tény, hogy 2015-ben az RMDSZ is megállapodást kötött a magyar kormánnyal, és csatlakozott az állampolgársági ügyintézéshez, szoros kapcsolatban áll a romániai politikai térben bekövetkezett érdekérvényesítési képességének csökkenésével.

A kötetben nem elemzem részleteiben, hogy pontosan milyen folyamatok játszódnak le a romániai politikai közösségen belül a magyarországi politikai közösség erdélyi kiterjesztését követően (ezt mások részletesen tárgyalják, lásd Kiss 2015a, 2017; Kiss és mtsai 2018). Ehelyett azt a jelenséget tárom fel, hogy a magyarországi politikai közösség erdélyi megjelenése miként változtatja meg a szervezetek érdekérvényesítő tevékenységét. Így tehát azt vizsgálom, hogy az állampolgárság intézményének változása milyen hatással van a négy megnevezett szervezet tevékenységére, és hogyan alakul az a mechanizmus, amelyben a kiterjesztett magyarországi politikai közösség képviselőiként jelennek meg. Ennek megfelelően, ugyan a romániai érdekérvényesítési lehetőségük változásait mutatom be, de ezeket a szervezeteket a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaiként értelmezem. Tehát e kettős politikai tér közül ez utóbbiban vizsgálom a tevékenységüket.

Nem kívánom az érdekérvényesítés politikatudományi irodalmának teljességével e politikai átrendeződést és a pártok, illetve civil szervezetek ezen belül betöltött és átalakult szerepét bemutatni. Arra törekszem, hogy ennél egy innovatívabb megközelítést hozzak létre. Az állampolgárság irodalmára támaszkodva írom le azt, hogy: az állampolgárság változó intézménye mennyiben tudja befolyásolni a kiterjesztett magyarországi politikai közösség által létrehozott politikai tér alakulását; a szervezetek ebben való szerepvállalása mennyiben hat a romániai érdekérvényesítő képességükre. Ennek megfelelően az érdekérvényesítő képesség vizsgálatában egy olyan koncepcióra támaszkodom, amely lehetővé teszi, hogy e politikai térben elemezzem a szervezetek tevékenységét. Ez a megközelítés Kanchan Chandra

koncepciója, amellyel az etnikai pártok sikerességét vizsgálja (Chandra 2004). Chandra arra tesz javaslatot, hogy ne vegyük adottnak azt a jelenséget, hogy egy bizonyos etnikumhoz tartozó személy mindenképpen az azonos etnikai párt képviselőjére fog szavazni. A kisebbségi szervezetek érdekérvényesítési képességének sikeressége Chandra szerint azon múlik, hogy a pártok képesek-e választóikat az etnikai identitásuk mentén mobilizálni, tehát képesek-e az etnikai identitást felerősíteni. Így a kisebbségi etnikai pártok sikeressége attól függ, hogy képesek-e megszólítani választópolgáraikat mint a kisebbségi közösség tagjait. Ezt az adottságot az etnikai identitás felélesztésének képességéként azonosítom.

Annak igazolásához, hogy az állampolgárság kiterjesztésének következményeként valóban bekövetkezett a szervezetek érdekérvényesítési képességének csökkenése, adatriangulációval gyűjtött adatok többmódszerű elemzését végzem el. Az adatok a nemzetpolitikai váltástól, 2010-től a 2018-as magyarországi változásokig tájékoztatnak a vizsgált aktorok tevékenységéről. Olyan dokumentumokat gyűjtöttem össze, amelyek a szervezetek saját célkitűzéseit tartalmazzák, és amelyekben meghatározzák, hogy melyek azok a legfontosabb feladatok, amelyeket a magyar kisebbségi közösség tagjainak érdekeit érvényesítendő végre kell hajtaniuk. Majd a kommunikációs stratégiáik elemzésével bemutatom, hogy feladataik végrehajtását hogyan kommunikálják a diskurzusaikban. Az adatrianguláció harmadik elemével pedig a szervezetek intézményi kapcsolatainak változásáról gyűjtöttem információkat. Az adatrianguláció így feltevésemet többféle forrásból származó, de ugyanazon jelenségre vonatkozó adatok segítségével segít alátámasztani.

A kutatás során arra törekszem, hogy az eltérő módon feltárt adatokat azok sajátosságainak leginkább megfelelő módszerrel elemezzem. A dokumentumok esetében tartalom-elemzéssel azonosítom, hogy melyek a legfontosabb célkitűzések, amelyeket a szervezetek képviselni szándékoznak, illetve azt, hogy hogyan határozzák meg a politikai közösséget, amelynek érdekében tevékenységeiket végzik. A kommunikációs stratégiákat diskurzus-elemzéssel vizsgálom. Az elemzés során a következő lépéseket követem. Elsőként felmérem, hogy a magyar miniszterelnök nyilatkozataiban milyen politikaiközösség-konceptió jelenik meg. Ezután megvizsgálom, hogy az erdélyi szervezetek milyen módon szólítják meg közleményeikben az erdélyi magyar kisebbségi közösség tagjait. Arra keresem a választ, hogy a dokumentumaikban meghatározott politikaiközösség-konceptiónak és az ehhez kapcsolódó politikai céloknak megfelelően kommunikálnak-e. Bemutatom, hogy a szervezetek kommunikációjában megjelennek a magyar miniszterelnök diskurzusának egyes elemei, igazodnak ahhoz, azonos politikaiközösség-konceptiót használnak. Végül pedig az intézményi kapcsolatok konceptuális elemzését végzem el a diaszpórákutató módszertanára támaszkodva. A konceptuális elemzés a szervezetek erdélyi politikai térben betöltött szerepének vizsgálatát teszi lehetővé projektjeik és kapcsolatrendszereik feltérképezésével. Ennek segítségével demonstrálom, hogy a magyarországi befolyás nem csupán a szervezetek érdekérvényesítési tevékenységének változásához vezet, de kapcsolatrendszereiken keresztül egyéb társadalmi szereplőkre is hatással van.

A magyar állam erdélyi beavatkozása ahhoz vezet, hogy a határon túli kisebbségnek a saját politikai közössége fenntartásáért folytatott tevékenysége háttérbe szorul, sokkal

inkább a magyar kormánytól várják el azt a támogatást, amely biztosítékot korábban a romániai politikai intézmények kereteiben törekedtek elnyerni. Salat szerint mindez az erdélyi magyar közösség fokozatos diaszporizálódásához vezet (Salat 2011, 2013). Ám a határon túli magyar kisebbségi közösségek e folyamat ellenére sem konceptualizálhatók diaszpórákötözéseként. A területi államon belül mások a céljaik és érdekeik, mint általában a diaszpórákötözéseknek. Erdélyben ezt mutatják a párhuzamos intézményrendszer kiépítésére vonatkozó törekvések is, amelyeknek célja a kisebbségi közösséget a területi állam politikai közösségén belül megtartani. Legfontosabb célkitűzéseik közé tartozik ezen belül a nyelvi jogokért, illetve az autonómia kivívásáért folytatott küzdelem.

Mivel tehát az erdélyi magyar kisebbség nem értelmezhető diaszpórákötözésként, azonban a lokális intézményrendszer átalakulásának sajátosságai éppen a diaszporizálódás folyamatának részét képezik, ezek vizsgálatában a diaszpórákutató eszközraktára is támaszkodom. Ennek megfelelően a módszertani megközelítesem része a diaszpórákutató koncepcióinak alkalmazása a határon túli szervezetek intézményi kapcsolatainak feltárása érdekében. Azáltal ugyanis, hogy a határon túli magyar kisebbségek vizsgálata során alkalmazom a transznacionális társadalmi mozgalmak koncepcióját, és kapcsolataik változását e közegben értelmezem (Koinova 2017), arra a korábban még nem demonstrált hatásra mutatok rá, hogy a magyarországi befolyás nem csupán az elemzett aktorok tevékenységében érhető tetten, hanem projektjeik és kapcsolatrendszereik által ez más szervezetek tevékenységébe is átszivárog. Ennek a koncepciónak a segítségével tudok rámutatni arra, hogy a magyar kormány befolyása tetten érhető például az erdélyi egyházak és más civil egyesületek munkájában is.

Mindezek segítségével arra mutatok rá, hogy a vizsgált erdélyi szervezetek már nem mint a magyar kisebbségi közösség tagjait szólítják meg a magyar–román kettős állampolgárokat, hanem mint a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjait. Álláspontom szerint mindez a kisebbségi érdekérvényesítési képesség csökkenéséhez vezet. Mivel egy mezosintű vizsgálatot végzek, így alapvetően a szervezetek működésének változásaira világítok rá, nem elemzem a tevékenységeik közvetlen hatását a romániai politikai térben, hanem azt mutatom be, hogy e koncepció szerint mennyiben képesek a magyar közösség tagjait, etnikai pártokra jellemző módon, a román államon belül mint kisebbséget képviselni. A vizsgált szervezetek diskurzusait vizsgálva arra is rámutatok, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiáikban az Orbán Viktor miniszterelnök által teremtett diskurzusra támaszkodnak. Így az etnikai identitás felélesztése a magyarországi kiterjesztett politikai közösség koncepcióján belül is a Fidesz vezette kormány diskurzusaira támaszkodik. Azaz rámutatok arra, hogy az etnikai identitás felélesztése a magyar kormány által történik meg. Tehát a kutatás eredményei arra a korábban nem elemzett jelenségre mutatnak rá, hogy a magyar kormány, illetve a Fidesz–KDNP átveszi a vizsgált szervezetek szerepkörét, és az etnikai pártok mintájára viselkedik.

A kutatás azt is alátámasztja, hogy e szervezetek a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben új feladatot látnak el. A magyar állam képviselőiként tevékenykednek, és tartanak kapcsolatot az erdélyi magyar állampolgárokkal. Így a kötet túllép azokon a korábbi

kutatásokon, amelyek mellett érveltek, hogy a magyar kisebbségi közösség szervezeteinek vezetői teljes mértékben elvesztik politikai súlyukat, mivel ebben a kiterjesztett politikai közösségben nincs intézményes kerete annak, hogy bármilyen módon képviseljék saját közösségüket (Kiss 2015, 63). Álláspontom szerint nem az anyaállamon belüli intézményesített funkciójuk hiánya problematikus, hanem az az elvileg önkéntes szerepvállalás, amely a magyarországi állampolgársági politika végrehajtóivá teszi a szervezeteket. Ez az új szerep vezet ahhoz, hogy az erdélyi magyar kisebbségi közösség érdekeinek érvényesítését nem tudják a területi államban sikeresen véghezvinni. Elemzésem alapján a szervezetek tevékenysége egy illiberális politikai berendezkedésű államtól való függésben valósul meg. Így nem meglepő, hogy ebben nem biztosítottak a határon túli szervezetek vezetőinek lehetőséget arra, hogy demokratikus intézmények által biztosított keretek között érvényesülhessenek az anyaállamban. Az a tény, hogy a kiterjesztett politikai közösségen belüli részvétel egy másik államon belüli érdekérvényesítési képességüket is csökkenti, még inkább problematizálja az általam vázolt jelenséget.

A kötet a fentieknek megfelelően bemutatja, hogy a magyarországi politikai berendezkedésben végbemenő illiberális átalakulás milyen összefüggésben van az állampolgárság kiterjesztésével. Ezáltal a kutatás az esettanulmányon keresztül cáfolja azt a már említett feltételezést, hogy a többes állampolgárság egy egyenlőbb és igazságosabb társadalmat hoz létre, rámutat arra, hogy a populizmus következményeként létrejövő állampolgársági politika Erdélyben sem az egyenlőséget, sem az igazságosságot nem valósítja meg, elsődleges célja az illiberális politikai rendszer támogatása. Az erdélyi esettanulmány segítségével azt a folyamatot írom le, ahogy az illiberalizmussal összefüggésben, az állampolgársági politikák által az erdélyi civil és politikai szervezetek a magyar kormánytól függő helyzetbe kerülnek. Ezáltal a romániai politikai közösségben betöltött szerepük megváltozik, a magyar kisebbségi közösség képviselőiként történő érdekérvényesítési képességük jelentősen csökken. Így a könyv a Magyarország illiberális fordulatáról szóló irodalomra is támaszkodik, és ezzel összefüggésben bemutatja, hogy az illiberalizmus eredményeképpen egy új típusú állampolgársági koncepció jött létre. Ez az elgondolás az állampolgárságot már nem csupán mint az egyén és állam kapcsolatát veszi figyelembe, hanem az állampolgárság intézményét is átalakítja olyan módon, hogy egy közbenső intézményrendszer segítségével ezt a kapcsolatot irányítani és folyamatosan alakítani tudja. Az erdélyi esettanulmány ennek a közvetítő intézményrendszernek a sajátosságait mutatja be. A kötet így az erdélyi esettanulmányon keresztül vázolja fel az illiberalizmus állampolgárságképét.

2. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG FOGALMA ÉS VÁLTOZÁSA

A kötet a magyarországi esetet bemutatva írja le, hogy egy nemzetpolitikai váltás hogyan tudja alapvetően megváltoztatni az állampolgársági politikát. A kutatás azt vizsgálja, hogy az állampolgárság intézménye milyen tartalmi változásokon megy keresztül ebben a nemzeti határokat átívelő környezetben.

A fejezetben elsőként az állampolgárság fogalmának komplexitását mutatom be. E fogalomnak kezdve a „jó állampolgár” képétől az állampolgár kötelességein, jogain át, akár az identitást meghatározó tartalmakat is tulajdoníthatunk. Az állampolgárság elemezhető mint olyan jogi és politikai státuszt leíró kategória, amely elválasztja egy adott közösség tagjait és az azon kívül állókat. A releváns irodalom áttekintésében először arra világítok rá, hogy az állampolgársági kapcsolat azt határozza meg, hogy ki az, akit ebbe a politikai közösségbe kíván vonni egy adott állam. Ennek megfelelően számba veszem a legfontosabb állampolgársági politikákat leíró elemzéseket, majd vizsgálom, hogy ezek a politikák mennyiben igazolhatók különböző megfontolások szerint.

Hagyományosan az állampolgársággal kapcsolatos intézkedések az állami szuverenitás körébe tartoznak, azaz az államok széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek arról, hogy ki nyerheti, illetve veszítheti el az állampolgárságot. Klasszikusan az állampolgársági szabályozások elemzésében arra tudunk támaszkodni, hogy egy adott ország a *ius sanguinis* vagy a *ius soli* alapján adja az állampolgárságot. Ebből az elemzési keretből teljesen kimarad a nemzetközi jog, az EU-jog fejlődése, a nemzetközi migrációra adott válaszok vagy az egyenlőség elvének való megfelelés követelménye. A kötetben áttekintett állampolgársági tanulmányok irodalma éppen azt vizsgálja, hogy mennyiben feleltethetők meg egyes állampolgársági politikák e követelményeknek, így ezek a megközelítések bemutatják az állampolgárság fogalmának komplexitását.

Elsőként tehát az állampolgárság tartalmának vizsgálatával kezdem, arra fókuszálva, hogy bemutassam, az állampolgárság miképpen értelmezhető mint a politikai közösség formálója. Ezután áttérek az állampolgársági tanulmányokban megjelenő csomópontokra, amelyek az állampolgárság-politikák alakulását különböző társadalmi kihívásokra adott válaszként értelmezik. A későbbiekben ezeket az irodalmi megközelítéseket áttekintve elemzem az állampolgárság kiterjesztésének magyarországi szabályozási gyakorlatát, illetve vizsgálom, hogy a kiterjesztő állampolgársági politika milyen megfontolások szerint legitimálható.

2.1. Az állampolgári kapcsolat és állampolgársági politikák

Az állampolgárság fogalmának meghatározásában a jogfilozófiai irodalmat két egymással szemben álló csoportra bonthatjuk az állampolgári jogok és kötelezettségek kialakulása tekintetében, aszerint, hogy „az állampolgárság keletkezeti-e eme jogokat és kötelezettségeket, vagy az állampolgárság csupán előfeltétele azok keletkezésének, és így az állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgárság másodlagos reflexióinak tekinthetők” (Ganczer 2011a, 73). A politikatudományi megközelítésekben inkább ez utóbbi elgondolás vált bevetté (Bauböck 1994, 23; Faist és Kivisto 2007, 1–12; Vink és Bauböck 2013, 2). Azonban mivel az intézmény maga kifejezi az államhoz való tartozást is, így jogviszonyjellege is megmarad. Tehát státusz- és jogviszonyjellegéből együttesen következik, hogy az állampolgárságnak „jogi és erkölcsi tartalma egyszerre van, hiszen része a haza iránti szeretet és elkötelezettség” (Tóth 2004, 33).

Az állampolgárság státuszként való felfogása abból az elgondolásból eredeztethető, hogy az állam az állampolgárság intézményén keresztül ruházza fel az egyéneket e jogokkal és kötelezettségekkel (Vink és Bauböck 2013, 2). Ezt a státuszt az állam jogszabályaiban meghatározott módon, leggyakrabban a honosítás intézményén keresztül teszi elérhetővé azok számára, akik nem születésükkel váltak a politikai közösség tagjává. Az állampolgárság fogalmának elemzése során bemutatom e kapcsolat létrejöttét tárgyaló irodalom legfontosabb megközelítéseit. Érvélesem szerint a határon túli magyarok számára kiterjesztett állampolgárság a politikai közösség egy olyan formáját valósítja meg, amelyben a liberális alkotmányosság normái háttérbe szorulnak, és kiemelt szerepet kap az etnikai azonosság, valamint a magyar állam iránti elkötelezettség kifejeződése.

Rogers Brubaker az állampolgárság fogalmát röviden a következőképpen fogalmazza meg: „egy olyan intézmény, amely konstruálja és folyamatosan újrakonstruálja az államot, mint az állampolgárok közösségét”, ezáltal meghatározva, hogy kik azok, akiket tagjainak vél, és kik azok, akik idegenek (Brubaker 1992a, xi). Thomas Faist és Peter Kivisto mindezt úgy fogalmazza meg, hogy „az állampolgárság az állam, vagy más államhoz hasonló entitás és az állampolgár kapcsolata” (Faist és Kivisto 2007, 13). A szerzőpáros kimondja, hogy az állampolgárság fogalma jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben. A kapcsolatot magát annak összetevőire bontásával értelmezik.

Tehát szerintük az „állampolgárság határait” három egymással interakcióban lévő dimenzió mentén lehet leginkább meghatározni: „a demokratikus önkormányzás, amelynek része a politikai élethez való hozzáférés; az állampolgár jogainak és kötelességeinek összetétele; és az identitás sajátosságai, amelyek a politikai közösségen belüli tagsághoz köthetők” (Faist és Kivisto 2007, 13). E dimenziók segítségével törekednek az állampolgárság valós tartalmának vizsgálatára. Mindezek alapján arra jutnak, hogy csupán a demokratikus államok teszik elérhetővé minden állampolgárunk számára mind a három dimenzióban elérhető jogok teljességét (Faist és Kivisto 2007, 13).

Az általuk biztosított elemzési keret így túllép a brubakeri feltevésen. Ugyanis Brubaker a 90-es években fellendülő migrációval kapcsolatban vizsgálja a francia és német

állampolgársági gyakorlatot, mindezt a polgári és etnikai nacionalizmusok eredményeképpen létrehozott, és ezáltal eltérő tartalommal felruházott állampolgárságképekkel demonstrálja (Brubaker 1992a). Faist és Kivisto azonban már a 2000-es évek elején újabb társadalmi kihívások (legfőképpen a globalizáció) mentén is törekszik értelmezni az állampolgárság koncepcióját. Addig, amíg Brubaker az állampolgársággal kapcsolatos vizsgálataiban a demokratikus átmenetek eredményeképpen átalakuló állami politikák keretében részletezi az állampolgárság típusait, Faist és Kivisto a migráció mellett már a globalizációt is figyelembe véve, az ezek által együttesen generált változásoknak megfelelően elemzik az intézményt. Szerintük belátható, hogy az állampolgárság ugyan összefüggésbe hozható egy-egy állam nemzetképével, de további fontos eleme az adott állam politikai berendezkedésének milyensége.

E kötetben éppen arra törekszem, hogy rávilágítsak, Magyarország hogyan mozdult el a demokratikus–antidemokratikus tengelyen, és a saját nemzetállami felfogásának változása milyen módon befolyásolja állampolgárságképét. Tehát míg rámutatok arra, hogy miközben a brubakeri etnikai nacionalizmus az, amelyet a magyar állampolgársági politika leginkább megvalósít, addig a Faist és Kivisto által létrehozott értelmezési keret dimenziói mentén az állampolgárság tartalma pontosabban megismerhető. Így válik lehetővé az is, hogy az adott állam politikai berendezkedésének vonatkozásában értelmezzük az intézményt. Tehát egy adott állam állampolgárságképét és állampolgársági politikáit nem elégséges csupán a nacionalizmus eszköztárával leírni, hanem adott állam politikai berendezkedésének függvényeként is kezelni kell.

Az állampolgárság tartalmának vizsgálatát a kötetben szűkíttem, csupán az állampolgárság elnyerésével összefüggésben vizsgálom. Így elsősorban azokat az állampolgársági politikákat elemzem, amelyek azt határozzák meg, hogy az állam és egyén kapcsolata hogyan, és milyen feltételek mentén jön létre. Az állampolgársági politikák tehát azt tartalmazzák, hogy az adott állam kit fogad be a politikai közösségbe, azaz általánosan meghatározható céljuk a politikai közösség formálása. Ezeket az állampolgársági politikákat a fentiek szerint tehát az egyes államok politikai célkitűzései, azon belül is nemzetpolitikájuk határozza meg. Ezen túl, annak érdekében, hogy az államok összhangba kerüljenek a nemzetközi joggal, a nemzetközi dokumentumokban kifejezett állampolgárságra ható elveket a belső jogban is kifejezésre juttathatják. A továbbiakban azt mutatom be, hogy milyen gyakorlatokat ismerünk az állampolgársági politikák elemzésében, illetve ezek pontosan milyen információval szolgálnak az adott állam politikai közösségről alkotott elképzeléséről. Tehát az alábbiakban vázolt állampolgársági politikák elemzése arra szolgál, hogy megpróbáljuk megérteni, az adott ország milyen elképzelések mentén alakítja ki kapcsolatát az egyénnel.

Hagyományosan az állampolgársági politikákat a befogadó és kizáró, illetve etnikai-kulturális és polgári koncepciók tengelyei mentén szokás értelmezni. Costica Dumbrava 27 európai uniós ország állampolgársági politikáinak vizsgálata során méri fel a liberális demokráciák szabályozási lehetőségeit. Elemzése alapján megállapítható, hogy olyan szabályozások, amelyek nem felelnek meg a tagságról alkotott liberális-demokrata koncepciónak – melyeket illiberális állampolgársági szabályoknak nevez – nem csupán az

etnikai-kulturális preferenciákat tartalmazó államok esetében érhető tetten (Dumbrava 2010). Elemzése alapján tehát azt nevezhetjük illiberális állampolgársági szabályozásnak, amikor a különböző preferenciális elemek beépítése az állami gyakorlatokba akár etnikai-kulturális, akár polgári-területi dimenziók mentén nem igazolható a liberális alkotmányosság sztenderdjei szerint.

Vink és Bauböck az állampolgársági szabályozások elemzésében egy összetettebb tipológia alkalmazására tesznek javaslatot, amelynek a segítségével az adott állam politikai berendezkedésének sajátosságai válnak rekonstruálhatóvá. Elemzési keretük figyelembe veszi az állampolgárság területi elvű megszerzésére, illetve a leszármazásalapú elnyerésére vonatkozó szabályokat is. Továbbá felhívják a figyelmet arra is, hogy nemcsak az általános és a kedvezményes honosítási eljárásokat, hanem az állampolgárság elvesztésének lehetőségeit is érdemes számba venni (Vink és Bauböck 2013, 626). Összehasonlító vizsgálatukban összegzik az európai és észak-amerikai állampolgársági politikák elemzésére vonatkozó eddigi gyakorlatokat, és arra tesznek javaslatot, hogy az állampolgársági politikákat a befogadó tengely mentén értelmezzük, ugyanis az állampolgárság kiterjesztése önmagában inkluzív (Vink és Bauböck 2013). Ennek segítségével tehát továbblépnek Dumbrava megközelítésén, ugyanis vizsgálatukban nem csupán arra világítanak rá, hogy a különböző állampolgárság-politikák milyen mértékben feleltethetők meg a liberális alkotmányosság kritériumainak, de azt is meghatározzák, hogy milyen főbb célok mentén determinálják az államok inkluzív módon saját politikai közösségüket.

Az állampolgársági törvények elemzésében megkülönböztetik azok céljait, amelyeket az állampolgársági politikák funkcionális összetevőinek vizsgálatával állapítanak meg. Végül mindezek alapján négy főbb típusba sorolják az európai államokat. Az állampolgársági politikák vizsgálatában figyelembe veszik az etnikai-kulturális inkluzivitás és a területi inkluzivitás dimenzióit, és az ezek által létrehozott mátrixba sorolják be az általuk vizsgált 36 államot. A funkcionális összetevőket interakcióikban értelmezik, és ennek segítségével határozzák meg, hogy egyes országok milyen módon szabályozzák az állampolgárság intézményét. Az állampolgársági törvények elemzésében tehát e funkciók vizsgálatával öt főbb célt különböztetnek meg. A generációk közötti folytonosság tartalmazza az állampolgárság elnyerésére vonatkozó *ius sanguinis* és *ius soli* szabályokat, illetve az állampolgárságról való lemondás lehetőségeit. Területi inkluzivitás alatt a lakóhely, nyelvismeret, gazdasági kondíciók és egyéb kulturális asszimilációra vonatkozó kitételeket értenek. A szingularitás elsősorban arra vonatkozik, hogy a kérvényezőnek az állampolgárság felvétele során le kell-e mondania korábbi állampolgárságáról. Egy állampolgársági törvény esetében speciális kötődésre vonatkozó elem például, ha tartalmaz külön kitételeket a kulturális kötődésre, vagy meghatározza az újrafelvétel lehetőségét. A tényleges kapcsolat mint az állampolgársági törvény célja pedig azt takarja, hogy azon állampolgárok esetében, akik elhagyják az anyaországot, és külföldön létesítenek lakóhelyet, tartalmazza-e a szabályozás az állampolgárság elvesztésének lehetőségét.

Az európai országok állampolgársági törvényeit összevetve tehát e célok mentén határoznak meg négy főbb típust. Az etnokulturálisan vagy területi alapon szelektív államok

csoportját, illetve a kiterjesztő politikával rendelkező államok vagy a korlátozó szabályokat tartalmazó állampolgársági törvényekkel rendelkező államok csoportjait.

Mindezek alapján az adott állam politikai közösségének sajátosságai válnak megismerhetővé. A területi dimenzió azt hivatott jelölni, hogy a politikai közösség meghatározásában a területiség, a helyben lakás fontos szerepet tölt be, míg az etnikai kulturális dimenzió inkább azokat az államokat jelöli, ahol a politikai közösség leszármazás vagy egyéb kulturális attribútumok mentén alakul (Vink és Bauböck 2013, 628). Az összehasonlító elemzésükben így arra törekednek, hogy az állampolgársági politikák céljainak sokszínűségét bizonyítsák, és így rávilágítsanak arra, hogy az európai államok esetében a Brubaker által leírt francia és német típusokon túli állampolgársági értelmezésekre is szükség van. Ugyanis az általuk létrehozott mátrix segítségével belátható, hogy a kelet- és nyugat-európai államok között nem lehet egyértelmű határvonalat húzni. Elemzésük így rámutat arra, hogy az európai államok nem feltétlenül helyezhetők el egyértelműen ebben a Kelet–Nyugat-dichotómiában. A magyar szabályozás elemzése ebben a keretben egyértelműen arra mutat rá, hogy a leszármazásalapú állampolgárság elnyerése és a visszahonosítás könnyített lehetősége miatt Magyarország etnokulturálisan szelektív állam. Tehát a politikai közösségbe való belépés lehetősége azok számára nyitott, akik az etnikai-kulturális alapú nemzetkonceptciónak megfelelnek. A generációk közötti folytonosság, a korábbi állampolgárság megtartásának lehetősége, a speciális kötődést figyelembe vevő szabályozás együttesen a tényleges kapcsolat és területi inkluzivitás hiányával azt mutatja, hogy a magyar állampolgársági politika nemzetközi összehasonlító viszonylatban is kiemelten nagy hangsúlyt fektet az etnikai kapcsolat meglétére és fenntartására (csak Románia és Bulgária alkalmaz a magyar szabályozásnál is egyértelműbb módon leszármazásalapú kitételeket) (Vink és Bauböck 2013, 640).

Vink mindezt kiegészítendő az állampolgársági politikákat összehasonlító tanulmányában azt javasolja, hogy három további dimenzió mentén értelmezzük ezeket (Vink 2017, 2). Az első szerint az állampolgárság rendszerét meghatározza az általa létrehozott tagság és az ehhez kapcsolódó jogok, a második dimenzió e kettő egymáshoz való kapcsolatát írja le, a harmadik pedig a formális és informális normák szerepére hívja fel a figyelmet. Vink szerint a formális normák, mint az alkotmányban, jogszabályokban meghatározott elvek érvényesülése mellett, szükség van az informális normák vizsgálatára is. Informális elvek érvényesülése alatt elsősorban azt érti, hogy az állampolgársági politikák gyakorlati megvalósulása pontosan hogyan történik. Ezek leghétköznapibb megnyilvánulása a kötetben tárgyalt honosítást végrehajtó intézményrendszer vizsgálatával térképezhető fel.

Liav Orgad szerint a honosításon keresztül a liberális demokráciák „állampolgárcsinálókká” (*citizen makers*) válnak (Orgad 2017, 338). Maga a honosítás intézménye végső soron meghatározza azt, hogy egy adott állam kit tart a közösségébe tartozónak, és azokon a feltételeken keresztül, amelyek mentén a honosítás megtörténhet azt is leírja, hogy milyenek tartja saját elképzelt közösségét. Annak ellenére, hogy a honosítás intézménye meghatározó szerepet tölt be a politikai közösségek alakulásában, a tudományos közösség nem szolgált elégséges elméleti magyarázattal ennek működéséről.

Orgad három fő irányvonalat határoz meg, amelyek mentén a honosítás értelmezésére tesz kísérletet. Ezek a honosítást mint egy szerződést, politikai tesztet és nemzetépítési eszközt mutatják be. Továbbá tárgyalja a honosítás legitimitásának kérdését különböző állampolgárság-koncepciók fényében, illetve a nemzetről alkotott különböző felfogások tekintetében is.

Az állampolgárságot mint szerződést amiatt van értelme vizsgálni, mivel a honosítás eredményeképpen valójában a politikai közösségben elnyert tagság feltételezi, hogy az új állampolgárok beleegyeznek abba, ahogyan az adott politikai közösség felépül. Ugyanis azok, akik már eredendően tagjai a közösségnek, elfogadják annak szabályait, míg az új tagok az állampolgári eskü vagy fogadalom letétele során juttatják kifejezésre ezt a beleegyezésüket. A honosítás politikaiteszt-tartalma azt az igényt fejezi ki, miszerint a politikai közösség új tagjainak „bizonyítaniuk kell, hogy érdemesek-e a társadalmon belüli tagságra” (Orgad 2017, 341). A szerződésszerű honosítással szemben a teszt nem a két fél közös megegyezésén alapul, hanem inkább a honosítást kérelmező törekvéseinek a kifejezésére szolgál, amelynek során bizonyítja a kérelmező, hogy valóban érdemes arra, hogy a politikai közösség tagjává váljon.

A magyar esetben a szerződésszerű honosításra láthatunk példát, hiszen a határon túli magyarok körében a tesztől eltekint a szabályozás. Az orgadi logikával egybeesik, hogy az eskü vagy fogadalom szövege tartalmazza, hogy az állampolgárok felelősséget viselnek Magyarország iránt („Ügyintézés – Honosítás és visszahonosítás” 2019).

A honosítás mint nemzetépítési eszköz azt a célt szolgálja, hogy egyesítse a valamilyen vélt vagy valós kulturális alapon azonosnak tekintett személyek körét. Ennek többféle módozata lehet: az egyik, amikor különböző állampolgári integrációs programok keretében a jövődöbéli állampolgárok integrációja zajlik, ez inkább az Egyesült Államokra jellemző. Míg a másik az európai típusú modellt, amelyben az „integrációs kurzusok a szolidaritás és egység megteremtésének” eszközei (Orgad 2017, 343). Tehát ebben az esetben a kulturális azonosság valójában a hosszabb távú együttélés és a társadalomba való integráció eredményeképpen kialakult azonosságot fedti. Ez hasonló Joseph H. Carens érveléséhez, miszerint azok a bevándorlók, akik hosszabb ideje tagjai egy adott állam társadalmának, miután átlépnek egy bizonyos „küszöböt”, már jogosultak az állampolgárság könnyített elnyerésére (Carens 2003, 2013, 50). Mind a két szerző a liberális demokráciák logikája szerint közelíti meg a kérdést.

Carens szerint a liberális demokratikus elvek megkövetelik, hogy az államok kötelezzék el magukat a nyitott határok politikája mellett. Ezt abból a meggyőződéséből vezeti le, hogy a liberális értékrend morális alapja John Rawls igazságosságelméletére építve az, hogy a jobb helyzetben lévőknek támogatást kell biztosítaniuk a rosszabb helyzetben lévők javára, így akár a politikai közösségen belüli tagságra is nyitottnak kell lenniük azok számára, akik önhibájukon kívül nem tartoznak bele ebbe közösségbe (Carens [2013, 264] a korai Rawlsra [1971] hivatkozik, annak ellenére, hogy Rawls később változtatott ezen az elképzelésén). A migráció kapcsán Orgad ugyanerre az elvre hivatkozva tartja legitimnek a bevándorlók befogadását az európai politikai közösségekbe (Orgad 2010, 90).

Rainer Bauböck némileg ellentmondva Carens érvelésének azonban az államok szerepét a transznacionalizmus mentén írja le (Bauböck 1994, 2003, 2007a, 2018). Míg Carens esetében az állampolgárság kozmopolita koncepciója azt követeli meg, hogy az egyes államok az egyenlőtlenségek feloldását az állampolgárság globális vagy kozmopolita koncepciójával valósítsák meg, addig Bauböck a transznacionális állampolgárság koncepcióját hangsúlyozza. Azaz a transznacionális állampolgárság egymást fedő affiliációk mentén jön létre, amelynek során a területi állam felelőssége az egyenlőség megteremtése. Azaz míg Carens a határok kinyitásával, gyakorlatilag a globalitás által látja feloldhatónak az egyenlőség és igazságosság megvalósítását, addig ezt Bauböck nemzetállami keretben is kivitelezhetőnek tartja. Így Carensnél és Orgadnál a honosítás a bevándorlók esetében egyfajta integrációs folyamat eredményeképpen jön létre, addig Bauböcknél nem csupán az integráció kap kiemelt szerepet, hanem az is, hogy a többes állampolgárok milyen kapcsolatot őriznek meg a származási országukkal.

Orgad, Carens és Bauböck is elsősorban a bevándorlók kapcsán értelmezik szövegeikben az állampolgárság tartalmát. E kötet viszont a magyar szabályozás kapcsán nem a bevándorlók esetében vizsgálja a honosítás intézményét, hanem a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező, magyar nemzetiségű személyek körében. Ez a típusú honosítás a nemzetépítés eszközeként értelmezhető a szolidaritás és egységesség megteremtésének érdekében, viszont nem integrációs kurzusok, hanem egyéb politikai intézkedések által éri el a magyar kormány a kulturális azonosság fenntartását. Mivel a kulturális azonosság sok tekintetben már adott, így annak nem a fejlesztése, csupán a megőrzése a cél. Tehát a honosítás vizsgálatának tekintetében a magyar szabályozás egyszerre értelmezhető szerződészerű funkcióként és nemzetépítési eszközként.

Az állampolgársági politikák összehasonlító vizsgálatában, azok legitimitása kapcsán Orgad a honosítás különböző funkcióinak vizsgálatát nem tartja elégségesnek, véleménye szerint szükség van arra, hogy megvizsgáljuk mindezt az állampolgárság különböző koncepcióinak, illetve az egyes államok nemzetfelfogásának fényében. A további fejezetekben kísérlet teszek arra, hogy vázoljam, az állampolgárság különböző felfogásai hogyan értelmezhetők a különböző társadalmi kihívások mentén, illetve ezek milyen következménnyel járnak az állampolgársági politikákra. A magyarországi szabályozás leírásakor pedig részletezem, hogy a magyar nemzetfelfogás milyen állampolgársági politikát eredményez.

A fenti elemzés értelmében belátható, hogy a magyar állampolgársági politika 2010 után etnokulturális alapon megkülönböztető. Az állampolgárok kiválasztása tekintetében és a honosítás formális szabályait figyelembe véve azt várja el, hogy az állampolgárok kapcsolata az állammal egyfajta szerződésként valósuljon meg, amelynek eredményeképpen az állampolgárok a magyarországi politikai közösség tagjaivá válnak.

Az ebben a fejezetben tárgyalt megközelítések mindegyike a liberális demokráciák szervező elvei mentén vizsgálja az állampolgárság-politikákat, a honosítást mint a politikai közösség formálóját. A kötet azonban azt az állampolgársági politikát fogja bemutatni az erdélyi esettanulmány segítségével, amely az illiberális politikai berendezkedés eredményeképpen jön létre. Annak vizsgálatával, hogy ezt az állampolgári kapcsolatot

milyen módon hozza létre és tartja fenn az illiberális berendezkedésű állam megismerhetjük azt, hogy a magyar állam milyen tartalommal ruházza fel az állampolgárság így kialakított intézményét.

Annak érdekében, hogy e sajátos magyar állampolgárságképet elemezni tudjam, a következő fejezetben bemutatom, hogy az állampolgárság-irodalom milyen megközelítéseket ismer az állampolgárság koncepciójának változása kapcsán.

2.2. Az állampolgársági tanulmányok fejlődése

Az állampolgárság fogalmának változásával kapcsolatos irodalmat többféle tipológia alapján lehet vizsgálni (Shachar és mtsai 2017b; Agarin és Karolewski 2015; Bellamy és Kennedy-Macfoy 2014). Az állampolgársági tanulmányok azon megközelítéseit tekintem át, amelyek az állampolgárság intézményének változását különböző társadalmi kihívásokra adott válaszként értelmezik. Így míg az előző fejezetben bemutattam, hogy az adott állampolgársági politikák miképpen tükrözik az állam politikai berendezkedését, illetve hogy ezzel összefüggésben hogyan hozzák létre az állampolgári kapcsolatot, az alábbiakban azokra a főbb változásokra mutatok rá, amelyek az állampolgárság intézményének újraértelmezéséhez vezettek.

Az állampolgársággal foglalkozó irodalom jelentős része a különböző diszciplínák eltérő megközelítései szerint vizsgálja az állampolgárság fogalmát. A jogi elemzések esetében az állampolgárság fogalmának jogi tartalmát vizsgálják, koncentrálna annak státusz- vagy jogviszonyjellegére, elemezve az állampolgárok jogait és kötelezettségeit, ezek interakcióit az állammal, illetve belső jogi és nemzetközi jogi szabályozási lehetőségeit (Bajáki 1973; Tóth 2004; Ganczer 2013b). A szociológiai és szociálpszichológiai megközelítések inkább az állampolgárság identitásképző, illetve integráló szerepét tárgyalják (Halász 2009; Melegh 2011; Örkény és Székelyi 2013; Csepeli és Örkény 2017). A politikatudomány állampolgárság-fogalma ettől eltérően azt veszi számba, hogy az állampolgár mint egy politikai közösség tagja hogyan jelenik meg, egyes állampolgársági szabályozások hogyan módosítják a polgár tagságát ebben a politikai közösségben (Bauböck 1994; Faist és Kivisto 2007). Azáltal, hogy az alábbiakban sorra veszem, hogy mely társadalmi kihívások mentén hogyan alakult az állampolgárság intézményét tárgyaló irodalom, összegzem e különböző tudományterületek szerzőinek munkáit. Elsőként áttekintem, hogy a demokratikus átmenetek során átrendeződő politikai közösségek milyen állampolgárság-koncepciókra támaszkodtak. Majd a migráció és a globalizáció által átalakított politikai tér sajátosságainak megfelelően elemzem az állampolgárságot kiterjesztő politikákat. Elsősorban azt vizsgálom, hogy az állampolgársági politikák milyen céloknak, milyen normatív keretnek megfelelően alakíthatók, illetve válnak igazolhatóvá. A magyar szabályozás leírásában támaszkodom ezekre a megközelítésekre, és segítségükkel értelmezem a magyar állampolgárság-politikákkal kapcsolatos elméleti és politikai vitákat. Majd megvizsgálom, hogy az az állampolgárság-fogalom, amelyet a magyar kormány a 2010-es szabályozással létrehozott, leírható-e bármelyik megközelítés segítségével.

Így tehát az állampolgársági irodalom egyik első mérföldköve Brubaker korábban is említett munkája a francia és német ideáltipikus állampolgársági koncepciókról, amely a régióban bekövetkező demokratikus átmenetek következményeiként vizsgálja az állampolgársági politikákat (Brubaker 1992a). Ugyanígy Brubaker vizsgálja, a nyugat-európai politikákon túllépve, a posztsovjet régióban bekövetkező változásokat (Brubaker 1992b). Az utódállamok által alkalmazott állampolgársági politikák elemzésében az azóta is folyamatosan használt hármas kapcsolat (*triadic nexus*) koncepcióját dolgozza ki, amely már nem csak a nemzetállam keretein belül keresi az állampolgársági politikák megvalósulásának helyét. Így létrehozta az anyaállam, a nemzetiesítő állam és a határon túli kisebbségek hármasának koncepcióját.

Brubaker tehát a 90-es évek elején a nacionalizmuselméletekben is elfogadott Kelet-Nyugat-dichotómiára építi elemzését, amely szerint a keleti nacionalizmus, így az állampolgárság-politikák is a határok változása következményeként a határokon kívül ragadt kisebbségekre fókuszál, ezzel szemben a nyugati nacionalizmus törekvést mutat az országok területére bevándorlók integrációjára. Így a keleti állampolgárság-politikák az állampolgárság etnikai-kulturális kiterjesztésére törekednek, míg a nyugatiak az állampolgárság által kívánják integrálni a területükre érkezett, etnikailag és kulturálisan heterogén lakosságot.

Az európai államok demokratikus átmenetének és európai integrációjának következményeként megnövekedett az elméleti érdeklődés az állampolgárság koncepciója iránt. A szerzők az új demokratikus berendezkedésű államok és fejlődő civil társadalmakkal összhangban újradefiniálták az állampolgárság koncepcióját.

Will Kymlicka megfogalmazása szerint a 90-es évek egyik legjelentősebb kihívása a kisebbségi és többségi csoportok konfliktusai, amelyek közül kiemeli a nyelvi és politikai jogok érvényesíthetőségének, a honosítás kérdéskörének és a nemzeti szimbólumok használatának problémáit is. E konfliktus eredményezi, hogy az újonnan kialakuló liberális demokráciák nem képesek működő intézményeket létrehozni, ugyanis ezeket a kisebbségi-többségi konfliktusok aláássák. Kymlicka szerint a „mai demokráciák legnagyobb kihívása, hogy morálisan védhető és politikailag járható megoldást találjanak ezekre a problémákra” (Kymlicka 1995, 1). Ennek megfelelően dolgozza ki a multikulturális állampolgárság és a kisebbségi jogok liberális elméletét. Felfogásában az állampolgárság integratív funkciója magában foglalja a kisebbségek csoportspecifikus jogait. Kis János ezzel összhangban úgy gondolja, hogy a liberális multinacionalizmus részét képezik a kisebbségek jogai, amelyeknek az univerzális emberi jogok kiegészítőjeként kell megjelenniük (Kis 1996). A korábban tárgyalt liberális demokratikusság elveinek megfelelő Kymlicka és Kis érvelése is, azaz az állampolgárok boldogulásának feltételeit az államnak az egyenlőség elvét figyelembe véve kell biztosítani. Viszont éppen azt fogalmazzák meg – a liberális nacionalizmus kritikájaként –, hogy mindez nem valósítható meg csupán az egységes nemzetállami keretben biztosított politikai egyenlőség által. Így Kymlicka arra hívja fel a figyelmet, hogy a nacionalizmus révén kialakuló modern nemzetállamok nem tudják megteremteni csupán az emberi jogok érvényesülésével az állampolgárok egyenlőségét, emiatt van szükség a multikulturális állampolgárságra.

Az állampolgárság egy másfajta megfogalmazása, amely szintén figyelembe veszi, hogy az állampolgárok közösségét nem lehet egy, csupán homogén egységként felfogni, Charles Tilly nevéhez köthető. Tilly az állampolgárságot társadalomtörténeti szempontból vizsgálva arra jut, hogy ellentétben a korábbi szerzők munkáival, az állampolgárságot nemcsak mint az állam és egyén kapcsolatát kell vizsgálni, hanem az egyént mint egy adott társadalmi réteghez (legyen az csoport, nemzetiség, etnikum, nem stb.) tartozó személyt kell elismerni. Ennek megfelelően Tilly állampolgárság-definíciója szerint az állampolgárság lehet kategória, kötöttség, szerep és identitás is. Kategória, amely szerint az állampolgárok azok, „aki- ket az általuk élvezett kiváltságos helyzet fűz egy bizonyos államhoz”; kötöttség, amely az állam és egyén kölcsönös viszonyát írja le; szerep, amely tartalmazza az egyén másokhoz köthető viszonyait, és amelyek befolyásolják az államhoz köthető viszonyát is; továbbá identitás, amely az egyén tapasztalata az előzőkkel, illetve ennek a tapasztalatnak a közéleti reprezentációja (Tilly 1995, 7–8). Tehát az állampolgárság ennek megfelelően egy relacionális viszony, amely az egyént egy társadalmi kategória részeseként veszi figyelembe, „az állampolgársághoz kapcsolódó viszonylatokkal és területekkel is foglalkozik, és a kutatás fókuszát az állampolgárság formális-jogi aspektusáról »az állami gyakorlat és az állam és állampol- gár interakciójára« helyezi át” (Iordachi 2000, 28).

Gyakorlatilag ennek a heterogén lakosságú államok számára leginkább alkalmazható állampolgárság-definíció kidolgozásának következő lépése a politikatudományban megjelenő, általam az állampolgársági tanulmányok második hullámaként azonosított legitimitással kapcsolatos irodalom. Bauböck a 2000-es évek elejétől kezdve vizsgálja, hogy a különböző megfontolások mentén kialakított állampolgársági politikák mennyire tekinthetők legitimnek (Bauböck 2007a). Valójában arra keres választ, hogy a politikai közösségbe való belépés kik számára lehet nyitva. Így jut el a transznacionális állampolgárság fogalmáig, amely szerint a Brubaker által leírt jelenségek eredménye, hogy az emberek többes kötődéssel rendelkeznek, hiszen sem a nyugati típusú inkluzív állampolgárság-politikák, sem a keleti típusú exkluzív politikák nem eredményezik a polgárok teljes asszimilációját. Ez az elemzés már figyelembe veszi, hogy nem csupán az ország területén élő kisebbségek miatt heterogén egy adott állam, hanem a bevándorlók is igényt formálhatnak az állampolgárságra.

Ezt követi a harmadik hullám, amely gyakorlatilag a transznacionalizmus megjelené- sére próbál egy alternatív választ adni a globális vagy kozmopolita állampolgárság képében (Rubenstein 2007; Shachar 2009). Ezen elgondolás alapján az állampolgárság intézménye veszít jelentőségéből, hiszen a többes kötődések által létrejövő új típusú állampolgárság-koncepciók nem értelmezhetők csupán egy adott állam keretében, így egyrészt felmerül a poszt-, és denacionalizáció (Bosniak 2000; Saskia Sassen 2002), másrészt a globális állampolgárság (Dower 2000; Benhabib 2001, 2005; Rubenstein 2007). Az ez utóbbi körüli vita valójában rövid idő alatt elhalt, mivel kiindulópontja szerint szükség lenne egy olyan globális kormányzat megalakítására, amely egyelőre nem tűnik megvalósíthatónak. Ami miatt mégis érdemes ezt a hullámot bővebben vizsgálni, az a kozmopolita állampolgárság gondolata mögött húzódó morális érvelés. Nemcsak egy adott politikai közösséghez való csatlakozás legitimitását vizs- gálja ez az irodalom, hanem azt az elemet is figyelembe veszi, hogy mennyiben tekinthető

igazságosnak egy olyan társadalom, amelyben az állampolgársághoz köthető javakból csak olyanok részesülhetnek, akik saját akaratukon kívül, különböző véletleneknek köszönhetően váltak állampolgárrá. Ayelet Shachar például ilyen véletlennek nevezi az állampolgárság területi alapon való elnyerésének lehetőségét, amelynek során az állampolgár nem tevőlegesen vette fel az adott állam állampolgárságát, csupán beleszületett abba (Shachar 2007).

A kozmopolitanizmussal kapcsolatos elemzések inherens része az az elgondolás, hogy a többes kötődésekkel rendelkező személyek számára biztosított többes állampolgárság eredménye egy olyan politikai közeg, amelyben a nemzetállamok háttérbe szorulása együtt jár a kozmopolita értékek mentén szerveződő politika kialakulásával (Kopper 2010). Ennek a folyamatnak egyfelől része az, hogy az állampolgárság koncepciója elmozdul attól, hogy az a nemzetállami hovatartozás legfontosabb kifejezője legyen, az egyén személyiségének (*personhood*) sokkal inkább az univerzalista, mintsem a nemzeti oldala kerül hangsúlyozásra. Mindez valójában azt jelenti, hogy nem a nemzetállam az, amelytől az egyén elvárja jogai biztosítását, hanem az emberi jogok univerzalitása, amely ezt számára lehetővé teszi (Benhabib 2007). Másfelől pedig éppen az előbbieket eredményeképpen tartalmazza annak lehetőségét, hogy az állampolgárság által létrehozott kapcsolat az egyén és állam között nem csupán egy olyan állapot, amelyben az állam biztosít jogokat az egyén számára, hanem az állampolgár egy, a nemzetállami kereteken túllépő, dinamikus politikai térben lejátszódó folyamatok részeseivé válik. Kopper felvetése szerint éppen ez az új típusú állampolgári részvétel vezethet egy újfajta képviselet kialakulásához, amelyben az állampolgár két vagy több politikai közösség része egy időben, és politikai cselekedeteit folyamatosan befolyásolja ez a szimultán részvétel (Kopper 2015, 196).

A fent vázolt megközelítésekre építenek a módszertani nacionalizmus képviselői (Sassen 2001; Wimmer és Glick Schiller 2002), akik azt javasolják, hogy tekintsünk el a nemzetállami keretektől, és keressünk új alapokat a vizsgálatunkhoz. Ez az irodalom valójában arra ad lehetőséget, hogy a nemzetállami kereteken túllépve konceptualizáljuk az állampolgársággal kapcsolatos politikákat, így a határok virtualizálásával, különböző nemzetközi (adott esetben szupranacionális) entitások által kialakított új térben értelmezzük őket.

A fentebb elemzett állampolgársági irodalom különböző hullámai tehát fokozatosan a nemzetállami keretek lebontásának az irányába haladtak, így a 2000-es évek végére az a feltevés, miszerint az állampolgárság egyre inkább veszíteni fog a jelentőségéből, ebben az új globalizálódott politikai térben elfogadottá vált. Jelen kötet azt támasztja alá, hogy ez a feltételezés téves, az erdélyi esettanulmány segítségével rávilágít az elmúlt években megjelent politikai változások gyakorlati implikációira. Valójában a hivatkozott irodalomban tárgyalt társadalmi jelenségeket kihívásokként kezelő jobboldali populista kormányok megjelenése visszafordítja a fent leírt folyamatot. Az állampolgársági politikák egyes politikai aktorok számára ismét fontos eszközzé válnak. Eltekintve most már a brubakeri hagyományoktól, a legitimitás kérdésétől és az igazságos, egyenlő társadalom képétől az állampolgárság egy olyan politikai eszközzé válik, amelynek célja bizonyos csoportok beemelése a politikai közösségbe, és mások kizárása onnan (Shachar és mtsai 2017a). A kutatás e politika sajátosságait vizsgálja. Arra fogok rávilágítani, hogy az állampolgári kapcsolat ebben az új politikai folyamatok által

irányított közegben nem csupán az állam és egyén közötti kapcsolat létrehozásáról, illetve annak (il)legitimitásáról szól, hanem az állampolgárság elnyerésének és fenntartásának egy sajátos módja érvényesül.

Az erdélyi esettanulmány bemutatja, hogy a kozmopolita elképzeléssel szemben egy sokkal inkább nemzetállami kötődésű állampolgárság valósul meg a magyar állampolgársági politika eredményeképpen. Az állampolgársági ügyintézésben részt vevő szervezetek vizsgálata megvilágítja, hogy az a feltevés, miszerint az emberi jogok és ezen belül a kisebbségi jogok univerzális érvényesülése, így a kozmopolita állampolgárság képe napjainkban egyre inkább megvalósíthatóvá válik, ebben az esetben nem igazolódik be, ugyanis a szervezetek tevékenysége az állampolgárság kiterjesztése által éppen azt a karakterét veszíti el, amely az emberi jogok melletti kiállást segitené. A szervezetek érdekérvényesítési képességének változása együtt jár azzal, hogy a továbbiakban nem képesek a kisebbségi jogok érvényesítőiként betölteni korábbi funkciójukat. Továbbá az erdélyi intézményrendszer feltárásával rávilágítok arra, hogy a kozmopolita elképzeléssel ellentétben a magyarországi politikai folyamatok eredményeképpen nem tudott a fent vázolt kettős képviselői forma kialakulni. Az illiberális politikai berendezkedés exportja történik meg az állampolgárság kiterjesztése által.

Az *Oxford Handbook of Citizenship* kézikönyv (Shachar és mtsai 2017b) egy újfajta állampolgárság-tipológiát hozott létre, ugyanis a tanulmányokat egymás után helyező szerző-elv azt mutatja meg, hogy a modern politikatudományi és szociológiai gondolkodásban hol helyezhető el az állampolgárság intézménye. Így a kötet bevezetője már megfogalmazza azokat az állampolgársággal kapcsolatban felvetett legsürgetőbb dilemmákat, amelyekre mások mellett ez a munka is választ keres.

Többek között megfogalmazzák azt a kérdést, hogy „lehetséges-e a tagság koncepcióját polgári alapokra építve úgy meghatározni, hogy el tudjuk kerülni a világ több pontján már megjelenő etnonacionalista, vagy nativista megközelítéseket, amelyek az »anyaállam mindenekelőtt« koncepcióját erősítik?» (Shachar és mtsai 2017a, 3). Valójában ebben a felvezetőben felvetett kérdések sem tudnak eltekinteni a kozmopolita állampolgárság által leírt univerzális egyenlőség és igazságosság koncepciójától. A tagság kérdését tárgyalva azt vetik ugyanis fel, hogy milyen alapok mentén lehet igazolni a tagság kiterjesztését nemcsak az állampolgárok, de az ország lakosai számára is. E kiindulópont nemcsak az emberek mint egyenlő méltóságú személyek kezelésére épít (Shachar és mtsai 2017a, 3), de Brubaker polgári és etnikai nacionalizmusának gondolatára is (Brubaker 1999).

A 90-es évek rendszerváltozásainak következményeként Európában olyan különböző társadalmi berendezkedések jöttek létre, amelyekben a nacionalizmusok különböző formái valósultak meg. Brubaker e különböző nacionalizmusokat polgári és etnikai nacionalizmusnak nevezi. A dichotómia kiindulópontja, hogy a „polgári nacionalizmus, liberális-ként, önkéntes alapúként, univerzalistaként és befogadóként jellemezhető; míg az etnikai nacionalizmus illiberális, askriptív, partikuláris és kizáró” politikákat eredményez, tehát míg a nemzet az első esetben az állampolgárok közösségeként értelmezhető, addig a nemzet alapja a másodikban a közös etnicitás (Brubaker 1999, 56). Brubaker értelmezése szerint az

etnikai megközelítés valójában nemcsak az egyértelműen visszavezethető közös gyökereket, a közös származást jelenti, hanem a közös kultúrát is. Tehát ennek megfelelően a polgári nacionalizmus inkább a közös értékeken és intézményeken nyugszik, amelyen a polgárok közössége önkéntességen alapul, mintsem bármilyen kulturális azonosságon. E megközelítések alapján, összeolvasva ezt a 90-es évek végén született munkát az elmúlt évekre jellemző felvetésekkel, annak az elvnek az érvényesülése várható, hogy a különböző államok ezt az utóbbi akulturális, önkéntesalapú felfogást érvényesítik állampolgársági politikáikban.

E kutatás azonban arra mutat rá, hogy valójában egy sokkal inkább homogenizáló, illiberális nemzetpolitika érvényesül Magyarországon, amely így a politikai közösségen belüli tagság esetében egyáltalán nem követi a fent tárgyalt trendeket. Az egyenlő emberi méltóság gondolatán alapuló univerzalista megközelítés helyett valójában egy erősen kulturális, sőt még ennél is szigorúbb leszármazásalapú etnikai nemzeti konstrukció folyamatos erősödése figyelhető meg. Ez a politika éppen az univerzalista megközelítésre adott válaszul jön létre, mégpedig a populista, illiberális kormányzat politikájának következményeként. A nemzetállam keretein belül ezt a jelenséget nem lehetne bizonyítani, ezért van szükség az erdélyi esettanulmányra, ami azt világítja meg, hogy ugyan a többes állampolgárság a fent idézett szakirodalmi megközelítések szerint egy kozmopolita, univerzalizmusokat figyelembe vevő liberális, akulturális közeget hozna létre, valójában az illiberalizmus és populizmus ezzel ellentétes folyamatot eredményez. Az etnikai nacionalizmus nemcsak a nemzetállami kereteken belül érvényesül, hanem a határok virtualizálásával, az illiberalizmus exportjával jár együtt. Így a politikai közösségben való tagság nem a szociális állampolgárság koncepciójának kiterjesztését jelenti, csupán a nacionalizmus és egy adott politikai értékrendszer kiterjesztését az állam által elfogadottnak tekintett személyek körére. Ennek megfelelően az állampolgárság által létrehozott kapcsolat egyfelől ezen elvek mentén valósul meg, másfelől azonban a kötet erdélyi szervezeteket elemző része arra is rávilágít, hogy ez a kapcsolat nem csupán egy egyszeri kiválasztási folyamat eredményeképpen újraalkotott politikai közösséget hoz létre, hanem az állampolgárság intézménye átvértékelődik. Az állampolgárság egy dinamikus politikai folyamat részévé válik, amelyben ez az illiberális politikai berendezkedés folyamatosan fenntartja saját magát. Ezáltal a vizsgált szervezetek tevékenysége ehhez a folyamathoz járul hozzá.

A magyarországi állampolgársági szabályozással foglalkozó irodalom a demokratikus átmenet és európai integráció fényében vizsgálta az állampolgársági politikákat. Az állampolgárság kiterjesztése a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikai diskurzus része a 90-es évektől kezdve. Constantin Iordachi megfogalmazása szerint a demokratikus átmenetek során a határon túli kisebbségekkel rendelkező államok arra használták állampolgársági politikáikat, hogy újraalkossák az általuk elképzelt nemzeti közösségeiket (Iordachi 2004). Szerinte ezek a határon túli nemzeti kisebbségeket támogató politikák a „lehetőségek széles skáláját lefedve, hol csupán korlátozott kulturális politikáktól a kedvezményes honosításig, máshol a kedvezményes gazdasági kapcsolatoktól a legexkluzívabb és innovatívabb kisebbségvédelmi formákig, azaz a többes állampolgárság garantálásáig” terjedtek (Iordachi 2004, 240).

Ugyanezt a jelenséget vizsgálja a Timofey Agarin és Ireneusz Paweł Karolewski által szerkesztett kötet, amelyben a szerzők a posztkommunista régió olyan államainak politikáit elemzik, amelyek jelentős határon túli kisebbségekkel rendelkeznek (Agarin és Karolewski 2015). A kötetben az állampolgárság kiterjesztésének mind rövid távú, mind hosszú távú következményeit vizsgálják, mégpedig Karolewski korábbi relacionális állampolgárság-konceptiójára támaszkodva (Karolewski 2012). Ez az állampolgárság-konceptió szembe megy azzal a megközelítéssel, amelynek értelmében az állampolgárságot az ókori görög és római felfogásra visszatekintve érdemes értelmezni (Pocock 1992; Ganczer 2011b; Balot 2017), illetve a „történelmi-funkcionalista” elemzést sem tartja elégségesnek, amely szerint az állampolgárság értelmezése, annak különböző formái és fejlődési irányai a különböző társadalmakban betöltött eltérő funkciókon alapul (Karolewski 2012 hivatkozva Marshall 1950; Weber 1947). A relacionális állampolgárság összetevőire bontja az állampolgárságot: jogok, kötelességek, megfelelés (*compliance*) hármására, amelyek közötti interakciók figyelembevételével nemcsak a demokráciákban tudjuk megismerni és elemezni az állampolgárság lényegét, hanem autoriter berendezkedésű államokban is (Karolewski 2012, 191). Tehát Agarin és Karolewski a posztkommunista államok állampolgársági politikáinak elemzése során erre a koncepcióra építve létrehoznak egy mátrixot, amelyben az állampolgár és a közhatalom viszonyát mind a területi állam, mind az anyaállam nexusában vizsgálják. A kötetben ennek megfelelően különböző megközelítések mentén tárgyalják egy-egy régió állampolgársági politikáit. A balti államok esetében különös hangsúlyt fektetnek a biztonságiasítás kérdésére (Skulte-Ouais 2015), más esetekben az európai integráció kerül a középpontba (Koneska 2015). A magyarországi és romániai politikákról szóló tanulmányban Andreea Udrea az anyaállam felelősségét, illetve a külföldi állampolgárságot mint jóvátételi eszközt vizsgálja (Udrea 2015).

Udrea máshol a liberális multikulturalizmus elméletétől eltérően, a kisebbségek identitásmegőrzésének kérdése kapcsán a területi állam felelőssége mellett az anyaállam szerepét is kiemeli (Udrea 2014). A státusztörvény kapcsán tárgyalja az anyaállam és a területi állam felelősségének kérdését. Érvelése szerint a státusztörvény, és végső soron ennek nemzetközi elfogadása, ellentmond a liberális multikulturalizmus azon feltevésének, miszerint a határon túli nemzeti kisebbségek identitásának védelme és megőrzése pusztán a területi állam felelőssége lenne (Udrea 2014, 335–336). Azt a következtetést vonja le a magyar esettanulmányra támaszkodva, hogy az anyaállam szerepvállalása a liberális nacionalizmusnak megfelelően ugyan nem veszi át a területi állam felelősségének a helyét, de legalábbis kiegészíti azt. Különbséget tesz abban, hogy az anyaállam felelőssége, illetve a területi állam felelőssége pontosan milyen típusú kulturális önazonosság megőrzését teszi lehetővé, illetve e mentén igazolja, hogy az anyaállam szerepe jelentősebb, mint azt a liberális multikulturalizmus feltételezné. Érvelése szerint ugyanis a kulturális önazonosság védelmének koncepciója a liberális egyenlőség elve alapján egy adott államon belüli állampolgárok közötti egyenlőségen, illetve az egyének szabadságának védelmén alapszik. Ezzel szemben véleménye szerint a magyar esettanulmány, pontosabban a státusztörvény mint

kisebbségvédelmi eszköz azt mutatja be, hogy létezik egy más típusú felelősségkoncepció is, mégpedig egy pusztán kulturális azonosságon alapuló eset. Érvelésében nem mond ellent a kymlickai multikulturalizmusnak, csupán felhívja a figyelmet arra, hogy a multikulturalizmus által igazolt kisebbségvédelmi eszközök nem zárják ki, hogy a felelősségre vonatkozó egyéb igazolás is létezhessen. Udrea érvelésének központi eleme az, hogy az identitás és a státusz között különbséget tesz. Ez azt eredményezi, hogy valóban elfogadható az a magyarázat, miszerint a multikulturalizmus a státuszok közötti egyenlőség megteremtése érdekében a területi államhoz társítja a kisebbségek támogatásának feladatát, de az identitás megőrzésének feladata az anyaállam felelősségi körébe is sorolható. Azonban a szerző feltételezi, hogy a 2010-es állampolgársági törvény módosítása ezt a különbségtételt elhomályosítja, ha a határon túli magyarok nagy számban felveszik az állampolgárságot (Udrea 2014, 335). Ezt a feltételezést e kötet eredményei is megerősítik.

A demokratikus átmenetek eredményeképpen létrejövő határon kívüli kisebbségek támogatását vizsgálva Myra Waterbury azt a kérdést próbálja megválaszolni, hogy egyes államok miért válnak „etnikai aktivistává” (Waterbury 2006a). Szintén a határon túli magyarok támogatáspolitikája kapcsán arra a következtetésre jut, hogy a státusztörvény és egyáltalán a szomszédos államokban élő magyarok számára létrehozott politikák a magyarországi kormányok belpolitikai céljainak támogatásaként jöttek létre. Érvelése szerint az egyes országok belpolitikai stratégiájának részévé vált, hogy a transznacionális etnikai kötődéseket felhasználják. Az európai integrációhoz kapcsolva azt a kérdést vizsgálja, hogy maguk a külhoni etnikai kisebbségek mit nyerhetnek az általa externalizációnak nevezett folyamat által. Egyik tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy az európai integráció az állampolgárság és a választójog kiterjesztésével újabb színteret hoz létre az etnikai kisebbségek érdekérvényesítő csoportjai számára, amelyek mentén ezek a csoportok jobban artikulálhatják igényeiket, és újabb szövetségesekre lelhetnek, viszont ez egyben a területi államuk politikai intézményeitől való eltávolodással is együtt járhat. Tehát az európai integrációval összekapcsolva az anyaállamok irányába könnyebb a kapcsolatok felvétele, így az anyaállami támogatás is sikeresebb lehet (Waterbury 2017). Később Waterbury arra a következtetésre jut, hogy erre a stratégiára a kisebbségi közösségek politikusainak mindaddig szükségük lesz, míg a területi állam nem akkomodálja érdekeiket megfelelően. Megjegyzi azonban azt is, hogy ennek ára lehet, hiszen előfordulhat, hogy az externalizáción keresztül kialakított kapcsolatok az anyaállam túlsúlyához vezetnek (Waterbury 2018, 182). Ez utóbbi tanulmányában tehát Waterbury arra hívja fel a figyelmet, hogy az EU intézményein belül formálissá válhat a kisebbségi közösség politikai vezetőinek és az anyaállam vezetőinek, intézményeinek a kapcsolata. Mindez a szerző szerint, az anyaállam túlsúlyának növekedése miatt, a kisebbségi közösség vezetőinek érdekérvényesítő képességének csökkenéséhez vezethet. Az elemzett empiria arra mutat rá, hogy ez nem csupán az externalizációval történhet meg, hanem a kapcsolatok állampolgárságon keresztüli formalizálása már önmagában ehhez vezet.

Az európai uniós csatlakozás kérdése kapcsán Csergő Zsuzsa és James M. Goldgeier megalkotják a *transzszuverén nacionalizmus* fogalmát, ami alatt azon államok nemzetstratégiáját értik, amelyek jelentős számú határon túli kisebbséggel rendelkeznek, akiket különböző eszközökkel támogatnak is, mindez viszont a határok módosításának gondolata nélkül történik (Csergő és Goldgeier 2004). Csergő és Goldgeier e tanulmányban azt vizsgálják, hogy azok a tagállamok, amelyek különböző nemzetstratégiáik mentén támogatják kisebbségeiket, hogyan fognak illeszkedni az európai integrációba. Rávilágítanak arra a tényre, hogy Magyarország a rendszerváltozás óta a határok virtualizációjára törekszik, mégpedig olyan politikák segítségével, amelyek egyoldalúak, így az államok közötti feszültségekhez vezethetnek. Egy későbbi tanulmányukban, túllépve az európai uniós kereteken, azt is vizsgálják, hogy egyes államok (Magyarország, Románia és Oroszország) anyaállami politikái milyen sajátos következményekkel járnak. A magyar esettanulmányt összevetik a románnal, ahol az állampolgárság kiterjesztése már 1991-ben azzal a céllal ment végbe, hogy politikai értelemben meglegyen a lehetőség Moldova és Románia potenciális egységesítésére (Iordachi 2004). Mások Waterburyhez hasonlóan megállapítják, hogy az előbbiben a határon túli kisebbségekkel kapcsolatos politikák a pártok csatározásának és a választói akarat befolyásolásának küzdőtereivé váltak (Csergő és Goldgeier 2013, 114).

Az etnikai külhoni állampolgárság-politikák összegzésére tesz kísérletet Kovács M. Mária, Körtvélyesi Zsolt és Pogonyi Szabolcs. 2010-es tanulmányukban felhívják a figyelmet arra, hogy a kelet-közép-európai régióban jellemző, határokat átívelő állampolgársági vagy legalábbis határon kívüli kisebbségeket támogató politikák különböző államközi vagy államokon belüli politikai konfliktusokhoz, illetve ellentmondásokhoz vezethetnek. Pogonyi elemzi, hogy a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára biztosított választójog biztosítása milyen különböző indokokra vezethető vissza (Pogonyi 2014). A határon túli kisebbségek esetében a választójoggal való felruházás szerinte az „etnikai mérnökség” eredménye, ami ráadásul alááshatja az etnikai pártok érdekérvényesítési lehetőségeit. Véleménye szerint ugyanis az etnikai pártok az állampolgárság és választójog kiterjesztésének eredményeképpen inkább az anyaállam irányából fogják elvárni a támogatást, ahelyett, hogy a területi államban mobilizálnák támogatóikat (Pogonyi 2017b). Ez egybecseng a Salat által is megfogalmazott diaszporizáció jelenségével (Salat 2011). A kötetben be fogom mutatni, hogy ez a jelenség pontosan milyen módon zajlik Erdélyben. A vizsgált szervezetek hogyan járulnak hozzá ahhoz, hogy a területi államon belüli érdekérvényesítés helyett inkább az anyaállam irányába forduljanak. Pogonyival ellentétben azonban nem csupán amellet érvelek, hogy mindez következménye az állampolgárság kiterjesztésének, hanem azt az állítást fogalmazom meg, hogy mindez az állampolgárság intézményének átalakulásához vezet, amelyben az állampolgárság az illiberális politikai berendezkedés közvetítő elemévé válik a vizsgált szervezetek tevékenységén keresztül.

2.3. Az érdekérvényesítés változása az állampolgársági politika következményeként

E kötet egyik kulcskifejezése az érdekérvényesítés fogalma. Központi feltételezésem, hogy a vizsgált szervezetek rendelkeznek egyfajta érdekérvényesítő képességgel, amely az állampolgársági politika következtében átalakul. Ennek változását egy olyan új politikai térben kell értelmezni, amelyben nemcsak a területi állam politikai közösségének tagjaiként, hanem a magyarországi kiterjesztett politikai közösség alanyaiként is megjelennek, így maga az érdekérvényesítés általam alkalmazott definíciója is csupán e politikai tér kettős-ségében ragadható meg.

Az érdekérvényesítő szervezet koncepcióját mások korábban már alkalmazták a magyar kisebbségek szervezetei kapcsán. A diaszpórában élő magyarokkal foglalkozó szervezeteket látták el ezzel a címkével, azonban a kötetben nem ugyanazt értem érdekérvényesítés alatt, amit más szerzők (Papp 2008a). Papp Z. Attila a Kárpát-medencén kívül, elsősorban az Egyesült Államokban élő magyarok szervezeteinek vizsgálata során különböző tipológiákat állít fel. A „szervezetek működési logikáját kifejező” rendszerezésében az egyik típus a lobbiszervezetek vagy érdekérvényesítő szervezetek kategóriája. Ez alatt azokat a szervezeteket érti, amelyek „országos státusra törekvő, avagy retorikájukban azt hangoztató szervezetek, amelyek számára az etnikai nyitottság létszükséglet” (Papp 2008b, 406). Az erdélyi szervezetek kevésbé rendelhetők alá ennek a tipológiának, ugyanis, ellentétben a Papp által vizsgált diaszpóraszervezetekkel, elsődleges tevékenységük őket a területi államhoz köti, és nem jellemző az amerikai diaszpóraszervezetek etnikai nyitottsága. Papp szerint ez utóbbiak „dinamikus koncepcióval” rendelkeznek a magyarságról (Papp 2008, 405). Ez nem mondható el a határon túli magyar kisebbség közösségeinek esetében, amelyet a következő alfejezetben részletesebben tárgyalok.

Az érdekérvényesítés fogalmának definiálásakor arra az irodalomra hagyatkozom, ami olyan politikai közösségek vizsgálatát végzi, ahol több etnikai csoport él egymás mellett. Alvin Rabushka és Kenneth A. Shepsle szerint az etnikai pártok érvényesülése plurális társadalmakban úgy történik, hogy az újonnan megjelenő politikai csoportok pártok közötti versengést alakítanak ki, amelyben a felek túllícitálnak egymáson (*ethnic outbidding*) (Rabushka és Shepsle 2008; Székely 2011). A szerzők vizsgálata alapvetően arra keresi a választ, hogy az etnikailag heterogén társadalmakban milyen módon lehet elérni a demokratikus stabilitást. Ugyanezt a kérdéskört tárgyalja Donald L. Horowitz etnikai csoportok konfliktusairól szóló munkája, amely az etnikai túllícitálás koncepcióját elfogadva az etnikai konfliktusokat egy érzelmelekkel átítatott, zéró összegű játszmának látta. Ebben az értelemben az egymás mellett létező etnikai pártok gyakran a túlélésért folytatott harcban szélsőséges reakciókat válthatnak ki egymásból (Horowitz 1985).

Tehát ennek az irodalomnak az értelmében az érdekérvényesítés minősége más etnikai pártokkal összefüggésben értelmezhető. A szerzők vizsgálata valójában arra vonatkozik, hogy a demokratikus stabilitás hogyan érhető el ezekben a társadalmakban, míg e kötet

azt kívánja rekonstruálni, hogy az etnikai érdekérvényesítés minősége hogyan változik a vizsgált kisebbségi magyar közösség tekintetében. Tehát nem a demokratikus működés kritériumait tárom fel az etnikailag heterogén román politikai közösségben, hanem az etnikai pártok működésének körülményeit tekintem át, azt vizsgálva, hogy a magyarországi politikai közösség kiterjesztése Erdélyben milyen hatást gyakorol a szervezetek tevékenységére. Emiatt érdemes az elemzésbe bevonni Chandra munkáit (Chandra 2004, 2005), amelyekben felhívja a figyelmet arra, hogy az etnikai pártok fogalmát a korábbiaknál egyértelműbben kell megfogalmazni. Ugyanis feltevése szerint mind Rabushka és Shepsle, illetve Horowitz is azzal az előzetes feltevéssel értelmezi az etnikai pártok működését, hogy már létezik egy előre meghatározott etnikai csoport, amelynek a szavazataiért folyik a pártok küzdelme. Ezzel szemben Chandra azt javasolja, hogy tekintsünk el ettől az előfeltételezéstől, több esettanulmány segítségével bizonyítja, hogy léteznek olyan etnikailag megosztott politikai közösségek, amelyekben az etnikai pártok nem képesek az azonos etnikumhoz tartozók egészét bevonzani. Tehát Chandra alapvetően azt veti fel, hogy első lépésként távolodjunk el a korábbi posztulátumtól, miszerint az etnikai kisebbségek automatikusan az etnikai pártokra szavaznak, és az etnikai pártok teljesítményének vizsgálata foglalja magában azt is, hogy egyáltalán képesek-e az etnikai identitás felélesztésére (Chandra 2004, 2005).

Erre az elméletre támaszkodva fogalmazom meg az etnikai pártok érdekérvényesítési potenciálját. Elfogadva Chandra álláspontját, miszerint az etnikai pártok sikeressége összefügg az általuk kikényszerített etnikai identitás felélesztésével, e munka mellett érvel, hogy Magyarország beavatkozása az erdélyi politikai életbe pontosan egy olyan új típusú mechanizmust hozott létre, amely ezt az etnikai identitást átforgalmazza, így átalakítva az etnikai pártok érdekérvényesítési terét. Tehát kutatásomban nem csak azt a politikai teret vizsgálom, melyet az újonnan megjelent politikai párt, az EMNP átalakított, és amelyben a politikai pártok egymáshoz való viszonya alapján kialakul az „*ethnic outbidding*”. Azt feltételezem, hogy a politikai pártok érdekérvényesítése nemcsak az egymás közötti viszonyokban értelmezhető, hanem kiemelkedő szerepe van annak a politikai térnek, amelyben a vizsgált szervezetek elhelyezkednek. Chandra koncepciójára támaszkodva én az érdekérvényesítési lehetőségeket nem a többség által meghatározott politikai közösségben és a szervezetek ebben kialakított viszonyrendszerében vizsgálom, hanem arra mutatok rá, hogy a magyarországi politika erdélyi kiterjesztésének következményében a szervezetek érdekérvényesítési lehetőségei már ebben az új politikai mezőben érvényesülnek.

Az érdekérvényesítés tekintetében általánosságban azt lehet vizsgálni, hogy a politikai pártok és választópolgáraik kapcsolata milyen módon alakul, milyen eszközökkel kívánják a politikai pártok elérni a választók támogatását, illetve mik azok a tevékenységek, amelyek képesek e választók mobilizálására. James D. Fearon feltevése szerint vannak olyan identitások, amelyeket megszólít a politika, és vannak olyanok, amelyek e szempontból elhanyagolhatók (Fearon 1999). Határozottan az előbbi kategóriába sorolja az etnikai identitást, amelyet ráadásul nehezen megváltoztathatóként azonosít. Hiszen feltételezése szerint az etnikai identitást a családi környezet jelentős mértékben meghatározza, és csak

szélsőséges esetekben történik ettől elmozdulás. Fearon erre a megállapításra alapozva vezeti le érvelését, miszerint az olyan típusú politikai affiliációk, amelyek az etnicitásra építenek akkor fognak szavazatokban megnyilvánulni, ha az etnikai pártok az úgynevezett polarizáló közpolitikai juttatásokat vagy a közvetlen juttatásokat használják fel politikai cselekvésük során. A Fearon által *polarizáló közpolitikai jószágnak* nevezett támogatásra könnyen elfogadható példa a nyelvhasználatért folytatott harc, míg a közvetlen juttatások egyik leginkább megfogható példája az egy tömbben élő kisebbségi csoport területhez köthető fejlesztése, mint például egy forgalmas út felújítása. E politikai cselekvések szerepét vizsgálja a magyar kisebbségi közösség pártjainak tevékenységét elemző irodalom, mégpedig arra fókuszálva, hogy a romániai politikai közösségen belül milyen mértékben képesek ezeket egyes politikai pártok biztosítani, illetve ez mennyiben járul hozzá a pártok támogatottságához (Kiss, Barna, és Székely 2013).

Fearon mellett Herbert Kitscheltre támaszkodva érdemes az etnikai pártok és választóik közötti kapcsolatot értelmezni. Kitschelt a racionális döntésméltre építve mutatja be a pártok és választóik közötti kapcsolatot. Arra a következtetésre jut, hogy az etnikai pártok az általa karizmatikus szerveződésű pártoknak nevezett kategóriába sorolhatók, vagy legalábbis klienteliztikus hálózatokat hoznak létre (Kitschelt 2001)¹. A fent hivatkozott tanulmány e koncepcióra is támaszkodik, azonban a szerzők érvelésének az is központi eleme, hogy az így meghatározott módon szerveződő etnikai politizálásra „a többségi szereplők stratégiája” is hatással van (Kiss, Barna, és Székely 2013, 25). Álláspontjuk szerint a romániai politika polarizálódása vezetett ahhoz, hogy az RMDSZ végül 1996-tól kezdve szerepet tudott vállalni a kormányzásban. Azonban, érvelésem szerint, ha a fearoni és kitschelti megközelítéseket az etnikai pártok sajátosságairól kiegészítjük a chandrai koncepcióval, belátható, hogy a jelenlegi, átalakult politikai térben nem elégséges csupán az etnikai pártok és választóik, illetve az etnikai pártok és többségi társadalom politikai folyamatainak változásait vizsgálni, hanem figyelembe kell venni a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül vállalt szerepüket is.

A chandrai logika, amely a védnök-demokráciákban (*patronage-democracy*) mutatja be az etnikai pártok működését arra világít rá, hogy ennek a politikai berendezkedésnek egyik sajátossága az, amit ő az információkhoz való korlátozott hozzáférésnek nevez (*information constraint*) (Chandra 2004). E jelenség mentén mutat rá az etnikai identitás felélesztésének fontosságára, amely azt eredményezi, hogy az etnikai pártokra szavazás esetében nem az a legfontosabb tényező, hogy az adott politikai párt pontosan milyen értékeket képvisel, hanem az, hogy az etnikailag azonos párt képviselője jusson hatalomra, illetve maradjon

1 Fearonra és Kitscheltre támaszkodva Kiss, Barna és Székely az ennek a kutatásnak is tárgyát képező, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a magyar választók közötti kapcsolatot, illetve a magyar etnikai pártok érdekérvényesítő stratégiáit elemzik (2013). Elemzésem különböző pontjain többször visszatérek erre a kutatásra, amely a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet „Etnikai pártok, kisebbségi választói magatartás” projektjének keretében készült („A nemzeti kisebbségek politikai képviselete és választói magatartása” 2019).

hatalmon. Ennek megfelelően arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy az erdélyi politikai térbe való magyarországi beavatkozás az állampolgárság intézményén keresztül azzal a közvetett hatással jár, hogy az erdélyi etnikai pártok az etnikai identitás felébresztésének gyakorlatát a magyarországi politikára támaszkodva végzik. A szervezetek diskurzusainak és kapcsolatrendszeirenek elemzése (10. fejezet) során rávilágítok, hogy a romániai magyar pártok tevékenységében rendszeresen megjelenik a magyarországi politikai közösségre hivatkozás, amelynek részeként kezelik a határon túli magyarokat. Az etnikai identitás felébresztése és az ezáltal választói magatartás befolyásolása tehát a magyarországi politikai közösségre hivatkozással történik meg. Mindez a magyarországi választások vizsgálata során annak a lehetőségét is megnyitja, hogy áttételesen a magyarországi kormánypárt a chandrai értelemben etnikai pártként kezd el viselkedni. Ez a jelenség pedig az illiberális magyarországi átalakulás eredményeképpen, az illiberalizmus logikájának megfelelően függő helyzetben tartott és működtetett erdélyi politikai pártokon keresztül valósul meg.

Mindennek értelmében a kötet az érdekérvényesítési képességet nem csupán annak megfelelően konceptualizálja, hogy a szervezetek képesek-e a választópolgáraiknak biztosítani a fearoni közpolitikai jószágokat, vagy közvetlen juttatásokat a kitschelti klientelisztikus hálózatokon keresztül, hanem arra is felhívja a figyelmet, hogy ezek a politikai cselekvések az átalakult politikai térben a chandrai etnikai identitás felélesztésének koncepciója mentén valósulnak meg. E koncepciónak megfelelően, amennyiben a szervezetek tevékenysége inkább a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül nyilvánul meg, amelyben az etnikai identitás felélesztése nem a kisebbségi pártok által a kisebbségi identitás felélesztését jelenti, akkor a chandrai értelemben az etnikai kisebbségi pártok már nem tekinthetők sikeresnek. Amennyiben a szervezetek kevésbé képesek megszólítani a magyar kisebbségi közösség tagjait, tehát az etnikai identitás felélesztése nem a szervezetek tevékenységének eredményeképpen valósul meg, akkor az érdekérvényesítési képességük csökken.

A kutatás az erdélyi politikai pártokon túl civil szervezetekként azonosított intézményeket és ezek érdekérvényesítő képességét is vizsgálja. Mivel ezek a civil szervezetek valójában ma már egyértelműen pártalapítványokként tevékenykednek, illetve, ahogyan azt a későbbi fejezetekben kifejtem, szervezetenként egybefonódnak a politikai pártokkal, ezért az ő esetükben is ugyanígy értelmezem az érdekérvényesítés fogalmát.

Az általam fent áttekintett irodalom valójában minden esetben azt vizsgálja, hogy a kisebbségi közösségek tagjai és az etnikai pártok között, amelyek elsődlegesen e kisebbségi közösségek érdekérvényesítőiként tevékenykednek, milyen dinamika figyelhető meg, milyen mechanizmusok eredményeképpen alakul a közösség tagjai és a pártok kapcsolata. Azonban felhívom a figyelmet az anyaállam szerepére is ebben a mechanizmusban. Éppen e miatt a sajátosság miatt építék jelentősen Chandra munkájára, és azon belül is az etnikai identitás felébresztésének gondolatára. Ugyanis az erdélyi politikai tér átalakulása, amelyben az érdekérvényesítési képesség változását vizsgálom, nem értelmezhető a magyarországi politikai beavatkozás figyelembevétele nélkül. Érvelésem szerint ugyanis az erdélyi politikai tér átrendeződése az állampolgárság kiterjesztésének következtében az erdélyi politikai szervezetek

tevékenységén keresztül ragadható meg. A kötet második felében bemutatott kutatás az erdélyi szervezetek érdekérvényesítő tevékenységének változásáról arra világít rá, hogy a magyarországi politika az erdélyi szervezetek működésén keresztül megjelenik a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező állampolgárokkal való kapcsolatban.

2.3.1. A romániai érdekérvényesítési politika

Az előzőek szerint a szervezetek tevékenysége egy többdimenziós rendszerben értelmezhető, amelyben a magyarországi politika erdélyi megjelenése hatást gyakorol egyrészt a helyi szervezetekre, másrészt az erdélyi magyar közösség tagjaira. A kötetben azonban ezt a közvetlen állampolgárokra kifejtett hatást nem mutatom be részleteiben, csupán a szervezetek működésében beállt változásokat vizsgálom. Ez is egy többdimenziós politikai térben alakul, egyrészt a romániai politikai közösségen belüli pozíciójuk változik, másrészt azonban a kutatás által feltárt folyamatok eredményeképpen az újonnan kialakított magyarországi politikai közösségen belüli tagságuk is hatással van tevékenységeikre. A kutatás során csupán ez utóbbi politikai cselekvési térre fókuszálok. Ennek segítségével arra szeretnék válaszolni, hogy az állampolgárság kiterjesztése által létrehozott politikai tér mennyiben alakítja a szervezetek működését. Feltevésem szerint e politikai térben vállalt új tagság hatással van a szervezetek tevékenységére, amely mindennek eredményeképpen, a korábbi területi államon belül betöltött szerepüktől eltérően, már nem tudja a kisebbségi közösség tagjainak érdekeit a korábbiakhoz hasonló módon érvényesíteni. A szervezetek magyarországi politikai közösségen belül ilyen módon fenntartott tagságukkal veszítenek független, autonóm pozíciójukból. Ennek megfelelően a magyar kormány beavatkozása az erdélyi politikai és civil szervezetek működésébe egy, a magyar állam iránti lojalitást vár el, amely átformálja e szervezetek területi államon belül betöltendő pozícióját, szerepét.

A kötetben nem tárgyalom mélységében a szervezetek romániai politikai térben betöltött szerepét, csupán röviden térek ki rá az alábbiakban. Stroschein Románia demokratikus átmenetét követően vizsgálja a határon túli magyarok mobilizációját, és megjegyzi, hogy a politikailag mobil csoportok jellemzően számítanak különböző intézmények támogatására, amelyek elsődlegesen a hatalommaximalizálásban támogatják őket, de megállapítja, hogy ez gyakran más csoportokkal szembeni konfliktusokat eredményez (Stroschein 2012, 2). Könyvében azt tárgyalja, hogy az etnikai küzdelmek eredménye egy valamennyire kiegyensúlyozott helyzetet teremtett a többségi és kisebbségi nemzetek tagjai között. Stroschein amellet érvel tehát, hogy az etnikai csoportok tüntetései a demokratizáció eszközeivé válhatnak, ugyanis ezeken keresztül alakul ki a többség és kisebbség közötti dinamika, ami a gyenge politikai részvétel eredményeképpen nem jöhetett létre a demokratikus átmenet követően, a 90-es években. Stroschein nemcsak a 90-es évek demokratizációjának kapcsolatában vizsgálja a határon túli magyar kisebbségek helyzetét, de kutatásaiban az etnikai pártok és civil szervezetek egymáshoz való viszonyát, illetve e viszonyok következményeit

is tárgyalja. Felhívja a figyelmet arra, hogy az etnikai pártok politizálásának alakulása függvénye annak, hogy demográfiaiilag hogyan helyezkednek el. Tanulmánya szerint az olyan helyszíneken, területeken, ahol a kisebbség létszámbeli többséget alkot, könnyebben fordulhat elő az általam az előbbiekben tárgyalt túllicitálás jelensége (Stroschein 2011).

A kötetben vizsgált időszak tekintetében is számos szerző elemezte, hogy a romániai politikai közösségen belül, illetve a román államon belül hogyan változik a magyar etnikai pártok tevékenysége, illetve választóikkal való kapcsolata (Kiss és Barna 2013; Kiss és Székely 2016; Kiss 2017). A kisebbségi közösségek tevékenységének elemzésekor elsősorban arra fókuszál ez az irodalom, hogy a kisebbségi szervezetek és azok vezetői milyen módon tudják érvényesíteni érdekeiket (akár közösségi, akár egyéni szinten). Ezt az érdekérvényesítést általában aszerint fogalmazzák meg, hogy milyen mértékben képesek „befolyásolni a politikai folyamatokat és [meghatározni] a kisebbségpolitikát” (Bárdi és Kiss 2018, 38). Az irodalomban szintén kiemelik az úgynevezett *kisebbségi társadalom* koncepcióját, amely szerint az erdélyi kisebbségi közösség, éppen vezetőinek intézményi beágyazottsága és szervezeteinek „fejlettsége és közösségépítési tevékenysége” miatt, inkább egy elkülönült politikai közösségként értelmezhető, mintsem csupán a romániai politikai közösség tagjaként (Bárdi és Kiss 2018, 39). Tehát az egyértelmű, hogy az erdélyi kisebbségi közösség intézményei meghatározó szerepet töltenek be, azonban azt, hogy a magyar kormány beavatkozása pontosan milyen hatással van ezekre az intézményekre, kevéssé vizsgálja ez az irodalom.

A Romániai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatásaira támaszkodva készült kötet bemutatja a legfontosabb társadalmi és politikai folyamatokat, amelyek hatással vannak a romániai magyarságra (Kiss és mtsai 2018). A kötet tárgyalja a romániai magyar kisebbségi közösség erdélyi szerepvállalását, a közösség politikai vezetőinek tevékenységét, illetve az intézményi struktúra változásait, valamint ezek hatását a legfontosabb társadalmi és demográfia folyamatokra. Kiss, Toró és Székely a kisebbségek politikai tevékenységét két egymást kiegészítő dimenzió mentén értelmezi: az érdekérvényesítés változásai és a közösség-szervező tevékenységek mentén (Kiss, Toró, és Székely 2018, 71–72). A magyar kisebbség egyenlőtlen részvételét a romániai politikai közösségen belül a szerzők három fő állítással támasztják alá. A kisebbségi közösségek szervezetei legitim módon képviselik azokat, így monopoll helyzetben vannak a kisebbségekkel kapcsolatos tevékenységek meghatározásában, azonban ez a legitim helyzet nem formalizált, így az éppen aktuális politikai alkuk eredményeképpen alakítható. Végül pedig meghatározó, hogy a romániai politikai közösséget a tituláris, többségi nemzet tagjai alkotják (Kiss, Toró, és Székely 2018, 73–74). Elemzésükben felrajzolják az erdélyi magyar kisebbségi közösség képviselőinek történeti ívét a rendszerváltozás óta napjainkig. Értelmezik a romániai kisebbség-politika vívmányait, majd az erdélyi magyar politikai elit cselekvési lehetőségeit, végül az anyaország szerepvállalását is tárgyalják. Mindezek alapján megállapítják, hogy az anyaországi beavatkozás torzítja a kisebbség korábbi érdekérvényesítési pozícióját. Érvelésük szerint az anyaállami beavatkozás három főbb lépésben azonosítható. Elsőként említik a már általam is tárgyalt etnikai túllicitálás jelenségét, amelyben az anyaállam támogatta a kisebb

protest pártokat, majd azt a 2014-et követő időszakot, amelyben az anyaországból érkező anyagi támogatások megnövekedtek és felülírták a területi állam által nyújtottakat, és végül ez utóbbi következményeként a lojalitás kinyilvánításáról szóló versenyt, amely a szerzők szerint akár a pártokon belüli konfliktusokhoz is vezethet (Kiss, Toró, és Székely 2018, 131–35).

Kiss korábban, az erdélyi magyar közösség társadalmi és politikai folyamatait vizsgálva, ezt a jelenséget az aszimmetrikus akkomodáció kifejezéssel írja le (Kiss 2015b, 2015a). Tanulmányában a magyar kisebbségi közösség helyzetének alakulását vizsgálja a romániai intézményrendszerben elfoglalt helyüket figyelembe véve. Megállapítja, hogy ez az intézményrendszer „hatalmi aszimmetriát” hoz létre, illetve „a magyar közösség fokozódó marginalizálódását eredményezi” (Kiss 2015, 30). Kiss amellett érvel, hogy ennek az intézményrendszerbe ágyazott hatalmi aszimmetriának az eredménye, hogy a kisebbségi közösség vezetői („az erdélyi magyar elit”) „az etnikai párhuzamosság programjával válaszoltak” (Kiss 2015, 31). Végül elemzésében felveti az iménti kötetben is tárgyalt politikai berendezkedés sajátosságát, amely szerint a román kisebbségpolitikai rendszer ugyan elfogadja e kisebbségi csoport legitim képviselőinek a magyar közösség szervezeteit, azonban ezt a pozíciójukat nem intézményesíti, így az aktuális politikai alkuknak megfelelően alakul érdekérvényesítő képességük.

Ebben a politikai térben is tetten érhető a szervezetek érdekérvényesítő tevékenységében változás. A fenti elemzések egységesen arra a következtetésre jutnak, hogy a romániai intézményrendszer sajátosságainak köszönhetően a romániai magyarság marginalizációja következik be. A párhuzamos társadalom kialakításának tökéletlenségei „a magyar közösség eróziójához” vezetnek (Kiss 2015, 30), amelyet elsősorban a nyelvi jogok érvényesítéséért, de az autonómiáért folytatott sikertelen küzdelem is bizonyít (Kiss, Toró, és Székely 2018). Illetve ehhez vezet az RMDSZ politikájának romániai sikertelensége is (Kiss, Barna, és Székely 2013; Salat 2015; Kiss és Székely 2016). Salat ez utóbbi kapcsán kiemeli, hogy az RMDSZ 2015-ben már perifériára került a romániai politikai térben (Salat 2015, 29). Elemzésében arra is kitér, hogy azzal, hogy az RMDSZ „beszállt a kettős állampolgársággal kapcsolatos ügyintézésbe, és vállalta az erdélyi magyarok mozgósítását a magyar állampolgárság felvétele érdekében, az RMDSZ végső soron elismerte, hogy immár maga sem bízik abban, hogy az erdélyi magyarok közjogi helyzete megnyugtató módon rendeződhet Romániában” (Salat 2015, 29). Ez a megnyugtató rendezés valójában az RMDSZ által korábban kitűzött célt, a már említett *kisebbségi társadalom* fenntartását és megerősítését jelentené.

A magyar állampolgárság kiterjesztésének következményeit is vizsgálja az irodalom. Pogonyi korábban hivatkozott cikke azt tárgyalja, hogy a magyar állampolgársági politika milyen következményekkel jár e romániai politikai térben (Pogonyi 2017). Röviden bemutatja, hogy az erdélyi politikai aktorok szerepvállalása az állampolgárság kiterjesztése után hogyan alakult át. Elemzésében kitér arra, hogy az a tény, hogy a Fidesz támogatja a protest pártokat, a Magyar Polgári Pártot és az általam is elemzett Erdélyi Magyar Néppártot, végül nem vezet a fent is idézett politikatudományi irodalomban tárgyalt radikalizáció jelenségéhez. Ezt elsősorban azzal támasztja alá, hogy

ezek a pártok nem nyerték el az elvárt támogatást Erdélyben, illetve az RMDSZ-t sem sikerült a Fidesz szövetségesevé tenni egészen 2015-ig. Pogonyi szerint e protest pártok vezetőinek eltávolítása az erdélyi politikai térből (az MPP elnökét kinevezték a Nemzetstratégiai Kutatóintézet vezetőjévé, a Néppárt elnökét pedig a Fidesz Európai Parlamenti listájára helyezték) készítette elő a terepet az RMDSZ-szel való kibéküléshez. Érvelése szerint a sikertelen radikalizáció eredménye, hogy végül a Fidesz vezette magyar kormány belátta, hogy annak érdekében, hogy megtarthassa erdélyi befolyását, egy időben kell az RMDSZ és az általa korábban szinte kizárólagosan támogatott protest pártok támogatását is magáénak tudnia (Pogonyi 2017, 250). Pogonyi érvelését összevetve Salat és Kiss elemzéseivel látható, hogy mind a romániai politikai közösségen belüli pozícióvesztésnek, mind a magyar kormány beavatkozásának szerepe van az általam is elemzett szervezetek tevékenységének átalakulásában. Azonban nem azonosítható egyértelmű összefüggés a két politikai cselekvési tér átrendeződése között. Megállapítható azonban, hogy a romániai politikai szintér átalakulása, amelyben az RMDSZ perifériára szorult, illetve az a tény, hogy a magyar kormány által korábban kizárólagosan támogatott protest pártok nem tudtak sikeresen versenyre kelni az RMDSZ-szel, előkészítette a magyar kormány egyre jelentősebb beavatkozásának lehetőségét. E kutatás azonban arra világít rá, hogy a magyar kormány beavatkozása ténylegesen milyen következményekkel jár a vizsgált szervezetek érdekérvényesítését tekintve.

Kiss korábban tárgyalt tanulmányának egyik következtetése az, hogy „a magyar politikai közösség kiterjesztése (a magyar nemzet úgynevezett újraegyesítése) egy olyan új politikai struktúrát eredményezett, amelyben az erdélyi magyarok ugyan élhetnek a választási jogukkal (tágabb értelemben pedig a Magyarországon való egyéni emancipáció lehetőségével), de amelyben az erdélyi magyar elitnek nincs lehetősége az intézményes alkura, illetve gyakorlatilag nincs semmilyen funkciója” (Kiss 2015, 63). E kötetben azonban arra mutatok rá, hogy igenis van funkciója ezeknek a szervezeteknek, azonban ez a funkció elsődlegesen nem a romániai politikai közösségen belüli tagságukhoz köthető, hanem a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben nyilvánul meg, mégpedig az állampolgársági ügyintézésben való részvételük kapcsán. Érvelésem szerint e politikai közösségben betöltött szerepük és az ebben vállalt új funkciójuk vezet a szervezetek érdekérvényesítési képességének csökkenéséhez. A két politikai tér minden bizonnyal hat egymásra, amint azt a fenti Salat-idézet is mutatja, hiszen az RMDSZ szerepvállalása a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben összefüggésben lehet azzal, hogy a szervezet pozíciója gyengült a román állam intézményrendszerében. Továbbá Salat és Kiss is kitér arra, hogy az állampolgárság kiterjesztését követően egyértelművé vált, hogy a magyar állami akarat az, hogy egy sokkal inkább Magyarország-központú politika tudjon érvényesülni Erdélyben, amelyben a magyar állam átveszi a szomszédos államok feladatait, illetve az egyes Erdélyen belüli kisebb szervezetek vezetői is inkább a magyar államtól várnak el támogatást, mintsem hogy Románia felé forduljanak (Salat 2015, 27; Kiss 2015, 64).

A magyar kisebbségi közösség képviselőinek területi államon belüli érdekérvényesítési tevékenységét így az irodalom széles körben tárgyalja. Ennek része az állampolgárság kiterjesztése kapcsán bekövetkezett változások áttekintése is. Azonban a kutatás fókuszában nem ezek a területi államon belüli fejlemények állnak, hanem az állampolgárság koncepciójának változására töreksem rávilágítani az erdélyi esettanulmány segítségével. Érvelésem szerint e változás következménye az, hogy a vizsgált szervezetek pozíciója megváltozik, a kiterjesztett magyarországi politikai közösség részeseiként eltávolodnak korábbi szerepüktől, jelentősen a magyarországi politika irányába fordulnak, amely így a kisebbségi érdekérvényesítés csökkenéséhez vezet. Mindezt azon keresztül kívánom rekonstruálni, hogy megvizsgálom, hogy a szervezetek milyen célkitűzéseket, feladatokat határoztak meg saját maguk számára, tehát mi az, amit az érdekérvényesítés terén fontosnak találnak, majd mindezt összevetem tényleges működésükkel, és ezáltal fogom ellenőrizni feltevésemet.

3. ILLIBERÁLIS FORDULAT MAGYARORSZÁGON

Erin Jenne és Cas Mudde 2012-ben úgy fogalmaztak, hogy Magyarország alkotmányos fordulata a legjelentősebb demokratikus hanyatlás az Európai Unió tagállamai közül (Jenne és Mudde 2012, 147). Elsősorban azokra a szerzőkre alapozzák állításukat, akik az európai uniós tagállamokról szóló nemzetközi tudományos diskurzus részeként a 2000-es évektől kezdve vizsgálják, hogy az egyes csatlakozó országok demokratikus hanyatlása egyáltalán bekövetkezhet-e (Vachudova 2005; Kelley 2006). Ekkoriban még az a feltételezés volt elfogadott, hogy az európai uniós tagság önmagában limitálni fogja ezeket az antidemokratikus tendenciákat (Plattner 2007 hivatkozva Jenne és Mudde 2012).

Ez a kérdéskör az állampolgársági tanulmányok diskurzusában már úgy jelenik meg, mint a kozmopolita, globális állampolgárságra adott válasz. A populista kormányok megjelenése és az általuk létrehozott változások cáfolják azokat a korábbi feltételezéseket, miszerint az állampolgársági politikák fejlődése a többes állampolgárság intézményén keresztül egy, a nemzetállami kereteket maga mögött hagyó, univerzális, kozmopolita globális kormányzat alatt működő világ kereteiben fog megvalósulni. Az az elgondolás, hogy az egymást fedő kötődések konfliktusait maga a globalitás oldja fel, így az emberek közötti kapcsolatok, az egyenlőség és igazságosság humanitárius eszméi alatt szerveződnek a demokratikus hanyatlás, vagy másképp illiberalizmus terjedése miatt nem teljesül.

Ez a fejezet tisztázza, hogy a kötetben mit értek illiberális fordulat alatt, illetve hogy mit látok az illiberálisnak címkézett politika jellemzőinek. Felvázolom tehát azt a keretet, amelyben az állampolgársági politikák változásai értelmezhetők. Feltevésem szerint az állampolgárság határon túli kiterjesztésével, a magyarországi állampolgársági törvény módosításával megtörténik az illiberalizmus exportja, amely az erdélyi szervezetek érdekérvényesítési képességét egyben csökkenti.

Az illiberális fordulat által alakított politikai közösségek egyik fő kérdése, hogy hol húzhatók meg a politikai közösség határai, kik azok, akiket a politikai közösségbe tartozóként elfogadunk (Müller 2016, 74–77). A korábbi fejezetben rámutattam arra, hogy az állampolgársági kapcsolatról szóló irodalom elsősorban e politikai közösségbe való belépést tárgyalja. Elsődlegesen az állampolgársági politikák kialakítását vizsgálva a különböző szerzők azt tekintik át, hogy mennyiben legitimálható e közösségbe való belépés a liberális demokratikusság sztenderdjei szerint. Az illiberalizmus ezzel szemben azt feltételezi, hogy önkényes, e sztenderdekkel nem igazolható döntések születnek arról, hogy kiket fogadnak be vagy zárnak ki a politikai közösségből.

Jan-Werner Müller, azt értelve, hogy hogyan közelítjük meg az illiberális kormányzatokat, azt állítja, hogy normatív szempontból kizárónak minősíthetjük őket. Ehhez kapcsolja a politikatudományban a határok problémájaként azonosított jelenséget. Azaz azt

a demokratikus kihívást, miszerint a politikai közösség tagjainak kell arról dönteniük, hogy kik válhatnak a politikai közösség tagjaivá. Ez tehát önmagában előfeltételezi, hogy ismerjük azoknak a személyeknek a körét, akik ennek a közösségnek a tagjai, akik döntéseket tudnak hozni, amely ellentmondás maga a határok problémája. Müller szerint a populizmus azt eredményezi, hogy a populista vezetők az állampolgárok egy csoportját, azokat akik támogatják őket, megfelelő vagy jó állampolgároként azonosítják, míg a másik csoportot gyakorlatilag kizárják a politikai diskurzusból. Ugyan „ezek az állampolgárok hivatalosan nincsenek kizárva, de valójában saját, önálló értékeiknek a közösség által elfogadott legitimitását, azt amit ezek a polgárok jónak tartanak, az ő materiális igényeiket kérdőre vonják, sőt akár kijelenthető az is, hogy ezek nem számítanak” (Müller 2016, 82). Müller ezt Claude Lefortra hivatkozva így fogalmazza meg a nép kontextusában: „a populisták számára az első lépés az, hogy »kiválasszák a népet a népen belül«, hiszen egy populista sajátos képességgel rendelkezik arra, hogy megismerje a valódi népakaratot. Így »a nép« egy olyan fiktív entitássá válik, ami kívül áll az érvényes demokratikus eljárásokon; egy olyan homogén csoporttá, amelyre hivatkozva zárójelbe lehet tenni a tényleges választási eredményeket egy demokráciában.” (Müller 2015, 43; Lefort 1988, 79).

Scheppele 2018-as összegzése, szintén a politikai közösség tagjainak kiválasztása kapcsán azt mutatja be, hogy a populista vagy illiberális kormányok hogyan képesek legálisnak látszó keretek között bebiztosítani saját hatalmukat. Felvázolja azt a „mintázatot, amelyet most 2018-ban már elfogadottnak vélhetünk: egy ugyan törekeny, de mégiscsak demokratikus berendezkedésű állam átalakító erejű választásokkal szembeül” (Scheppele 2018, 545). A karizmatikus vezető, aki az emberek nyelvét beszéli, szembehelyezkedik az elittel, átalakítja az alkotmányos rendet. Scheppele szerint ugyan összefügg az egyes országok demokratikus hanyatlása azok gazdasági nehézségeivel, de valójában több esetben is megfigyelhető, hogy az általa karizmatikusnak nevezett vezetők még a gazdasági kihívások előtt megjelentek, ezért nem elég csak a gazdasági változásokban keresni a választ. Ahogy fogalmaz, ez a demokratikus hanyatlás azért problémás, mert az autokraták el tudják hitetni, hogy a törvényesség és alkotmányosság eszközeivel élnek.

Scheppele szerint az új típusú antidemokratikus államok karizmatikus vezetői átalakítják azt a politikai filozófiai iskolát, amelyben liberálisnak lehetett nevezni minden olyan politikát, amely alkotmányosságra és demokratikusságra épült, és minden ezzel ellentétest pedig illiberálisnak neveztek. Azonban mivel ezek az új karizmatikus vezetők hangsúlyozzák a választások fontosságát, és saját választási győzelmeiket használják fel arra, hogy reformtevékenységeiket legitimizálják, már nem hagyatkozhatunk a korábbi „fekete-fehér” elképzelésre (Scheppele 2018, 561–62). Tehát valójában a jog, az alkotmányosság és demokratikusság elvesztette korábbi tartalmát, pontosabban az illiberális vezetők átalakították annak tartalmát. Az illiberalizmusnak köszönhetően a jog létezése csupán egy technikai szükséglet, amelyben a karizmatikus, választások által legitimált vezetők a céljaik eléréséhez szükséges eszközöket megteremtik, és a jog intézményeit valójában hatalmuk gyakorlásának eszközöként használják.

Magyarország illiberális fordulata egyre több szerzőt foglalkoztat. Jenne és Mudde már 2012-ben Magyarországra irányítják a figyelmet, azzal, hogy leírják, hogy az ország illiberális fordulata jelentős kihívást állít a liberális demokráciák elé (Jenne és Mudde 2012). Ugyanis mindez a Scheppele által autokratikus legalizmusnak nevezett keretek között ment végbe, látszólag demokratikusan elfogadott alkotmányozási folyamat eredményeképpen (Bánkuti, Halmai, és Scheppele 2012). Scheppele egy 2013-as tanulmányában az általa alkotott fogalommal „Frankenstate pioneer”-nak nevezte Magyarországot. Számba veszi, hogy a jogállamiság lebontása milyen alkotmányos eszközökkel lehetséges. Ennek értelmében a magyarországi alkotmányos forradalom azért volt lehetséges, mivel az alkotmányt és a választási rendszert a demokratikus átmenetkor egy sokpárti parlamenti berendezkedésre alkották meg. Scheppele szerint azonban „2010-ben, egy két-és-fél-pártot magába foglaló pártrendszerben meglepően könnyű volt elnyerni a kétharmadot” (Scheppele 2013, 560). Tehát csupán kevés ellenzéki párt jelenléte egy olyan választási rendszerben, amelyet „néhány nagyobb párt helyett, legalább egy tucat kisebb párt meglétére szabtak” (Scheppele 2013, 560) tette lehetővé, hogy a Fidesz mindössze 34%-os támogatottsággal (a teljes populációra vetítve) elnyerje a kétharmados többséget.

2010-et követően a magyar berendezkedést a kompetitív autoriter rezsimek, vagy másképp a hibrid rezsimek irodalmával írják le. Szűcs Zoltán Gábor 2018-as, a magyarországi berendezkedésről szóló, illetve az ehhez kapcsolódó tudományos vitát összefoglaló tanulmányában Levitsky és Way, valamint Schedler munkáira támaszkodik (Szűcs 2018, 48). Steven Levitsky és Lucan A. Way a kétpólusú világtrend felbomlása után, annak következményeként vizsgálja a különböző régiók államainak berendezkedéseit, olyan rendszerekre fektetve a hangsúlyt, amelyekben a versengő választások mellett az autoritarianizmus bizonyos foka megtalálható (Levitsky és Way 2010). Elemzésük szerint, amely ellentmond a korábban elfogadott elméleti megközelítéseknek, a demokratikus berendezkedés kialakulása vagy annak hiánya nemcsak a belpolitikai küzdelmek eredménye, hanem ugyan esetenként változó módon, de valójában külső, nemzetközi tényezők is szerepet játszanak, egészen pontosan a Nyugattól való távolság vagy a kapcsolat minősége befolyásolja a demokratikusság mértékét (Levitsky és Way 2010, 37–84). Schedler szintén a kompetitív autoriter rezsimek esetében vizsgálja a kormányzat és ellenzék viszonyát, és az általa politikai institucionalizmusként jellemzett jelenségre hívja fel a figyelmet, így a cselekvőket és választásközpontú megközelítést helyezi középpontba (Schedler 2013, 1–26). Tehát e megközelítés alapján a kompetitív autoriter rezsimek elsődleges manipulációs tere a választások intézménye, ennek megfelelően alkotja meg a „választási tekintélyelvű rendszer” fogalmát.

Már ebből a két rövid leírásból is látható, hogy a végbemenő politikai változások elemzései eltérnek. Tóth megkísérli felvázolni az autoriter államok közös vonásait. Röviden így foglalja össze mások álláspontját: „[s]okak szerint e rendszerek zöme is az alkotmányos demokráciák körébe tartozik, de – úgymond – nem liberális, hanem illiberális; nem konszenzuális, hanem többségi elvű; nem elitista, hanem populista; nem kozmopolita, inkább nacionalista; és nem neutrális, hanem vallási alapú” (Tóth 2016, 5). Tóth megerősíti Müller

érvelését, miszerint a „populista vezér kizárólagos igényt támaszt a nép morális képviseletére”, tehát annak ellenére, hogy az illiberális rendszerekben a karizmatikus vezető a „nép szuverenitására apellál, azt távolról sem tartja tiszteletben, mivel a nyilvános diskurzus eltorzítása, a politikai riválisok démonizálása, az intézmények elfoglalása és más hasonló jelenségek miatt nem beszélhetünk demokratikus néprészvételi eljárásokról” (Tóth 2016, 7).

Bozóki és Hegedűs szerint „Magyarország uralmi formája jelenleg »kívülről korlátozott hibrid rendszernek« tekinthető” (Bozóki és Hegedűs 2017a, 7). A rendszer vizsgálata során mások mellett az általam fent hivatkozott irodalmi közegre is támaszkodnak, azonban, ahogyan Jenne és Mudde (2012), illetve Körtvélyesi és Majtényi (2017) is, kitérnek az Európai Unió szerepére is. Jenne és Mudde azt vizsgálta, hogy az európai uniós tagság meg tudja-e állítani, korlátozni tudja-e az állam demokratikus hanyatlását. Míg Körtvélyesi és Majtényi azt állapítják meg, hogy Magyarországon az exkluzív értékek alkotmányos elismerése az Európai Unió által támogatott inkluzív alkotmányos értékek hanyatlásához vezet. Érvelésük szerint a tagállamok, illetve elsősorban Magyarország nemzeti identitásának ilyen típusú illiberális átalakítása ütközik az európai uniós értékekkel. Bemutatják, hogy az EU nem volt felkészülve a potenciálisan átalakuló, egyre inkább kizáró alkotmányos értékekkel rendelkező nemzeti identitást felébresztő illiberális államok európai intézményekben való politikai részvételére (Körtvélyesi és Majtényi 2017). Az általuk nemzeti identitásnak nevezett fogalom valójában az államoknak azt a sajátosságát írja le, hogy milyen értékeket emelnek alkotmányos szintre, melyek mentén határozzák meg saját államiságukat. A tanulmányban azt a konfliktust árnyalják, hogy amíg az Európai Unió tiszteletben tartja a tagállamok ilyen értelemben vett nemzeti identitását, az intézményi hiányosságokkal együtt hozzájárulhat az olyan típusú demokratikus hanyatláshoz, amely Magyarországon végbemegy (Körtvélyesi és Majtényi 2017, 1726). Bozóki és Hegedűs mindezt úgy fogalmazza meg, hogy az „Európai Unió egyszerre »belpolitikai« és »külpolitikai« tér, rendszerelméleti nézőpontból egyszerre környezete és a politikai rendszer szerves, elválaszthatatlan része Magyarország számára”, aminek köszönhetően az „EU »rezsimfenntartó« és »rezsimkorlátozó« funkciókat egyaránt ellát” (Bozóki és Hegedűs 2017a, 8).

A szerzők érvelése az eltérések ellenére egy ponton minden esetben közös. Ezeknek az illiberális rendszereknek mindenképpen része a független intézmények függő helyzetbe hozása. Az alkotmányjog irányából közelítve tehát egy demokratikus jogállam esetében nézik meg, hogy melyek lennének azok a szervek, amelyek független, ellenőrző funkciót tölthetnének be, de egy autoriter rendszerben „hipokrita módon alkotmányos jogelvekre hivatkozva” (Tóth 2016, 11) a karizmatikus vezető befolyása alá kerülnek (Tóth 2016, 11; Scheppele 2013, 561; Bánkuti, Halmai, és Scheppele 2012, 139; Körtvélyesi és Majtényi 2017, 1731). Schedler, Levitsky, Way és a politikatudomány irányából közelítő szerzők pedig arra a gondolatmenetre hivatkozva foglalják ezt össze, hogy a demokratikus átmenetek során, vagy a demokratizáció folyamatában, mely intézmények azok, amelyek a demokratikus-ságot biztosíthatnák, viszont az autoriter vagy populista vezetők ezeket átalakítják vagy

függő helyzetbe hozzák (Schedler 2013, 23–25; Levitsky és Way 2010, 9; Gyulai és Stein-Zalai 2016, 49; Bozóki és Hegedűs 2017a, 15, 2017b, 1174).

E kötet nem tekinti feladatának annak vizsgálatát, hogy a fent említett különböző definíciók vagy leírások közül melyik alkalmazható leginkább Magyarországra. Az ebben a fejezetben bevezetett fogalmakra támaszkodva vizsgálom, hogy az ilyen típusú állami berendezkedés milyen konkrét következményekkel jár az állampolgárság-politikák tekintetében és ezek a politikák hogyan érvényesülnek Erdélyben. A kötet így az erdélyi esettanulmány segítségével világít rá az illiberalizmus állampolgárokkal kapcsolatos következményeire: az állampolgárság már nem csupán az állam és egyén közötti kapcsolat, hanem egy olyan jogi intézmény, amely a „karizmatikus vezető” céljainak megfelelően, az illiberális kormányzat eszközeként alakítható és használható. Így válik illiberális intézménnyé. A későbbi fejezetekben az ekképpen kialakult politikai folyamatok erdélyi szervezetekre gyakorolt hatásaira mutatok rá.

Müller Beaumonta hivatkozva azt írja, hogy a populizmus „tágra meghatározva egyszerűen az »állampolgári részvétel« vagy »társadalmi mozgósítás« (vagyis – a másik oldalról – a bírák és más elitek hatalma elleni fellépés) szinonimájává válik” (Müller 2015, 41; Beaumont 2014, 4). Ezen állampolgári részvétel praxisa jelenik meg Erdélyben. Érvelésem szerint ez nem a populizmus elitellenességének következménye, hanem az illiberális kormányzatok ezen állampolgári részvételre hagyatkozva alakítják át a politikai közösséget, magát az állampolgárság intézményét.

A kötet ezt a populizmus következményeként létrejövő új állampolgársági koncepciót kívánja elemezni. Érvelésem szerint ennek megfelelően léteznek az állampolgároknak olyan csoportjai, amelyek képesek a választási autokráciában a politikai vezetőket támogatni, és léteznek olyan állampolgári csoportok, amelyeket kizárnak a hatalom gyakorlásából (Kállai és Nagy, 2019.). Ez teljes mértékben ellentmond annak a liberális megközelítésnek, miszerint az állam és egyén kapcsolata valósul meg az állampolgársági jogviszonyban. Egy olyan illiberálisállampolgárság-kép jön létre, amelyben az állampolgárok mint egyének háttérbe szorulnak, inkább az állampolgárok csoportjai kerülnek előtérbe. Ezeket az állampolgári csoportokat az illiberális kormányzat valamilyen módon irányítani kívánja. A kötet rámutat, hogy ez az irányítás egy közbenső szervezeti elem beépítésével történik. A magyar kormányzat az erdélyi politikai és civil szervezeteket használja közvetítőként.

Mindezek alapján az körvonalazódik, hogy egy illiberális kormányzat amikor arról dönt, hogy kik kerüljenek be a politikai közösség tagjai közé, akkor azt mérlegeli, hogy a módosított politikai közösségben elért jövőbeni választási győzelmei milyen legitimitációt fognak számára eredményezni. Magyarország esetében egyértelműen a határokon túlnyúló keretekben valósul meg ez az elgondolás. Az állampolgárság kiterjesztése, amelyet a következő fejezetben részletesen bemutatok, nemcsak a kárpát-medencei magyarokat érinti, hanem a világ bármely pontján élőket. Ezen logika mentén azt is meg lehet tehát magyarázni, hogy – persze a politikai manipuláción túl – miért nem biztosította a kormány az azonos választási eljárást a lakóhellyel rendelkező, de a választások idején nem Magyarországon tartózkodó állampolgárai számára.

Magyarország esetében tehát olyan típusú állampolgársági politika az illiberális berendezkedés következménye, ami az etnikai nacionalizmus megvalósításaként a jövőbeli jó állampolgárokat vonja be politikai közösségébe. Az illiberalizmus eredményeként már nem egyéneken gondolkodik, hanem függésben tartott szervezetek segítségével vonja be az állampolgárokat a politikai közösségbe. Az illiberalizmus ilyen módon történő kiterjesztése egy másik ország területére az ottani etnikai politizálást úgy alakítja át, hogy Románián, egy demokratikus államon belül – elemzésem szerint – a helyi érdekérvényesítés csökken, a szervezetek egyre inkább függő viszonyba kerülnek a magyar államtól. Az illiberalizmus következményeként az érdekérvényesítési potenciál átalakul, nem lehet tehát a továbbiakban úgy meghatározni, mint ahogy azt az előző fejezetben tárgyalt politikatudományi irodalom az alkotmányosság kereteinek megfelelően konceptualizálta.

4. MAGYARORSZÁG ÁLLAMPOLGÁRSÁGI SZABÁLYOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE²

Magyarországon az állampolgárság kiterjesztésének gondolata nem 2010-ben vetődött fel először. E fejezet bemutatja e korábbi elgondolások sajátosságait. Töreksem minél alaposabban leírni, hogy Magyarország esetében milyen kérdések merültek fel korábban az állampolgárság kiterjesztésével kapcsolatban, és megvilágítani ennek jogi és politikai értelmezési lehetőségeit. Ennek érdekében az alábbiakban röviden áttekintem, hogy az állampolgárság, illetve többes állampolgárság koncepciója milyen jogi és nemzetközi jogi kritériumoknak van alárendelve, majd bemutatom, hogy Magyarországon a rendszerváltozás óta milyen politikai megfontolások mentén merült fel az állampolgárság határokön túlnyúló szabályozásának lehetősége, illetve pontosan milyen ennek megfelelő jogi és politikai intézkedések születtek. Az egyes intézkedésekhez kapcsolódó legfontosabb elméleti fejleményeket is igyekszem az alábbiakban összegezni.

Az állampolgársági ügyek az államok szuverenitásából következően a belső jogrendszer keretei közé esnek. Körtvélyesi megfogalmazása szerint az állampolgárság szabályozása továbbra is mind a nemzetközi jog, mind az európai jog esetében vitatott terület, ennek megfelelően nem vonatkoznak rá egyértelmű sztenderdek (Körtvélyesi 2012, 112). Azonban a nemzetközi szabályozások mutatnak egyfajta elfogadó tendenciát az elmúlt évtizedek többes állampolgársághoz való viszonyában.

Ganczer Mónika összefoglalja a nemzetközi jog állampolgárságra vonatkozatható elveit (Ganczer 2013b) kezdve a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányával, amely kizárólagosan belső hatáskörbe tartozónak véli az állampolgársági ügyeket (*Covenant of the League of Nations, Versailles, 28 June 1919. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvénycikk 1921*). Az ENSZ Alapokmányában szintén marad a belső joghatóság definiálása (*Charter of the United Nations, San Fransisco, 26 July 1945. Kihirdette: 1956. évi I. törvény 1956*), azonban itt már a „lényegileg” kifejezés használatával szélesebb kört fed le a szabályozás, ugyanis Ganczer szerint a lényegileg jelző, magában foglalhat olyan kérdéseket is, amelyek ugyan a belső joghatóság alá eső ügyekkel kapcsolatosak, mégis van nemzetközi vonatkozásuk (Ganczer 2013a, 62).

Az 1930. évi hágai egyezmény kimondja, hogy minden állam saját maga határozza meg, hogy kit tekint állampolgárainak, azonban említést tesz arról is, hogy ezt „más államok annyiban kötelesek elfogadni, amennyiben az összhangban áll a nemzetközi egyezményekkel, a nemzetközi szokásjoggal, és az állampolgárok tekintetében általánosan elismert jogelvekkel” („Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality

2 Ez a fejezet tartalmazza egy korábban megjelent tanulmányom átdolgozott részleteit: Nagy 2016.

Laws” 1930, Chapter 1, Article 1). Az ebben megemlített nemzetközi kötelezettségvállalás valójában azt jelenti, hogy vitás helyzetben az államok nem hivatkozhatnak csupán belső joghatóságukra, annak elismerésében, hogy egy adott állam kit tekint állampolgárának, mindenképpen a nemzetközi jognak megfelelően kell eljárnia. Az 1955-ös Nottebohm-döntés világít rá ennek a rendelkezésnek a gyakorlati tartalmára. A hágai Nemzetközi Bíróság ekkor megteremtette az effektív kapcsolat elvének követelményét, amely szerint az állampolgárnak akkor lehet diplomáciai védelmet nyújtani, ha kapcsolata az állammal „valódi és tényleges” (Nottebohm [*Liechtenstein v. Guatemala*] 1955). Az elv magát az állampolgársági kapcsolatot nem kérdőjelezi meg, csupán államok közötti konfliktus esetén azt a tényleges kapcsolatot hiányában nem veszi figyelembe. Ami bizonyosan megállapítható a nemzetközi jogi gyakorlatból, hogy más államok szuverenitása és a tényleges kapcsolat elve azok, amelyeket a magyarországi szabályozáshoz hasonló állampolgárság kiterjesztésére szolgáló politikák bevezetése során minden államnak figyelembe kell vennie.

A fent tárgyalt egyezményekből levezethető, hogy mi az, amit pontosan az állampolgárság belső jogi szabályozásának és nemzetközi jogi érvényesség kívánalma esetén el kell fogadnunk. Azonban az állampolgárság fogalmának pontosítása csupán az 1997-es *Európai állampolgársági egyezmény*ben történik meg. Az állampolgárság fogalmát úgy definiálja, mint valamely személy és egy állam közötti jogi kapcsolat, amely nem utal az egyén etnikai származására. Az egyezmény megerősíti a nemzeti és etnikai származásalapú diszkrimináció tilalmának kívánalmát³ („Council of Europe, European Convention on Nationality” 1997, Chapter II, Article 5, paragraph 1). Azonban a kapcsolódó magyarázó jelentés értelmében a nemzeti nyelv ismerete, illetve származás alapján az egyes államok biztosíthatják a kedvezményes honosítás lehetőségét („Explanatory Report to the European Convention on Nationality” 1997, paragraph 40).

A határon túli magyarok kapcsán felmerült állampolgársági szabályozás tekintetében tehát figyelembe veendő a nemzetközi jogi szabályok betartása, kiemelten hangsúlyozva a diszkrimináció tilalmát. A magyarázó jelentés értelmében tehát bizonyos mértékű kedvezmény biztosítható a határon túli magyarok honosítása során, azonban az, hogy pontosan mi lehet ez a mérték, értelmezésre szorul. Mielőtt ennek a kifejtésébe kezdek, röviden ismertetem, hogy e nemzetközi jogi környezetben túl milyen politikai megfontolások mentén gondolkodtak az állampolgárság kiterjesztéséről.

A magyar állampolgárság kiterjesztésének kérdését érdemben a rendszerváltozás óta vizsgálom, hiszen az ezt megelőző időszakban a határon túli magyarokkal való kapcsolat-tartás korlátozott volt, a szomszédos államok területein élő magyar kisebbségek helyzete teljes mértékben a terület szerinti államok politikai és jogi berendezkedéseinek függvénye volt.

3 Article 5 Non-discrimination 1. The rules of a State Party on nationality shall not contain distinctions or include any practice which amount to discrimination on the grounds of sex, religion, race, colour or national or ethnic origin. 2. Each State Party shall be guided by the principle of non-discrimination between its nationals, whether they are nationals by birth or have acquired its nationality subsequently. („Council of Europe, European Convention on Nationality” 1997)

A demokratikus átmenet eredményeképpen az átrendeződő politikai térben Magyarország számára új lehetőségek merültek fel. 1990-ben csatlakozott az Európa Tanácshoz, a régióból elsőként, majd az 1999-es NATO-csatlakozás kapcsolta még inkább Nyugat-Európához. Az európai integráció lehetősége előrevetítette annak esélyét, hogy a szomszédos államokban élő magyarokkal könnyebben lehessen kapcsolatot tartani. Azonban az európai integráció szakaszos fejlődésének eredményeképpen a térség országai eltérő időpontokban csatlakoztak az Európai Unióhoz (Benyhe 1999). Így merült fel, hogy más szomszédos országok mellett a Romániában maradt erdélyi magyarok a demokratikus átmenetet megelőző időszakhoz hasonlóan újra elveszítik kapcsolatukat Magyarországgal.

Tóth a magyarországi állampolgársági szabályozások vizsgálata során a 90-es évektől kezdve két periódust emel ki (Tóth 2005, 22–23). Az első a demokratikus alkotmányozás folyamatában az állampolgárságtól való megfosztás tilalma (1990. évi XXXII. törvény. a magyar állampolgárságtól megfosztó határozatok hatályának megszűnéséről szóló 1990. évi XXVII. törvény módosításáról), illetve a korábban állampolgárságuktól megfosztott személyek rehabilitációja. Az ebben az időszakban létrehozott állampolgársági törvény honosításra vonatkozóan kizárónak minősíthető, azonban az ebben szereplő kedvezményes honosítás etnikai és családi kötelékek mentén ezt a kizáró jelleget kompenzálja. Ebben az időszakban Magyarország a szomszédos szintén demokratizálódó országokkal különböző bilaterális egyezményeket dolgozott ki, amelyek ekkor még kizárták az állampolgárság kiterjesztésének lehetőségét, legalábbis azt a kitéfelt mindenképpen tartalmazták, hogy az állampolgárság kiterjesztésének lehetőségéről a szomszédos országokkal egyeztetni szükséges (Tóth 2005, 23; Ganczer 2014, 14–15; Jakab és Szilágyi 2015, 13). Bárdi szerint ebben az időszakban a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák elsősorban a szomszédos államokban élő magyarok helyzetén szerettek volna javítani, elsődlegesen mint egy „hátrányos helyzetű csoportról” és csupán másodsorban mint a magyar nemzet tagjairól beszéltek ekkor (Bárdi 2004, 69). Ennek megfelelően a határon túli magyarokkal kapcsolatos politika mint külpolitika értelmezhető, amely semmiképpen sem veszélyeztetheti a régió stabilitását, így Magyarország európai integrációját. Az ezt követő időszakot Tóth a nemzetközi és európai normákhoz alkalmazkodás időszakaként írja le, amelyben a határon túli magyarokkal kapcsolatos viták kiélesedtek (Tóth 2005, 23). Nemzetközi normák alatt elsősorban a fent is tárgyalt európai állampolgársági egyezmény, illetve az ENSZ hontalansággal kapcsolatos egyezményének ratifikálását érti.

A heves politikai viták az első Fidesz-kormány alatt átalakuló határon túli magyarokkal kapcsolatos politikákat fedik. Bárdi szerint ekkor a határon túli magyarokkal kapcsolatos programok a belpolitikai viták középpontjába kerültek, a szomszédos államok magyarjai nem mint „teher”, hanem mint központi politikai kérdés jelentek meg (Bárdi 2004, 72). A magyar–magyar kapcsolatok intézményesülése vette ekkor kezdetét, amely Bárdi szerint együtt járt azzal az érveléssel is, hogy a határon túli kisebbségi pártok nem voltak képesek elérni a területi államban élő magyarok megfelelő érdekképviseletét, tehát ez az autonómia-
küzdelmek kritikáját jelenti.

Az állampolgárság kiterjesztésének kérdését első nem közvetlen politikai szereplőként a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) vitte be a köztudatba (Borbély 1999, 9). Stratégiai Bizottságának 1998. áprilisi választmányi gyűlése által kidolgozott megoldási javaslata azt veti fel, hogy egyfajta részleges magyar állampolgárságot terjesszenek ki alanyi jogon a szomszédos országok magyarjai körében. Az MVSZ felvetésére Kovács László külügyminiszter úgy nyilatkozott, hogy: „[e]lképesztő és irreális ötlet, hogy mintegy három és fél millió ember alanyi jogon kapjon állampolgárságot” (idézi Kokes 1999, 50). Véleménye szerint ezt a szomszédos országok úgy tekintenék, hogy Magyarország kiterjeszteni a fennhatóságát más államokra. A bukaresti Adevărul hírlap is hasonló kritikát fogalmazott meg az állampolgárság kiterjesztésével kapcsolatban. Az újság szerint az előnyök miatt több románt is vonzana az állampolgárság, szerintük akár 2-3 millió is magyar állampolgárrá válna, így megváltozna az ország etnikai összetétele (az Adevărul-t hivatkozva Kokes 1999, 52).

Azon túl, hogy az állampolgárság kérdése mellé milyen támogató és ellenző érveket lehet felsorakoztatni, a tudományos közösség vizsgálta, hogy az állampolgárság kiterjesztésének kérdése önmagában milyen szerepet tölthet be a belpolitikai küzdelmekben. Bárdi úgy fogalmaz, hogy a magyar kormány a 90-es évek második felében, kihasználva gazdaságilag fejlett és az európai integrációs folyamatban előnyös pozícióját, átvenné a régióban korábban Bécs és Belgrád által betöltött szerepet, amelynek célja a régió országai együttműködésének koordinálása. Mindez pedig a teljes magyar nemzet számára cél, tehát a határon túli magyarok európai integrációja ugyanúgy cél, mint az anyaállamé (Bárdi 2004, 71).

A kapcsolatok intézményesülését vizsgálva Waterbury ezt a szomszédos államok kisebbségeivel egyre aktívabban foglalkozó politikát elemzi, és emiatt hívja az anyaállamokat etnikai aktivistáknak (Waterbury 2006a, 65–66). E szerint a magyarországi politikai vezetők a határon túli magyar szervezetekkel való kapcsolattartást mind ideológiailag, mind intézményileg felhasználják. Így, összhangban Bárdival, Waterbury is amellett érvel, hogy az ilyen módon intézményesülő határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák a 90-es évek második felétől a politikai programok központi elemévé váltak, a politikai vezetők a teljes magyarság képviselőjeként lépnek fel. Waterbury e politikákhoz további, a magyarországi politikai elit vezető szerepét megerősítő előnyöket társít, mint az intézményi hálózatra támaszkodás, vagy annak a lehetősége, hogy a határon túli magyarokkal kapcsolatos intézkedésekre hivatkozva tudják alakítani egyéb gazdasági, külpolitikai vagy szociális politikai döntéseiket. Így a határon túli magyarokra való hivatkozás a belpolitikai viták egyfajta eszközévé vált. Waterbury amellett is érvel, hogy ennek kiindulópontja nem minden esetben a szomszédos államok etnikai intézményeitől érkező igényekre való reakció, hanem csupán a magyarországi jobboldali kormányok belpolitikai törekvéseinek megvalósításához felhasznált hivatkozási pont (Waterbury 2006a, 67–68). Valójában egy, a határon túli magyarokat is magában foglaló nacionalizmus kiépítése zajlott a 90-es évek második felében Magyarországon (Deme 1998; Csepeli és Örkény 1996), amely szerint a szomszédos államok magyarjai már nemcsak szimbolikus helyet foglalnak el a magyarországi politika alakításában, hanem képesek tevélegesen részt venni abban.

Ezeknek a politikáknak az eredménye a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény (a továbbiakban: státusztörvény vagy kedvezménytörvény). A már említett alkotmányozási folyamat egyik eleme, hogy a 89-es Alkotmányba bekerült az úgynevezett felelősségi klauzula, amely tartalmazza a határon túli magyarokért vállalt felelősség kinyilvánítását is (*A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény*, 6. § [3]). Az egységesnek kikiáltott magyar nemzet tagjai között a jogszabályok azonban valójában státuszkülönbségeket teremtenek. A Kárpát-medencében és a diaszpórában élő magyarok számára a magyar állam által nyújtott kedvezmények szerteágazó rendszere már a 90-es évek során átláthatatlanná, töredezetté tette a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikát (Tóth 2004). Egyebek mellett ezt helyrehozandó született meg 2001-ben az a kerettörvényként elfogadott törvény, amely létrehozta a határon túli magyarok közjogi kapcsolatát az anyaállammal, megteremtve a „státuszmagyarokat”. A kedvezménytörvény nem egyedi példa a régióban, több ország hasonlóan szabályozza a határon kívül élő kisebbségek kapcsolattartását az anyaállammal (Halász és Majtényi 2001; Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010).

A fent tárgyalt politikai viták kapcsán látható, hogy a 90-es évektől kezdődően, a státusztörvényhez vezető viták kapcsán is felmerült már az állampolgárság lehetősége, de végül kifejezetten az állampolgárság alternatívájaként jött létre ez az intézmény. Az akkori Fidesz által vezetett koalíciós kormány politikusainak nyilatkozataiból az derül ki, hogy Magyarország kifejezetten elismerte, hogy a kisebbségek jogainak biztosítása a területi állam feladata, és nem kívánta ezt a „felelősséget átvállalni” (Körtvélyesi 2012 idézi; Gál 2002, 309–400).

Kántor Zoltán szerint a közép- és kelet-európai államok intézményesülése a rendszerváltozás után nemzeti alapon történt, és a II. világháborút megelőző nemzeti alapú szerveződéshez hasonló nemzetközpontú politikai berendezkedésként értelmezhető (Kántor 2005, 40). Véleménye szerint ennek megnyilvánulása a státusztörvények és állampolgársági törvények formájában érhető tetten, ugyanis ezekből derül ki, hogy kik azok a nemzeti csoportok, akik iránt az anyaállam felelősséget vállal. Valójában ezek a törvények elméletileg azt a célt szolgálnák, hogy a demokratizálódó államok új alkotmányaiban megnyilvánuló nemzetfogalmaknak megfelelő szabályozások szülessenek.

Kántor Bárdihoz és Waterburyhez hasonlóan megjegyzi, hogy ellentétben a legtöbb kelet- és közép-európai országgal, Magyarországon a határon túli kisebbségekkel kapcsolatos politika a belpolitikai különbségek eredményeképpen inkonzisztens maradt. Míg más államok demokratizálódása együtt járt azzal, hogy saját magukat nemzetállamnak kiáltották ki, addig Magyarországon a különböző politikai pártok eltérő mértékben fektettek hangsúlyt a határon túli magyarok szerepére, így a határon belüli kisebbségek és a szomszédos államok magyarjaival kapcsolatos kisebbségpolitikai intézkedések esetében különböző nemzetépítési logikákat alkalmaztak (Kántor 2005, 47).

A kedvezménytörvény megalkotása eszerint tehát egy kétoldalú logika eredménye, egyrészt a nemzet etnokulturális felfogásának megnyilvánulása, másrészt annak a feltételezésnek a következménye, hogy a szomszédos államokban élő magyarok boldogulását a területi

államaik nem biztosítják megfelelő mértékben. Sőt, Kántor azt is kijelenti, hogy a régió státusztörvényei azt a koncepciót fejezik ki, hogy az etnikulturális nemzeti köteléket az adott államok és kisebbségeik erősebb kapcsolatként értelmezik, mint az állampolgársággal létrehozható vagy a politikai nemzet által keletkeztetett köteléket (Kántor 2005, 48). Waterbury kifejti, hogy a státusztörvény nem csupán e nemzetpolitika megnyilvánulása, hanem valójában ennek segítségével a Fidesz szimbolikus tőkére tett szert, amelyet belpolitikai küzdelmeiben tudott felhasználni (Waterbury 2006b).

Waterburynek némileg ellentmondva Udrea a státusztörvényt vizsgálva kifejti, hogy az nem feltétlen csupán a Fidesz politikai programjának függvénye (Udrea 2014, 333). Véleménye szerint ugyanis több tényezőt is figyelembe kell venni a kedvezménytörvény létrehozása kapcsán, amelyek árnyalják azt a képet, hogy ez valóban a belpolitikai küzdelmek megnyilvánulása lenne. Egyrészt szerinte történetileg logikusan következő tény a határon túli magyarokkal való kapcsolattartás valamilyen intézményesített formája, ugyanis az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása óta a szomszédos államok magyarjainak sorsa mindig is foglalkoztatta az anyaállamot, így az államszocializmus végével logikus következmény a velük való kapcsolatok újraélesztése, másodsor a határon túli szervezetek irányából érkező nyomás is ezt várja el az anyaállamtól. Harmadik elemként említi a környező államok hasonló politikáit, amelyek precedensértékűek Európában. Utolsó érve, hogy a státusztörvény szinte egyhangú megszavazása bizonyította a magyar parlament teljes támogatását. Ahogyan azt már korábban kiemeltem, Udrea szerint az anyaállam felelőssége megnyilvánulhat a területi állam kisebbségvédelmi intézkedései mellett, ugyanis e kettő egymástól természetében eltér. Míg a területi állam az állampolgárainak egyenlő méltósága mentén érvényesít kisebbségvédelmi intézkedéseket, addig az anyaállam inkább a határon túli kisebbségek identitásának megőrzése érdekében fogalmazza meg támogató intézkedéseit. Udrea szerint ez egyértelműen kivethető a státusztörvény 2003-as módosításának oktatásra, kulturális és tudományos tevékenységek ösztönzésére irányuló intézkedéseiből (Udrea 2014, 333).

Stephen Deets a státusztörvény jelentőségét hangsúlyozva úgy fogalmaz, hogy a magyar kormány e politikával valójában megkérdőjelezte a fennálló európai rendet, ugyanis az európai integráció során az államok központi szerepének hangsúlyozása együtt jár a szuverenitás sérülésének tilalmával. Azonban a magyar kormány intézkedése, hasonlóan a régió többi határon túli kisebbségekkel rendelkező államainak intézkedéseivel, egy szuverén államközpontú Európa helyett inkább a Csergő és Goldgeier által leírt transzszuverén nemzetek (Csergő és Goldgeier 2004) Európáját hozza létre (Deets 2008, 196). Deetshez hasonlóan Waterbury is elemzi az Európai Unió szerepét a magyarországi nemzetpolitika alakulásában, és arra a következtetésre jut, hogy bizonyos mértékig az EU-hoz csatlakozás maga az, amely erősítette Magyarország határon túli magyarokkal kapcsolatos politikáinak kiterjesztését. Waterbury kiindulópontja annak a helyzetnek a vizsgálata, hogy miért pont abban az időszakban van szükség a státusztörvény létrehozására, amikor Magyarország az európai integrációs folyamatának előrehaladott fázisában tart, illetve a szomszédos államok etnikai magyar pártjai is éppen kormányzati szerepet vállalnak (Waterbury 2008, 218). Továbbá

rávilágít arra az általam is említett tényre, hogy az európai uniós csatlakozás felerősíti a regionális feszültségeket, amelyek annak a következményei, hogy az államok különböző időpillanatokban tudtak csak belépni az integrációba. Ezáltal ténylegesen arra hívja fel a figyelmet, hogy az Európai Uniónak nincsen egy egységes kisebbségvédelmi keretrendszere, amely feloldaná a szomszédos államokban élő kisebbségek helyzete által generált feszültségeket (Waterbury 2008, 218–219).

Praktikusan a kedvezménytörvény az eltérő politikai programoknak köszönhetően létrejövő szerteágazó, több mint 150 jogszabályt magában foglaló, határon túli magyarok támogatását megvalósító politikák egységesítéseként is felfogható (Tóth 2004, 2014). Valamint a határon túl is felmerült igényre adott válasz, miszerint a kisebbségek státuszát jogi úton is rendezni szükséges (Bárdi 2002, 121–122). A törvény a határon túli magyarok magyarországi jogi helyzetét hivatott rendezni. A státusztörvény által biztosított kedvezményeket elsősorban Magyarország területén vehették igénybe a magyar igazolvány segítségével. Eredetileg az kaphatott igazolványt, aki magyarnak vallotta magát, és rendelkezett valamely szomszéd országban működő, a magyar állam által elfogadott szervezet ajánlásával. A Velencei Bizottság ajánlása alapján objektív kritériumokkal is kiegészültek ezek a feltételek. Szükséges tehát a magyar nyelv ismerete, az állampolgárság szerinti állam nyilvántartása vagy magyar érdekképviselési, egyházi tagság.

A státusztörvény születése utáni viták elsősorban azt próbálták tisztázni, hogy milyen elméleti keretek mentén lehet értelmezni a törvény létrehozásának körülményeit és következményeit. A román kormány is támadta a törvényt, elsősorban a diszkrimináció tilalmára hivatkozva, pontosabban azt kritizálta, hogy a magyar kormány törvénye etnikai alapon tesz különbséget román állampolgárok között⁴. A román kormány a Velencei Bizottság jelentésével összhangban a törvény módosítását kérte. A Velencei Bizottság 2001-ben jelentést adott ki Magyarország európai uniós csatlakozásával kapcsolatban, amelyben megállapította, hogy a státusztörvény egyes európai kisebbségvédelmi normákkal ellentétes. Hiszen a kisebbségi jogok egy adott állam területén élő kisebbségekre vonatkoznak, az állam határain kívül élő közösségeikre nem. Az EBESZ Kisebbségügyi Főbiztosa szintén 2001-ben kiadott közleményében hangsúlyozta, hogy az előző fél évszázadban gondosan kifejlesztett normákat és elveket figyelembe kell tartani (R. Weber 2002, 39). A törvény még a jogszabályalkotás folyamata alatta is több kritikát kapott arra vonatkozóan, hogy a végrehajtáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételek még nem állnak fenn (R. Weber 2002, 34).

A státusztörvénnyel kapcsolatos vitákat hasonló tematika mellett idővel a kettős állampolgárságról szóló viták váltották fel. A törvény 2003-as módosítását követően ugyanis a magyarországi közvélemény egy része nem elégedett meg a határon túli magyarokkal való kapcsolat ilyen formájú fenntartásával, elsősorban az európai integráció és schengeni

4 „Románia állampolgárainak etnikai alapon és egy külföldi kormány kezdeményezésére történő diszkriminációja ellen, ami az ország polgárainak mély megosztottságához vezethet” (idézi a román miniszterelnök nyilatkozatát R. Weber 2002, 38).

csatlakozás által újra felébresztett határok miatt. Az MVSZ ekkor kezdeményezte a 2004-es népszavazást, amely azok számára tette volna lehetővé a kedvezményes honosítást, akik jogosultak a státusztörvény szerinti magyar igazolvány elnyerésére. A népszavazást megelőző időszak kezdetén a magyarországi politikai pártok egységesen a kedvezményes honosítás ellen kampányoltak, a baloldali pártok elsősorban az európai stabilitás veszélyeztetése miatt és az ország számára jelentős gazdasági terhekre hivatkozva tiltakoztak az állampolgárság kiterjesztése ellen (Kovács 2006). A népszavazás végül érvénytelenül zárult. A szavazáson megjelent a választójogosult lakosság 37,67%-a, akik közül 51,57% szavazott az állampolgárság kiterjesztése mellett, azonban a népszavazás akkor tekinthető érvényesnek, ha a választópolgárok több mint fele szavaz érvényesen, illetve akkor eredményes a választás, ha közülük több mint 50% azonos választ ad a kérdésre. Kovács felhívja a figyelmet arra, hogy valójában a magyarországi választópolgárok 81%-a vagy egyáltalán nem ment el szavazni, vagy az állampolgárság kiterjesztése ellen szavazott (Kovács 2006, 436). Az állampolgárság kiterjesztésének igazolása megjelenik mint jóvátételi eszköz, nem csupán a rendszerváltozást megelőző időszakban a határon túli magyarokat ért sérelmek kárpótlására vagy a határváltozások igazságtalanságának kiküszöbölése kapcsán, hanem a népszavazásra hivatkozás is e diskurzus részévé válik. Semjén Zsolt az állampolgársági törvény módosítása kapcsán elmondott beszédében például az alábbiak szerint hivatkozik a népszavazásra: „2004. december 5-ének a szégyene; az a szégyen, amikor egy kormány a saját nemzete ellen kampányolva a magyarság egyharmadát közjogi értelemben kirekesztette a magyar nemzetből. Ezt a határon túli magyarság egyfajta lelki Trianonként élte meg. Ennek a sebnek a begyógyítása, amennyire lehet, legelemibb erkölcsi kötelességünk” (Semjén 2010). Így belátható, hogy az állampolgárság kiterjesztése mögötti retorika része a jóvátételre való hivatkozás, nem csupán a határon túli magyarokat területi államaikban ért igazságtalanságok miatt, de Magyarország irányából őket ért támadások miatt is. Viszont a 2004-es népszavazás egyidejű bevonása ebbe a retorikába együtt jár az ellenségkép megalkotásával. Mindez főleg azért ellentmondásos, mert, ahogy említettem, valójában kezdetekben egyik magyarországi párt sem támogatta ekkoriban az állampolgárság kiterjesztését, azonban a Fidesz végül mégis kiállt az MVSZ kezdeményezése mellett (Kovács 2006, 436).

4.1. Intézményrendszer

E kötetben nemcsak amiatt érdemes tárgyalni a státusztörvényt, mert az ezzel kapcsolatos tudományos közlemények gyakran kitérnek a kettős állampolgárság szabályozásával kapcsolatos vitákra. Önmagában a kedvezménytörvény végrehajtására létrehozott intézményrendszer is figyelmet érdemel. Mivel a kötet az erdélyi intézményrendszerre fókuszál, ezért az alábbiakban is csak a romániai ajánlószervezetekkel kapcsolatos felvetéseket összegzem (a vajdasági szervezetekről lásd Józsa 2002).

A státusz törvény kapcsán a Velencei Bizottság véleménye különös figyelmet szentelt az intézményrendszernek. Megfogalmazása szerint „[a] szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény nem ruház semmilyen feladatot a magyar konzulátusokra és missziókra, de a folyamatban érdemi szerepet szán a külföldön élő magyarok szervezeteinek. A Magyar Igazolványt ténylegesen a magyar hatóságok állítják ki, amennyiben a kérelmező rendelkezik az ilyen, a kérelmező magyar nemzethez való tartozásáról szóló nyilatkozatának ellenőrzését és aláírása hitelesítését elvégző, valamint többek között a fényképét és személyi adatait is továbbító szervezetek valamelyikének ajánlásával.” (A Velencei Bizottságot idézi R. Weber 2002, 50; „Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State” 2001). Tehát a Velencei Bizottság ezzel azt a problémát hangsúlyozza, hogy a törvény olyan határon túli szervezeteket ruház fel magyar állami feladatokkal, amelyek nem állami szervek, a Bizottság azt tartaná elfogadhatónak, hogy a magyar állam szervezetei adják ki az igazolványokat. Míg a román kormány 2001-es nyilatkozata pont azt sérelmezte, hogy túl szoros kapcsolat alakul ki a magyar állam szervezetei és az egyén között („The Official Position of the Romanian Government on the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries” 2001). A Velencei Bizottság ajánlásának eredményeképpen, illetve a nemzetközi szereplők reakciói miatt a törvényt 2003-ban módosították. E szerint a magyar igazolvány már nem használható semmi egyébre, mint a kedvezmények igénybevételére (például a személyazonosságot nem lehet vele igazolni).

A kedvezménytörvény végrehajtása is számos dilemmát vetett fel, amelyeket a módosítás szintén érintett. A státusz törvény végrehajtására Romániában egy külön intézményrendszert hoztak létre, a státusirodákat. Szervezetileg első lépésként alapítottak egy, a törvény alkalmazását felügyelő, 28 tagból álló Országos Felügyelő Testületet (a továbbiakban: OFT). Kilenc tagot jelölt a történelmi magyar egyházak és a baptisták gyülekezete, kilenc tagot a legnagyobb civil szervezetek, illetve további kilenc tagot az RMDSZ, továbbá részt vett a testületben az RMDSZ elnöke. Az OFT szerepe kettős volt: egyrészt a törvény végrehajtásával kapcsolatos elvi döntéseket hozta meg, másrészt ellenőrizte a törvény alkalmazásának körülményeit. Ezzel kapcsolatban elvi álláspontokat dolgozott ki, amely feladata a törvény által nyújtott kedvezmények értelmezésével járt együtt, illetve ezek alapján a magyarországi hatóságok számára ajánlásokat fogalmazott meg további olyan szervezetekről, amelyek tagságát figyelembe lehetett venni a magyar igazolvány kiállításakor (I. Székely 2002, 141–142). Tehát ennek értelmében arról, hogy a kedvezménytörvény végrehajtása, illetve az ajánlás intézményrendszere hogyan épül fel, a romániai egyházak, politikai csoportok és civil szervezetek együttesen döntöttek. Az OFT határozta meg azt is, hogy a romániai területeken a magyar igazolvánnyal kapcsolatos intézményrendszer teljes mértékben az RMDSZ struktúrájára épüljön. Székely István, az RMDSZ politikusa, 2001-től 2011-ig a kedvezménytörvényvel kapcsolatos ügyek vezetője, egyben az RMDSZ központi tájékoztatóirodájának vezetője foglalta össze egy tanulmányban, hogy miért volt célszerű az RMDSZ irodahálózatát összekötni a magyar igazolvánnyal kapcsolatos ügyintézésel. Véleménye szerint ugyanis praktikusán egyedül az RMDSZ rendelkezett ekkoriban Románia területén egy olyan országos hálózattal,

amely már gyakorlott az ügyintézésben, így megkönnyíthette a magyar igazolványokkal kapcsolatos intézkedéseket. Székely István 2001-ben megfogalmazta, hogy ha nem is jön létre a magyar és a román kormány között megállapodás, a törvénynek életbe kell lépnie, és a magyar igazolványokkal kapcsolatos teendőket akkor is zavartalanul el kell látni. Abban az esetben, ha nem jött volna létre a megegyezés, az „RMDSZ egyféle jogi védelmet nyújt a Szövetség keretén belül létrehozott irodáknak, illetve munkatársainak a különböző adminisztratív intézkedések kivédésére” (I. Székely 2002, 142). A törvény végrehajtásával kapcsolatosan központi szinten működött egy országos iroda, amely egybeesett az RMDSZ ügyvezető elnökségével Kolozsváron, továbbá 21 megyei, illetve területi irodát hoztak létre. A kedvezménytörvény módosításakor a Velencei Bizottság ajánlásával összhangban azt is szabályozták, hogy a státusi irodáknak a területi országok törvényeit figyelembe véve kell működniük, nem sérthetik az ország szuverenitását, így nem láthatnak el közjogi feladatokat.

Ez az intézményrendszer csupán elvi szinten tekinthető a későbbi egyszerűsített honosítási intézményrendszer előzményének, ugyanis 2010-et követően a kedvezménytörvény rendszerének csak néhány eleme maradt fent (Császár 2011), viszont a későbbiekben kitérek arra, hogy milyen jelentősége van az RMDSZ gyakorlatának még 2010 előtt, és ez mennyiben éled újjá 2015-ben, amikor az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány bekapcsolódik az egyszerűsített honosítási eljárás ügyintézésébe.

5. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG KITERJESZTÉSE

Magyarország kormánya 2010-től egy újfajta nemzetpolitikát dolgozott ki. Megalakulása után azonnal lehetővé tette a határon túli magyarok számára a kedvezményes honosítást az állampolgársági törvény módosításával (2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról). E rendelkezés alapján, aki magyar gyökerekkel és a magyar nyelv ismeretével rendelkezik, mentesül a helyben lakás feltétele alól (1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról, 4. szak., 3. par.).

Az új nemzetpolitikai koncepció felfedezhető az új magyar Alaptörvényben is. Míg korábban az Alkotmány csak *felelősséget érzett* a határon túli magyarokért, addig az Alaptörvény már *felelősséget vállal értük*.⁵ Az előbbi csak azt határozta meg, hogy a Magyarországgal való kapcsolat ápolását kell segíteni, míg utóbbi ennél bővebb rendelkezéseket sorol fel. Nemcsak a kapcsolattartást emeli ki, hanem a közösségek fennmaradását, fejlődését, a magyarság megőrzését, jogaik érvényesítését, önkormányzataik létrehozásának támogatását is tételesen felsorolja. Mind a két esetben elsődleges cél a határon túli magyarok boldogulásának elősegítése, figyelembe véve azonban azt, hogy mindez a területi államban történhessen. Az Alaptörvény D. cikkének megfogalmazása is ezt támasztja alá. Az állam alkotmányosan felelősséget vállal boldogulásukért, mindezt a határainkon túl, „a szülőföldön való boldogulásukat” szeretné elősegíteni.

A helyben lakás követelményének eltávolítása a korábban is határon túli magyarok számára létrehozott kedvezményes honosítás kibővítéseként értékelhető. Ugyanis 2010 előtt is létezett kedvezményes honosítási eljárás, viszont mindenképpen szükséges volt a magyarországi lakóhely. 2010 előtt kedvezményes eljárásban honosíthatók voltak azok a személyek, akik magyar származásukat bizonyítani tudták, vagy azt valószínűsítették. Ekkor a magyarországi lakóhely idejét a sztenderd nyolc éves helyben lakás helyett egy évre csökkentették. A magyar kormány 2010-ben ezt a követelményt távolította el, így lehetővé téve az állampolgárság felvételét „a nyelvi követelmény mellett a származás, valamint a területiség és a leszármazás elvének sajátos keveréke” alapján (Körtvélyesi 2011, 49). Ebben a szakaszban a választójog kiterjesztésére még nem került sor, feltehetően azért, hogy a kormányzó többség emellett az ügy mellett tudhassa a parlament egészét („Elsőprő többséggel elfogadták a kettős állampolgárságról szóló törvényt” 2010).

5 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról: „(3) A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Magyarországi Alaptörvénye: „D) cikk Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.”

Körtvélyesi felhívja a figyelmet arra, hogy ez a törvény „látszólag nem tartalmaz etnikai elvet” (Körtvélyesi 2011, 49), azonban indokolása már egyértelműen kimondja, hogy célja a határon túli magyarok számára biztosítani az állampolgárság egyszerűsített és kedvezményes felvételét („Fidesz – Magyar Polgári Szövetség T/29-es számú törvényjavaslat a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról” 2010).

Az állampolgársági törvény módosítása más, 2010-ben történt jogszabályi változásokkal együtt értelmezve fogható fel nemzetpolitikai váltásként. Tehát lehetővé teszi az egyszerűsített honosítási eljárást azon személyek számára, akiket a magyar nemzet tagjainak vél. A 2010-es Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény a következőképpen határozza meg az egységes magyar nemzet tagjait: „A Magyar Köztársaság Országgyűlése kinyilvánítja, hogy a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme” (2010. évi XLV. törvény A Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről).

Ezen a ponton érdemes visszatérni az állampolgárság nemzetközi jogi szabályozásának kérdésére. A korábbiakban kifejtettem, hogy az, hogy az államok kit tekintenek állampolgáraiknak, a belső joghatóság körébe tartozik. Azonban számos nemzetközi jogi elv hatással van az állampolgárság szabályozására. Ilyen a szintén korábban említett tényleges kapcsolat elve, ami az államok és állampolgáraik egymás közötti konfliktusaik viszonyában azt határozza meg, hogy „amennyiben egy állam egy másik állammal szemben állampolgárságból fakadó jogot (jellemzően, illetve a konkrét esetben: diplomáciai védelmet) kíván gyakorolni, akkor az állampolgárság megadásakor igazolnia kell, hogy tényleges kapcsolat áll fenn az adott állam és a honosított személy között” (Körtvélyesi 2011, 51). Érdemes továbbá figyelembe venni a bolzanói ajánlások azon elvét, hogy a kisebbségek védelme a területi állam feladata. Azaz az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet kisebbségi főbiztosának természetesen biztosságpolitikai ihletésű ajánlását, miszerint: „Az Államok a külföldön élő egyének esetében az állampolgárság megadásáról való döntésükben figyelembe vehetik a preferált nyelvtudást, valamint kulturális, történelmi vagy családi kötődéseket. De az Államoknak biztosítaniuk kell, hogy az állampolgárság ilyesfajta megadása tiszteletben tartja a baráti – beleértve a jó szomszédi – kapcsolatok és a területi szuverenitás elveit, és tartózkodniuk kell az állampolgárság tömeges megadásától még akkor is, ha a lakóhely szerinti Állam a kettős állampolgárságot megengedi.” („Bozeni/Bolzanói Ajánlások a Nemzeti Kisebbségekről az Államközi Kapcsolatokban [II. Az Államok Kötelezettségei a Nemzeti Kisebbségekhez Tartozó Állampolgáraikkal Szemben]” 2008; Szarka és mtsai 2009).

Tehát, ahogyan korábban is kifejtettem, az államok széles mérlegelési körrel rendelkeznek állampolgársági politikáik tekintetében, és lehetőségük van nyelvi, etnikai és egyéb preferenciák alapján kedvezményt biztosítani szabályozásaikban, azonban mindezt úgy tehetik meg, hogy figyelembe veszik az érintett államok területi integritását, illetve jó szomszédi kapcsolataikat, amelyet a legegyszerűbben előzetes egyeztetés során lehet

megtenni. Ez – ahogyan korábban a státusztörvény esetében, úgy az állampolgársági törvény módosítása során is – elmaradt.

A korábban szintén említett Európa Tanács állampolgársági egyezménye tiltja a nemzeti vagy etnikai származáson alapuló diszkriminációt, viszont, a szintén tárgyalt, magyarózó jelentésében egyértelművé teszi, hogy az állampolgárság szabályozása során figyelembe vehetők olyan esetek, amikor a kedvezmények nyújtása kivételt képez ezalól, ilyen például a nyelv ismerete, a leszármazás vagy a születési hely („Explanatory Report to the European Convention on Nationality” 1997, 40. szak.).

Körtvélyesi felhívja a figyelmet arra is, hogy az Európa Tanács emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezménye, illetve a diszkrimináció hatósági eljárásokban való általános tilalmáról szóló 12. kiegészítő jegyzőkönyve értelmében „[a] jogellenes megkülönböztetés vizsgálatánál lényeges a különbségtétel célja, annak ésszerűsége” (Körtvélyesi 2011, 52). Megállapítható a határon túli magyarok kedvezményes honosítása kapcsán, hogy az etnikai preferencia mentén még igazolhatónak is tekinthető szabályozás oly mértékben tesz különbséget a honosítás alanyai között, amely már megkérdőjelezi az arányosságot (Tóth és Körtvélyesi 2011; Kovács, Körtvélyesi, és Nagy 2015). Tóth ezt úgy fogalmazza meg, hogy „a nemzet- és birodalomépítő, identitás- és nemzetpolitikai erőfeszítésekből kevés jut a hontalanok, gyermekek, a menekültek és a vegyes családokban a családtagok honosítására, az messze elmarad az etnikai preferenciák nagyvonalúságától” (Tóth 2014, 87).

Az állampolgársági törvény módosítása és a nemzetpolitikai váltás több dilemmát is felvet. Egyrészt az állampolgárok közötti különbségtétel, másrészt pedig a határon túli magyarok területi érdekérvényesítésének kérdése az, amely több szerzőt is foglalkoztat. Az egyenlőtlenség tárgyalására kitérek még a választójogi törvény módosítását, azaz a választójog kiterjesztését bemutató fejezetben. Előtte viszont összegzem, hogy a 2010-es törvényi módosítások milyen visszhangot keltettek még ezt megelőzően.

Tóth a magyarországi honosítási gyakorlat modern történetének áttekintése során végül arra a következtetésre jut, hogy az állampolgárság és honosítása azt mondja el, hogy „miféle identitásunk és emlékezetünk van”, így az állampolgársági politikák egyben „a kulturális reprezentáció” részét képezik (Tóth 2014, 87).

Papp az állampolgársági törvény módosítása kapcsán éppen azt elemzi, hogy annak van-e valamilyen hatása a határon túli magyarok identitására, tehát összhangban Tóth előbbi megállapításával azt vizsgálja, hogy az állampolgársági törvények valóban kifejezik-e az identitást, vagy legalábbis megerősítik-e a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok magyar identitását (Papp 2014). Tehát a szociológiai vizsgálat azt tekinti át, hogy az állampolgárság milyen hatással van a kisebbségi létben élő határon túli magyarok „sajátos identitás-állapotára”, illetve hogy „milyen tényezők hatnak a magyarországi, illetve a saját társadalom irányába mutató kötődések szintjén, és mindebben az »új« állampolgárságból levezethető identitáselemek hogyan jelennek meg” (Papp 2014, 118). A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás során arra a feltételezésre hagyatkozik, hogy a többes állampolgárság többes identitással jár, amelyeknek a kifejezése kontextuális. A szerző által mikroszociológiai vizsgálatnak nevezett kutatás

eredményei ellentmondanak más „makropolitikai jóslatoknak” (Papp 2014, 152), elsősorban a korábban is létező magyar–magyar ellentét miatt, azaz a határon túli magyar kisebbségek tagjai és a magyarországi magyar állampolgárok közötti ellentét újratermelődik az állampolgárság elnyerése mellett is, mivel az nem eredményez egyenlőséget. Papp kifejti, hogy az állampolgárság által ugyan közelebb érezhetik magukat a kisebbségben élő magyarok az anyaországhoz, elsősorban „mentálisan”, de valójában ez az érzet a „többségivé utazás (migráció)” élményekor jelentkezhetne praktikusán, amely viszont együtt jár az imént említett ellentétek megnyilvánulásaival is. Mindebből Papp azt vezeti le, hogy az állampolgárság kiterjesztése nem jár együtt a kisebbségi lét feloldásával (amely a diaszporizálódás megállítását jelentené). Véleménye szerint „az egymással szembeni szolidaritástudat” (Papp 2014, 152), azaz a kisebbségi identitás is erősödhet, így nem valósul meg a mások által felvetett magyarországi többséggel való azonosulás.

Papp vizsgálatának eredménye, éppen mikroszociológiai mivoltából következően, az, hogy azokat a makropolitikai folyamatokat, amelyekre ebben a kötetben én is igyekszem rávilágítani, nem tudta figyelembe venni, így ugyan a kisebbségi létben élő állampolgárok identitásával kapcsolatos állításai mindenképpen meggyőzőek és figyelmet érdemelnek, de a diaszporizálódással kapcsolatos álláspontját kutatásával nem tudja teljes mértékben alátámasztani, mivel figyelmen kívül hagyja az intézmények szerepét. Nyilván a mikroszociológiai folyamatok vizsgálatának célja nem is a makropolitikai következmények megvilágítása, mégis azért fontos kiemelni Papp kutatását, mert rávilágít arra, hogy az állampolgárság koncepciójának efféle használata a magyar kontextusban már nem értelmezhető. Ez már csak abból is következik, hogy a vizsgálat idején az állampolgárság kiterjesztésével még nem járt együtt a választójog is, így ezzel az elemmel nem tudott számolni a kutatás során. Ennél még fontosabb tényező, hogy a kisebbségi létben élők számára kiterjesztett állampolgárságot a demokratikus berendezkedésű államok által használt állampolgárságképpel azonosította.

Az e kötetben bemutatott kutatás viszont éppen arra mutat rá, hogy ez nem lehet elégséges definíciója az állampolgárságnak, ugyanis a magyar szabályozás és végrehajtás intézményrendszere az illiberális állampolgárság képét hozta létre, amely funkcióiban teljesen eltérő a demokratikus, liberális állampolgárságtól. Papp Aihwa Ong rugalmasállampolgárság-koncepciójára (*flexible citizenship [passport]*) hivatkozik (Ong 1999), illetve Ruth Rubio-Marin transznacionális állampolgársággal foglalkozó munkájára (Rubio-Marin 2006). Mind a két szerző azt vizsgálja, hogy a transznacionalizmus által alakított többes kötődések hogyan befolyásolják a korábbi nemzetállami keretekben létrejövő nemzeti identitást. Ong kapcsán az útlevel „hamis használatát” emeli ki Papp (2014, 122). Ong szerint a többes állampolgárság által elnyert több útlevel az éppen aktuális kontextusnak megfelelően alkalmazható, azaz a nemzeti identitás folyamatosan újraértelmeződik pragmatikus értékek mentén. Rubio-Marin elméletéből viszont azt hangsúlyozza Papp, hogy ugyan a többes állampolgárság a politikai közösségen belüli tagságot fejezi ki, mégis központi eleme, hogy az elvándorolt személyek a származásbeli országukkal eredeti állampolgárságuk megőrzése által tartják fenn kapcsolataikat.

Ahogy a kötet második fejezetében én is tárgyalom, az állampolgárság tartalmának vizsgálata több síkon képzelhető el. Papp, Ong és Rubio-Marin azt elemzik, hogy az állampolgárság milyen hatással van az egyén identitására, míg Kiss és Salat azt igyekeznek megragadni, hogy az állampolgárság hogyan formálja a politikai közösséget. Ennek megfelelően Pappal ellentétben Kiss és Salat makropolitikai vizsgálatai azért mondhatnak el többet az erdélyi kisebbségi létben élő magyarok helyzetének jövőbeni alakulásáról, mert ők már figyelembe veszik ezeket a makropolitikai folyamatokat is, noha mind a két vizsgálat még a 2014-es, első határokat átívelő választásokat megelőzően született.

Míg Papp vizsgálatát az állampolgárság liberális koncepciójának szempontjából végzi, addig az alábbiakban tárgyalt Kiss és Salat az állampolgárság-koncepció vizsgálatát kihagyják megközelítésükből, ők elsősorban makropolitikai elemzést végeznek.

Salat (a Magyar Kisebbség 2013-es számában, amely az állampolgárság kiterjesztését vitatja meg) azt írja, hogy „[v]itathatatlannak tűnik, hogy hosszú évtizedek nemzetpolitikai mellőztetése és az utódállamok hatósági önkényének való kiszolgáltatottsága után a határon túli magyarokat egyéenként megszólító magyar állam fellépése igen markáns nemzetpolitikai fordulatot eredményezett, amelynek hosszú távú következményei egyelőre beláthatatlanok” (Salat 2013, 228). Salat is pesszimista az állampolgárság „össz nemzeti integrációs” funkciója kapcsán, Kiss és Barna kutatási eredményeire támaszkodva a Papp által felvetett magyar–magyar ellentétre hivatkozik (Kiss és Barna 2013). Salat azonban, Pappal ellentétben, úgy értelmezi ezt a nemzetpolitikai váltást, mint ami „annak a kurzusnak vetett véget, amely a határon túli magyar kisebbségeket kimondva-kimondatlanul kváziönálló politikai közösségeknek tekintette, és abban volt érdekelt, hogy azok ilyenként fennmaradjanak, önállóságukat minél szilárdabb jogi és intézményi keretek között próbálják érvényesíteni a többséggel szemben” (Salat 2013, 231). Tehát Salat arra a következtetésre jut, hogy a határon túli magyarok politikai közössége létrehozásáért, vagy korábban a párhuzamos társadalomért folytatott harc az állampolgárság kiterjesztésével meg fog szünni, helyét az „intézményesített diaszpóra pálya” veszi át, amelynek értelmében a szomszédos országok magyar közösségeinek tagjai éppen olyan szerepbe kerülnek, mint a világ bármely részén élő magyarok. Ez véleménye szerint már csak azért is problémás, mert a szomszédos országok magyarjai, akik nem saját döntésükből kifolyólag kerültek más állam területére, hanem a határváltozások miatt, más „morális alappal formálnak igényt az identitásuk megőrzését lehetővé tevő intézményes berendezkedésekre” (Salat 2013, 231). Mindezt arra a gondolatmenetre építi, hogy a magyar nemzetpolitika az egyéneket veszi figyelembe, azaz „a kulturális, etnikai vagy nyelvi alapú kollektív alanyiség semmilyen formáját nem ismeri el a magáén kívül” (Salat 2013, 231).

Elemzésében kitér ugyan a törvény politikai és civil intézményekre gyakorolt hatására, de valójában ekkor még nem tudja felmérni a magyarországi politikai berendezkedés illiberális alakulásának hosszabb távú következményeit ezekre a szervezetekre. Ugyanis az állítás, miszerint a törvény az egyének és állam közötti kapcsolat szabályozása által nem kívánt vagy legalábbis előre nem feltétlenül belátható következményekkel jár, igaznak bizonyul, viszont a kötetben igyekszem alátámasztani, hogy az intézmények magyar államtól való függő helyzetbe hozásának a Salat által ekkor felvetett következményeknél is jelentősebb hatásuk van.

Salat ugyanis csupán arra hívja fel a figyelmet, hogy az etnikai politikai pártok eleshetnek a korábbi támogatottságuktól, mivel a magyar kormány explicit módon nem támogatja az eddigi tradicionális politikáikat. A többségi társadalmon belüli politikát a magyarországi politika irányába fordulás, ha nem is felváltja, de legalábbis megosztja az állampolgárok politikai figyelmét. Illetve a civil szervezetek munkája is szinte semmissé válik, akik Salat szerint eddig a „román–magyar együttélés ügyének az előmozdításán szorgoskodtak” (Salat 2013, 230).

A kutatás empirikus része éppen arra világít rá, hogy az erdélyi politikai közösség koncepciója valóban háttérbe szorul, de ez nem annak az eredménye, hogy az erdélyi vagy határon túli magyarok „diaszpóra pályára” kerülnek, hanem hogy a magyar nemzetállami keretben elfogadott „kollektív alanyiség” egyre növekvő mértékben csak a magyar kormánytól függő helyzetben tartott intézmények irányítása alatt és által gyakorolható.

Kiss szintén a Magyar Kisebbség ugyanazon számában megjelent tanulmányában az állampolgárság és a „nemzettel kapcsolatos társadalmi percepciók” közötti összefüggéseket keresi (Kiss 2013, 8). Elemzésében Pierre Bourdieu „klasszifikációs küzdelem” kifejezésére épít, amely szerint „a politikai harc egyik legfontosabb tétjét gyakran az képezi, hogy mely csoportok/entitások válnak láthatóvá, illetve hivatalossá” (Bourdieu 1991, 220–225 hivatkozva Kiss 2013, 9). Vizsgálatában azt tekinti át, hogy az állampolgársági törvény módosítása hogyan határozza meg a nemzet felfogását. A kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet által végzett kutatásokra hivatkozva megállapítja, hogy az erdélyi magyarok egységesen pozitívan fogadták az egyszerűsített honosítási eljárást (Kiss 2013, 13), amit a kérelmezők magas száma is mutat. A kutatás az igénylések mögött két típusú motivációt állapított meg. Az első a „szimbolikus”, amelyik egybecseng a magyar állam által megfogalmazott célokkal, azaz a magyarság megtartásának, az identitás megőrzésének eszközeként tekint az állampolgárságra, míg a „pragmatikus” megfontolás az állampolgárság megszerzése mögött a más országban történő munkavállalás megkönnyítése. Az Intézet a magyar politikába való involváltságot is vizsgálta, és megállapította, hogy az erdélyi magyarság körében jellemző, hogy otthonosabban mozognak a magyar politikában, mint a románban. A Kisebbségkutató által megkérdezettek úgy vélik, a magyar politikai szereplők képesek reagálni a problémáikra, és a magyarországi politikusok adnak a határon túli polgárok véleményére (Kiss 2013, 15–16).

Végeredményben arra a következtetésre jut, hogy a magyar nemzet mibenléte meghatározásának egyik mérföldköve az állampolgársági törvény módosítása. Továbbá a – korábban hivatkozott – kvantitatív vizsgálat eredményeire hagyatkozva azt gondolja, hogy az elmúlt másfél évtizedben „államhoz való viszony felértékelődött Erdélyben a magyarsághoz tartozás kritériumai között. Elképzelhető, hogy hosszú távon a magyar állampolgárság egyik szükséges feltételévé válik annak, hogy valaki »igazi magyarnak számítson« Erdélyben” (Kiss 2013, 95).

Az állampolgárság kiterjesztése kapcsán mindegyik vizsgálatban felmerül az erdélyi autonómia kérdése. Ezzel kapcsolatban ellentmondásos a magyar kormány retorikája, amely szerint Magyarország teljes mértékben támogatja az erdélyi politikai vezetőket az erdélyi

autonómia kivívásában („Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően” 2018; „Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre” 2017). Azonban azt a tényt, hogy az állampolgárság kiterjesztése az autonómiatörekvéseket akadályozza, a korábban tárgyalt szerzők is kiemelik (Körtvélyesi 2011, 49; Kiss 2013, 67; Salat 2013, 234). Csergő egy elemzésében, amely még a 2010-es állampolgársági törvény módosításának következményeit csupán említés szintjén veszi számításba, áttekinti a romániai regionalizációval kapcsolatos politikai vitákat, elsősorban az erdélyi autonómiatörekvésekre felhívva a figyelmet. Véleménye szerint már a 90-es évek óta létezik egy magyarországi nyomás az erdélyi politikai szereplők irányába, ami megnehezíti ezeket a törekvéseket (Csergő 2013, 895). Az állampolgárság kiterjesztését figyelmen kívül hagyva is két fontosabb csomópontot emel ki, amikor a magyar kormány politikája ellehetetleníti az autonómiatörekvéseket. Egyrészt a kötetben is tárgyalt státusztörvényt, másrészt a Fidesz-kormány 2010-től kezdődő politikáját, amely a vezető etnikai párttal, az RMDSZ-szel szemben kisebb, az autonómiáért küzdő pártokat egyre jelentősebb mértékben támogatott. A magyar kormány így, Csergő szerint, valójában azt érte el, hogy megosztotta a romániai magyar választópolgárokat, csökkentve ezzel az RMDSZ támogatottságát és az autonómia esélyeit. Amennyiben Csergő érveléséhez még azt is hozzátesszük, hogy az állampolgársági törvény módosításának eredményeképpen az erdélyi magyarok között tömeges az állampolgárság felvétele, pontosabban míg 2015-ben 3400 fő vette fel a magyar állampolgárságot Magyarországon, addig lakóhely nélkül 80 200-an (Központi Statisztikai Hivatal 2015, a tömeges felvétel éppen 2015-ben kezd csökkenni, de a KSH azóta nem adott ki hivatalos adatokat), akkor érthető meg pontosan, hogy az autonómiatörekvésekre való hivatkozás valójában már csak, mint egy kampányelem jelenik meg a politikai retorikában (Kiss 2013, 56).

A felsorolt magyar jogszabályi változásokból egyértelmű tehát, hogy Magyarország politikai közösségének alapját az állampolgári közösség építésére alapuló nemzetpolitika befolyásolja, amely tartalmaz egy etnikai-kulturális dimenziót (Bakk és Öllös 2009, 42). Körtvélyesi megállapítja, hogy a magyarországi szabályozás illeszkedik a regionális trendekbe (ezekről bővebben lásd Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010), amelyeket az állampolgársági politikák „balkanizációjaként” értékel (Körtvélyesi 2012, 138). Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez csak egy, a Balkánon, illetve Közép-Európában előforduló trend lenne (Pogonyi 2011, 694–695).

A fejezetben röviden áttekintettem a nemzetközi jogi kritériumokat, illetve magát a magyarországi jogi szabályozásokat. Ezek alapján elmondható, hogy az állampolgárság kiterjesztésének magyarországi szabályozása ellentmond a nemzetközi jogi dokumentumokban lefektetett elveknek, elsősorban a diszkrimináció tilalmának, illetve a későbbiekben tárgyalt intézményrendszeri következmények eredményeképpen a státusztörvényhez hasonlóan felveti a területen kivüliség problémáját. Továbbá megállapítható, hogy ellentmond a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszerben lefektetett elvnek, amely szerint a kisebbségek védelme a területi állam felelőssége. Majd röviden bemutattam, hogy a szakirodalom pontosan milyen kritikákat fogalmaz meg a magyarországi szabályozás kapcsán. Így megállapítható, hogy

az irodalomban konszenzus van a tekintetben, hogy – még a választójog kiterjesztése és az intézményrendszer szerepének megismerése előtt is – az állampolgárság kiterjesztésének következményei az erdélyi politikai cselekvési teret átalakítják.

6. A VÁLASZTÓJOG KITERJESZTÉSE ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁROK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE⁶

A 2014-es választások előtt a kormány jelentősen megváltoztatta a választási rendszert. A parlamenti mandátumok számát 199-re csökkentették a korábbi 386-hoz képest. A választásokat a korábbi többfordulós rendszer helyett egyfordulósra változtatták. Az állampolgársággal rendelkező személyek továbbra is egy egyéni képviselőre és a pártlistára szavazhatnak, azaz 106 egyéni képviselőt választanak, és a maradék 93 mandátumot a pártlistákról, illetve a kisebbségi listákról töltik be. Ugyan az állampolgársági törvény módosításakor a választójog határon túli kiterjesztése még nem állt a kormány szándékában, legalábbis hivatalos nyilatkozataikban hangsúlyozták, hogy az állampolgárság kiterjesztése nem a szavazati jogról szól („A Fidesz és a kettős állampolgárság – Elvarrni az egyik szálát” 2010), mégis az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényt 2013-ban úgy módosították, hogy a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok is részt vehessenek a választásokon (2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról, 7. szak.).

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvény értelmében a Magyarországon lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok csak pártlistára szavazhatnak.⁷ Ebben az értelemben Jakab megfogalmazása szerint fele annyi szavazatuk van, mint a lakóhellyel rendelkező állampolgároknak, akik pártlista mellett egyéni képviselőt is választhatnak (Jakab 2011). Az az eljárás, hogy lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok is részt vehetnek az anyaállam választásain, nem egyedi. Hasonló módon az sem különleges helyzet, hogy a lakóhellyel rendelkező és nem rendelkező állampolgárok között különbséget tesznek a tekintetben, hogy pontosan milyen módon képviseltethetik magukat az anyaállam törvényhozásában (e megkülönböztetések igazolhatóságáról lásd Bauböck 2005; Owen 2010; Spiro 2011). Van példa arra, hogy meghatározott, külföldön töltött idő után az állampolgárok elvesztik választójoguk egy részét vagy egészét, továbbá létezik olyan állami szabályozás is, ahol a külföldön élők szavazati jogát egykori országon belüli lakóhelyhez kötik (Hallók 2015, 199). A külhoni választásnak több lehetséges gyakorlata létezik, például választókerületek létrehozása a külföldön élő állampolgárok számára. Több állam esetében arra is van példa, hogy a külhoni szavazók számára meghatározott számú mandátumokat állapítanak meg, vagy hogy a külhoni állampolgároknak saját képviselőjük van az országgyűlésben (Hallók 2015, 114–115).

6 A fejezet részleteket tartalmaz egy 2019-ben publikált cikkből: (Kállai és Nagy, 2019).

7 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról: „7. A szavazás, (3) A magyarországi lakóhellyel nem rendelkező választópolgár egy pártlistára szavazhat.”

A magyar szabályozás azonban különbséget tesz az állampolgárok között a szavazás módjában is. Míg a magyarországi lakóhellyel rendelkező állampolgárok a külképviseleteken adhatják le szavazataikat a magyarországi lakóhelyük szerinti választókerület egyéni jelöltjeire és pártlistára, addig a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok csak országos listára szavazhatnak, postai úton.

A lakóhellyel rendelkező és nem rendelkező állampolgárok esetében így tehát nem csupán a „félszavazat” tekintetében, de a szavazás módjában is egyenlőtlen helyzetet teremtett az állam. A 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról a választásokon való részvétel előzetes, önkéntes regisztrációhoz köti.⁸ A törvény értelmében a Magyarországon lakóhellyel nem rendelkező állampolgár levélben szavazhat az országgyűlési választásokon és az országos népszavazásokon.⁹ A levélben szavazás lehetősége 2013 óta kizárólag a határon túli magyarok számára lehetséges, tehát azok a magyarországi lakóhellyel rendelkező választópolgárok, akik a választás időpontjában az ország területén kívül tartózkodnak, nem élhetnek a postai szavazás lehetőségével. Az ő esetükben külképviseleti szavazásra van mód, tehát az is előfordulhat, hogy a külföldön tartózkodó állampolgárnak több száz kilométert kell utaznia a legközelebbi külképviseletre, hogy szavazatát leadhassa.

Az a politikai szándék, hogy a Magyarországról elvándorolt, de lakóhelyüket megtartó választópolgárokat politikai részvételi jogaik gyakorlásában hátráltassák, abban is tetten érhető, hogy a levélben szavazás lehetősége eredetileg minden nem Magyarország területén tartózkodó választó számára nyitva állt. A 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról eredetileg lehetővé tette, hogy a magyarországi lakóhellyel rendelkező, de a választás napján külföldön tartózkodó választópolgár is kérhesse felvételét a levélben szavazók névjegyzékébe, azonban a jogalkotó mindössze tíz hónappal a 2014-es országgyűlési választások előtt, a 2013. évi LXXXIX. törvény elfogadásával, ezt a lehetőséget megszüntette. Ezzel jelentősen megnehezítette, és adott esetben költségessé tette a választásokon való részvételt. Valószínűsíthető, hogy a legtöbb, külföldön tartózkodó, de magyar lakcímmel rendelkező választópolgár fel sem iratkozik a külképviseleti névjegyzékbe. Ez látható például abból is, hogy az Egyesült Királyságból csupán 5371 fő regisztrált a londoni külképviseleten történő szavazásra a legutóbbi választásokkor („Külképviseleti részvételi adatok” 2018).

Ez a szavazás módját érintő különbségtétel alkotmányjogi panasz formájában megjárta az Alkotmánybíróságot is. Az indítványozó azt kifogásolta, hogy a választási eljárásról szóló

8 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról: „84. § (1) A névjegyzékbe vételét, névjegyzékbe vételének meghosszabbítását, illetve a névjegyzékben szereplő adatai módosítását az a magyarországi lakcímmel nem rendelkező választópolgár kérheti folyamatosan, az adott választást megelőző tizenötödik napig, aki az e törvény hatálya alá tartozó bármely választáson választójogosult.”

9 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról: „266. § (2) A Nemzeti Választási Iroda felveszi a levélben szavazók névjegyzékébe azt a magyarországi lakcímmel nem rendelkező választópolgárt, aki a legkésőbb a szavazást megelőző tizenötödik napon benyújtott kérelme alapján szerepel a központi névjegyzékben. A Nemzeti Választási Iroda feltünteti a központi névjegyzéken a választópolgárnak a levélben szavazók névjegyzékébe vételét.”

törvény alapján ki van zárva a levélben szavazás lehetőségéből, mivel rendelkezik magyarországi lakóhellyel, tehát a választójogi rendszer a szavazási eljárásban indokolatlanul és Alaptörvényt sértő módon tesz különbséget szavazók csoportjai között. Az Alkotmánybíróság a panaszt 3048/2014. (III. 13.) AB végzésében visszautasította. Érvelése szerint az indítványozó esetében az általa hivatkozott törvényhelyet nem alkalmazták, így nincs személyes érintettsége, ami alapján beadhatta volna az alkotmányjogi panaszt. Ez a fajta érvelés általánosságban is szűkíti a potenciális beadványozók körét, hiszen a panaszos kifejezetten azt sérelmezte, hogy rá a hivatkozott törvényhely nem alkalmazható, kizárja őt a postai szavazás lehetőségéből (3048/2014. [III. 13.] 2014).

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) ugyan nem utasította el a hasonló tárgyú kérelmet, de a Vámos Magyarország elleni ügyben hozott döntésében a különbségtételt a részes állam széles mérlegelési jogkörébe tartozónak ítélte (Vámos és mások Magyarország elleni ügye 2015). Ezt korábban az EJEB az Oran-ügyben már kimondta, azzal, hogy elfogadhatónak találták azt a szabályozást, amely szerint adott esetben korlátozhatja az állam a külföldön tartózkodó állampolgáraiak választásokon való részvételét (Oran Törökország elleni ügye 2014). Az eset a szavazatok számát tekintve hasonló a magyar példához, azok a török állampolgárok, akik több mint hat hónapja külföldön élnek, csak a pártlistára szavazhatnak. Viszont a magyarországi szabályozás nem az elvándorlásra, tehát a választópolgár tudatos döntésére való reakcióként szűkíti a választók részvételi jogát, egyszerűen a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára eleve csak a pártlistás szavazást teszi lehetővé. A lakóhellyel nem rendelkező állampolgár tehát nem „elveszti” szavazati jogának egy részét, hanem eleve nem is volt esélye megszerezni azt, hacsak nem Magyarországon telepedik le, ami viszont ellentmond a szülőföldön való boldogulás Alaptörvényben is kimondott kívánalmának.

Az Oran ügyben tehát a Bíróság már elismerte, hogy a választások következményeit kevésbé viselő, külföldön tartózkodó választópolgárok szavazati jogát az államok korlátozhatják, de a magyar esetben a Bíróság nem vette figyelembe, hogy éppen az ebben az értelemben „szorosabb kötéllal rendelkező” választók csoportját, a lakóhellyel rendelkezőket éri hátrány a lakóhellyel nem rendelkező választópolgárokhoz képest azzal, hogy ők nem szavazhatnak postai úton. Az EJEB szerint ezt az eljárási hátrányt kiegyensúlyozza, hogy a magyarországi lakóhellyel nem rendelkezők nem szavazhatnak egyéni képviselőre. Nem egészen világos, hogy hogyan lehetne egy diszkriminációt egy másikkal, a szavazatok numerikus értékében megjelenő különbségtételt eljárási szabályokkal, a szavazás megkönnyítésével ellensúlyozni, de a tárgyalt ügynek nem is ez volt a fő kérdése.

A külső szavazás legitimitációját vizsgálva Bauböck három elfogadható okot sorol fel: háborúk következményei; demokratikus átmenet; transznacionális szálak erősítése (Bauböck 2007a, 2393–95). Magyarország 2010-es nemzetpolitikai váltása a fenti kategóriák közül az utóbbi célt szolgálhatja.

Nagy megfogalmazásában a politikai közösség „egy határolt társadalomnak a politikai folyamatokban részvételre felhatalmazott és e folyamatok hatásának kitett tagjaiból”

áll (B. Nagy 2014, 40). Ebből a gondolatmenetből kiindulva a magyar szabályozás szerint a politikai közösségben részvételre felhatalmazott tagokká válhatnak azok a határon túli magyarok, akik regisztrálnak a levélben szavazók névjegyzékébe, viszont tagságuk e megfogalmazás szerint problematikus, hiszen kérdéses, hogy a politikai folyamatok hatásának valóban „ki vannak-e téve” azok az állampolgárok, akik nem az állam területén élnek. Nagy egyértelműen épít Bauböck *érdekeltségalapú* politikairészvétel-koncepciójára, amelynek központi eleme, hogy azok jogosultak a politikai közösségen belüli tagságra, akik érdekei kapcsolódnak az anyaállam jövőbeni jólétének alakulásához, illetve emellett igényük is van e politikai közösség sorsának alakítására (Bauböck 2007a).

Mindennek megfelelően a magyarországi politikai közösség átalakítása során az állampolgársági törvény módosításával és a választójogi rendszer újraszabályozásával már nemcsak a szomszédos országokban élő magyarságot célozták, hanem a világ bármely pontján élő, nem állampolgár magyarokra alkalmazható keretet alkottak. Ez az egységes szabályozás egyre több problémához és igen eltérő helyzetekhez vezet. A világ különböző országaiban élő magyarok között különbség lehet abban a tekintetben, hogy az adott ország elfogadja-e a többes állampolgárság intézményét, vagyis hogy tudnak-e egyáltalán vagy adott esetben csak a meglévő állampolgárságról való lemondás mellett tudnak élni a kedvezményes honosítás lehetőségével.

A megkülönböztetés tehát nemcsak abban jelenik meg, hogy az állampolgárságot ki és milyen körülmények között tudja felvenni, és ezzel a jogrendszer milyen csoportokat hoz létre a világ különböző pontjain élő magyar állampolgárok között, hanem a választójog kiterjesztéséből is adódik.

A választójog kiterjesztése legitimitásának vizsgálatában érdemes figyelembe venni, hogy a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok szavazatai milyen súllyal esnek latba a választásokon (Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010, 4). Bauböck szerint a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára biztosított szavazati jog valójában az etnikai nacionalizmus természetes velejárója. Azonban az etnikai nacionalizmus megvalósításán kívül is fel lehet fedezni legitim okokat a határon túli kisebbségek számára biztosított választójog esetében. Latin-amerikai országok példáján mutatja be, hogy a demokratikus átmeneteket követően több ország (Spanyolország és Portugália), éppen a demokratikusság támogatásáért cserébe, egyfajta *jutalomként* biztosított természetesen választójogot a latin-amerikai kisebbségeik számára, hogy kárpótolja őket amiatt, hogy a demokratikus átmenetet megelőzően éppen ennek támogatása okán kellett elhagyniuk hazájukat (Bauböck 2005, 684). Bauböck megjegyzi továbbá, hogy egyértelmű a választójog kiterjesztésének politikai motivációja, azaz, hogy a választási törvényt átalakító politikai párt ellenfeleivel szemben saját magának reméli az új választópolgárok szavazatait. Pogonyi a 2014-es magyarországi választások kapcsán összefoglalja a választójog kiterjesztésére adott magyar politikai pártok reakcióját. Így megerősíti Bauböck fenti állítását, azaz rávilágít arra, hogy a Fidesz a törvény általi módosítások eredményeképpen jelentős további szimbolikus tőkére tett szert, sőt, ezen túl intézményi tőkéhez is jutott (Pogonyi 2017a, 102).

Pogonyi Bauböckhöz hasonlóan áttekinti, hogy a választójog kiterjesztése mögött milyen motivációk fedezhetők fel. A liberális demokráciák elveinek megfelelően keresi a választójog kiterjesztése mögötti legitimitást. A választójog kiterjesztésének négy különböző hullámát vázolja fel, amelyek esetében normatív és pragmatikus magyarázatokat kínál.

Az első megközelítésben a választójog kiterjesztése, hasonlóan Bauböck elemzéséhez, a különböző háborúk idején határon kívül tartózkodó állampolgárok választójogának gyakorlásához köthető, és valójában a lakóhelytől távol szavazást jelenti (az eltérő választásokon való részvételi lehetőségek definícióit lásd Bauböck 2007a, 2398). E választási mód normatív legitimitációját a demokratikus egyenlőség adja, azaz az állampolgárok megfosztása a választásokon való részvételtől csupán azért, mert területen kívül tartózkodnak ellentmondott volna annak az elvnek, amely szerint minden állampolgár részvételre jogosult a politikai döntésekben. Ennek a választási jogosultságnak a következményeként értékelhető a menekültek és más államok területén tartózkodó munkavállalók választójogának biztosítása. Először is, mivel ezek az állampolgárok gyakran terveznek visszatérni az anyaállamukba, de később még akkor is legitimnek tekinti Pogonyi és Bauböck is a távoli szavazást, ha ez a szándék mégsem áll fenn (Pogonyi 2014, 125). Bauböck szerint ez a távoli szavazás az anyaállammal való kapcsolattartás megnyilvánulása, így legitim megoldás a külföldiek számára a politikai döntéshozatalban való részvételre, azonban ez az igazolás csupán az első generáció esetében érvényes, ugyanis legitimitása abból fakad, hogy az adott személyek valamilyen módon még involváltak az anyaállam folyamataiban, illetve van valamilyen jövőbeli érdekeltiségük is az adott államban (Bauböck 2003, 713). Pogonyi viszont felhívja a figyelmet arra, hogy mind az involváltságot, mind az érdekeltiséget nehéz tetten érni, így nehezen legitimálható ez a kiterjesztés (Pogonyi 2014, 136).

Pogonyi továbbá a külső szavazás legitimitásának értékelése kapcsán a pragmatikus és szimbolikus értékeket is tárgyalja. Pragmatikus értéként fogható fel a külföldi választópolgárok lobbitevékenysége, vagy az általuk termelt anyagi támogatások, míg a szimbolikus értékek alatt elsősorban a nemzeti identitás kifejeződését érti. Véleménye szerint ha az anyaállam támogatását anyagi hozzájárulás formájában valósítja meg a külföldi állampolgárok közösségének egy vagy több tagja, az problematikus, hiszen ebben az esetben az a kérdés merül fel, hogy legitim-e gazdasági hozzájárulásért cserébe politikai jogokat biztosítani (Pogonyi 2014, 127). Mindemellett Bauböck azt is említi, hogy a területi állam vagy fogadó állam gyakran nem teszi lehetővé a bevándorlók számára a politikai folyamatokban való részvételt, így megfosztva őket egy demokratikus joguktól, amelyet a külföldi szavazással a küldő állam valójában kárpótolni tud (Bauböck 2003, 714). A bauböcki logika a transznacionalizmus politikai elméletén nyugszik, miszerint a globalizált világban az információáramlás felgyorsulása és az utazási lehetőségek kiszélesedése lehetővé teszi, hogy az el- és bevándorlók értesüljenek mind küldő államuk, mind fogadó államuk politikai döntéseiről, illetve részesei legyenek ezek következményeinek. Azonban Pogonyi éppen ennek az önkényes mivoltára hívja fel a figyelmet. Míg Bauböck szerint a lehetőség megteremtése a politikai folyamatokban való részvételre a liberális demokráciák egyik

elve, aminek részét képezi az egyén döntési lehetősége, miszerint értesülni kíván-e és részt kíván-e venni ezekben a folyamatokban. Addig, olvasatomban, Pogonyi inkább azt veti fel, hogy a liberális demokráciák ugyan meg kell hogy teremtsék a lehetőséget azok számára, akik igényt tartanak a politikai folyamatok formálására, de ennek sem a gazdasági hozzájárulások, sem az identitás megőrzésének igénye nem biztosít elégséges igazolást, sőt, azt is kiemeli, hogy az anyaállamok erre vonatkozó döntése mindig valamennyire önkényes lesz (Pogonyi 2014, 136), és így természetesen nem felelhet meg az alkotmányosság követelményeinek.

Pogonyi a választójog kiterjesztése kapcsán következő állomásként határozza meg az egyes államok demokratikus átmenetei során alkotott választójogi törvényeket, amelyek elsősorban szimbolikus kifejezései annak, hogy az új politikai vezetők elhatárolódnak azoktól, akik korábban esetleg kizártak állampolgárokat a politikai közösségből (Pogonyi 2014, 129). Bauböck ezt a demokratikus tranzíció és intézmények legitimizálásával köti össze (Bauböck 2007a, 2443). Ebben az esetben egyértelműen elfogadja mind a két szerző, hogy a liberális demokráciák értelmében elfogadható a választójog kiterjesztése, mivel egy korábbi hátrányt egyenlítő ki.

Pogonyi ezt követően értékeli az állampolgárság és választójog kiterjesztésének államutódlással kapcsolatos szabályozásait, amelyet konkrétan a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlásával összefüggésben vizsgál. Az új államok gyakran vezetnek be olyan állampolgársági politikákat, amelyek célja az új határokon kívül került kisebbségi közösségek tagjaival való jogi kapcsolat helyreállítása. Mindezt gyakran annak ellenére teszik, hogy az az új államok szabályozásaiba ütközik. Ilyen például Oroszország állampolgársági törvénye, amely lehetővé teszi az észt, litván és ukrán államok területén élő orosz kisebbségek számára is az állampolgárság felvételét, annak ellenére, hogy ezek az államok a többes állampolgárságot tiltják vagy korlátozzák (Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010, 9). E politikák háttérében szintén a történelem során keletkezett hátrányok kárpótlása, illetve, a föderatív államokon belüli belső vándorlás eredményeképpen, az újonnan megalakuló államok területén ragadt kisebbségekről való gondoskodás eszközeként jelent meg a választójog. Ennek legitimitása egyrészt a hontalanság elkerüléséhez köthető, mivel sok esetben az új államok területén az egyes kisebbségekhez tartozó személyek egyszerűen nem kapják meg a többségi állampolgárságot, így ennek kiküszöbölésére legitim módszer a határon túli állampolgárság kiterjesztése, azonban a választójog már kevésbé. Pogonyi szerint elégséges az anyaállamba való utazás megkönnyítése. Ugyanis, véleménye szerint, a választójog megadása már etnokráciához vezet: olyan kisebbségi csoportok támogatásához, akik később az anyaországi választásokon aránytalanul nagy súlyban tudják befolyásolni a politikai döntéseket. Az ezzel kapcsolatos politikákat nevezik máshol etnikai mérnökségnek (Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010).

Az utolsó állomáshoz köti a magyarországi szabályozások határon túli kiterjesztését, amelyeket legkevésbé tart normatív szempontból igazolhatónak (Pogonyi 2014, 132–135). Ugyanis itt megjelenik minden, a korábbi esetekben is a liberális demokratikusság elveibe

ütköző, ezért kifogásolt elem. Az állampolgárok és választásra jogosultak tömeges jelentkezése, és ezáltal a politikai döntéshozatalban való túlzó befolyás, a területi államban esetlegesen felmerülő lojalitásbeli dilemmák, az anyaállamon belüli többséggel szemben előforduló ellentétek, az extraterritorialitás és minden egyéb körülmény ezeknél az államoknál (Magyarország mellett Olaszország példáját említi) együttesen megjelenik.

Owen szintén a transznacionalizmus által kialakuló politikaegyenlőség-koncepciók és a politikai hovatartozás különböző módozatainak összevetésével hozza létre saját pluralista elméletét. Kiindulópontja, hogy létezik egy területi és egy nemzeti alapú politikai közösség, amelyekben lehetőség van különbséget tenni aszerint, hogy az egyéneknek van-e állampolgárságuk, vagy valamilyen más módon részesei a közösségnek. Illetve egy további különbségtétel, hogy maga a politikai közösség megköveteli-e az exkluzív tagságot (Owen 2010, 52–53, később ezt a különbségtételt a polgárság és démosz kategóriáinak definiálásával árnyalja: 2018). Véleménye szerint ez egy olyan konceptuális tér, amelyben a legnagyobb sikerrel eddig Bauböck tudott rendszert teremteni, a tagság legitimitásának vizsgálatával. Owen azonban mégis egy Bauböcktől némileg eltérő érvelésre hagyatkozik. Míg Bauböck elsődlegesen az érdekeltség mentén tárgyalja a transznacionális politikai részvételt, addig Owen esetében a politikai közösségek pluralizmusa megköveteli azoknak a különbözőségeknek a hangsúlyozását, amelyek szerint az eltérő politikaiközösség-percepciók eltérő politikai tagságban testesülnek meg, amelyek esetében az egyenlőségkonceptiót egyedi esetenként kell megvizsgálni és biztosítani. Ennek a gondolatmenetnek a következménye, hogy, véleménye szerint, egy demokratikus állam esetében választójogosultságot kell biztosítani, Dahl demokraciaelméletére építve (Dahl 1998): a közösség minden cselekvőképes nem átmeneti felnőtt lakosa számára minden választáson; a közösség minden (első generációs) emigráns cselekvőképes felnőtt állampolgára számára a nemzeti (és nem helyi) választásokon; a közösség minden cselekvőképes felnőtt állampolgára számára minden olyan népszavazáson, amely alkotmányossági kérdésekre vonatkozik, így az állampolgárság karakterére is. Tehát arra alapozza a választójogosultság plurális elméletét, hogy a demokratikus kormányzás kívánalmait csupán abban a formában lehet kielégíteni, amely mind a területi (lakóhellyel rendelkező nem állampolgárok), mind a nemzeti (lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok) közösségfelfogásnak, illetve a közösséghez tartozás társadalmi (hétköznapi társadalmi folyamatoknak kitett lakosság) és nemzeti (elképzeltek nemzeti közösségebe tartozók) formájának is megfelel.

Tehát Owen, valójában annak ellenére, hogy saját állítása szerint Bauböck érdekeltség-alapú elméletével szemben fogalmazza meg elméletét, mégis azt javasolja, hogy a választójog olyan pluralista szempontú szabályozása igazolható a demokratikusság elvei mentén, amely bizonyos mértékig specifikus alapon teszi lehetővé a politikai folyamatokba való beleszólást. Ez leginkább a harmadik csoportjában érhető tetten, amelybe a határon túli magyarok választójoga is beleférne, azaz, hogy a lakóhellyel nem rendelkező, de a nemzeti közösség tagjai az olyan kérdésekben szavazhassanak, amelyek az ország alkotmányos berendezkedését illetik. Ez ugyan egy szűkítőbb megközelítés, mint Bauböck elméletének

alapja, mégis az a gondolat, hogy csupán abban az esetben legitim a választójog kiterjesztése, ha a választások által alakított politikai folyamatok kihatnak az állampolgárokra.

Owen máshol azonban felhívja a figyelmet arra, hogy Dahl demokraciáelmélete nem értelmezhető a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok esetében, ugyanis ennek alapfeltevése, hogy a politikai közösségen belül az egyének egyenlő mértékben ki vannak téve a közösség által meghatározott jogszabályok széles skálájának. Azonban a lakóhellyel nem rendelkezők esetében ez nem lehet igaz, tehát Owen azt javasolja, ahogy az előbb tárgyalt elméletében is, hogy tegyünk különbséget a politikai tagság módozataiban. Álláspontját, miszerint a lakóhellyel nem rendelkezők olyan választásokon vehessenek részt, amelyek az állam alkotmányos berendezkedését érintik, arra alapozza, hogy a területi lakóhely nélküli állampolgárok mindig csak közvetve és részlegesen vannak kitéve a politikai döntéseknek, kivéve azokban az esetekben, amikor alkotmányossági kérdésekről döntenek a választásokon. Ilyen kérdéseknek látja az állampolgársági törvényeket és a választójogi törvényeket, tehát pontosabban az olyan alkotmányossági kérdéseket, amelyek közvetlenül érintik a külhoniak állampolgári státuszát vagy politikai részvételi jogait (Owen 2011, 21).

Owen nem foglalkozik azokkal a határon túli kisebbségekkel, akik nem elvándorlás eredményeképpen váltak lakóhely nélküli állampolgárokká, érvelése azért alkalmazható mégis, mert tartalmazza a liberális demokráciák politikai közösségekkel szemben támasztott univerzális egyenlőségének elvét, méghozzá egy olyan pluralista szempontból, amelyet sem Pogonyi, sem Bauböck nem fejt ki a határon túli magyarok állampolgárságának és választójogának legitimitását vizsgálva.

Dumbrava és Collyer survey-alapú kutatásaikban a külhoni állampolgárság és választójog gyakorlati megvalósulásait vizsgálják. Dumbrava az európai uniós tagállamokat vizsgálja, míg Collyer 193 ország állampolgársági és választójogi gyakorlatait tekinti át (Dumbrava 2014; Collyer 2014a). Az európai uniós tagállamok esetében Dumbrava három főbb igazolási elvet talál: a jóvátétel elve, a demokratikus kontinuitás elve és a nemzeti szolidaritás kifejeződése, amelyek közül, Pogonyihoz (2014) hasonlóan, a jóvátételt találja a legerősebb igazolásnak. Az EUDO Citizenship Observatory („Global Citizenship Observatory” 2019) adataira támaszkodik leginkább, amelyeket kiegészít más empirikus vizsgálatok eredményeivel. Az igazságos jóvátételről szóló érvelésében, ellentétben Bauböckkel, kitér arra, hogy ugyan több generációra is igazságosnak tartja az állampolgárság kiterjesztését, azonban a választójog gyakorlását lakóhelyhez kötné, elsősorban a tényleges kapcsolat elvére alapozva.

Collyer a deterritorializáció szempontjából a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára kiterjesztett választójogot vizsgálja (Collyer 2014a). Elemzése inkább a diaszpórákra terjed ki, mint olyan közösségekre, amelyek anyaországbeli támogatása elsősorban a visszatérés lehetősége miatt, illetve az anyagi támogatásokkal kapcsolatban áll fenn. Collyer szerint a „transznacionális gyakorlatok nem ássák alá a nemzetállam működését, hanem jelentősen megváltoztatják azt” (Collyer 2014a, 62). Ilyen transznacionális gyakorlat a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok választójoga. Collyer a 193 országot lefedő vizsgálatában arra hívja fel a figyelmet, hogy az egymástól gyakran jelentősen eltérő szabályozásoknak más és

más következményeik vannak az állam és állampolgári kapcsolatára. Collyer szerint adatai azt bizonyítják, hogy az új szabályozások egy olyan trend részei, amelynek értelmében már célszerűtlen az állampolgárságot csupán területhez kötve vizsgálni, illetve elemzésében arra is kitér, hogy ezen változások gyakran a civil társadalom kezdeményezéseinek eredményei. Konkrétan a lobbitevékenységet emeli ki mint civil társadalmi kezdeményezés, de természetesen nem csupán ezt jelentheti, a korábban (4.1. *Intézményrendszer* fejezetben) bemutatott státusztörvénnyel kapcsolatos fejlemények esetében is egyértelmű, hogy a civil társadalom által artikulált igények jelentősen befolyásolhatják egy-egy szabályozás megszületését, módosítását (lásd az MVSZ tevékenysége, vagy a határon túli magyarok közösségének nevében fellépő civil és politikai szervezetek szerepe a magyarországi támogatáspolitikai alakulásában).

Peter J. Spiro a többes állampolgárságot egyre inkább elfogadó nemzetállami gyakorlatok kapcsán megállapítja, hogy az állampolgárság és a kapcsolódó politikai jogok a diaszpórák közösségek *politikai erejének* növekedésének az eredményei. Azaz a tény, hogy az anyaállamok a külhoni állampolgárokat teljes jogú tagokként ismerik el egyrészt a diaszpórák közösségek politikai befolyásából ered, másrészt pedig a globalizáció által lehetővé vált új társadalmi struktúrák eredménye (Spiro 2010, 2). Spiro is azokat a külhoni állampolgárokat vizsgálja, akik elvándorlás eredményeképpen telepedtek le az új államaikban, és a befogadó állam állampolgárságának felvétele az ottani integrációjuk vagy politikai aktivitásuk eredménye. Míg az anyaállam oldaláról passzív tényezőként tekint az állampolgárságra mint a diaszpóralét formalizálásának eszközére, amely csupán annak a következménye, hogy az új többes állampolgárok megtartják eredeti állampolgárságukat. Mindezt a passzivitást a külhoni állampolgárok alacsony választási részvételével támasztja alá.

Állítása szerint az állampolgárság egy olyan intézmény, amely megköveteli a formális egyenlőséget, így nem lehet különbséget tenni a lakóhellyel rendelkező és nem rendelkező állampolgárok között, de mindeközben azt a jelenséget is fontolóra kell vennünk, hogy az állampolgárság kiterjesztése a diaszpóralét eszköze (Spiro 2011, 5). Tehát következtetése, hogy a külhoni állampolgárság a diaszpórák kormányozhatóságának eszközévé válik. Mindez együtt jár azzal a gondolattal, hogy az állampolgárság felerősíti az állam és polgára közötti kapcsolatot, amelyre Spiro szerint még nincs empirikus bizonyíték, viszont Pogonyi kutatása ezt az álláspontot az interjúi és kérdőíves kutatása alapján, nem reprezentatív mintán keresztül erősíti (Pogonyi 2017a). Pogonyinál ugyanis a korábban említett szimbolikus és pragmatikus állampolgársághoz köthető értékek együtt járnak; minél nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a határon kívüli állampolgárok a pragmatikus értékeknek (például az útlevelnek), annál jelentősebb a szimbolikus értékek szerepe is.

Spiro Bauböckkel szemben nem tartja normatívan igazolhatónak csupán az első generációk részvételét a választásokon, ugyanis az a feltételezés, hogy kizárólag ez a generáció informált és érdekelt eléggé az anyaállami politika alakulásában, nem feltétlenül bizonyítható. Ez az érvelés összhangban van Pogonyi álláspontjával, viszont a különbség az, hogy míg Pogonyi a külső választás legitimitását kérdőjelezi meg erre az érvelésre alapozva, addig

Spiro amellett áll ki, hogy legitim a választójog kiterjesztése az állampolgárság természetéből fakadóan. Ő inkább amellett érvel, hogy maga az állampolgárság kiterjesztése az, ami alaposabb vizsgálat alá kell eszen. Valójában magát az állampolgárság kiterjesztését mint a diaszpóralét intézményesítését nem tartja igazolhatónak.

7. AZ ILLIBERÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁG FELTÉTELEI

Az eddigiekben áttekintettem az állampolgársági tanulmányok irodalmát, a magyarországi illiberális fordulat legfontosabb jellemzőit és a magyarországi állampolgársági szabályozások sajátosságait. Törekedtem az állampolgárság fogalmát és tartalmát aszerint leírni, hogy az állampolgárság intézménye miképpen alakítja a politikai közösséget. Ennek értelmében az állampolgárság nem csupán a jogok és kötelezettségek hordozóiként ruhazza fel az állampolgárokat, hanem abból a szempontból írható le, hogy az állampolgársági szabályozások eredményeképpen létrehozott új állampolgári kötelek mit mondanak el arról, hogy az adott állam hogyan képzei el a saját politikai közösségét. Ennek értelmezéséhez elsősorban az állampolgársági politikák, pontosabban a honosítás intézményének a vizsgálata vezethet eredményre.

Amellett, hogy az állampolgárság fogalmának értelmezését némileg szűkítem az állampolgárság felvételével kapcsolatos követelmények vizsgálatára, az irodalmi áttekintésben igyekeztem rávilágítani arra is, hogy az állampolgársági politikákra mind a nacionalizmus, mind az állam politikai berendezkedése hatással van. Felhívtam a figyelmet arra, hogy Magyarország esetében a brubakeri etnikai nacionalizmus (Brubaker 1992a, 1999) következményeként értelmezhető a határon túli magyarokkal kapcsolatos állampolgársági politikák megvalósításának formája, továbbá rávilágítottam arra is, hogy más szerzők az állampolgárság fogalmának vizsgálata során azt alkotóelemeire bontva értelmezik (Faist és Kivisto 2007; Karolewski 2012), és így azt mutatják be, hogy demokratikus berendezkedésű államok esetében hogyan tehető lehetővé az állampolgárok számára elérhető jogok teljességének biztosítása.

Az első értelmezési keret így teret nyit annak, hogy az állampolgársági politikákat egy nagyobb, a nemzetállam egyéb jogszabályaival, összefüggésben vizsgálva az adott állam jogszabályi környezetében értelmezzük, míg a második megközelítés magát az állampolgárság-koncepciót teszi elemezhetővé. Mindennek megfelelően a további fejezetekben rávilágítottam arra, hogy Magyarország a nemzetpolitikai váltásának eredményeképpen – az állampolgársági törvény 2010-es módosításával, a Nemzeti Összetartozás melletti Tanúságtételről szóló törvény, az új Alaptörvény és végül a választójogi törvény átalakításából fakadóan – egyértelműen az etnikai nacionalizmusnak megfelelően értelmezi az állampolgárság koncepcióját. Magyarország illiberális fordulatát mindentől különválasztva elemeztem. Az erről szóló fejezetben elsősorban azt igyekeztem bemutatni, hogy a politikai berendezkedés eredményeképpen milyen új szerepet kapnak bizonyos intézmények, amelyek az alkotmányosság elveinek érvényesülése nélkül, a kormányzó párt eszközeiként használhatók. Ebből következik, hogy az állampolgárság fogalmának második értelmezési kerete szerint a demokratikus intézmények hiányában, az állampolgárság összetevőire bontva, már

kevésbé teszi lehetővé az állampolgárok számára a jogok teljességének elérését, inkább az állampolgárok különböző csoportjai számára biztosított érvényesülési terekben, különböző státuszú egyének közösségeiként válik értelmezhetővé az állam és polgára közötti kapcsolat.

Az állampolgársági politikák kapcsán röviden kitértem azokra a mainstream megközelítésekre, amelyek az állampolgársági politikák összehasonlító tanulmányozása eredményeképpen azokat egy befogadó, liberális – kizáró, illiberális tengely mentén vázolják (ezeket összegezi Vink és Bauböck 2013), és felhívtam a figyelmet egy, az állampolgársági politikák vizsgálatának mélyebb tanulmányozását lehetővé tevő elemzési keretre, amely már a kedvezményes honosítási eljárások értelmezésére is lehetőséget ad. Ez alapján az állampolgársági politikákat csupán a befogadó tengely mentén érdemes értelmezni, amely nem egyenlő a liberális politikák tengelyével, csupán annak a lehetőségét nyitja meg, hogy az állampolgárság összetevőit egyes államok gyakorlatai mentén még mélyebben tudjuk elemezni (Vink és Bauböck 2013, 627). Így az állampolgárság funkcionális összetevőinek vizsgálata lehetővé teszi, hogy a korábbi nyugat–kelet, befogadó–kizáró, liberális–illiberális dichotómiákon túl képesek legyünk az állampolgársági politikák politikai közösségekre gyakorolt hatását még kifinomultabban értelmezni. Mindennek segítségével belátható, hogy a magyarországi állampolgársági politika valóban egy etnikai-kulturális alapon szerveződő politikai közösséget hoz létre, amely a régió egyéb államaihoz mérten is egyértelműbb módon fogalmaz meg leszármazási alapú kitételeket.

Rávilágítottam a különböző szerzők állampolgársági politikákkal kapcsolatos álláspontjaiban feszülő ellentétekre is, amelyek elsődlegesen az elvándorolt állampolgárok fogadó államban való honosításával kapcsolatosak. A szerzők elsősorban ezen politikák legitimitásának értelmezésében abban különböznek, hogy a fogadó állam állampolgárságának felvétele milyen megközelítések szerint igazolható, illetve hogy a felvétel eredményeképpen létrejövő többes állampolgárság milyen következményekkel jár (Carens 2003, 2013; Bauböck 2003; Orgad 2010, 2017). Általánosan a szerzők kiindulópontja a liberális értékrend morális alapja, amely szerint az állampolgárság akkor legitimálható, ha az igazságos egyenlőséghez vezet. Míg Carens ezt az egyenlőséget a rosszabb helyzetben lévők számára a jobb helyzetben lévők által biztosított befogadásként értelmezi, így megnyitva az államok határait a bevándorlók előtt, addig Bauböck mindezt, a transznacionalizmusnak megfelelően, az állampolgárok fogadó államon belüli egyenlőségével magyarázza, amely két megközelítés ugyan hasonló eredménnyel jár, mégis alapjaiban különbözik. Míg Carens az államok közötti jóléti különbségek alapján tartja legitimálhatónak az állampolgársági politikák befogadó mivoltát, addig Bauböck az állami kereteken belüli egyenlőség koncepciójából levezetve tartja legitimnek ezeket. A különbség valójában gyakorlati következményekkel jár, hiszen míg a carensi logika univerzális követelményként fogalmazza meg a befogadó állampolgársági politikákat, addig a bauböcki csupán a nemzetállami kereteken belüli liberális alkotmányosság kifejeződéseként.

Ezt a képet árnyalja tovább Orgad, amikor a normatív megközelítésen túl az állampolgárság-politikák konkrét megvalósulási lehetőségeit is elemzi. A honosítás intézményének

vizsgálatával adott államok nemzetről alkotott elképzelései mentén veti össze a különböző állampolgársági politikákat a honosítás különböző funkcióival, amelynek értelmében az egyes államok honosítási gyakorlatai alapján tud következtetéseket levonni azok politikai közösségéről alkotott elképzeléseiről. Így megállapítja, hogy a honosítás funkciói, összefüggésben a nemzetfelfogással, liberális demokráciák esetében is különbözőek lehetnek, ekképpen árnyaltabb képet ad magukról az állampolgársági politikák gyakorlati megvalósításáról, és így legitimitásukról is, mint a magasabb szintű carensi és bauböcki vizsgálat esetében. Ugyan mindegyik megközelítés az állampolgársági politikák bevándorlókkal szembeni alkalmazását írja le, azonban a határon túli magyarokkal kapcsolatos elemzés szempontjából relevánsak ezek, hiszen ebben az esetben is a nemzetpolitika, a politikai közösség formálása és az ezek által meghatározott állampolgársági politikák legitimitásának vizsgálata a fenti szerzők által tárgyalt elemzési kereten belül válik értelmezhetővé.

Az előző fejezetekben eddig bemutattam, hogy a magyar nemzetpolitikai váltás következménye a politikai közösség határon túli kiterjesztése. Mindezt az állampolgársági politika sajátosságainak leírásával támasztottam alá, és a választójog kiterjesztésének egyenlőtlenségei bemutatásával árnyaltam. A honosítás szabályozásának magyarországi gyakorlatát elhelyeztem az orgadi keretben, amely szerint a határon túli magyarok az állampolgárság felvétele során a honosítást mint egy szerződést teljesítik, illetve nemzetépítési funkciót is betölt. Azonban, az orgadi logikától némileg eltérően, a magyar esetben nem a kulturális azonosság megteremtése, hanem a nemzet egyesítése ennek a politikának a célja. A továbbiakban, a kutatás empirikus részének bemutatása során, rá fogok világítani, hogy ez a nemzetegyesítés egy sajátos politikát eredményezett, amelyben az erdélyi kisebbségi közösségek inkább a magyar kormány vezette egységes nemzet keretében válnak a politikai közösség tagjaivá, így a vizsgált szervezetek tevékenysége is ennek értelmében alakul át. Mindezzel összhangban, a magyarországi illiberális fordulat eredményeképpen, rávilágítok a továbbiakban a honosításhoz kapcsolódó intézményrendszer vizsgálatával arra is, hogy az illiberális politikai berendezkedéssel összhangban a magyarországi állampolgársági politika, sem a carensi globálisigazságosság-elképzelésnek nem felel meg, sem a bauböcki transznacionalitás értelmében nem igazolható. Így a kutatás alátámasztja, hogy ezek a feltevések ugyan relevánsak, de egy politikai változás, ebben az esetben Magyarország illiberális fordulata, aláássa az ezekben felvetett elképzelések megvalósulását.

A főbb kurrens szerzők munkáit összefoglalva kívántam rávilágítani arra, hogy a különböző társadalmi kihívások mentén az állampolgársággal foglalkozó irodalom milyen módon ragadja meg a fogalom változásait. Ennek jelenkori állapota szerint – ellentétben a korábbi várakozással – az állampolgárság-politikák a populista kormányok felemelkedésének eredményeképpen a politikai aktorok eszközeivé válnak. Ebből adódóan releváns az a kutatási kérdés, ami azt vizsgálja, hogy az állampolgársági politikák milyen következményekkel járnak a határon túli magyarok intézményeinek érdekérvényesítési képességeire. Ugyanis a magyarországi illiberális fordulat állampolgársági politikákban megnyilvánuló intézkedései elsősorban a határon túli magyarok körében relevánsak. E politikák azonban az

illiberalizmus következményeként nem csupán az állam és a határon túli magyar személyek kapcsolata, hanem ahogyan azt a következő fejezetekben elemezni fogom egy közbenső, a magyar kormánytól függő intézményrendszerrel összefüggésben gyakorolt kapcsolat. Az intézményrendszerre gyakorolt magyarországi hatás pedig az intézmények területi államon belüli érdekérvényesítési képességét is befolyásolja, feltevésem szerint csökkenti a szervezetek területi érdekérvényesítési lehetőségeit, azáltal, hogy figyelmüket elsősorban Magyarország irányába fordítja. Mindez a változás az intézményrendszerben részt vevő szervezetek új szerepvállalásából adódóan ellehetetleníti az irodalomban korábban felvetett elképzelések megvalósulását: az állampolgárság koncepciójának kozmopolita irányba fejlődését.

Hogy az érdekérvényesítési képességet a továbbiakban megfelelően tudjam tárgyalni, a kötet elején (2.3. *Érdekérvényesítés változása az állampolgársági politika következményeként*) kifejtettem, hogy mit értek a fogalom alatt, elsősorban politikatudományi szakirodalomra támaszkodva (Fearon 1999; Kitschelt 2001; Chandra 2004). Ennek megfelelően a határon túli szervezetek érdekérvényesítési képessége az etnikai pártok mobilizációs tevékenységével kapcsolatos, illetve e pártok és választópolgáraik közötti kapcsolat elemzésével van összefüggésben. Tehát az intézmények érdekérvényesítési képessége azt fedi, hogy az adott szereplők milyen mértékben képesek az etnikai identitás felélesztésére, és ezzel összhangban mennyiben tudják a kisebbségi magyar közösség tagjait mint a romániai politikai közösségen belüli kisebbségi csoportot képviselni.

Ahhoz, hogy az irodalomra alapozott feltevéseimet a magyarországi kontextusban vizsgálni tudjam, áttekintettem a magyarországi állampolgársági szabályozás történetét. Mivel a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák nem kontextus nélküliek Magyarországon, ezért az ezzel kapcsolatos elemzést Magyarország demokratikus átmenetéig vezettem vissza, amikor a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák újra napirendre kerülhettek. Ekkor felvetődött az állampolgárság kiterjesztésének kérdése, amelyet többen abból a szempontból vizsgálnak, hogy ennek a kérdésnek milyen szerepe van a magyarországi belpolitikai küzdelmek alakulásában. Az állampolgárság határon túli kiterjesztésének kérdése így megjelenik mint a magyarországi nacionalizmus következménye (Csepeli és Örkény 1996), amelyről Kántor azt állapítja meg, hogy inkonzisztens, hiszen eltérő logikát alkalmaz a magyarországi kisebbségek és határon túli magyarok esetében (Kántor 2005). Míg mások arra a következtetésre jutnak, hogy a magyarországi belpolitikai diskurzusban a határon túli magyarok állampolgárságának kérdése a belpolitikai előny-szerzés miatt jelenik meg (Waterbury 2006a; Bárdi 2004). Az európai integráció kapcsán még jelentősebben artikulálódik az igény a szomszédos országok magyarjaival kapcsolatos politikák révén, mivel nagy létszámú magyar közösségekkel rendelkező államok nem Magyarországgal egyszerre csatlakoznak az Európai Unióhoz, így felmerül a határon túli magyarok ismételt elszigetelődése. Ezt az időszakot Tóth úgy jellemzi, mint amikor a magyarországi támogatáspolitikák összehangolására van szükség a nemzetközi és európai normákkal (Tóth 2005). Mindezen belpolitikai fejlemények eredménye lett a státusztörvény 2001-es megalkotása, majd az ezt kritizáló nemzetközi reakciók eredményeképpen annak

2003-as módosítása. Az áttekintés során rávilágítottam, hogy a magyarországi szabályozások a régió esetében mindig is problematikusak voltak, ugyanis ahogyan a státusztörvény kapcsán, úgy az állampolgársági törvény módosítása kapcsán is felvethető a nemzetközi normákkal kapcsolatos összeegyeztethetlenség, vagy az, hogy egyik esetben sem történt egyeztetés az érintett szomszédos államokkal. Bemutattam azt is, hogy a státusztörvénnyel kapcsolatos tudományos vizsgálatok idővel a kettős állampolgárság vitájává alakultak, azonban 2010-ig az állampolgárság kiterjesztése mégsem történt meg.

Majd áttértem a 2010-et követő szabályozások áttekintésére. Ahogy a 90-es évek politikai esetében, itt is megvizsgáltam a jogi szabályozást, amelyről megállapítható, hogy jelentős mértékben ütközik nemzetközi jogi normákba, elsősorban a diszkrimináció tilalmát sérti. Mindemellett bemutattam a kettős állampolgárságról szóló vitát, elsősorban annak magyarországi szabályozásáról és erdélyi következményeiről szóló írásokat, amelyek értelmében kérdéses, hogy a határon túliak számára az állampolgárság kiterjesztése valóban megfelelő támogatáspolitikai lenne. Az állampolgárság kiterjesztésének normatív vitája bemutatására a magyarországi szabályozás vizsgálatában nem tértem ki külön, hiszen ezt a korábbi irodalmi áttekintésben részleteztem, azonban annak praktikus erdélyi következményeit a következő fejezetekben tárgyalom. Különböző szerzők mikro- és makroszociológiai vizsgálataira támaszkodva felvázoltam azonban, hogy az állampolgárság kiterjesztésének gyakorlati következményei milyen várható hatással lehetnek az erdélyi magyarok romániai és magyarországi politikai közösségen belüli tagságára.

Kitértem a választójog kiterjesztésének kérdésére, ahol szintén felhívtam a figyelmet arra, hogy nemzetközi jogi normákba ütközik, elsődlegesen az állampolgárok egyenlőségét sérti. Nem csupán a választójog kiterjesztése, de annak módja is egyenlőtlenséget teremt a magyar állampolgárok között. Ezután bemutattam a többes állampolgárok számára biztosított külhoni választójoggal kapcsolatos irodalmat, amely elsősorban azon állampolgárok esetében vizsgálja a választójog kiterjesztésének legitimitását, akik saját döntésük eredményeképpen hagyták el anyaországukat. Ebben az esetben is eltérő mértékben fogadják el különböző szerzők a külhoni választójog legitimitását. De közös elemként értékelhető az érvelésekben az állampolgárok politikai közösségen belüli involváltságának és jövőbeli sorsuk alakulásának kérdése (Bauböck 2005; Pogonyi 2014; Owen 2010). Bemutattam továbbá a határon túli magyarok választójogával foglalkozó irodalmat. Többes állampolgárságuk és választójoguk nem magyarázható teljes mértékben ugyanazon logika szerint, mint az előző esetben, mivel nem az elvándorlás eredményeképpen kerültek más állam fennhatósága alá, így esetükben más érvelés alkalmazható. Azonban bemutattam, hogy a határon túli magyar állampolgárok választójoga milyen normatív megközelítések szerint tűnik kevésbé igazolhatónak (Bauböck 2007a; Pogonyi 2014, 2017a; Spiro 2011), vagy legalábbis a jelenlegi szabályozás problémásnak.

Mindezek alapján az az álláspont bontakozik ki, hogy az állampolgárság kiterjesztésének legitimitása a liberális demokráciák esetében kevésbé kérdőjelezhető meg azokban a helyzetekben, amikor az állampolgárság felvétele a globális igazságosság követelményeként vagy a transznacionalizmus eredményeként fogható fel.

Azonban belátható, hogy, szintén a liberális alkotmányosság eredményeképpen, az állampolgárok egyenlőségéből levezethető választójog kiterjesztése is egy legitim követelmény. Az ezt tárgyaló szerzők viszont a választójogosultságot a lakóhellyel rendelkező állampolgárok esetében látják igazolhatónak. A lakóhellyel nem rendelkezők esetében csupán különböző megszorításokkal, korlátozásokkal tartják ezt elfogadhatónak. Mint például a választójog kiterjesztése csupán első generációs elvándorlókra (Bauböck 2005), vagy konkrét választásokra szűkített esetekben (alkotmányos változásokról szóló nemzeti választások) (Owen 2010), vagy amikor a választójog megadása valamilyen korábbi antidemokratikus berendezkedés eredményeképpen okozott sérelem kiküszöbölésére alkalmazott jótételi eszköz (Pogonyi 2014).

Azonban abban az esetben, ha az anyaállam nem teljesíti az alkotmányosság követelményeit, akkor ez a normatív legitimitás semmiképpen sem adott. A továbbiakban igyekszem rávilágítani arra, hogy az illiberális fordulat eredményeképpen a magyarországi állampolgársági politika, a kapcsolódó választójoggal és a későbbiekben elemzett intézményi szereplők függő helyzetbe hozásával veszít legitimitásából. Az illiberalizmus állampolgárságképe már nem az egyén és állam közötti kapcsolat, amelyen belül az egyének egyenlők, hanem egy közbenső intézményrendszer által irányított, az állampolgárok csoportjának és az állam kapcsolatának viszonyrendszerében értelmezhető, amely az intézményrendszer irányítása alatt tudja csupán betölteni azt a szerepet, amelyet az illiberalizmus számára kijelöl. Ez a szerep pedig az illiberális rendszer legitimitásának vagy a látszatának fenntartása a választások során.

A továbbiakban tehát ennek megfelelően bemutatom az erdélyi intézményrendszert, majd empirikus adataimra támaszkodva elemzem, hogy az intézményrendszer részeit alkotó szervezetek valóban függő helyzetbe kerültek a magyar kormánytól, ami hatással van érdekérvényesítő tevékenységükre, amely ezáltal jelentősen csökkent. Az erdélyi esettanulmány segítségével felvázolom, hogy az illiberalizmus állampolgárságképe az állam és egyén kapcsolatát egy olyan torz rendszeren keresztül tartja kontroll alatt, amely az autoriter rendszerek sajátosságait felhasználva irányítani tudja az állampolgárokat, elsősorban választópolgári minőségüket kihasználva. Azonban ez a magyar kormány által kiépített rendszer súlyos következményeket von maga után a határon túli magyarok területi államon belüli érdekérvényesítése kapcsán. Az elemzés által világossá válik, hogy a többes állampolgárság illiberális megvalósulása egyenlőtlen állampolgárok közösségét hozza létre, amelyben sem külhoni állampolgárként, sem területi kisebbségként nem tudnak megfelelő mértékben érvényesülni.

II. RÉSZ

8. AZ ERDÉLYI INTÉZMÉNYRENDSZER SZEREPE

A kutatás során olyan erdélyi szervezeteket vizsgálók, amelyek a magyarországi állampolgársági törvény kiterjesztésének eredményeképpen létrehoztak egy erdélyi intézményrendszert, amelynek feladata az, hogy az állampolgársági ügyintézésben segítse az erdélyi magyarokat. Az intézményrendszer valójában nem új keletű, részben korábban is létezett, ám tevékenységükben és bizonyos mértékig célkitűzéseikben is megváltozott szervezetek alkotják. 2010-ben a magyarországi események következményeképpen a szervezetek maguk ajánlották fel segítségüket a magyarországi minisztériumoknak. Az előző fejezetekben bemutatott státusz törvény és végrehajtására létrehozott intézmény bemutatásából látható, hogy a határon túli szervezetek bevonása a magyarországi jogszabályok végrehajtásába nem példa nélküli, azonban ez korábban, a 2000-es évek közepén jelentős nemzetközi vitákat is keltett, amelyek egyik eleme éppen a törvény végrehajtására létrehozott intézményrendszerrel volt kapcsolatos. E viták központi eleme az volt, hogy a törvény végrehajtásában szerepet játszó szervezetek magyar állami funkciót töltenek be egy másik állam területén, így felvetve a lakóhely szerinti állam szuverenitásába való beavatkozás problémáját.

A 2010-es módosítást követően ilyen jelentős visszhangot nem váltott ki az erdélyi szervezetek felajánlása a magyar minisztériumok irányába. Ez abból is látszik, hogy míg a státusz törvény és a végrehajtására létrehozott intézményrendszer kapcsán több ezzel foglalkozó elemzést is be tudtam mutatni, addig az állampolgársági ügyintézés kapcsán kialakított intézményekről kevesebb tanulmányt lehet találni.

Tóth az állampolgársági törvény 2010-es módosítása kapcsán az EUDO Citizenship Observatory számára készített országjelentésében összefoglalta, hogy az állampolgársági törvényt hogyan módosították, azonban ekkor még nem született meg az említett megállapodás, tehát ezt konkrétan nem tudta még említeni sem (Kovács és Tóth 2010). Ennek ellenére az az információ már rendelkezésre állt, hogy a magyar kormány 300 000 eurónak megfelelő összeget szán az egyszerűsített honosításért felelős szervezetek költségeire. Ez természetesen csupán a magyarországi szervek működési költségeinek fedezete, illetve 2010-től kezdődően a különböző minisztériumoknak számolniuk kellett költségvetésükben ezzel a további teherrel (Kovács és Tóth 2010, 3). Akkoriban még az volt a feltételezés, hogy a magyar állampolgárságot igénylők száma körülbelül a magyar igazolványt igénylők számával eshet egybe (ami akkor 923 ezer fő volt [Kovács és Tóth 2010, 3 hivatkozva az MTI-t]), amelyet mára már meghaladt az állampolgárságot igénylők száma (Semjén 2017; „Folytatódnak a megkezdett programok, megvan az egymilliomodik új állampolgár” 2017). Ennyi személy honosításának adminisztratív költségét 1,4 millió euróra becsülték, illetve az akkori hírek szerint 200 további ügyintézőt vettek fel a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalba (amelynek addig 70 alkalmazottja volt [Kovács és Tóth 2010, 3]).

Pogonyi 2013-ban publikált országjelentése a Magyarországra bevándorolt személyek kapcsán már tesz említést az általam elemzett szervezetekről. Összeveti, hogy a Magyarországi lakóhellyel rendelkező bevándorlók számára az elmúlt 10 évben semmilyen honosítással kapcsolatos törekvés vagy formális kampány nem volt, addig a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok esetében ezt az állam „különböző szervezetek létrehozásával segítette, akik feladata az információ szolgáltatás az eljárásról és annak folyamatáról” (Pogonyi 2013, 1).

Papp a szomszédos államokban élő magyar kettős állampolgárok identitásának vizsgálata kapcsán némileg kitér a különböző politikai vezetők felelősségére a határon túli magyar kettős állampolgárok befolyásolásában. Fókuszcsoportos interjúiban azt vizsgálja, hogy az állampolgárság felvétele, a kettős állampolgári élethelyzet hogyan befolyásolja a határon túli magyar személyek identitását, azt igyekszik bizonyítani, hogy valójában az állampolgárság kiterjesztése mögött hamis logika (*trickster logic*) húzódik, amely csupán a politikai célok-nak megfelelően használja fel a kettős állampolgárokat (ugyan megjegyzi, hogy ma a kettős állampolgári státusz ugyanezt a „játékkeret” biztosítja az egyéneknek is, akik ennek megfelelően hol magyarként, hol a területi állam szerinti állampolgárokként tudják azonosítani magukat), ígért célját, a többségi nemzethez tartozás érzését nem tudja biztosítani (Papp 2017). Érvelésem szerint a Papp által leírt helyzet az állampolgárok felhasználásáról a vizsgált szervezetek tevékenységével valósul meg.

Arról, hogy azok a szervezetek, amelyek az állampolgársági ügyintézésben részt vesznek, vagy a Papp által hamis logikának nevezett rendszert fenntartó szervezetek hogyan befolyásolják az állampolgárság intézményén keresztül az állampolgárokat, még nem született koherens áttekintés. Ellenben 2010-től folyamatosan jelennek meg publicisztikák vagy egyéb sajtóanyagok a szervezetekről és azok tevékenységéről, elsősorban a magyarországi vagy romániai választások kapcsán (Majtényi 2014; „Fotók: A nyílt utcán szavaznak Erdélyben” 2014; „NERdély 1.: így hódította meg az erdélyi magyarságot a Fidesz” 2018; „NERdély 2.: hogyan alakította át az erdélyi politikát a Fidesz?” 2018; -él 2011; Czika 2017).

8.1. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács

A kötetben több szervezetről írok, amelyek nem egy időben állapodtak meg a magyarországi hatóságokkal. Valójában 2010-ben még csupán egy szervezetről beszélhetünk. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) ajánlotta fel ekkor segítségét a magyar kormány-nak, amelynek eredményeképpen megszületett a Magyar Köztársaság Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériuma és a Külügyminisztérium és az EMNT közötti megállapodás. A megállapodás szövege szerint az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Tájékoztató Irodái-nak (a továbbiakban: Demokrácia Központok) feladata „az egyszerűsített honosítási eljárás-hoz kapcsolódó kérelmek hatékony és zökkenőmentes benyújtásának elősegítése, valamint

az eljárás ügyfélbarát lefolytatásának előmozdítása.”¹⁰ A megállapodásnak, amelyet 2010. november 24-én írtak alá nincs kötött időtartama, tehát az állampolgársági ügyintézés folyamatos. Kitételként szerepel benne, hogy „a tevékenységet minden esetben Magyarország és Románia jogszabályainak betartásával végezheti; és tevékenységéért a Magyar Köztársaságot semminemű felelősség nem terheli.” (A megállapodás szövegének 2.2 és 2.3 pontjai). Ennek megfelelően az EMNT által kialakított irodahálózat alkalmazottai gyakorlatilag csak tanácsadó és egyéb adminisztratív feladatokkal megbízott személyek, akiket különböző képzések kereteiben ismertetnek meg a honosítási eljárás folyamatával. A honosítás maga, a konzulátuson keresztül, a magyarországi szervezetek fennhatósága alatt marad. Tehát e megállapodás értelmében a civil szervezet létrehozott egy korábban nem létező irodahálózatot („Erdély-szerzte rajtoltak a Demokrácia Központok” 2011), amely az erdélyi magyarok számára nyújt segítséget a kedvezményes honosítási eljárással kapcsolatos ügyintézésben.

Semjén Zsolt 2013-ban úgy fogalmazott a civil szervezet bevonásáról az állampolgársági ügyintézés folyamatába, hogy „jól látszik, hogy a magyar közösségek, illetve közigazgatás és a civil szféra összefogása az a tényező, amely legeredményesebben tudja szolgálni közös nemzeti érdekeinket” („Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1” 2013).

Mielőtt részletesen bemutatom, hogy a Demokrácia Központok pontosan milyen feladatokat látnak el, röviden áttekintem az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács korábbi történetét, ezzel szemléltetve, hogy a 2010-es állampolgársági törvény módosítása által kialakított új helyzet mennyiben változtatta meg a szervezet működését.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács egy 2003-ban létrehozott szervezet, amelyet „az egész romániai magyarságra kiterjedő önkormányzati kezdeményezésként” írnak le (Toró és Toró 2011, 17). A szervezetet az RMDSZ-ből kivált politikusok alapították meg Tőkés László tiszteletbeli RMDSZ-elnökségének megvonása után (amelynek tagja maradt 2012-ig „Tőkés kilépett a Temes megyei RMDSZ-ből” 2012). A Nemzeti Tanács alapvetően egy klasszikus kisebbségvédelmi feladatokat ellátó, kisebbségeket támogató szervezet volt, ami 2004-ben az önkormányzati választásokon nem tudott jelölteket állítani (Toróék szerint az RMDSZ akadályozta meg ebben [Toró és Toró 2011, 17]).

A kisebbségvédelmi szervezet feladatának elsődlegesen az autonómia kivívásának támogatását és a kulturális élet terén való segítségnyújtást tűzte ki. 2009-ben vette kezdetét egy nagyobb átalakulás, amelynek során az autonómia továbbra is kiemelt szerepet kapott, azonban ekkor megfogalmaztak egy tételes cselekvési tervet, amelyben az erdélyi magyar nyelvű felsőoktatás autonóm intézményrendszerének létrehozása, Kulturális Autonómia Tanács megalapítása, az Európai Szabad Szövetséghez, Kárpát-Medencei Magyar Autonómia Tanácshoz és az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum munkájához csatlakozás mellett

10 A megállapodás szövegét sokáig nem lehetett elérni, azonban Szabó Vilmos képviselő írásbeli választ igénylő K/11825 számú kérdésére Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes 2013-ban a K/11826/1 irományszámú dokumentumhoz csatolta a szöveget („Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1” 2013).

a román állammal szemben fogalmaztak meg követeléseket az elmúlt kilenc évtizedben elszenvedett sérelmek jóvátételéért. Trianon kilencvenedik évfordulója kapcsán javaslatot tesznek a Trianon-emlékév meghirdetésére elsősorban azzal a céllal, hogy a Trianon-szindrómának nevezett jelenség meghaladása megtörténhessen (Kolozsvári Plenáris Ülés 2009).

Ebből a rövid összefoglalásból is látható, hogy 2009-ben az EMNT a romániai politikai szféra irányába fogalmazott meg elsődlegesen követeléseket, a dokumentumban egyetlen tétel van, amely Magyarország számára tűz ki feladatot, mégpedig az országos gyűlés felhatalmazza a vezetőséget, hogy „[i]ndítványozza a Magyar Köztársaság elnökénél az 1956-os forradalom román áldozatainak és üldözöttjeinek kitüntetését” (Kolozsvári Plenáris Ülés 2009, 3. pont). Azonban a határozat ezen hármas pontja is elsődlegesen a román hatóság számára fogalmaz meg követeléseket.

A szervezet egyértelműen részese az erdélyi politikai életnek. Az RMDSZ-szel való elégedetlenség nyilvánvaló, ezt konkrétan egy 2008-as dokumentum példáján a legegyszerűbb bemutatni, amelyben jelzik az RMDSZ politikájáról alkotott negatív véleményt, és kimondottan az válik a szervezet célkitűzésévé, hogy az RMDSZ ellenpontjaként működjön az erdélyi magyarok körében. Ezt megelőzően ugyan több egyeztetés is volt az EMNT és az RMDSZ között az európai parlamenti választásokon való közös képviselő-állításról, sőt Toróék úgy fogalmazzak, hogy a 2008-as választásokat követően „teljes körű a kiegyezés” (Toró és Toró 2011, 19), azonban mások ezt cáfolják (Árus 2011, 42). Ami bizonyos, hogy akár teljesnek, akár részlegesnek nevezhető a kiegyezés, nem vezetett állandósult jó kapcsolathoz, hiszen Tőkés, az EMNT elnöke kifejti az imént említett dokumentumban, hogy a román kormánykoalícióból éppen távozó RMDSZ munkájával elégedetlen, elsősorban azt kritizálva, hogy az RMDSZ a távozását úgy állítja be, mintha ez a magyar kisebbségek elleni diszkrimináció megnyilvánulása lenne, amivel Tőkés egyáltalán nem ért egyet (Tőkés 2008). Ugyanebben az évben kiadták a szervezet működésének ötödik éve alkalmából szerkesztett jubileumi kötetet, amelynek előszava alapján (amelyet szintén Tőkés jegyez) az EMNT egyik legnagyobb érdeme, hogy az elmúlt öt évben „a román politikum retorikájában az autonómia fogalma [...] a szitokszó kategóriából átkerült a politikai értékelések és elemzések tárgykörébe” („Ötéves az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. Jubileumi kötet” 2008, 4–5). Az előszó szövege alapján egyértelmű, hogy ekkoriban az EMNT (legalábbis publikus) eszköztárába nem tartozik bele a magyarországi kormányzatra támaszkodás. Civil szervezetként történő politizálásuk valójában azt jelenti, hogy „közvetítő szerepet” töltenek be, amely Tőkés szerint „a politikai és a közélet szervezetei és szereplői között, sikeresen képviselte hazai és nemzetközi szinten a romániai magyar nemzeti közösség elvárásait” („Ötéves az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. Jubileumi kötet” 2008, 6).

A 2009-es átalakulásnál, ami a szervezet egyesületként való bejegyzését jelentette, nagyobb fordulat a Fidesz kormányra kerülésével történt meg 2010-ben. Októberi választmányi ülésükön kijelentették, hogy megalakítják a Demokrácia Központok hálózatát, és ezzel egy időben megalapítják az Erdélyi Magyar Néppártot, egy romániai magyar politikai pártot („Új hazai magyar párt alakulhat [Tőkés László alternatívát javasol]” 2010), amelyet

a decemberi országos gyűlésen meg is erősítették (Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Országos Küldöttgyűlése 2010). A párt bejegyzése komoly nehézségekbe ütközött, végül csupán 2011 szeptemberében hagyta jóvá a Bukaresti Táblabíróság a párt megalapítását (Bakk 2011; „Az Erdélyi Magyar Néppárt bejegyzésének kálváriája” 2011).

Ezzel az egyesületi munka megváltozott. Erről bővebben írok a Demokrácia Központokat és az Erdélyi Magyar Néppártot bemutató fejezetek után.

8.2. Demokrácia Központok

A hivatalos honlap szerint „az EMNT alapvető célja az, hogy hozzájáruljon az erdélyi magyar nemzeti közösség törekvéseinek megvalósításához, jogainak és érdekeinek védelméhez, a civil szféra, a demokrácia, a jogállamiság és a politikai pluralizmus megszilárdulásához, a régiók gazdasági, szociális, kulturális és intézményi fejlődéséhez.” Mindemellett a vizsgálat szempontjából fontos kitétel, hogy az EMNT egyik célkitűzése a „társnemzeti jogállás, valamint a teljes és tényleges egyenrangúság kivívásához való hozzájárulás” („Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Az EMNT céljai” 2013, 3. pont). A 2010-ben létrehozott Tájékoztató Irodák, azaz a Demokrácia Központok azonban nem csupán ezeknek a célkitűzéseknek megfelelően kaptak feladatokat. Korábban az EMNT alapító okirataiban vagy egyéb célkitűzéseikről szóló dokumentumokban nem szerepelt az a kitétel, hogy az EMNT „a nemzetegyesítés” feladatát tűzte volna ki célul, azonban a Demokrácia Központok egyik központi feladatának ezt szánták.

Toró T. Tibor, az EMNT akkori ügyvezető elnöke 2010 novemberében úgy nyilatkozott a Demokrácia Központok hálózatáról, mint amelyekre „[a] magyar nemzetegyesítés folyamatának eszközeként, a magyar közösségek közti együttműködés érdekében” van szükség (Gyergyai 2010). Korábban nem merült fel annak gondolata, hogy az EMNT a nemzetegyesítés eszközeként tevékenykedne, éppen ellenkezőleg, az imént idézet sorokból is az derül ki, hogy célkitűzéseiben elsődleges a helyi, romániai politikai közösségen belül egyenlő részvétel kialakítása.

Azon túl, hogy a Demokrácia Központok a nemzetegyesítési folyamat eszközei, az EMNT további feladatokat is szánt az irodahálózatnak. A hivatalos honlap szerint a nemzetegyesítéshez elsősorban információkra, tudásra és ismeretekre van szükség, ezért egy tudásalapú hálózatot akartak létrehozni („Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Az EMNT-irodák célja” 2013). Ez magyarázza, hogy az állampolgársági ügyintézés a honlapon a feladatok és programok menüpont alatt, csak egy alpontként jelenik meg.

A további feladatok igen szerteágazók és kevésbé kapcsolhatók a szervezet tényleges tevékenységéhez. A magyar állampolgársággal kapcsolatos feladatok a tudásbevitel és nemzetpolitika témakör alá tartoznak. Ami érdekes, hogy ez csak egy pontja az egész nemzetpolitikai blokknak. Emellett a Demokrácia Központ feladata volt a népszámlálásra

való felkészülés. További nemzetpolitikával kapcsolatos feladatkör a jogsegélyszolgálat és a magyar kormánnyal való kapcsolattartás.

Toró úgy nyilatkozott, hogy minden központnak a saját területéhez tartozó politikusokról, politikai intézményekről kellene információkat gyűjtenie. Elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy mennyire figyelnek a magyar közösségek gondjaira, illetve hogyan oldják meg azokat. Moderálniuk kellene a közvitákat, önkormányzatok által eddig meg nem oldott vagy rosszul megoldott kérdéseket kellene napirendre tűzniük, megbeszélést kezdeményezniük. Meg kell figyelniük a környezetükben lezajló demográfiai, gazdasági, szociális ügyeket, a magyar közösség ügyeinek alakulását. Regionális jelentésekbe kell összegezniük a tapasztaltakat, majd szakértők segítségével megvizsgálniuk és összeállítaniuk egy egész Erdélyre vonatkozó jelentést. Pályázatfigyeléssel is fognak foglalkozni, amit átadnak az érintetteknek. Továbbá beszerzik és tolmácsolják a közösségnek a magyar kormány nemzetpolitikával kapcsolatos információit.

2013-ban átalakultak az intézmények, amely hivatalosan azt jelenti, hogy a Demokrácia Központok megszűntek, pontosabban az elnevezés szűnt meg. Maradtak az intézmények, az alkalmazottak, az infrastruktúra, de most már Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács irodáiként működnek. Ennek ellenére a kötetben továbbra is Demokrácia Központokként fogok rájuk hivatkozni, ugyanúgy, ahogy az erdélyi közbeszédben továbbra is használják az elnevezést.

8.3. Erdélyi Magyar Néppárt

Ahogy már említettem, 2010 októberében a Nemzeti Tanács választmányi ülésén létrehoztak egy politikai pártot, az Erdélyi Magyar Néppártot. Az Országos Küldöttgyűlés határozatában úgy fogalmaznak, hogy azért jött létre a szervezet, mert az elmúlt 20 év politikája nem volt kielégítő. Kijelentik, hogy az autonómia az elsődleges cél, és mivel „a politikai képviseletet ez ideig ellátó szervezetek egyike sem töltötte be kellő módon az erdélyi magyarság önrendelkezésének kivívását célzó, elsődrendű hivatását és feladatát” (Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Országos Küldöttgyűlése 2010), egy új politikai csoportosulást kell létrehozni. A Néppárt öndefiníciója alapján „egy jobb-közép párt, amely az egyetemes emberi szabadságjogok tiszteletben tartását, a keresztény-demokrata tradicionális értékek megtartását, a nemzeti kisebbségi jogok betartását és bővítését, illetve a jogállam és az igazságszolgáltatás teljesülését tűzte ki célul” („Erdélyi Magyar Néppárt Alapszabály” 2012).

Az EMNP megjelenése többféle módon is magyarázható. Maga a párt a határozatában említetteknek megfelelően azért jött létre, hogy az elmúlt húsz év sikertelen politikai törekvéseinek hibáit kiküszöbölje, tehát az RMDSZ politikájával való elégedetlenség a párt megalapításának egyik indoka. Azonban az EMNT szempontjából az is hasznos lehet, hogy egy politikai csoportosulás keretein belül újabb lehetőségek nyílnak számára, hiszen a civil szervezet és a párt összefonódása az alakuláskor még teljes.

A párt megalapításának körülményei is egyértelművé teszik, hogy valójában a Néppárt a civil szervezet kezdeményezésére jött létre. Tehát a Néppártot maga a Nemzeti Tanács vezetősége alakította meg. Az alakulógyűlés 2010-ben valójában a Nemzeti Tanács országos gyűlése, amelyen ezért szinte minden Nemzeti Tanács alkalmazott részt vett, és kérvényezhette a párttagságot.

2010 decembere után hosszú ideig egyáltalán nem vált külön a két szervezet. 2010 októberétől a Nemzeti Tanács a magyar állam és egyéb pályázatok pénzügyi támogatásának segítségével kiépítette az állampolgársági ügyintézés infrastruktúráját, azonban a Néppárt számára nem hozott létre különálló, önálló hálózatot. Akkoriban a Néppárt még nem rendelkezett szerződéses alkalmazottakkal. Az elnök és a felsőbb vezetőségen kívül senki sem volt csupán a Néppárt alkalmazottja. Kolozsvár mind a Nemzeti Tanács, mind a Néppárt központja. Négy iroda működik a városban, amelyek e két szervezet munkáját végzik: a Demokrácia Központ irodája, amely elsősorban a fent felsorolt feladatokat látja el, a Néppárt központi irodája és a Nemzeti Tanács országos és regionális irodái.

A Néppárt megalakulása vitatott jelenség volt Erdélyben. Elsődlegesen az RMDSZ mint uralkodó, az erdélyi magyarokat már több évtizede szinte egyedül képviselő párt jelezte egyet nem értését. A legfőbb érv egy újabb politikai alakulat létrehozása ellen természetesen a magyar választók megosztása volt. Ennek megfelelően 2010-ben heves politikai vitákat váltott ki a Nemzeti Tanács kezdeményezése. Az a tény, hogy az Erdélyi Magyar Néppártot éppen akkor alapítják meg, amikor a civil szervezet megállapodást köt a magyar állammal, amely jelentős pénzügyi támogatással és egy irodahálózat kiépítésével jár együtt, kevésbé került be a közbeszédbe. Ellenben a 2012-es romániai választások közeledtével az erdélyi magyarság megosztása annál inkább felmerült. Előfordult, hogy az RMDSZ-közeli lapok, az EMNP-t mint a Fidesz bábját jellemezték (Székely 2012a), más helyen pedig az EMNP politikája kapcsán, az EMNP 2012-es romániai parlamenti választásokkal kapcsolatos stratégiáját illetően (közös jelöltlista) úgy nyilatkozott az imént említett cikk szerzője, hogy „[n]ehéz lenne azt vélelmezni, hogy az EMNP-nek ez a magatartása nélkülözi a vezető magyar kormánypárt, a Fidesz támogatását, tekintettel arra, hogy az egész EMNP a Fidesz által létrehozott és finanszírozott úgynevezett demokráciaközpontokon nyugszik” (Székely 2012b). Markó Béla, vezető RMDSZ-politikus, azt jegyezte meg, hogy az etnikai pártok esetében az anyaállam irányába való elmozdulás, az önállóság feladása nem vezethet sikerre. Ezt konkrétan a felvidéki Magyar Koalíció pártjának sikertelen választásokon szereplése kapcsán az Erdélyi Magyar Televíziónak adott interjúban mondta, amelyet az Új Magyar Szó erdélyi lap szemlészett: („»Intő jelek« a Felvidékről” 2012). Ugyanebben az interjúban Markó azt is kijelentette a romániai parlamenti választások kapcsán, hogy nem hisz az erdélyi magyar pártok együttműködésében. Tehát egyértelmű, hogy a kezdetekben az RMDSZ ellenezte az EMNP megalakulását és politikai stratégiáját, amelyről egyrészt feltételezhető volt, hogy az RMDSZ-től fog szavazatokat elvenni, másrészt az erdélyi politikába való anyaországi beleszólás meghatározóvá válásától is tartottak.

Szintén a 2012-es romániai választások kapcsán a *Magyar Összefogás esélyei* címmel jelent meg a Magyar Kisebbség egy száma, ami erdélyi politikusok és politológusok írásait gyűjtötte össze. Toró T. Tibor és Toró Tibor vitaindítójában felveti az erdélyi magyarok összefogásának kérdését. Ebben Toróék elmondják, hogy az Erdélyi Magyar Néppárt létrehozásához gyakorlatilag egyenes út vezetett, mióta Tőkés László az EMNT elnöke független jelöltként „sikeres kihívója a romániai magyarok parlamenti képviselőinek monopóliumát birtokló Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek” (Toró és Toró 2011, 7). Bemutatják, hogy a 2009-es Európai Parlamenti választásokat megelőzően tárgyalások folytak az RMDSZ, az MPP (Magyar Polgári Párt) és az EMNT között, amelyeknek eredményei az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum működésében nyilvánultak volna meg, mivel azonban ezen belül a sikeres együttműködés mégsem történt meg, így szükséges volt létrehozni az Erdélyi Magyar Néppártot. Valójában a folyamat leírása ebben a formában arra engedne következtetni, hogy az EMNP létrehozása egy olyan stratégia része, amely mind az RMDSZ, mind a kisebb, korábban szintén a magyar kormány által támogatott MPP számára elfogadott, és megfelelő konstrukciót eredményez. Azonban a fenti rövid sajtószemléből látható, hogy az RMDSZ-közeli reakciók és vélemények nem erre engednek következtetni.

A cikk utal Bakk egy írására az RMDSZ egységparadigmájának lebomlásáról (Bakk 2007), amely a 2007-es európai parlamenti választások fényében vizsgálja az erdélyi magyar választók politikai részvételét. Az elemzés mellett érvel, hogy az RMDSZ korábban egységes támogatottsága megszűnik Erdélyben, minderre Bakk az RMDSZ és Tőkés közötti verseny eredményeiből következtet, és szerinte egy „új politikai korszak kezdődik” (Bakk 2007, 104). Bakk felvázolja „a plurális magyar képviselő kialakulásának több forogatókönyvét” (Bakk 2007, 105), amelyekben kulcsszerepe van a román pártoknak, az interetnikus viszonyoknak és a homogénebb Székelyföld támogatásának. Bakk érvelése szerint az „európai parlamenti választások eredményei” Tőkés „kezébe tették a jobboldali pólus integrálásának esélyeit”. Véleménye szerint „az, hogy ezeket a belső integrációs dilemmákat meg tudja-e oldani, és hogyan oldja meg e pólus, abban döntő szerepe lehet a Fidesznek, amely forrásokat tud biztosítani ehhez az építkezéshez” (Bakk 2007, 106). Tehát ebből az elemzésből is látszik, hogy gyakorlatilag az erdélyi politikai események előkészítették a terepet egy új politikai csoport megalapításának. Az is világos, hogy egy olyan csoport lehet sikeres, amely jelentős anyagi támogatottsággal rendelkezik ahhoz, hogy létrehozzon egy olyan hálózatot, amely képes felvenni a versenyt Erdélyben, és szűkebben Székelyföldön (ahol az RMDSZ támogatottsága egyre csökkent) a magyar választók szavazataiért.

Szintén a 2010-es magyarországi választások utáni változások előkészítéseként értelmezhető az a jelenség, amely a Fidesz–RMDSZ-viszony megromlásával is együtt járt, miszerint a 2007-es európai parlamenti választásokat megelőző kampányban Orbán Viktor gyakran megjelenik Erdélyben Tőkés László oldalán, kifejezetten az EMNT elnöke mellett kampányolva. Toróék fel is vetik, hogy többek között ennek is köszönhető a Tőkésre beérkezett szavazatok magas aránya (Toró és Toró 2011, 21–22).

Székely úgy fogalmaz, hogy a 2010 utáni magyarországi politika egyértelműen más, mint az előző évek kormányainak, vagy akár a korábbi Fidesz-kormány határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája (I. G. Székely 2011). Véleménye szerint ugyanis „a Fidesz nem tolerálja tovább az egyenlő távolságtartás politikáját a határon túli pártok részéről, továbbá érvényét veszítette a kölcsönös be nem avatkozás elve a magyar–magyar kapcsolatokban” (I. G. Székely 2011, 105). Ez a gyakorlatban, ahogy Székely is megjegyzi, azt jelenti, hogy a kormány egyértelműen, nyíltan támogat egy-egy politikai szervezetet a szomszédos országokban, tehát nem elég, hogy korábban az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot mint stratégiai partnerét nevezte meg a Fidesz, egyértelmű, hogy az újonnan létrejövő Erdélyi Magyar Néppárt támogatójaként is fel fog lépni. Székely szerint a többi magyar pártot „jobb esetben ignorálja, rosszabb esetben pedig a nyílt konfliktustól sem riad vissza” (I. G. Székely 2011, 105). Ennek következményeire hívja fel a figyelmet, mikor így fogalmaz: „félő, hogy a határon túli elitek differenciált kezelésével kombinálva a kettős állampolgárság és a szavazati jog megosztó tényezővé válhat, ugyanis ha a határon túli elitek differenciáltan kezdik el kezelni a kettős állampolgárrá váló és a honosítást nem kérelmező kisebbségi magyarokat, annak negatív következményei lehetnek a kisebbségi közösségek kohéziójára nézve.” (I. G. Székely 2011, 109–110).

Az elmúlt évek változásai, azaz a következő fejezetben tárgyalt Fidesz–RMDSZ-közeledés azonban cáfolja némileg ezt az állítást. Ugyanis nem csupán az lehet ártalmas a kisebbségi közösségek kohéziója szempontjából, ha az anyaállam nem egyenlő mértékben támogatja a szomszédos államok politikai csoportosulásait, de az is, ha ez a támogatás jelentős mértékben a kettős állampolgárokkal kapcsolatos tevékenységek függvényében zajlik. Székely a választójog kiterjesztésének következményeképpen két lehetőséget vázol fel: az egyik szerint a különböző erdélyi magyar pártokat fogják keresni az anyaországi pártok, azaz az EMNP-t egyértelműen arra fogja használni a Fidesz, hogy erdélyi támogatóbázist toborozzon magának, míg az RMDSZ-t esetlegesen az MSZP vagy az LMP keresheti meg ezzel. Viszont, véleménye szerint, ez végzetes következménnyel járna az RMDSZ számára, ugyanis mind a bukaresti politika alakulása szempontjából, mind az erdélyi választópolgárok irányába fel kellene adnia korábbi stratégiáját. A másik lehetőség szerinte a teljes Bukarestre támaszkodás, amelynek szintén kevés esélye van, hiszen addig, amíg az RMDSZ tekinthető a legnagyobb magyar tömegeket megmozgató pártnak, nem fogja feladni a bukaresti politika érdekében az etnikai politizálást (I. G. Székely 2011, 111–112). A következő fejezetben részletezem, hogy valójában egyik lehetőség sem következett be ezek közül. Ennek elsődleges oka az, hogy a magyar kormány egyre nagyobb mértékű beavatkozása megakadályozta, hogy az RMDSZ-nek bármilyen választási lehetősége is legyen.

Az EMNP szerepvállalása Erdélyben tehát egy vitatott jelenség. Nem mondható, hogy előzmények nélkül zajlott volna le a párt megalakulása, amelyek az EMNP–RMDSZ-viszony vizsgálatával jól láthatóvá válnak. Az EMNP, gyakorlatilag 2003 óta, folyamatosan kereste a lehetőséget arra, hogy az erdélyi magyar politikai spektrumra felkerülhessen. Minden bizonnyal az sem véletlen, hogy ez 2010-ben, az állampolgárság kiterjesztése után,

a Demokrácia Központok hálózatának létrehozásával egy időben, a Fidesz támogatásával történik meg. Tehát az belátható, hogy az új erdélyi párt megalapításában szerepet játszik a magyarországi politikai élet alakulása is, azonban e kutatás nem ezt kívánja bemutatni. Azt törekszem alátámasztani, hogy 2010 után a Fidesz magyarországi politikájának hatására ezek a szervezetek egyre inkább Magyarország irányába tolnak, mégpedig annak következményeképpen, hogy az illiberális magyar kormány az illiberális állampolgárság intézményén keresztül függő helyzetben tartja őket. Ezt a feltevést a továbbiakban tárgyalt legnagyobb erdélyi politikai csoportosulásra gyakorolt hatás még inkább alátámasztja.

8.4. Az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány

Tehát a magyar kormány nem maradt meg csupán az EMNP támogatójaként Erdélyben, hanem kiterjesztette befolyását, mégpedig az Eurotrans Alapítvánnyal aláírt megállapodással. A megállapodásról először 2015 februárjában jelentek meg hírek, elsősorban olyan címekkel és tartalommal, amelyek nem is az Eurotrans Alapítványról szólnak, hanem inkább arra igyekeztek felhívni a figyelmet, hogy a Fidesz az RMDSZ-re is kiterjesztette befolyását (Gál M. 2015; Cs. P. T. 2015). Hiszen az Alapítvány az RMDSZ társszervezete, amelyről korábban kevesebbet lehetett tudni, így a megállapodással kapcsolatos hírek második vonulata leginkább az alapítvány „titokzatoságáról” szólnak („Titokzatos RMDSZ-alapítvány segít a honosításban” 2015; „Eurotrans Alapítvány” 2015).

Az Alapítványt 2004-ben hozták létre, azzal a céllal, hogy „a régiók közötti, hazai és nemzetközi, határokon átívelő, valamint az eurórégiók keretein belül folytatott együttműködés ösztönzése, és a fejlődő régiók részvétele az Európai struktúrákban és szervezetekben, közös projektek megvalósítása érdekében”. Az alapítvány honlapja szerint „[e]bbe illeszkedik jelen tevékenysége, az egyszerűsített honosításhoz kapcsolódó kérelmek hatékony és zökkenőmentes benyújtásának elősegítése, valamint az eljárás ügyfélbarát lefolytatásának előmozdítása” („Eurotrans Alapítvány Bemutatkozás” 2018). Az alapítvány azon túl, hogy a helyi irodáiban (amelyek gyakran egybeesnek az RMDSZ megyei irodáival) segíti a honosítást, rendszeresen szervez vidéki kiszállásokat is. Valójában 2015-öt megelőző tevékenységéről keveset tudni, kevéssé érhetőek el információk, amelyet az erdélyi sajtó is megjegyez. Az egyik erdélyi portál szerint „[k]orábban az egykori magyarországi Szülőföld Alap pályázatát bonyolította le Romániában, de még honlapján sem közölte, kik a kuratórium tagjai, és kik bírálják el a pályázatokat”. A portál megtalálta továbbá a román igazságügyi minisztérium nyilvántartásában a korábbi kuratóriumi vezetők nevét, akik közül többen vezető RMDSZ-politikusok. A Fötér.ro arról is tájékoztat, hogy az Eurotrans volt korábban a maszol.ro (RMDSZ-közeli portál) kiadója, illetve ők hívják fel a figyelmet arra is, hogy 2015 februárjában a korábbi honlapja megszűnt a szervezetnek („Titokzatos RMDSZ-alapítvány segít a honosításban” 2015).

Az RMDSZ-hez közeledés a Fidesz azon politikájának részének tűnik, amely szerint a magyar kormánypárt igyekszik ápolni kapcsolatait az erdélyi magyar szervezetekkel. A megállapodásról Kovács Péter akkori főtitkár (aki azóta kilépett az RMDSZ-ből „Lemond tisztségéből Kovács Péter, az RMDSZ ügyvezető elnöke” 2017) elmondta, hogy az RMDSZ korábban is segített a honosítási ügyintézésben, azonban a megállapodás értelmében ez intézményes formában fog tovább zajlani. A Kováccsal készített interjúból az derül ki, hogy ennek az intézményesített keretnek a lényege, hogy „Erdélynek mind a 16 megyéjében támogatást” tudjanak nyújtani, hiszen „most már el kell jutni a kisebb településekre is”. Ennek megfelelően az RMDSZ „nagyon intenzív vidékjárást indít, akár ezer településre is el szeretne jutni, és konzuli napokat is szerveznek”. Kovács azt is megjegyzi, hogy a Demokrácia Központok hálózata „nem elegendő a feladat ellátására”, amit abból szűrtek le, hogy az állampolgárságot igénylők száma „jelentősen visszaesett” („Az RMDSZ most már intézményesen is segít a honosításban” 2015).

A megállapodás szövege nagyban egybeesik a korábbi, EMNT-vel kötött megállapodás szövegével. Annyiban állapítható meg eltérés, hogy az EMNT esetében külön kiemelik, hogy az EMNT Tájékoztató Irodái végzik a honosítással kapcsolatos tevékenységet, míg az Eurotrans esetében ezt az Eurotrans Alapítvány honosítási programjának nevezik. Ez a különbség arra utal, hogy míg az EMNT-nél létre kellett hozni az irodahálózatot, addig ezt az Eurotransnál már adottnak vették, hiszen az Eurotrans Alapítvány helyi tevékenységeinek gyakran a már létező RMDSZ-irodák adnak helyet („Eurotrans Alapítvány – Irodáink” 2019). Az Eurotransszal kötött megállapodásban nem szerepel az a kitétel, hogy „a magyar külképviselettel szorosan együttműködve” („Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1” 2013) kell részt venniük az eskü- vagy fogadalomtételi napok megszervezésében, ami arra enged következtetni, hogy az Eurotrans a Demokrácia Központoknál nagyobb szabadságot kapott ebben a kérdésben, de feltételezhető, hogy ez nem valósult meg, hiszen az állampolgársági eskü letételére vagy fogadalomtételre nem kerülhet sor a magyarországi állami hivatal bevonása nélkül.

Azonban a megállapodás tartalmaz egy olyan kitétel is, ami az EMNT-megállapodásnak nem része, e szerint az alapítvány „közreműködik minden olyan program támogatásában és lebonyolításában, amelynek célja a romániai magyarok jobb önismerete, nemzeti identitásuk, anyanyelvük, kultúrájuk szülőföldjükön történő megőrzése és fejlesztése, a magyar közösség nemzeti-kulturális-gazdasági és osztársadalmi emancipációja” (Miniszterelnökség 2015). A honosítással kapcsolatos ügyek lebonyolításában, illetve ez utóbbi tevékenységében a Külgazdasági és Külügyminisztérium, valamint a Miniszterelnökség „folyamatos konzultáció lehetőségével segít[ü]” a szervezetet. Nem világos, hogy ez a kitétel miért maradt ki az EMNT-megállapodásból, több magyarázat lehetséges. Az egyik, hogy a két megállapodás között eltelt öt év alatt belátta a Miniszterelnökség, hogy további intézkedésekre van szükség az állampolgársági ügyintézésen túl az erdélyi magyarok többségi társadalomba való emancipációjához, azonban a valóságban az Eurotrans Alapítvány 2015 óta zajló tevékenységei, legalábbis azok, amelyeket a honlapjukon elérhető anyagokból fel lehet tárnai, nem lépnek

tovább a honosítási ügyintézésnél. Másik lehetőség, hogy az EMNT-vel ellentétben az Eurotrans tevékenysége korábban nem fedte le az ilyen típusú kisebbségvédelem klasszikus eszközeit, amelynek hiányát a Miniszterelnökség így igyekezett pótolni. További kérdés, hogy valójában mit jelent a nemzeti-kulturális-gazdasági és osztársadalmi emancipáció, annak is elsősorban nemzeti része nehezen értelmezhető. Ugyanis amennyiben ez a szülőföldön való boldogulás keretében való megvalósulásra vonatkozik, akkor valójában a magyar kormány a romániai politikai közösségen belüli nemzeti emancipációt tűzte ki a szervezet feladatául, amely egyértelműen nem tartozik az anyaállam feladatai közé. Azonban ha ez nem a román nemzetállamon belüli nemzeti emancipáció, akkor minden bizonnyal a magyar nemzetállami keret határon túli kiterjesztését lehet alatta érteni, amelyben egy romániai egyesületre bíznak magyar állami funkciót, az állampolgárok egyenlőségének megvalósítását.

Tehát az Eurotrans Alapítvány honosítással kapcsolatos tevékenysége alapvetően egybeesik a Demokrácia Központokéval, de az RMDSZ intézményi hálójára támaszkodó szervezet területileg kiterjedtebben tudja végezni a honosítást. Ezzel összefüggésben minőségében nem változott az EMNT és a magyar minisztériumok közötti megállapodás, a Demokrácia Központokat az Eurotrans Alapítvány nem leváltotta, hogy az EMNT irodái újabb feladatokat kapjanak, hanem az alapítvány bevonása bővítésként értékelhető. Abból kiindulva, hogy a megállapodások eredményeképpen a szervezetek lényegében (a fenti kitéltet leszámítva) csupán a honosítási ügyintézésrel kapcsolatos tevékenységben vesznek részt, nincs racionális magyarázata további szervezetek bevonásának. Ugyanis a korábban idézett Tóth szöveg alapján az állampolgársági törvény módosításakor és a magyarországi infrastruktúra kialakításakor a magyar hatóságok azzal számoltak, hogy az állampolgársági kérelmek száma a magyar igazolványokkal rendelkezők számával fog egybeesni, amely akkor körülbelül 920 ezer fő volt (Kovács és Tóth 2010). 2015-ben az Eurotransszal kötött megállapodás idején a honosítottak száma már meghaladta a 600 ezret. A KSH elemzése alapján „2011–2015 között 647 ezer határon túl élő személy kapott magyar állampolgárságot. Számuk évente 79 és 169 ezer között mozgott egy harang alakú görbét leírva, ami 2013-ban érte el a maximumát. A 2012-es és 2014-es esetszám csak kismértékben maradt el a 2013-astól, míg az időszak elején és végén annak felét sem tette ki” (Központi Statisztikai Hivatal 2015, 8).

A Romániából érkezett kérelmekkel kapcsolatban pontos adatok érhetők el. Míg 2011-ben 90 280-an, addig 2015-ben már csupán 26 294-en kérték a kedvezményes honosítást (A. Kiss 2015), tehát valós az a korábban idézett Kovács-interjú részlet, miszerint visszaesés tapasztalható a kérvényezők számában, azonban ha ezt összevetjük azzal a korábban megfogalmazott céllal, hogy annyi főre számítanak állampolgársági kérelmek esetében, ahányan a magyar igazolványt igényelték, akkor valójában már nem látható be, hogy miért van szükség további szervezetek bevonására a munkába. 2011-ben ugyanis, amikor az RMDSZ felhagyott a magyar igazolványokkal kapcsolatos ügyintézésrel (már csak a magyar főkonzulátuson keresztül lehet azt igényelni), 540 ezer erdélyi magyar rendelkezett az igazolvánnyal („Az RMDSZ nem foglalkozik többé a magyar igazolványok ügyintézésével” 2011), míg 2011 és 2015 között 450 ezer erdélyi magyar kérelmezte az állampolgárságot. Mindebből racionális

lenne azt gondolni, hogy 2015-öt követően nincs szükség további szervezetek tevékenységére, a Demokrácia Központok kapacitása le tudná fedni a potenciálisan még állampolgárságot nem kérelmezett, de a jövőben esetleg érdeklődő erdélyi magyarok körét.

Azonban a megállapodások nem tartalmazzak arra kitétel, hogy a magyarországi választások kapcsán valamilyen szerepe lenne a szervezeteknek, annak ellenére, hogy a gyakorlatban ez mégis így történik. Ugyanis a honosítási ügyintézésben való részvétel mellett a szervezetek részt vesznek a magyarországi választásokhoz kapcsolódó regisztrációs kampányban, sőt magában a választások lebonyolításában is. Tehát már nem csupán az állampolgársági kérelmekkel kapcsolatos adminisztratív feladatok ellátása miatt van szükség akár az EMNT, akár az Eurotrans munkájára, hanem minden egyes magyarországi országos választás kapcsán vannak feladataik. Ez alapján már érthető, hogy miért volt szükség további szervezetek bevonására (a 2016-os népszavazást megelőzően), illetve miért éppen a kiterjedt országos hálózattal rendelkező RMDSZ-t volt a legcélszerűbb bevonni.

A 2014-es magyarországi választásokra a Demokrácia Központok segítségével az addigra honosított körülbelül 400 ezer erdélyi magyar állampolgár közül (akik közül Toró szerint csupán 240 ezren rendelkeztek választójoggal) 135 ezer személyt tudtak regisztrálni a magyarországi választásokat megelőzően, és végül 66 ezer szavazat érkezett be (Kőrössy 2014). Ez körülbelül a választásra jogosult erdélyi magyar állampolgárok 27%-a. 2016-ban a magyarországi népszavazásra az EMNT és az EMNP együtt több mint 50 ezer szavazatot gyűjtött be (E.-G. Kiss 2016), ami a Romániából beérkezett szavazatok körülbelül 85%-a („Levélszavazás jegyzőkönyve” 2016). Tehát az RMDSZ csatlakozása a korábbi ügymenetet ekkor még biztosan nem gyorsította fel. Sőt az EMNP akkori vezetői szerint az a tény, hogy az erdélyi részvétel (a választásra regisztráltak csupán 50%-a adott le szavazatot, ami azt jelenti, hogy választójogosult állampolgárok nagyságrendileg 14%-a vett részt a választásokon; „Mit gondol a székelyföldiek többsége a kvótanépszavazás kapcsán?” 2016) még a magyarországinál is alacsonyabb volt, éppen annak tudható be, hogy „az RMDSZ cserben hagyta az erdélyi magyarokat?” („Egymásnak estek az erdélyi magyar pártok is a kvótanépszavazás miatt” 2016). Annak ellenére, hogy alapvetően nem meglepő az a tény, hogy a határon túli kettős állampolgárokat kevésbé érintő kvótanépszavazás kapcsán alacsony volt a részvétel a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok körében, az mégis releváns információ, hogy az EMNP és az EMNT arra számított, hogy az előző választáshoz hasonlóan tudja mozgósítani az erdélyi magyar választópolgárokat, és ennek sikertelenségét az RMDSZ bizonytalan szerepvállalásának tulajdonították. Szilágyi Zsolt, a Néppárt elnöke azt nyilatkozta, hogy „zavart és közönyt váltott ki az emberekből, hogy az RMDSZ vezetői nem nyilatkoztak egyértelműen és kellő időben a kvótanépszavazásról” (a párt közleményét idézi „Egymásnak estek az erdélyi magyar pártok is a kvótanépszavazás miatt” 2016). Mindezek fényében belátható, hogy kezdetekben az Eurotrans Alapítványon keresztül az RMDSZ bevonása Magyarországra erdélyi politikálásába közel sem ment gond nélkül. Egyrészt a Fidesz–RMDSZ-közeledés nem volt olyan magától értetődő, mint a Fidesz–EMNP-szövetség, aminek eredményeképpen az RMDSZ politikai szerepvállalásából adódóan sem vállalta fel egyértelműen a kezdetekben,

hogy a Fidesz erdélyi szócsöveként működjön, másrészt az erdélyi politikai pártok addig sem felhőtlen viszonyát is megnehezítette a Fidesz újabb erdélyi beavatkozása.

Az Fidesz–RMDSZ-kapcsolat alakulása nyilván összefüggésben áll azzal, hogy az RMDSZ milyen módon képes alkalmazkodni a Fidesz új térnyeréséhez, ezekre a változásokra hogyan reagál az erdélyi választóközönség. Kiss, Székely és Barna (illetve máshol Kiss és Székely 2016) a választók és az RMDSZ kapcsolatának változásait a rendszerváltozástól a 2014-es magyarországi választásokig tekintik át, és megállapítják, hogy a látszólagos állandóság, azaz az RMDSZ vezető szerepének megmaradása ellenére változások zajlanak le a háttérben. A tanulmányhoz kapcsolódó kutatás a 2015-ös közeledés előtt zajlott le, így az általam itt elemzett elmozdulásokat még nem tudták figyelembe venni. A választói magatartás befolyásolása kapcsán arra jutnak, hogy a legfontosabb tényezők a közvetlen juttatások és az egyéb erőforrásokhoz való hozzáférés. A kutatás alapját képező közvélemény-kutatások eredményeire támaszkodva állapítják meg, hogy az RMDSZ erdélyi szerepének alakításában továbbra is az játszik fontos szerepet, hogy mennyiben fér hozzá a párt a hatalmi pozíciókhoz, és ezek segítségével milyen juttatásokat tud biztosítani az erdélyi magyaroknak. Arra a következtetésre jutnak, hogy „[e]gyben ez magyarázza, hogy a kormányzati erőforrásokat, illetve az önkormányzati erőforrások nagy részét monopolizáló RMDSZ-szel szemben a (2010-től) magyarországi juttatásokra építő kisebb magyar pártok (EMNP, MPP) miért nem tudnak reális alternatívát felépíteni” (Kiss, Barna, és Székely 2013, 40).

Továbbá Kiss, Székely és Barna máshol megjegyzik, hogy az erdélyi kettős állampolgárok politikai részvétele aktívabb Erdélyben, és ők azok, akik ezekre a kisebb pártokra is hajlandóbbak leadni a szavazataikat. Ebből a közvélemény-kutatásokra alapozott megállapításból következik az a tény, hogy az erdélyi pártok politikai versengése az állampolgárság intézménye mentén alakul (Kiss, Székely, és Barna 2017). Illetve Kiss már 2013-ban megállapította, hogy az erdélyi választópolgárok számára fontos tényező a politikai pártok támogatása kapcsán, hogy azok milyen viszonyban vannak a magyar kormánnyal (Kiss 2013). Így logikus következmény volt az RMDSZ állampolgársági ügyintézésbe való bekapcsolódása.

A 2018-as magyarországi választások idejére a Fidesz–RMDSZ viszonya rendeződni látszik. Az RMDSZ csatlakozni tudott a Demokrácia Központok korábbi tevékenységéhez, versenyképesen tudtak részt venni a választásokat megelőző regisztrációban és a szavazócédulák begyűjtésében. Ennek eredménye, hogy a 2018-as választásokra a körülbelül 160 ezer regisztrált választópolgár közül 108 ezer érvényes szavazat érkezett be („Levélszavazás jegyzőkönyve” 2018). Az RMDSZ (minden bizonnyal túlzó) nyilatkozata alapján a szervezet „100 ezer erdélyi magyar embernek segített szavazata leadásában” („RMDSZ: az elkezdett munka folytatására szavaztak a magyarok” 2018). Az EMNT pedig nem sokkal haladta meg a korábbi szavazategyűjtő tevékenységét, ők 67 ezer levélszavazatot gyűjtöttek be („Erdély választott: közel 70 000 levélszavazatot gyűjtött be az EMNT és a Néppárt” 2018). Ezekből a számokból is látható (108 ezer érvényes szavazat Romániából, a szervezetek pedig saját állításuk szerint közel 170 ezret továbbítottak), hogy a postai szavazás egyik nehézsége a szavazatok érvényes-ségének kérdése, ugyanis a levélszavazatok esetében gyakran azért magas az érvénytelen

szavazatok száma, mert a két szervezet tevékenységének ellenére is hibásan töltik ki az azonosító iratokat vagy magát a választócédulát („Toró: Az érvénytelen levélzavazatokkal fizettük meg a tanulópénzt” 2014). Az RMDSZ honosítási tevékenységéről Kelemen Hunor számol be, aki szerint körülbelül 65 ezer erdélyi magyar vált az RMDSZ segítségével 2015 óta magyar állampolgárrá, ezen belül 51 ezer fő az, aki a vidéki kiszállások során kérvényezte az állampolgárságot (Kelemen 2019). Tehát tevékenységük megfelel annak a célnak, amelyet korábban kitűztek, azaz a vidéki magyarok elérésének, azonban egyértelmű a számok alapján is, hogy az állampolgársági ügyintézésnél a választásokkal kapcsolatos programjaik jelentősebbek.

A megállapodás után az RMDSZ elkezdte aktívan támogatni a magyar kormánypartot. Ez nem egy különleges jelenség a régióban, több szomszédos állam vezető etnikai pártjai tesznek hasonlóan („A Fidesz-kormányzás folytatását szeretnék a határon túli magyar politikusok” 2017), azonban azzal a ténnyel összhangban, hogy korábban az RMDSZ bírálta a magyarországi politikát irányító Fideszt (Bakk 2014; „RMDSZ–Fidesz viszony” 2014), ez nem tudható be másnak, mint a megállapodásnak, amely alatt így tehát nemcsak az aláírt formális megállapodást kell érteni, hanem az Fidesz–RMDSZ közeledését is. 2016-ban az RMDSZ elnöke, Kelemen Hunor már kifejezte háláját a romániai választások kapcsán a Fidesznek („Kelemen Hunor szövetségi elnök: megbizonyosodtunk, erős magyar közösség él Erdélyben” 2016), ugyanis meglátása szerint a Fidesz–KDNP-pártszövetség segített nekik a romániai választások során.

Erdély esetében jelentős szereplők az egyházak és intézményrendszereik. Az erdélyi közösség életében ez a szervezetrendszer fontos szerepet tölt be. Az RMDSZ-szel kapcsolatos megállapodás így ezen a téren is komoly következményekkel jár, ugyanis a párt és az egyházak szoros kapcsolatban állnak egymással. A 2001-es státusztörvény erdélyi végrehajtási intézményrendszere ennek jó példája. Ezek az egyházi intézmények fontos szerepet töltenek be 2015 óta, ugyanis az RMDSZ-közeli honosítási eljárások legfontosabb színtereivé váltak („Eurotrans Alapítvány |» Kiszállások” 2018). Az egyházi szereplők támogatják az RMDSZ képviselőit, és ezáltal a Fidesz politikáját is („Partnere lesz a magyar kormánynek az RMDSZ a választási regisztráció népszerűsítésében” 2014; „Kolozsvár: az egyházak javasolhatnak RMDSZ-es listavezetőt” 2015; „Az RMDSZ partnerként tekint az erdélyi magyar történelmi egyházakra – Winkler Gyula a KMKF Szórvány-diaszpóra munkacsoportjának ülésén” 2018). A választások kapcsán, hasonlóan az EMNP és az RMDSZ képviselőinek kéréséhez, az egyházi szereplők is gyűjtötték a választócédulákat, és kérték a romániai magyar állampolgárokat, hogy ne bízzanak a romániai postában, inkább más módon juttassák el szavazataikat Magyarországra. Valószínűleg ennek következménye, hogy a Fidesz 2018 márciusában, a választásokat megelőzően, az erdélyi egyházakat, más intézmények mellett, 560 millió forinttal támogatta („Csíki RMDSZ – A közösség alapja az egyház és a civil élet” 2018).

Tehát a Fidesz erdélyi terjeszkedése nem csupán a politikai pártokkal való kapcsolatait jelenti, hanem egy egyre szerteágazóbb erdélyi intézményrendszer kiépítése zajlik, amely a magyarországi választásokat megelőző időszakban egyre inkább kiszélesedik. Azaz az

egyre bővülő intézményrendszernek juttatott támogatások egyértelműen a választásokat megelőző időszakot fedik le. De nem csupán az intézményeknek juttatott támogatások befolyásolják a határon túli szavazatok alakulását, maga a levélben szavazás körülményei lehetőséget teremtenek a visszaélésre.¹¹ A választásokra való egyszeri regisztráció tíz évig érvényes, és e határidő minden állampolgári aktivitással, például a választáson való részvétellel, újraindul (2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról 97. § [1] b). A probléma az, hogy a Nemzeti Választási Iroda nem tudja teljeskörűen követni az esetleges változásokat (lakhelyváltozás, halálozás) és a választási iratokat, például a szavazási levélsomagot a regisztrációkor megadott címre küldi, ezzel lehetőséget adva a visszaélésre, akár tömeges választási csalásra. Nem tudja felügyelni azt, hogy ki kapja meg, illetve adja fel a szavazási levélsomagot, illetve afelett sincs kontrollja, hogy a benne lévő nyilatkozat személyes adatait ki ismerheti, ki tölti ki más helyett.

Hasonló problémát jelent a levélszavazás lebonyolítása is. A szavazás titkosságának megsértését eredményezi a levélben szavazáshoz csatlakozó sajátosság: a 2014-es országgyűlési választások napján több fórumon is olvashattunk olyan tudósításokat, miszerint a szavazás nyíltan, a szabadtéren zajlik, így a választás egyik alapkritériuma, a titkosság sérült („Fotók: A nyílt utcán szavaznak Erdélyben” 2014).

11 A visszaélési lehetőségekről más kontextusban lásd: Kállai és Nagy, 2019.

9. A SZERVEZETEK MŰKÖDÉSÉNEK MEGISMERÉSE – MÓDSZERTANI ÁTTEKINTÉS

A kötet az erdélyi civil és politikai szervezetek érdekérvényesítési lehetőségeit vizsgálva azok működését, tevékenységeit kívánja a lehető legátfogóbban megismerni. Ennek érdekében a kutatás során többmódszerű (*multimethod*) megközelítést alkalmazok, amelynek lényege, hogy több kutatási módszert nem csupán egymással párhuzamosan alkalmazok, hanem az egyes módszereknek, azaz jelen esetben a kutatás egyes alkotóelemeinek megfelelően azokat lényegüknek megfelelően, teljességükben vizsgálom, majd az eredményeket kombinálva (Morse 2003, 190) elemzek. E módszertani megközelítés azért hasznos, mert a különböző kutatómódszertani technikák ugyanannak a jelenségnek megértéséhez eltérő módon járulnak hozzá. Így a több módszer – tartalomelemzés, diskurzuselemzés és konceptuális vizsgálat – együttes alkalmazása az egy irányba mutató kutatási eredmények érvényességének felértékelődéséhez vezet, az ilyen módon elemzett, triangulációval gyűjtött adatok egymás komplementereivé válnak (Schwandt 2015, 205). Az elemzés így azt is lehetővé teszi, hogy az eltérő módszerek gyengeségeit ki tudjam küszöbölni azáltal, hogy az eltérő vizsgálatok, eltérő kiindulópontokkal bírnak (Small 2011, 79). Mindennek segítségével a kutatási kérdéshez tartozó részterületeket részleteiben tudom vizsgálni, majd az ekképpen feltárt eredményeket egy egésszé tudom összegezni.

Ezzel a módszertani megközelítéssel egy mezoszintű vizsgálatot végzek, az erdélyi esettanulmány keretében. Azt vizsgálom meg, hogy az erdélyi szervezetekre milyen hatással van az állampolgárság intézményének határon túli kiterjesztése. Az illiberális fordulat által alakított politikai berendezkedés sajátosságát mutatom be, amely szerint az állampolgárság már nem csupán az egyén és állam kapcsolata, hanem az illiberális politika következményeként egy függő helyzetben tartott közbenső elem. Az általam elemzett intézmények beékelésével az állampolgárság illiberális képe jön létre, amelyben az állam és egyén kapcsolatának irányítói a tárgyalt intézmények lettek.

A kutatás – Swanborn megközelítésére támaszkodva – klasszikusan mezoszintű elemzés, amelyben a mikroszintű („egyének, egyének közötti kapcsolatok”) változások vizsgálata nem lehetséges, illetve makroszintű („közösségek, társadalmak teljes működése”) következményeket sem lehetséges teljeskörűen bemutatni (Schwandt és Gates 2018, 341 hivatkozva; Swanborn 2012). Azonban természetesen az erdélyi eseményeknek vannak makro- és mikroszintű következményei is. Utóbbiak azt mutatják, hogy az állampolgársági törvény módosításával magyar állampolgárrá vált erdélyi magyarok valóban befogadók-e erre a tevékenységre. Ez, az általam végzett mezoszintű vizsgálatból, nem állapítható meg teljeskörűen. A vizsgálat keretében azt is érintem, hogy mi az egyes

szervezetek erdélyi társadalmon belül betöltött szerepe, ezáltal tehát némileg utalok a potenciális makroszintű változásokra.

Az esettanulmányok társadalomtudományok területén való felhasználásában Schwandt és Gates (2018, 348) megkülönböztetik a hipotézisgeneráló (*hypothesis generating*) vagy elméletfelépítő esettanulmányokat (*theory development*) (George és Bennett 2005; Mahoney 2007-re hivatkoznak), másképp felderítő esettanulmányokat (Yin 2003-ra hivatkoznak) és a magyarázó típusú kutatást (*explanatory case study*) (Yin 2014). Az eltérő megközelítések más-más kutatási stratégiát követelnek meg.

Az elméletfelépítő esetek kiválasztásának stratégiája során figyelembe kell venni olyan eseteket, amelyek „legkevésbé valószínűen” és „leginkább valószínűen” fogják alátámasztani a kutatási hipotézist. Schwandt és Gates (2018, 348) az etnikai politizálás szerepének vizsgálatában például javasolja az etnikailag homogén és heterogén államok együttes vizsgálatát. Az utóbbi, elméletet tesztelő, magyarázó esettanulmányok kiválasztási stratégiája ettől eltért. Itt az elsődleges cél az „analitikus indukción”, amelynek során egy olyan magyarázat felépítésére törekszünk, ami figyelembe veszi az adott jelenség legtöbb jellemzőjét, de azokat az elemeket is, amelyek eltérnek előzetes feltevéseinktől (Schwandt és Gates 2018, 349). Erre mind az összehasonlító esettanulmányok, mind pedig az adott eseten belüli folyamatkövetés (*process tracing*) alkalmas. Az erdélyi esettanulmány ez utóbbi, tehát a folyamatkövetés módszerével tárható fel, hiszen az intézményrendszer egyedinek tűnik, így nem vehető össze más államok politikáinak megvalósulásával. Ezért a kutatás során jelentős hangsúlyt kap az analitikus indukción és a folyamatkövetés eszköztára.

A folyamatkövetés módszertani alapjai a kognitív pszichológiai vizsgálatokra vezethetők vissza (Bennett és Checkel 2015). Ennek lényege, hogy a vizsgált jelenség esetében számba vesszük azokat a közbenső lépéseket is, amelyek a jelenség létrehozásához járultak hozzá, így vizsgálatunk nem csupán eredményorientált (Bennett és Checkel 2015, 6). Tehát az analitikus indukción és a folyamatkövetés együttesen alkalmas arra, hogy a vizsgált jelenség, adott esetben az erdélyi szervezetek érdekérvényesítésének csökkenése kutatásában ne csupán egy állapotot vizsgáljunk, hanem lássuk magát a mechanizmust, amely magyarázza a szervezetek tevékenységében bekövetkezett változást. A folyamatkövetés stratégiája a politikatudomány területén gyakran alkalmazott módszer, amely többek között (lásd ennek részletezését Schwandt és Gates 2018, 349) arra is alkalmas, hogy különböző politikák következményeit, megvalósulásuknak hatásait tesztelje. Az erdélyi esettanulmány célja tehát nem a hipotézis megalkotása vagy egy elmélet felépítése, éppen ellenkezőleg, az elmélet és létező hipotézis tesztelése és praktikus következményeinek feltárása.

Yin szerint az esettanulmányok több különböző forrásból táplálkozhatnak (Yin 2003, 83), amelyek feldolgozása a trianguláció segítségével válik lehetővé (csak az esettanulmányokra leszűkítve lásd a triangulációról bővebben Yin 2003, 98–99; magáról a triangulációról bővebben Denzin 1970, 1989; Flick 2006, 443–446, 2011). Több forrás és elemzési eljárás bevonása a kutatásba önmagában még nem trianguláció, ha az eltérő módon generált és elemzett adatokat és eredményeket összehasonlítjuk még nem hoztunk létre magasabb érvényességű kutatást.

Az esettanulmány adatai elemzésének eltérő módszerei kapcsán Yin három különböző lehetőséget sorol fel: elméleti feltevésekre alapozott stratégia, rivális koncepciók mentén végzett vizsgálat, deskriptív vizsgálat (Yin 2003, 111–115). A különbség az elemzés stratégiájában a kiindulópont. Az első esetben egy korábbi feltevésre alapozva elemezzük az adatainkat, azt vizsgálva, hogy ezek informálnak-e az elméleti feltevéstről, vagy figyelmen kívül hagyhatók-e. A második esetben a kezdeti hipotézissel szemben álló, rivális hipotézist is meg kell fogalmaznunk, és adatainkat annak megfelelően is vizsgálunk kell. Így elkerülve annak lehetőségét, hogy az adatokat önkényesen, csupán a saját hipotézisünk alátámasztása érdekében elemeztük, és az annak ellentmondó tényezőket figyelmen kívül hagytuk. A harmadik megoldás a deskriptív elemzés, amelynek során felállítunk egy leíró sémát, amelyben az adatainkat rendszerezük. Az erdélyi esettanulmány a második értelmezési séma alapján készült. Áttekintettem, hogy a kezdeti feltételezésnek megfelelően alakul-e az erdélyi intézmények tevékenysége, és közben ellenőriztem, hogy az adatok megfeleltethetők-e rivális hipotéziseknek. A kezdeti feltételezés az, hogy a szervezetek tevékenysége a magyarországi befolyás hatására változik, míg a rivális hipotézisek, hogy maradnak eredeti dokumentumaikban megfogalmazott célkitűzéseik teljesítésénél, illetve hogy a romániai politikai események kapcsán akár magyar, akár román nyelven inkább a területi államra hivatkozással dominál. Ennek megfelelően veszek számba, máskor hagyok figyelmen kívül adatokat, és ez alapján rendszerezem azokat. Tehát a kutatás érvényességének biztosításához az esettanulmány adatgyűjtési rendszere, az adatrianguláció elemzésének módszere a többmódszerű elemzés, amelynek során eredményeimet összevetem előzetes feltételezésemmel.

A triangulációval szemben több kritikát fogalmaztak meg korábban, amelyek lényege az, hogy attól, hogy többféle módon gyűjtünk és elemzünk adatot, még nem fogjuk látni a kutatási terület egészét. Nem elégséges, hogy a különböző kutatómódszertani vakfoltokat másikkal pótoljuk, hiszen ezeknek is vannak vakfoltjai (Silverman 1986), így csak akkor érhetjük el a kívánt érvényességet, ha az egyes kutatási módszereket azok teljességében alkalmazzuk. Gyakorlatilag ennek a kritikának kiküszöbölésére, a kezdeti triangulációs sémák korlátainak leküzdésére jöttek létre a többmódszerű és kevert módszerű kutatások. A trianguláció kritikájaként továbbá azt fogalmazták meg, hogy segítségével csupán korrelációkra lehet rámutatni (Fielding és Fielding 1989). Flick erre reagálva úgy fogalmaz, hogy a trianguláció „tényleges kihívását valójában a kutatási eredmények divergenciája okozza” (Flick 2018, 448). Denzin későbbi munkáiban éppen ezekre a kritikákra reagálva módosította álláspontját, és a triangulációt nem a kutatás érvényessége növelésének eszközeként látta, hanem mint a kutatás tárgyának minél szélesebb körű megismerésének eszközét (Denzin 1989, 235–236 idézi; Flick 2018, 449). Ez valójában leginkább a módszertani trianguláció esetében igaz. A kritikák ellenére az adatrianguláció vonatkozásában az elsődleges cél korábban is a minél szélesebb körben feltárható adatok megismerésének biztosítása volt, amely egyben azt is biztosítja, hogy a kutatás magasabb érvényességű legyen. Tehát az adatok korrelációja vagy divergenciája csupán az adatgyűjtés része, nem a végleges

eredmény. Az adatriangulációval gyűjtött információkat később megfelelő módszerrel elemezni kell, és azokból levonni a következtetéseket.

Azt elkerülendő, hogy az adatok triangulációja alapján csupán ezekre a korrelációkra mutassak rá, alkalmazom a többmódszerű elemzést és a folyamatkövetés módszerét. Egyrészt a többmódszerű elemzés lehetővé teszi, hogy egy-egy adathalmazt az adott kutatási módszer teljes igényű alkalmazásával megvizsgáljak, másrészt a folyamatkövetés segítségével feltárom azokat az alternatív lehetőségeket is, amelyek esetleg ellentmondának korábbi feltevésemnek. Így például az erdélyi szervezetek szövegeinek vizsgálata során azt is áttekintem, hogy az elérhető román nyelvű dokumentumaik tartalmilag mennyiben egyeznek meg a magyar nyelvűekkel. Ennek célja, hogy elkerüljem annak a lehetőségét, hogy csupán a magyar nyelvű, esetlegesen szándékoltan Magyarország irányába tett nyilatkozataik alapján téves következtetéseket vonjak le. Mindezeknek megfelelően kutatásomban az alábbiak szerint három elemzési szint segítségével triangulálom az adatokat.

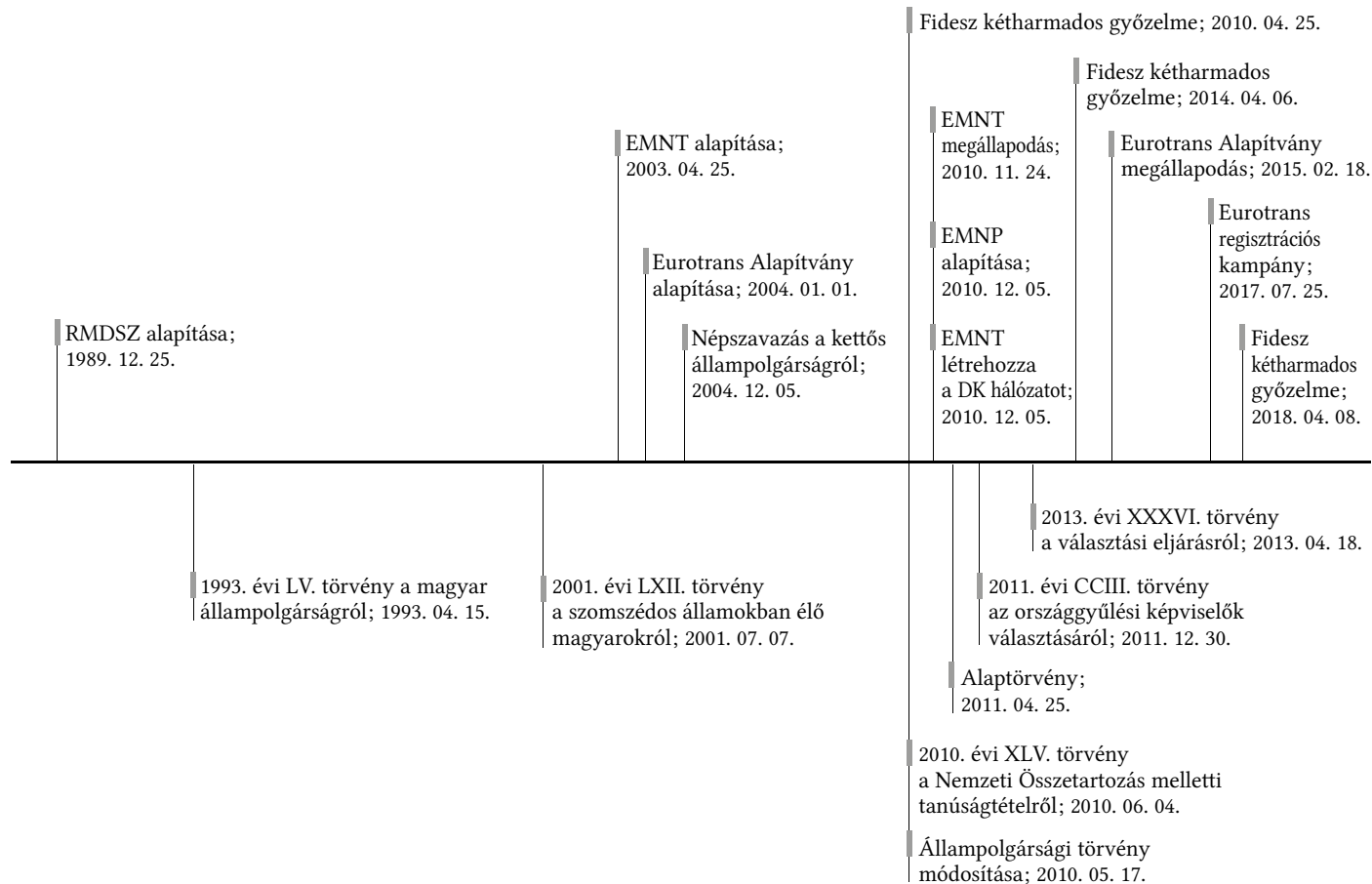
- I. Megvizsgálom, hogy 2010 óta a magyarországi jogszabályi változások hogyan befolyásolták a szervezetek működését. Ehhez a magyarországi jogszabályi változások áttekintése alapján meghatározom azokat az időpontokat, amikor az erdélyi szervezeteknek potenciálisan alkalmazkodniuk kellett az új szabályozásokhoz. Majd áttekintem és tartalomelemzéssel vizsgálom a szervezetek ebben az időpontban keletkezett dokumentumait. Ezek elsősorban alapító okiratok vagy olyan, a szervezetek tagjai által elfogadott általános dokumentumok, amelyek meghatározzák a szervezet működését, célkitűzéseit. Az elemzett dokumentumok kiválasztása tehát azon a feltételezésen alapul, hogy a magyarországi jogszabályi változásokra az intézmények valamilyen módon reagálnak.
- II. Elemzem a szervezetek kommunikációs stratégiáit. Tehát azt vizsgálom, hogy diskurzusaikban mi fedezhető fel a szervezetek érdekérvényesítő képességéről. Ehhez megvizsgálom a 2010-es és a 2018-as magyarországi választások közötti időszakban használt diskurzív paneljaikat, arra keresve a választ, hogy ezeken felfedezhető-e a magyarországi politika irányába fordulás. A feltételezés alapja, hogy a magyarországi politikai diskurzushoz hasonló elemek megjelenése az erdélyi szervezetek kommunikációjában azt jelenti, hogy figyelmük inkább a magyarországi politikai közösség, és nem az erdélyi vagy romániai politikai közösség irányába fordul. Mivel a kutatás tárgyai politikai pártok vagy politikai jellegű szervezetek, ezért kommunikációs stratégiájuk jelentős, hiszen feltételezhető, hogy a kommunikációt felvevő, befogadó közönség jövőbeli támogató vagy szavazó. Így a diskurzív panelek magyarországi minta szerinti megjelenése egyrészt azt feltételezi, hogy a befogadó közönségnek erre van igénye, másrészt azt, hogy a szervezetek képviselői politikáik alakítása során a magyarországi diskurzust veszik egyre inkább figyelembe az erdélyi vagy romániai helyett.
- III. Az érdekérvényesítés minősége vizsgálatának utolsó, harmadik eleme a szervezetek kapcsolatrendszerének feltérképezése. Ebben az esetben az a feltételezés, hogy míg

korábban a szervezetek elsődleges partnerei a helyi civil és/vagy politikai szervezetek voltak, addig e tekintetben is a figyelem egyre inkább Magyarország irányába fordul. Azonban mivel 2010-ig ezeket az intézményi kapcsolatokat szinte lehetetlen retrospektívan visszakövetni, ezért szintén a magyarországi politikai eseményekhez kapcsolódó időszakokban tekintem csupán át a szervezetek legfontosabb projektjeit, azt vizsgálva, hogy felfedezhető-e elmozdulás a magyarországi kapcsolatok irányába.

Az érvényesség biztosításán túl a megbízhatóság tekintetében az adatok kiválasztása folyamatának transzparenciájára és visszakövethetőségére törekedtem. Ennek biztosítása érdekében mind a három elemzési szinten ugyanazt a szisztémát alkalmazom. Yin ezt a folyamatot „bizonyítékláncnak” nevezi (Yin 2003, 105–106). Ennek vázlata a *Melléletekben* található táblázatban követhető nyomon (*1. táblázat*. Kutatási protokoll).

A teljes adathalmaz lefedné a 2010-es és a 2018-as magyarországi választások között eltelt időszak összes határon túli magyarokat is érintő jogszabályi változásokat tükröző dokumentumait, mind Magyarországon belül, mind ezek megnyilvánulásait az erdélyi szervezetek bármely hivatalos dokumentumaiban. Az adathalmaz kezelhetősége miatt mintát vettem. A mintavétel szempontja a relevancia, ami azt jelenti, hogy az időintervallumon belül az erdélyi magyarokat érintő legfontosabb jogszabályokra szűkítem a magyarországi dokumentumok körét, és ezek alapján választom ki az erdélyi szervezetek legfontosabb hivatalos dokumentumait, amelyeket végül elemzek. (Valójában ez egybeesik Holsti javaslatával a mintavételről, Titscher és mtsai 2003, 58 hivatkozva; Holsti 1969, 653. A „feladó” Holsti szóhasználatában a magyar kormány; a dokumentumok a vonatkozó erdélyi szervezetek anyagai; és a dokumentumok aleggységei a magyar kormány által létrehozott jogszabályokkal kapcsolatba hozhatóan kiadott erdélyi dokumentumok.)

Az alábbi ábra (*1. ábra*. Jogszabályok és dokumentumok áttekintése) bemutatja, hogy mely jogszabályokat tartom a legfontosabbnak (az idővonal alsó sávja), és ezekhez kapcsolódva mely erdélyi dokumentumokat elemzem (az idővonal felső sávja). Illetve az ábra tartalmazza még a legfontosabb vonatkozó események időpontját, mint például a magyarországi választások, illetve ehhez kapcsolódóan a szervezetek tevékenységének kezdési időpontjai.

1. ábra. Jogszabályok és dokumentumok áttekintése

A kommunikációs stratégiák elemzése során ugyanebben az időintervallumban, a magyarországi politikai eseményekhez köthetően szűkítem az adathalmazt. Tehát azokat a politikai közleményeket választottam ki, amelyek a magyarországi választásokkal, a választásokat megelőző kampánnyal és a miniszterelnök fontosabb beszédeivel hozhatók kapcsolatba. Ez utóbbi alatt azokat a beszédeket értem, amelyekben Orbán Viktor miniszterelnök a kormány programját határozta meg. Orbán Viktor beszédeinek elemzésére azért van szükség, mert a kutatás időintervallumában nem létezik írott programja a Fidesznek, amely alapján meg tudnám állapítani, hogy mik a legfontosabb diszkurzív panelek, amelyekre támaszkodva kereshetném, hogy ezek mennyiben jelennek meg az erdélyi szervezetek diszkurzusaiban. Így alapvetően Orbán Viktor-beszédek és -interjúk alapján tájékoztam ezekről a legfontosabb elemekről. A magyarországi politikai környezet sajátosságai miatt célszerű ezekre a szövegekre támaszkodni mint a magyarországi politika diskurzusainak elsődleges forrása. Ezt követően megvizsgálom, hogy az ugyanebben az időszakban kiadott erdélyi szervezetek dokumentumaiban e diszkurzív panelek előfordulnak-e. Ezeknek a diszkurzív paneleknek az elemzése diskurzuselemzéssel történik. Annak érdekében, hogy elkerüljem, a kiválasztás sajátosságai miatt, az eredmények torzulását, ellenőrzésképpen bevonom a vizsgálatba az erdélyi szervezetek részéről tett, a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos nyilatkozatokat, közleményeket is. Ez azt teszi lehetővé, hogy ne csupán a magyarországi eseményekkel kapcsolatos diskurzust ismerjem meg, hanem egy általános képet kapjak a szervezetek diskurzusairól. Amennyiben a romániai politikai eseményekkel kapcsolatban is megjelenik a magyarországi diskurzusra támaszkodás, akkor egyértelművé válik a szervezetek Magyarország felé fordulása. Viszont ha ezek a diszkurzív panelek csupán a magyarországi politikai események kapcsán merülnek fel, akkor az bizonyosodik be, hogy specifikusan ezt a stratégiát választották egyrészt a magyarországi választásokban érdekelt állampolgárok és jövődöbéli választópolgárok megszólítására. Másrészt nagy valószínűséggel, mivel ezek közül a közlemények közül több a magyar kormány irányába kifejezett szolidaritás, fontosnak tartják mindezt egy, az anyaországgal azonos retorikai készüllettel kifejezni.

A harmadik elemzési szinten pedig gyakorlatilag az esettanulmányon belüli esettanulmányokat fogok felvázolni, mégpedig az erdélyi és magyarországi intézmények, aktorok közötti projektek elemzésének formájában. A diaszpórákutató eszközraktára vagyok kénytelen hagyatkozni, ugyanis a határon túli szervezetek és az anyaország kapcsolata vizsgálatának irodalma nem elégséges annak érdekében, hogy bemutassam azokat a változásokat, amelyek a szervezetek tevékenységében megjelennek. Ugyanis az anyaország irányából érkező támogatások szisztematikus vizsgálatán túl (Bárdi 2002), illetve azon felül, hogy a határon túli etnikai pártok a helyi politikai közösségen belüli működésükben milyen szerepet töltenek be az anyaországi kapcsolatok (Kiss, Székely, és Barna 2017), nem található átfogó elemzés. A diaszpórákutató irodalma segít annak konceptualizálásában, hogy hogyan értelmezhető az erdélyi szervezetek kapcsolatrendszere, ennek alakulása és az anyaállam, illetve területi állam szerepe ebben a folyamatban. De még az egyébként hosszú múltra visszatekintő diaszpórákutató és annak széles eszköztára is kevésbé ad

lehetőséget annak pontos bemutatására, hogy a romániai politikai térben és a kiterjesztett magyarországi politikai térben egyszerre elhelyezkedő szervezetek tevékenységeinek változásait megfelelően vizsgáljuk. Annak ellenére, hogy a magyar diaszpóra hatásköreinek átfogó vizsgálata már több mint egy évtizede megtörtént, és ezáltal rendelkezésünkre áll egy, a diaszpórák vizsgálatában alkalmazható fogalmi és módszertani keret (Papp 2008a), illetve az anyaország és diaszpóra kapcsolata is folyamatosan kutatott terület (Vass 2012; Herner-Kovács 2014; Gázsó 2016; Kovács 2018) arról, hogy a kisebbségi szervezetek kapcsolatrendszerei pontosan hogyan alakulnak, az anyaországi politika befolyása miatt kevésbé lehet kutatásokat találni.

Mivel a kutatás során arra törekszem, hogy bemutassam, hogy a szervezeti működés változásai mellett további eltolódások fedezhetők fel Magyarország irányába, amelyek a szervezetek kapcsolatrendszereinek változásaiból vezethetők le, e kapcsolatok szisztematikus feltérképezésére teszek kísérletet, mégpedig úgy, hogy felvázolom azt a politikai és társadalmi teret, amelyben ezek a kapcsolatrendszerek működnek, és rávilágítok e tér minőségi változásaira. Elemzésem azt törekszik bizonyítani, hogy az általam vizsgált intézmények függő helyzetbe hozása közvetlen hatással van a helyi egyéb társadalmi szereplők tevékenységére is. Ezeknek a szervezeteknek relevanciájára a kötet korábbi részeiben is utaltam, azonban a továbbiakban is ki fogok erre térni. Ennek az elemzésnek a módszere lényegében egy konceptuális vizsgálat, amelynek során a szervezetek egymáshoz való viszonyát a diaszpórakutatások irodalmában kialakított elméleti megközelítések alapján értelmezem.

Összegezve, a módszertani megközelítés lényege, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítő tevékenységéről minél több forrás alapján tudjak információkhoz jutni. Ebben segítségemre van az adatok triangulációja, amelynek a célja, hogy nem csupán a szervezetek saját célkitűzéseit vizsgálom, tehát nemcsak az alapító okirataik elemzésével, különböző programjaik leírásával kívánom bemutatni működésüket, hanem olyan, a működés változásait bemutató sémákat is elemzek, amelyek tükrözik az érdekérvényesítés minőségének változását egy transzformálódott politikai térben, amelyben az erdélyi szervezetek már nem csupán a romániai magyar közösség tagjainak érdekeit érvényesítő klasszikus kisebbségvédelmi intézményekként jelennek meg.

A módszertani megközelítés mindennek értelmében arra ad lehetőséget, hogy a magyarországi illiberális fordulat Erdélyre gyakorolt hatásának vizsgálatával az intézményrendszer változásainak bemutatásán keresztül felvázoljam azt a mechanizmust, amely az illiberális állampolgárság intézményének segítségével átalakítja az erdélyi politikai teret, amelyben az erdélyi szervezetek érdekérvényesítése csökken a magyarországi befolyás növekedésének hatására. A magyarországi politikai szereplőktől függő helyzetbe kerülő erdélyi szervezetek közvetlen társadalomra, a romániai magyar kisebbségi közösség tagjaira gyakorolt hatását az elemzés csak áttételesen, a szervezetek szempontjából kívánja bemutatni. Csupán egy longitudinális, legalábbis részben, kvantitatív kutatással lehetne mélységeiben reprezentatív módon elemezni, hogy maga az illiberális állampolgárság milyen közvetlen hatást gyakorol az erdélyi kisebbségben élő magyarok hétköznapijaira. Nem ez a kutatás célkitűzése,

viszont az elemzés létrehoz egy olyan keretet, amely hozzájárul akár e valóság megértéséhez is. E kötet arra világít rá, hogy ez a vizsgálat nem lehetséges a szervezetek figyelembevétele nélkül, mivel az illiberalizmus eredményeképpen ezek a szervezetek olyan sajátos pozíciót töltenek be, amely alakítja az állampolgárság egyének szempontjából értelmezhető és vizsgálható hatását is. Tehát a kötetben amellet érvelek, hogy sem az állampolgárság-identitásra, sem a társadalmi integrációra kifejtett hatásának teljes körű vizsgálata nem lehetséges annak a figyelembevétele nélkül, hogy a magyar állampolgárság erdélyi kiterjesztése az illiberális magyarországi politikai berendezkedés eredménye. Ennek megfelelően nem ragadható meg egy, a korábban tárgyalt normatív álláspont segítségével sem, hanem mindenképpen számításba kell venni az illiberalizmusnak azt a sajátosságát, amely az intézmények függő helyzetben tartása által nyilvánul meg. Ennek megfelelően értelmezhető a fenti módszertani megközelítés fókusza, illetve ennek érdekében elemzem az e módszerrel gyűjtött adatokat az alábbiak szerint.

9.1. Az adatok elemzésének módszere

A többmódszerű elemzés segítségével tehát az adattriangulációval gyűjtött adatokat három elemzési szinten vizsgálom. Mivel legalább részben politikai feladatokat ellátó intézményekről van szó, semmiképpen sem kerülhető el, hogy az általuk használt kommunikációs stratégiák tartalmazzanak olyan elemeket, amelyeknek a célja propagandisztikus, azaz egyértelmű, hogy a szervezetek működésük során törekednek a jövőbeli választói magatartás befolyásolására. A kutatás azonban nem végezhető el csupán azzal, ha megvizsgálom, hogy a szervezetek hogyan befolyásolják a választói magatartást. Amennyiben a szervezetek kampánycéllal használnak retorikájukban egyre inkább olyan kifejezéseket, amelyekkel a Magyarország irányába fordulást bizonyítják, az még nem feltétlenül jelenti, hogy ez valóban meg is történik. A szervezetek alapító dokumentumainak vizsgálata is feltételezhetné ugyanezt a téves következtetést, azonban a retorika közleményekben való megjelenése kevésbé valószínű, hogy ezzel a propagandisztikus szándékkal történne, hiszen a saját működési szabályzatuknak alapot adó dokumentumok inkább belső használatra születtek, céljuk minden bizonnyal nem csupán a választói magatartás befolyásolása. Annak érdekében, hogy a továbbra is fennálló bizonytalanságot mindenképpen ki tudjam küszöbölni, a kutatás egy harmadik elem bevonásával ellenőrzi a kutatási kérdést. Az intézmények kapcsolatait térképezem fel, amelyek azt mutatják meg, hogy a vizsgált intervallumban van-e tényleges elmozdulás magyarországi intézmények irányába.

Amennyiben mind a három elemzési szint egy irányba mutat, azaz a vizsgált erdélyi intézmények mind kommunikációs stratégiáikban, mind hivatalos dokumentumaikban, mind pedig kapcsolatrendszerükben egyre aktívabban fordulnak Magyarország irányába, és egyre kevésbé jelennek meg Erdélyben mint a területi állam szerinti képviselő, akkor

hipotézisemet, miszerint a szervezetek érdekérvényesítési képessége, tehát a szervezetek tevékenysége mint az erdélyi magyar kisebbségi közösség képviselői csökkent, meg tudom erősíteni.

9.1.1. Dokumentumok tartalomelemzése

Az első elemzési szinten a szervezetek tevékenységével kapcsolatos dokumentumokat vizsgálom, amelyekre támaszkodva megfogalmazom azt az állítást, hogy a civil és politikai szervezetek egymással szoros kapcsolatban dolgoznak, így a civil szervezetek működése egyre inkább politikáivá válik, illetve a politikai pártok működése áttolódik a civil szervezetek szintjére.

A dokumentumok, a tevékenységeik átalakulásának elsődleges forrásai, vizsgálata megmutatja, hogy az egyes jogszabályi módosításokat követően milyen lépéseket tettek az erdélyi szervezetek, milyen feladatokat vállaltak el. A dokumentumok elemzése bemutatja, hogy a szervezetek korábbi célkitűzéseikkel ellentétben, reagálva a magyarországi jogszabályi környezet változására már nem a kisebbségi jogok érvényesülését segítő végzik munkájukat, hanem tevékenységük jelentős mértékben csak a honosítás, regisztráció és magyarországi választások kapcsán zajlik.

A dokumentumok elemzését tartalomelemzéssel végeztem. A tartalomelemzés esetében megkülönböztethető a szöveg alkotójára fókuszáló stratégia (*producer-oriented strategy*), illetve a befogadóra fókuszáló (*addressee-oriented strategy*) (Boréus és Bergström 2017, 12–13). A leíró dokumentumok vizsgálatában elsősorban az első stratégiát alkalmazom, hiszen mind a magyarországi jogszabályok tekintetében, mind az erdélyi dokumentumok esetében inkább a szöveg alkotójának szándéka, mintsem a befogadó a releváns. Ahogyan azt már említettem, ezeknek a leíró dokumentumoknak – amelyek elsődleges célközönsége a szervezetek tagjai – az elemzése éppen azért fontos eleme a kutatásnak, mert ezek valószínűsíthető módon kevésbé töltenek be propagandafeladatokat, legalábbis biztosan kevésbé, mint a kommunikációs stratégiák felvázolásakor elemzett dokumentumok. E szövegek befogadói nem feltétlenül a potenciális választópolgárok szélesebb rétegei, inkább a szervezetekhez tartozó személyek. Egyáltalán nem zárható ki, hogy ne lenne ezeknek az erdélyi dokumentumoknak kampányfeladatuk is, hiszen gyakran olyan célkitűzések vannak bennük megfogalmazva, amelyeknek elsődleges tartalma a politikai versenyben elfoglalt helyük tisztázása, azonban, ahogy az előbb is említettem, e dokumentumokat kevesebb eséllyel olvassák potenciális szavazók, nekik inkább e dokumentumok kivonatolt, közleményekben megjelentetett formája szól.

A dokumentumok tartalomelemzését kvalitatív módon végzem el, annak ellenére, hogy kvantifikálom némileg az eredményeket az idősoros elemzés érdekében. A kvalitatív adatok rendszerezését segítő, kódolást használok (az eljárásról bővebben lásd Boréus és Bergström 2017, 24 a kódolás definiálásában ugyanők hivatkozzák; Schreier 2014, 170). A kódolás ebben az esetben a legegyszerűbben értelmezendő, mégpedig konceptuális eszközként (Coffey és

Atkinson 2013, 26–32). Tehát a kódok elsődlegesen azt a célt szolgálják, hogy a szövegek megfelelő tartalmi részét a kutatási kérdés koncepciójához csatlakoztassam, nem csupán az adatmennyiség csökkentésének eszközei.

A kommunikációs stratégiák diskurzuselemzése során is használni fogom a kvalitatív tartalomelemzést mint módszert. A diskurzuselemzés során ugyanis ugyanazokat a kódokat fogom alkalmazni, amelyeket a tartalomelemzés során. Azonban az eltérés magában a módszertani megközelítésben nyilvánul meg. Schreier az alábbiak szerint fogalmazza meg a diskurzuselemzés és tartalomelemzés együttes használatának lehetőségét: „a kvalitatív tartalomelemzés és a diskurzusanalízis kombinálható, mégpedig úgy, hogy a kvalitatív tartalomelemzést a kritikai interpretív attitűdű diskurzusanalízis szolgálatába állítjuk” (Schreier 2012, 49). Ez aszerint a különbségtétel szerint kivitelezhető, amely azt feltételezi, hogy a kvalitatív tartalomelemzés a szöveg tartalmi elemeinek strukturált rendszerezését jelenti, míg a diskurzusanalízis során azt térképezzük fel, hogy milyen valóságot hoz létre a szöveg. Ugyanazokat a kódokat nem csupán a szöveg strukturálásához használom majd, hanem a kódok által jelölt szövegrészletek alapján következtetek arra, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiáik során hogyan törekszenek a közönségüket (potenciális választópolgárokat) megszólítani, tehát hogyan alakítják diskurzusaikat.

9.1.2. Kommunikációs stratégiák diskurzuselemzése¹²

A második elemzési szint ugyanezen szervezetek hivatalos kommunikációs stratégiáit vizsgálja. Összevetve vizsgálom 2010-től a 2018-as magyarországi választásokig a szervezetek hivatalos közleményeit, vezetőik, politikusok nyilatkozatait, arra keresve a választ, hogy milyen változások figyelhetők meg a kommunikációs stratégiájukban. Az EMNT, az EMNP, az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány nyilatkozatainak vizsgálata mutatja, hogy a szervezetek számára mely témák, események a fontosak, melyekre fordítanak különös figyelmet, illetve melyek mentén mozgósítják saját közönségüket.

A kritikai diskurzuselemzés alapja Norman Fairclough szerint a „nyelv multifunkcionalitásáról” alkotott elképzelés. Eszerint „a nyelv használata szimultán konstituálja (i) a társadalmi identitást, (ii) a társadalmi kapcsolatokat, (iii) a tudás és hit rendszerét” (Fairclough 1993, 134-et hivatkozva Titscher és mtsai 2003, 149). Ennek megfelelően a kommunikációs stratégiák csupán tartalmi elemzése nem elégséges annak megválaszolásában, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítési képességei miképp változtak, hiszen ahogyan

12 A diskurzuselemzést részben már elvégeztem 2018-ban a CEU Nationalism Studies MA Program képzés keretében írt MA szakdolgozatomban. Az elemzett szövegek jelentős mértékben átfedésben vannak az akkori szakdolgozattal, és a kódolást is hasonló struktúrában végeztem, azonban e kutatás elvégzésekor újrakódoltam ezeket a szövegeket. Így az eredményei hasonlóak a szakdolgozatéhoz, de az elemzés nincs teljes átfedésben: Nagy 2018.

már korábban is érveltem, az ebben az elemzési szintben megjelenő dokumentumok lényege nem elsődlegesen tartalmuk, hanem diskurzusteremtő, befolyásoló képességük.

A diskurzusok három szintjét különbözteti meg Fairclough: leíró, értelmező és magyarázó (*descriptive, interpretative and explanation*) (Titscher és mtsai 2003, 153). Ezek az egymásra épülő dimenziók eltérő elemzési szintekkel válnak láthatóvá. A leíró dimenzió megismerésével a szöveg megalkotásának folyamatáról teszünk szert információkra, majd ennek diszkurzív helyzetének vizsgálata lehetővé teszi a szöveg értelmezését, végül a magyarázó dimenzióban megismerhetjük a szöveg tágabb társadalmi kontextuson belüli helyét (mindezt a 11.1-es táblázatban ábrázolják részleteiben Titscher és mtsai 2003, 152).

Teun A. Van Dijk később ezt a kontextualitást szociokognitív megközelítésben még inkább finomítja (Dijk 2010). Tagadhatatlan, hogy a diskurzusok kontextusfüggők, azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ezt a kontextust „szubjektív mentális modellek határozzák meg” (Dijk 2010, 217), ami valójában annak a figyelembevételére, hogy a beszélő helyzete, a diskurzust alakító helyzete mennyiben befolyásolja akár ugyanazon diszkurzív panelek használatának értelmét is. Tehát valójában Van Dijk azt javasolja, hogy Fairclough harmadik dimenzióján túl egy negyediket is vonjunk be az értelmezési keretünkbe, amely a szubjektum dimenziója. Ez az elmélet azt teszi lehetővé, hogy értelmezni tudjam ugyanazon diszkurzív paneleket, amelyek megjelennek mind Orbán Viktor beszédeinek elemzésekor, mind az erdélyi szervezetek közleményeiben, mégpedig úgy, hogy ne torzítsam egyik oldal diskurzusainak tartalmát sem. Tehát ugyanaz a diszkurzív panel jelenik meg, ugyanazzal a céllal, mégis más tartalommal. Ennek megfelelően az adatgyűjtés során azokat a diszkurzív elemeket is bevonhatom a vizsgálatba, amelyeket Van Dijk szubjektív szociokognitív elméletének megfelelően ugyanannak a diszkurzív panelnek minősíthetjük, ugyanazt a kódot alkalmazhatom rájuk, még akkor is, ha tartalmukban ezek a beszélő helyzetétől függően némileg el is térnek. Az erdélyi diskurzus értelmezésében ez a fajta megközelítés éppen azt teszi lehetővé, hogy rávilágítsak ennek a diskurzustranszfernek az árnyalataira.

9.1.3. Intézményi kapcsolatok konceptuális elemzése

A szervezetek érdekérvényesítési tevékenységének változását mutatja, hogy milyen szervezeti stratégiákat követnek, amely nemcsak a hivatalos kommunikációból derül ki, hanem abból is látható, hogy milyen más intézményekkel, szereplőkkel állnak kapcsolatban. Így az adatrianguláció harmadik elemeként az erdélyi szervezetek által kialakult kapcsolatrendszereket elemzem. Mivel ebben az esetben nemcsak az időintervallum nagysága által generált nagy mennyiségű adat, hanem a retrospektíven nehezen visszakövethető intézményi kapcsolatok is nehézséget okoznak, a mintavétel szisztematikussága nehézkes. Ezért nem törekszem a teljes kapcsolatrendszer felvázolására, csupán olyan eseteken keresztül fogom szemléltetni a kapcsolatok alakulását, amelyek a szervezetek érdekérvényesítési képességeiről, tevékenységük változásáról reprezentatív példaként szolgálnak.

A kapcsolatrendszer feltérképezése során és a példák kiválasztásában arra törekedtem, hogy ugyanazon időszakokban tekintsem át az intézményi kapcsolatok alakulását, amelyben a tartalomelemzés és diskurzuselemzés számára generáltam adatokat. Ennek megfelelően elsősorban a magyarországi politikai események időszakában (választások, kampány) tekintetem át, hogy az erdélyi szervezetek kapcsolatai miképp változnak.

E kapcsolatok bemutatása gyakorlatilag egy, az erdélyi esettanulmányon belüli esettanulmány, amelyre azért van szükség, hogy a működést ne csupán áttételesen a dokumentumok és diskurzus elemzésével bizonyítsam, hanem bemutassam a Magyarország felé tolódás implikációit. Projekteknek nevezem ezeket a kapcsolatrendszereket az egyszerűség kedvéért, azonban gyakran ezek nem projektek, csupán olyan intézményi összefonódások, amelyek, feltételezésem szerint, a kutatás hipotézise következtében alakultak ki. Tehát az állampolgárság kiterjesztésének következményeként függő helyzetbe hozott erdélyi szervezetek ezeket a kapcsolatokat nem alakították volna ki, ha nem minősülnek Magyarország és az erdélyi magyarországi lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok közötti kapcsolattartónak.

Az anyaállamok és határaikon kívül eső szervezeteik kapcsolatának vizsgálatában a diaszpórákutató elméleti keretét alkalmazom, amely értelmezhető a határon túli kisebbségek esetében is. Alexandra Délano Alonso és Harris Mylonas (a *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2019-es különszámában) sorra veszik az általuk mikroalapítványoknak nevezett szervezetek vizsgálatában használható koncepciókat és elméleti megközelítéseket (Délano Alonso és Mylonas 2019). Felhívják a figyelmet arra, hogy a diaszpórákutató irodalmában, amely egyre inkább eltávolodik a történeti és antropológiai megközelítésektől, amelyek elsősorban esettanulmányok mentén vizsgálnak meg egy-egy jelenséget, a politikatudományi és gazdasági megközelítések miatt megjelenik az igény a korábban kivételeknek tartott jelenségek konceptualizálására is. A diaszpóráközösségek és azok intézményeinek vizsgálatában az én kutatásomhoz koncepciójukban közel álló releváns irányzatok elsősorban azt tekintik át, hogy az anyaállam miért hoz létre a diaszpórákkal foglalkozó, kapcsolatot tartó intézményeket (Gamlen 2014), milyen jogi lehetőségeket kínál az anyaállam a diaszpórában élők részére (Bauböck és Faist 2010; Collyer 2014b, 2017) és milyen szerepet töltenek be ezek a választói magatartás befolyásolásában (Paarlberg 2019).

Azonban azt a mechanizmust, hogy az anyaállam diaszpóráintézményekre kifejtett hatása hogyan nyilvánul meg ezek működésében, illetve ez milyen közvetlen hatással van a diaszpóráközösségek területi államban betöltött szerepére, kevésbé vizsgálják. Délano Alonso és Mylonas ennek az igényét ugyan felvetik, de nem kínálnak elégséges fogalmi keretet, azonban arra rámutatnak, hogy a diaszpórákutató irodalma lehetőséget teremt arra, hogy ezen intézmények és mechanizmusok működését pontosabban megérthessük. Az erdélyi esettanulmányban én erre teszek kísérletet. Azt kívánom feltárni, hogy az erdélyi szervezetek Magyarország irányába fordulása, az anyaországtól való függő helyzetük hogyan nyilvánul meg, és ennek milyen praktikus következményei vannak. Mivel a kutatás egy meghatározott időintervallumban, meghatározott aktorokra fókuszálva tekinti át a határon túli szervezetek érdekérvényesítési képességének változását, ezért limitált empirikus lehetőség

nyílik e kapcsolatrendszerek feltárására. A pártok és civil szervezetek egymáshoz való viszonyát már bemutattam, azonban az olyan kapcsolatrendszerek, amelyek esetleg közvetve jönnek létre, nehezen követhetők nyomon. A módszertani megközelítés során már vázolt hiányosságok miatt csupán kevés olyan kutatás van, amely meg tudná ragadni ezeknek a kapcsolatrendszereknek a sajátosságait, ezért Maria Koinova és Dženeta Karabegović egy 2017-es tanulmányára támaszkodva konceptualizálom az erdélyi esettanulmány elemzését. Ebben a kutatásban a két szerző felhívja a figyelmet a diaszpóraszervezetek, területi állam és anyaállam közötti interakciók jelentőségére (Koinova és Karabegović 2017).

Koinova és Karabegović vizsgálata a bosznia-hercegovinai omarskai koncentrációs tábor emlékezetéről és az ehhez kapcsolódó diaszpóramobilizációról lehetőséget kínál az erdélyi esettanulmány által feltárt intézményi kapcsolatok konceptualizálására, ugyanis a kutatás során a diaszpóraszervezetek működésének vizsgálatával leírják az anyaállam és a területi állam szerepét. Tanulmányukban azt mutatják be, hogy a diaszpóraszervezetek hogyan töltenek be „galvanizáló szerepet a transznacionális társadalmi cselekvések kezdeményezésében és fenntartásában” (Koinova és Karabegović 2017, 213). A diaszpóráközösség tevékenységének egyszerre „kontextuális és transznacionális” dimenzióit elemző tanulmány arra törekszik, hogy bemutassa a diaszpórák nem csupán „tarrowi értelemben »kozmetopoliták«, vagy Lyons és Mandaville kifejezéseivel élve »lokálisan gondolkozó, de globálisan cselekvő« aktorok, hanem mind a területi állam, mind a transznacionális társadalmi közeg meghatározza cselekvési területet” (Koinova és Karabegović 2017, 213 hivatkozva; Tarrow 2005; Lyons és Mandaville 2010). Az omarskai koncentrációs tábor emlékezetéhez kapcsolódó diaszpóramobilizáció vizsgálatában megállapítanak egy négy lépcsőből álló folyamatot, amelyben a diaszpóraszervezetek lokális, transznacionális és globális cselekvő aktorként is megjelennek. E kutatásban a kapcsolatrendszerek feltárásának elemzése során nem ezt a négy lépcsőből álló szerkezetet alkalmazom, hanem azt a konceptuális teret, amelyben ezt létrehozták. Tehát a kapcsolatrendszerek alakulásának értelmezésében fontos számomra a fent bemutatott transznacionális és kontextuális dimenzió, amelyek analógiáján törekszem meghatározni az erdélyi szervezetek cselekvési terét, annak ellenére, hogy az erdélyi magyar közösség tagjai kevésbé foghatók fel transznacionális állampolgároknak, mégis a diaszpórizáló intézményrendszer vizsgálata e megközelítés segítségével konceptualizálható.

Koinova és Karabegović az esettanulmány leírásával a diaszpóraszervezetek érdekérvényesítési folyamatait egy új koncepció mentén próbálja értelmezni, ami teret nyit annak az elképzelésnek, hogy a diaszpóráközösségek nem csupán a területi állam–anyaállam dichotómiájában jelennek meg. Kutatásom szempontjából azonban még ennél is fontosabb az az általuk kidolgozott konceptuális keret, amely azt is lehetővé teszi, hogy e dichotómia merevsége helyett értelmezni tudjuk annak a társadalmi térnek a fluiditását, amelyben a közösségek érdekérvényesítése zajlik.

Esettanulmányukban arra hívják fel a figyelmet, hogy a létező diaszpóraszervezetek lokális, nemzeti, szupranacionális és globális kereteket kihasználva érvényesítik érdekeiket. Azt szemléltetik, hogy abban az esetben, ha az egyik szinten való küzdelem siker-

telen, a diaszpóraszervezetek képesek a különböző szintek között feljebb lépni, egymással kapcsolatba lépni, illetve különböző aktorokat bevonni az érdekérvényesítési folyamatba. Ezen érdekérvényesítési mechanizmus technikáját a szerzők a transznacionális társadalmi mozgalmak és hálózatok irodalmára támaszkodva építik fel, amelyre támaszkodok az erdélyi intézményi kapcsolatok vizsgálatában.

Elemzésükben a transznacionális társadalmi mozgalmak elméleteire alapozva vázolják fel azt a lehetőséget, hogy a diaszpóráközösségek esetében gyakran megeshet, hogy a szereplők egy adott társadalmi beágyazottság ellenére, egy másik társadalommal szemben fogalmaznak meg igényeket. Tarrow elméletére támaszkodva (Tarrow 2005) azt írják le, hogy a transznacionális mozgalmak gyakran képesek a „lokális igényeket transzformálni”, és ezáltal globális szintre emelni azokat (Koinova és Karabegović 2017, 217). Tarrow szerint az ilyen típusú transzformáció együtt járhat azzal, hogy megváltozik maga az érvényesítendő érdek („a change in the meaning and scope of the object of the claim”) (Tarrow 2005, 121). Tehát az erdélyi szervezetek konceptualizálása mint transznacionális társadalmi mozgalmak lehetőséget ad arra, hogy megvizsgáljam a kapcsolatrendszerekben realizálódó és a magyarországi befolyás mentén transzformált lokális igények változásait. A szervezetek kapcsolatainak vizsgálata így teret enged annak, hogy első lépésként bemutassam a különböző szereplők által érvényesítendő érdekeket, majd rávilágítsak arra, hogy a magyarországi beavatkozás eredményeképpen átalakuló kapcsolatrendszerben ezek az érdekek hogyan transzformálódnak, távolodnak el a korábban meghatározott céloktól, és formálódnak át a magyarországi politikai érdekeket kifejező tevékenységekké.

A hálózatok vagy kapcsolatrendszerek szerepéről Koinova és Karabegović azt írja, hogy ezek „mobilizációs struktúrákként” működnek, mivel maga „a kollektív cselekvés” rajtuk keresztül valósul meg (Koinova és Karabegović 2017, 218). Kollektív cselekvés alatt tanulmányuk esetében a megemlékezés igényét lehet érteni az omarskai koncentrációs tábor emlékhellyé nyilvánítása melletti küzdelemben, míg általánosabban azokat az érdekeket, amelyeket a szervezetek érvényesíteni szeretnének.

A transznacionális mozgalmak és a kapcsolatrendszerek mobilizációs struktúráként való felfogása, illetve a lokalitások ilyen típusú relativizációja segíti az erdélyi esettanulmányon belüli kapcsolatrendszerek konceptualizálását. Ugyanis az elemzett szervezetek érdekérvényesítési tevékenységének elhelyezése ebben a sémában segít megérteni az intézmények szerepét az anyaállam, illetve a területi állam (és esetleg a szupranacionális entitás) kontextusában. Koinova és Karabegović a négylépcsős struktúrában valójában azt járják körbe, hogy az érdekérvényesítés különböző szintjein milyen módon jogosult egy diaszpóraszervezet eljárni. Az erdélyi esettanulmányban azonban e szerkezet segítségével azt tudom bemutatni, hogy a különböző aktorok egymásra hatása hogyan nyilvánul meg, illetve a Tarrow által leírt érdek-transzformáció pontosan hogyan valósul meg. A szervezetek tevékenységét, a kapcsolatrendszerek alakulását mint mobilizációs struktúrárt értelmezve láthatóvá válik, hogy a kapcsolatrendszereik formálódása során a kollektív cselekvés, azaz az érdekek érvényesítése minőségileg megváltozik, végbemegy a tarrowi érdek-transzformáció.

Koinova máshol arra is felhívja a figyelmet, hogy a diaszpórákkal kapcsolatos vizsgálatok esetében fontos figyelembe venni azok társadalmi térben való elhelyezkedését. Azaz fontos megkérdőjelezni azt a teret, amelyben a diaszpórák közösségei mobilizációja zajlik (Koinova 2017). E társadalmi tér vizsgálatában Koinova a diaszpórák pozícionáltságáról ír. Azt elemzi, hogy hogyan „ragadható meg az a politikai erő, amelyet a diaszpórák közösségei magukénak gondolnak, vagy hozzájuk társítható azon a társadalmi kontextuson keresztül, melyet a területi államon, anyaállamon és egyéb globális pozíciójukból eredeztethetően elfoglalnak” (Koinova 2017, 602). Arra világít rá, hogy a diaszpóraszervezetek abban a transznacionális mezőben, amely a bourdieui társadalmi mező és a faisti transznacionális társadalmi tér keresztmetszetéből alakul ki annak megfelelően rendelkeznek potenciálisan politikai erővel (hatalommal), hogy milyen kapcsolataik alakulnak ki, és ezek a kapcsolatok milyen kontextusokban érvényesülnek (Koinova 2017, 602 hivatkozva; Bourdieu 1985; Faist 1998). Arra következtet, hogy ezen a diaszpórák által alkotott társadalmi téren belül előfordulhat, hogy ugyan a diaszpórák a területi államon belül élnek, ahhoz mégis kevésbé kötődnek, míg az anyaállamhoz szorosabb kapcsolatok kötik őket.

Azt a társadalmi teret, amelyben az erdélyi szervezetek működnek ezzel a koinovai transznacionális társadalmi tér megközelítéssel írom le. Ebben értelmezem a szervezetek kapcsolatrendszerének alakulását. Így lehetőséget teremtve arra, hogy a kapcsolatok változásait kontextusukban, azaz a magyarországi beavatkozás sajátosságait figyelembe véve abban a transznacionális térben értelmezem, amelyben az általam elemzett szervezetek egyszerre szereplői a romániai és a magyarországi politikai térnek. A más szereplőkkel (egyházi szereplők, egyéb civil és politikai szervezetek, média) alakított kapcsolataik ebben a társadalmi térben értelmezhetőek, és ennek segítségével rá tudok világítani arra, hogy e kapcsolatok mentén egyben a kollektív cselekvés, a mobilizációs struktúrán keresztül hogyan változik, és ez mennyiben vezet az érdekek transzformációjához.

Tehát az adatrianguláció harmadik eleme az erdélyi szervezetek kapcsolatrendszerének feltárása a Koinova által leírt társadalmi térben, támaszkodva Koinova és Karabegović által konceptualizált diaszpóraszervezetek vizsgálatára. Ez az elemzési szint bemutatja, hogy az erdélyi társadalmi tér átalakult a magyarországi politika erdélyi terjeszkedése által, amelyben a szervezetek egymás közötti viszonyai mint mobilizációs struktúrák jelennek meg az egyszerre magyarországi és romániai transznacionális politikai térben. A kapcsolatrendszer alakulását három példán keresztül fogom bemutatni, amelyek külön-külön világítanak rá az általam elemzett magyarországi politikától függő helyzetben tartott erdélyi szervezetek társadalmi teret alakító hatására.

9.2. Etikai megfontolások

A kutatás során 2012 és 2018 között követtem nyomon az elemzett szervezetek tevékenységét. Először csupán az EMNT és az EMNP, majd 2015-től az RMDSZ és Eurotrans Alapítvány munkáját követtem figyelemmel. Az évek alatt sokszor különböző élethelyzetekben találkoztam, olykor dolgoztam együtt a kutatás alanyaival. Annak érdekében, hogy a kutatás eredményei megbízhatóak legyenek, illetve hogy ne okozzak hátrányt semelyik kutatási alanynak, szigorúan tartottam magam az általános kutatásetikai szabályokhoz.¹³ A következőkben bemutatott kutatási eredmények ennek megfelelően mindegyik módszertani megközelítés esetében, de különös tekintettel az etnográfiai megfigyelések esetére, csupán olyan információkat tartalmaznak, amelyek esetében a kutatás alanyai nyilvánosan cselekedtek, vagy beleegyezésüket adták az információ közlésére.

A kutatás kezdeti fázisaiban megfigyelőként részt vehettem a szervezetek különböző projektjeinek végrehajtásai során, ekkor tudatában voltam annak, hogy kutatást végzek, és a kutatási eredményeimet az egyetemi tanulmányaimhoz kapcsolódó formában közölni fogom.¹⁴ A későbbiekben azonban a magyarországi választások lebonyolításának megfigyelése már nem kötődött közvetlenül egyik szervezethez sem. A megfigyelések ekkor már a nyilvánosság kontextusában értelmezhetőek, azaz a megfigyelt események a nyilvánosság előtt játszódottak le, a megfigyelésben részt vevők számíthattak arra, hogy cselekedeteiket mások figyelemmel követik. Olyan információt nem közlök, amelyről nem így szereztem tudomást. A jelenlétemben elhangzott, akár a kutatás szempontjából fontos információkat, amelyek közlésekor a beszélőnek nem volt tudomása arról, hogy kutatóként vagyok jelen, nem közlöm.

Az általam elemzett dokumentumok és diskurzusok alapjául szolgáló közleményeket az elmúlt évek során szisztematikusan gyűjtöttem. Csupán azon dokumentumok elemzését végzem el a továbbiakban, amelyek mások számára is elérhetőek. Az elmúlt évek során a szervezetek online elérhető felületei átalakultak, így több általam elemzett dokumentum, illetve tartalom nem szerepel már ezeken a felületeken. Azonban ezek elérhetőek a web.archive.org oldal segítségével, amely meghatározott időpillanatokban elmentette az oldalak korábbi tartalmait. Minden egyes dokumentum esetében, amelyet felhasználtam a kutatás során azonosítható, hogy azokat melyik szervezet és mikor közölte eredetileg. A dokumentumok és elemzett közlemények listája, illetve pontosan azonosítható származási helye elérhető a mellékletekben.

13 Mivel a kutatás során nem vonatkozott rám intézményi kutatásetikai kódex, ezért a módszertani kézikönyvek etikai megfontolásokról szóló fejezetei alapján törekedtem ezek betartására (Clifford 2005; Flick 2006, 31–43; Ryen 2010).

14 Ezeket és az ekkor készült interjúkat különböző szakdolgozatokban és ennek a kötetnek az eredeti formájában, a doktori értékezésemben is közöltem (Nagy 2019).

10. AZ ERDÉLYI SZERVEZETEK ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK CSÖKKENÉSE AZ ADATOK ALAPJÁN

Az erdélyi aktorok tevékenységének változását a három elemzési szinten gyűjtött adatok vizsgálata tárja fel. A dokumentumok, kommunikációs stratégiák elemzésével és intézményi kapcsolatok értelmezésével kimutatható, hogy 2010 óta folyamatosan növekszik a magyarországi politika befolyása, amely által a szervezetek tevékenysége megváltozik, és egyre inkább a magyarországi politika kiszolgálására törekszik. A magyar állampolgárság kiterjesztésének következményeit vizsgálva a kutatás tehát az előző fejezetben leírt megfontolások szerint elemzi a politikai cselekvési tér átalakulását, az erdélyi szervezetek új szerepvállalását. A továbbiakban az egyes elemzési szinteken végzett kutatás konkrét eredményeit ismertetem részletesen. A különböző alfejezetekben konkrét példákat mutatok arra, hogy mit tartalmaznak az egyes dokumentumok, milyen diszkurzív paneleket vagy intézményi kapcsolatokat elemeztem. Részleteiben leírom az elemzés eredményeit, és megmutatom a kutatás során generált adatokat. Az egyes elemzési szinteken levont következtetések szintézise az elméleti keretbe helyezve a *11. fejezetben* olvasható.

10.1. A politikai cselekvési tér átalakulása a dokumentumokban

A magyarországi jogszabályok elemzésével (*4., 5., 6. fejezet*) bemutattam, hogy 2010-től kezdve folyamatos, a határokat virtualizáló terjeszkedés figyelhető meg. Ez a 2010-es állampolgársági törvény módosításától a választójogi törvény módosításáig bezárólag, először a politikai nemzet fogalmának kulturális-etnikai nemzet fogalmára való váltásával, majd pedig a politikai közösség határon túli kiterjesztésével jár együtt. Érvélem alapján ez nem más, mint egy új nemzetállami keret megteremtése, amely nem jár a határok módosításával, csupán virtuálisan tágítja az államot az állampolgárok és potenciális állampolgárok körére. Tehát az új magyar nemzetállami koncepció a magyar kormány retorikájából levezethetően az állampolgárok és a potenciális állampolgárok körét fedi le, függetlenül attól, hogy ezek az állampolgárok tágan értelmezve rendelkeznek-e tényleges kapcsolattal az anyaállam felé, szűken fogalmazva rendelkeznek-e magyarországi lakóhellyel. Érvélem szerint praktikus ez a nemzetállami koncepció Erdély esetében függő helyzetben tartott intézményeken keresztül valósul meg. Ez a szervezetek dokumentumai tartalomelemzésének segítségével feltárható. Az elemzett dokumentumok kiválasztásának szempontjai az alábbiak:

1. Tartalmilag a legfontosabb feltétel, hogy tartalmazzanak a szervezetek működésére vonatkozó kitételeket, mint az alapszabály, célkitűzések, feladatok megfogalmazása stb.
2. Az elérhető hatalmas adatmennyiség csökkentésének érdekében csak olyan szövegeket elemzek, amelyekre hatással lehetnek a magyarországi politikai események, mint az állampolgársági törvény módosítása, magyarországi országos választások stb.

Ennek megfelelően szemléltem a szervezetek weboldalainak határozatok, dokumentumok elnevezésű aloldalait, és kiválasztottam a releváns közleményeket. Az elemzett dokumentumok listája a mellékletek között található (3. táblázat). A dokumentumok és később a diskurzusok kódolását több ciklusban végeztem. Első lépésként áttekintettem a kiválasztott dokumentumok szövegét, és kategóriákra osztottam azokat. Ennek eredménye, hogy a dokumentumokban felelhető szövegrészeket esetében megkülönböztettem azokat, amelyek a politikai érdekről, illetve azokat, amelyek a politikai közösségről szolgálnak információval. Ez azt jelenti, hogy a szövegekben szisztematikusan tetten érhető az a fajta megkülönböztetés, amely az egyes feladatokat vagy célkitűzéseket különböző politikai érdekek mentén határozza meg, illetve amelyek esetében az erdélyi magyarokra mint valamely politikai közösség tagjaira utalnak.

Ezeket a kategóriákat aztán kisebb egységekre, kódokra bontottam le. Ezek azt mutatják meg, hogy azokban az esetekben, amikor politikai érdekre való utalás van a szövegben, az konkrétan mely politikai érdeket jelenti. Így meg tudtam különböztetni a *'területi politikai érdek'*, *'közös politikai érdek'*, *'magyarországi politikai érdek'* és *'romániai politikai érdek'* kifejezésére használt kódokat.

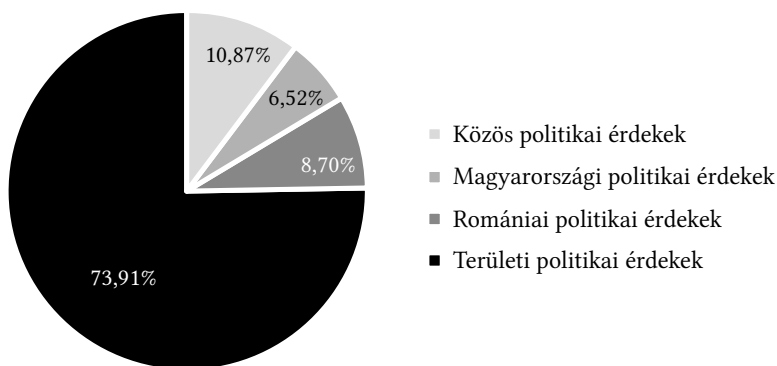
'Területi politikai érdek' kódját olyan szövegrészekre alkalmaztam, amikor a dokumentumok Erdély területén belüli boldogulásról, a szülőföldön maradásról, egyéb szubrégiók politikai érdekeiről (Partium, Székelyföld) fogalmaznak meg kitételeket. *'Közös politikai érdek'* kóddal azokat a szövegrészeket, amelyek arra utalnak, hogy az erdélyi szervezetek és Magyarország együttes politikai érdekeinek megfelelő célokat határoznak meg, ilyen gyakran a haza védelme vagy az önvédelem kifejezése. Harmadik, politikai érdekre vonatkozó kódom a *'magyarországi politikai érdek'*, amelyet akkor alkalmaztam, ha a dokumentumok külön kitévelt fogalmaztak meg a kifejezetten csak magyarországi politika céljairól. Erre példa az EMNP egyik dokumentumában az a megfogalmazás, amely szerint a szervezet elítéli „a Magyarország elleni igazságtalan nemzetközi kampányt” (EMNP I. Országos Küldöttgyűlés határozatok 2013. április 26.).

A *'romániai politikai érdek'* kódot olyan szövegrészeket esetén tudtam alkalmazni, amikor a szervezetek azt fejezték ki, hogy aktívan szerepet vállalnak a romániai politikai események alakításában. Ezek elsősorban Románia jogállamiságához kötődő intézkedések vagy egyéb olyan, a román állammal kapcsolatos politikai érdekek, amelyekben a szervezetek aktív résztvevőként szólnak meg, és amelyekben érintve érzik magukat. E típusú előfordulásra példa: „a nemzeti kisebbségek nem gyengítik Romániát, hanem erősítik azt. Mi olyan országban akarunk élni, amely nem csak megtűri, de elfogadja, tiszteli és megbecsüli az etnikai sokszínűséget” (RMDSZ XIII. Kongresszusa. Zilah, 2017. május 13.).

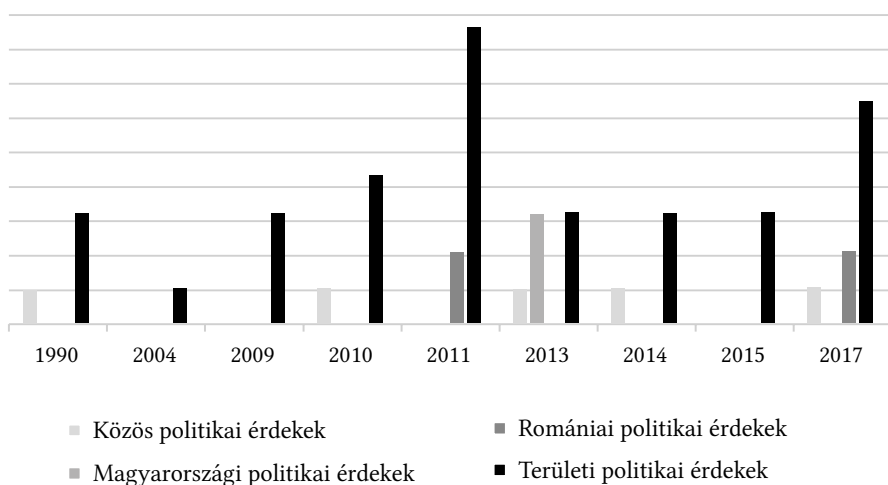
A politikai közösségre vonatkozó kategóriát is hasonlóképpen bontottam kódokra, ebben az esetben meg lehetett különböztetni az *'erdélyi politikai közösség'*, *'a magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség'* és a *'romániai politikai közösség'* kódjait. Az *'erdélyi politikai közösségre'* példa az EMNT egyik alapító dokumentumában megfogalmazott célok kifejezése, amely az erdélyi magyarokat egyértelműen mint egy különálló politikai közösséget a következőképpen láttatja: „Az EMNT alapvető célja az, hogy hozzájáruljon az erdélyi magyar nemzeti közösség törekvéseinek megvalósításához, jogainak és érdekeinek védelméhez” (Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács alapszabályzata – Elfogadta az Országos Küldöttgyűlés a 2011. december 10-i marosvásárhelyi ülésén). A kiterjesztett *'magyarországi politikai közösségre'* utalás egyik példája, amely egy politikai közösség tagjaiként kezeli az erdélyi magyarokat és a magyarországi magyarokat, a következőképpen szemléltethető: „Egy évszázad után idén április 6-án először van lehetőségük a Magyarország határain kívülre szakadt magyar közösségeknek cselekvően hozzájárulniuk a nemzetpolitika alakításához” (Az Erdélyi Magyar Néppárt Országos Választmánya 2014. február 22-i székelyudvarhelyi ülésének Zárónyilatkozata). Illetve *'romániai politikai közösségen'* belüli tagságot az alábbiak szerint fogalmazzuk meg: „A romániai magyar közösség számára az információs társadalom megvalósítása nyitottságot, befogadást és új érvényesülési lehetőséget jelent” (RMDSZ X. Kongresszusa. Nagyvárad, 2011. február 27.).

Az így kialakított kódokat egy, a prototípusokat és a kódok jelentését tartalmazó táblázatba gyűjtöttem, és a további kódolást az összes szöveg esetében ennek megfelelően végeztem (2. táblázat. Prototipikus kódok). Az elemzés során nem a kódok számával, hanem előfordulásuk szövegbeli százalékos arányával dolgozom, ami azt mutatja meg, hogy a szervezetek összes szövegeinek hány százalékát teszi ki a kóddal megjelölt, megnevezett egység. Így azt tudom megmutatni, hogy azokból az esetekből, amikor a szövegekben a politikai érdekre vagy politikai közösségre való utalást lehetett megállapítani, hány százalékban beszéltek a dokumentumok területi, magyarországi vagy esetleg közös politikai érdekről.

Az következő ábrák azt mutatják, hogy az összes kiválasztott dokumentum esetében milyen arányban fordul elő a politikai érdek és politikai közösség kifejezése, majd pedig a szervezetek szintjére lebontva mutatom be a kódok előfordulását. A korábban felvázolt (8. fejezet) szervezeti sajátosságok miatt sem az EMNT és az EMNP, sem az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány esetében nem kezelem külön a szervezetek dokumentumait. Mivel célkitűzéseikben, vállalt feladataikban ugyanazt képviselik, ezért nem teszek különbséget a dokumentumok tartalomelemzésében.

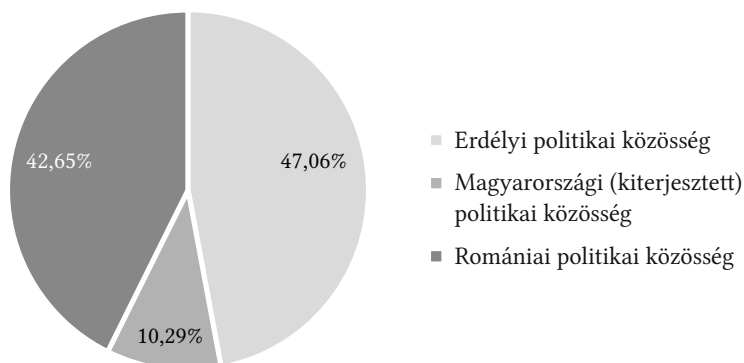

2. ábra. A politikai érdek kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban

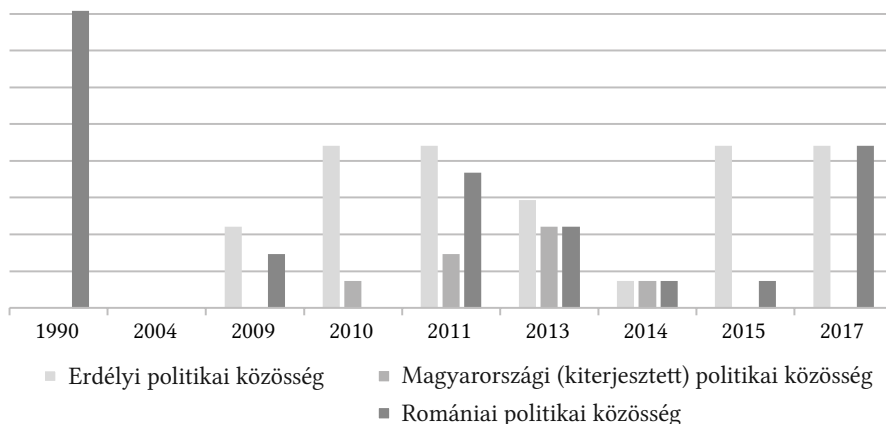

3. ábra. A politikai érdek kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban

Az összes dokumentum elemzését összevetve látható, hogy az erdélyi szervezetek alapító okiratait, határozatait elsősorban a területi érdekre vonatkozó kitételeket tartalmaznak. Az összes olyan előfordulás közül, amely valamilyen politikai érdeket fejezett ki, 73,91% az, amely valamely erdélyi vagy kisebb regionális politikai érdeket határozott meg mint a legfontosabb politikai feladatok ellátásának helye (2. ábra). A politikai közösség kifejezésében azonban mind az erdélyi, mind a romániai politikai közösségre utalás hangsúlyosan megjelenik (4. ábra). Amikor a politikai közösségen belüli tagságra utalnak, a szövegek 47%-ban az erdélyiről, míg 42,65%-ban a romániai politikai közösségről írnak. E kódok előfordulásának idősoros elemzése azt is jelzi, hogy a területi politikai érdek kifejezése minden időszakban gyakrabban jelenik meg, mint bármely más kód (3. ábra).

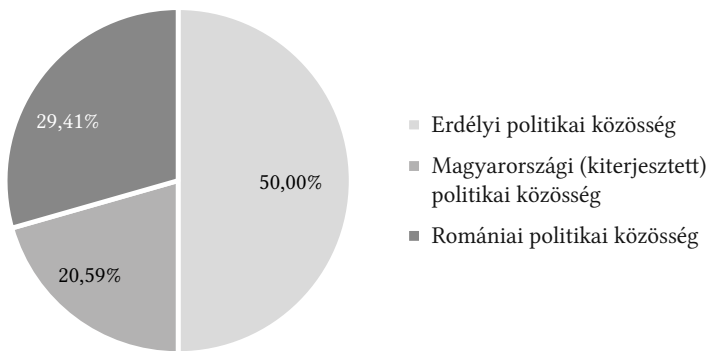
4. ábra. A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban

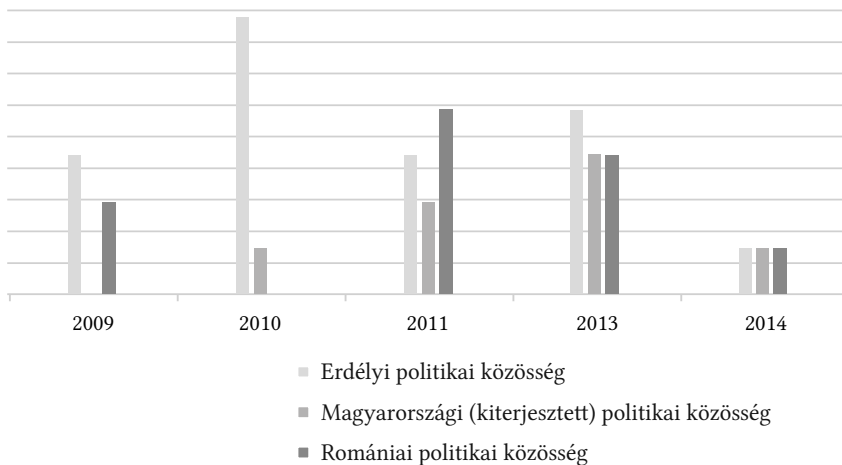
5. ábra. A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban

Azonban a politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok esetében a romániai politikai közösségen belüli tagságra utalás és az erdélyi politikai közösségen belüli tagság említése gyakran szimultán megjelenik a dokumentumokban (5. ábra). Az RMDSZ egyik első, 1990-ben készült szándéknyilatkozatát azért elemeztem, hogy lássam, a szervezet megalapításakor milyen célkitűzéseket fogalmaztak meg. Ebben látható, hogy a románon kívüli más típusú politikai közösségre utalás fel sem merül. A magyarországi politikai érdek és a magyarországi közös politikai közösségre utalás csak 2010 után jelenik meg először a dokumentumokban. Már ez alapján is belátható, hogy a magyarországi kormányváltás és az állampolgárság kiterjesztése az, amelynek következtében felmerül a kiterjesztett magyarországi politikai közösség koncepciója Erdélyben. Pontosabban ennek köszönhető, hogy az erdélyi szervezetek közleményeikben már nem csak a területi érdekek és a romániai politikai közösség részeseiként vállalnak feladatokat, illetve szólítják meg az erdélyi magyarokat.

A szervezeteket külön vizsgálva láthatók azok a sajátosságok is, amelyeket a szervezetek bemutatása során az előző, intézményrendszeréről szóló fejezetben leírtam. Mindegyik szervezet esetében az erdélyi, azaz területi politikai érdekek kifejezése jellemző. De míg az EMNT- és az EMNP-dokumentumokban inkább az erdélyi politikai közösség kifejezése jelenik meg, addig az RMDSZ és az Eurotrans esetében inkább a romániai politikai közösségen belüli tagság kifejezése a jellemző. Az EMNT/EMNP-dokumentumokban a politikai közösségre utalás esetében 50%-ban az erdélyi politikai közösséget, míg az RMDSZ/Eurotrans esetében 55%-ban inkább a romániai politikai közösséget alkalmazzák. Ez megfelel a szervezetek tevékenységét és erdélyi szerepvállalását vizsgáló irodalomnak, sőt annak is, hogy az EMNT az RMDSZ politikájával elégedetlen szervezetként azért hozta létre az EMNP-t, hogy egy új típusú politizálás jöhessen létre Erdélyben, amely kevésbé fordul a romániai politikai közösség irányába, elsődleges célkitűzése az autonómia kivívása.

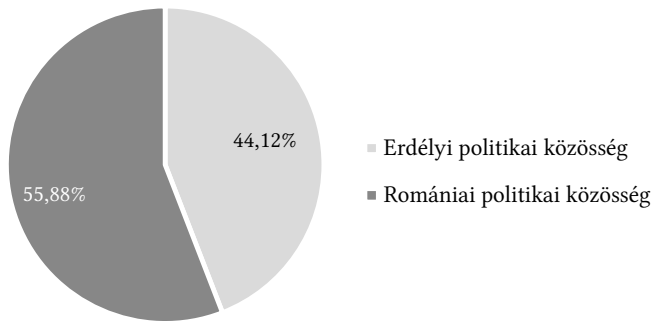
6. ábra. Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP-dokumentumokban

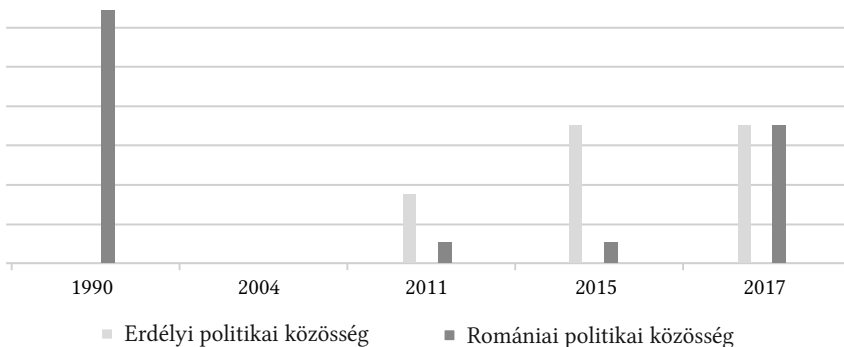
7. ábra. Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP-dokumentumokban

Az EMNT/EMNP esetében a 2009-es dokumentumok értelmében mind az erdélyi politikai közösség, mind a romániai politikai közösségen belüli tagság megjelenik. 2010-ben a romániai politikai közösségen belüli tagság már nem szerepel, viszont helyébe lép a magyarországi kiterjesztett politikai közösség koncepciója. Az ezt követő években a három politikai közösség közel azonos arányban jelenik meg. Egyedül 2011-ben fordul elő, hogy a romániai politikai közösségre utalás többször kerül előtérbe, mint az erdélyi vagy magyarországi politikai közösségen belüli tagság, azonban ez sem jelenti azt, hogy a 2011-es évben csupán erre hivatkoznának (7. ábra). 2011-ben fogalmazta újra az EMNT az alapszabályzatát, és hozta létre a Demokrácia Központok hálózatát, illetve határozta meg azok feladatait, így a romániai közösségen belüli tagságra utaló tevékenységek főleg ezekben a dokumentumokban kerülnek elő.

Az RMDSZ/Eurotrans esetében a politikai közösség kifejezésében korábban csupán a romániai politikai közösség jelenik meg, azonban 2011-től kezdődően az erdélyi politikai közösség koncepciója válik dominánssá 2017-ig, amikor is újra relevánsan megjelenik a romániai politikai közösségen belüli tagság. Az RMDSZ/Eurotrans Alapítvány dokumentumai az EMNT/EMNP dokumentumaival ellentétben egyáltalán nem tartalmazznak kitételek a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belüli tagságra. Egyszer sem jelenik meg tehát az RMDSZ/Eurotrans feladatait, belső működését meghatározó iratokban, hogy az általuk képviselt közösség a romániai vagy az erdélyi politikai közösségen kívül tagjai lennének bármely más közösségnek (8. ábra és 9. ábra).

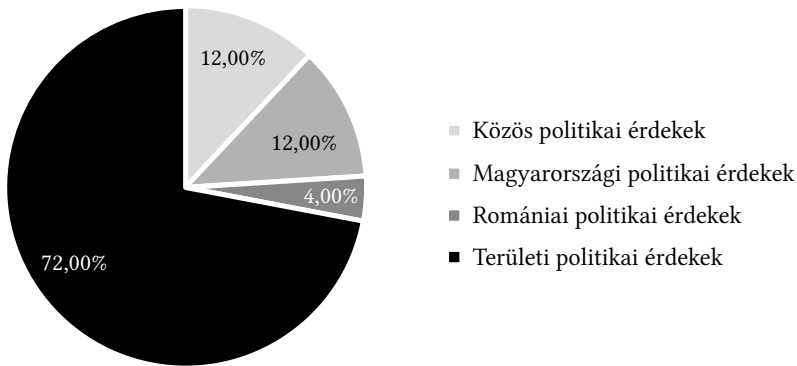

8. ábra. Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok aránya – RMDSZ/Eurotrans

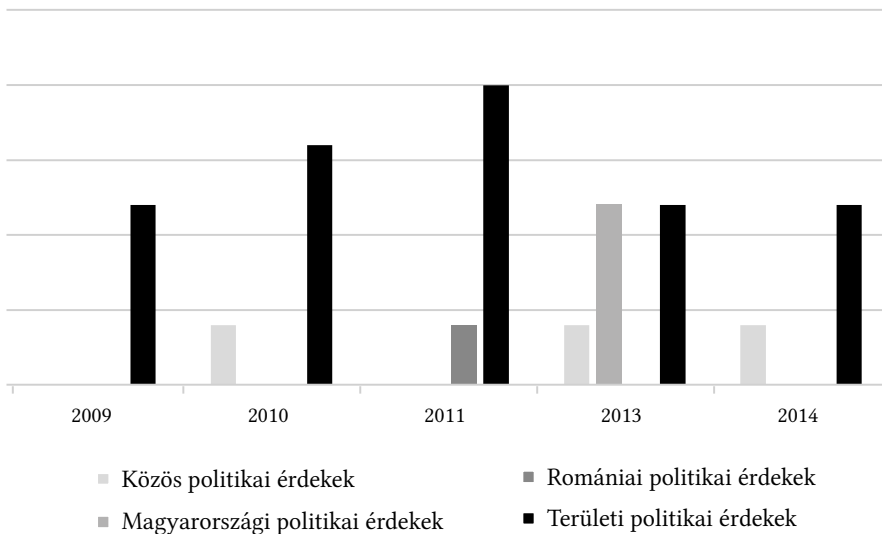

9. ábra. Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – RMDSZ/Eurotrans

A kódok idősoros elemzése arra is rámutat, hogy az EMNT/EMNP esetében a területi politikai érdek mellett gyakorlatilag elenyésző mennyiségben kerül kifejezésre a romániai politikai érdek (10. ábra), csupán egy 2011-es dokumentumban látható ennek nyoma: a már korábban is említett módon, az EMNT alapszabályának módosításakor fogalmaztak meg a romániai jogállamiság és politikai pluralizmus elősegítésével kapcsolatos kitételeket. Azonban 2011-et követően az EMNT/EMNP-dokumentumokban megjelenik a magyarországi politikai érdek kifejezése is (11. ábra).

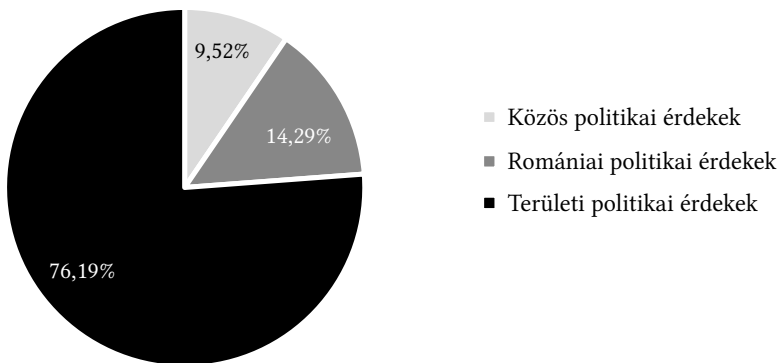

10. ábra. Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP-dokumentumokban

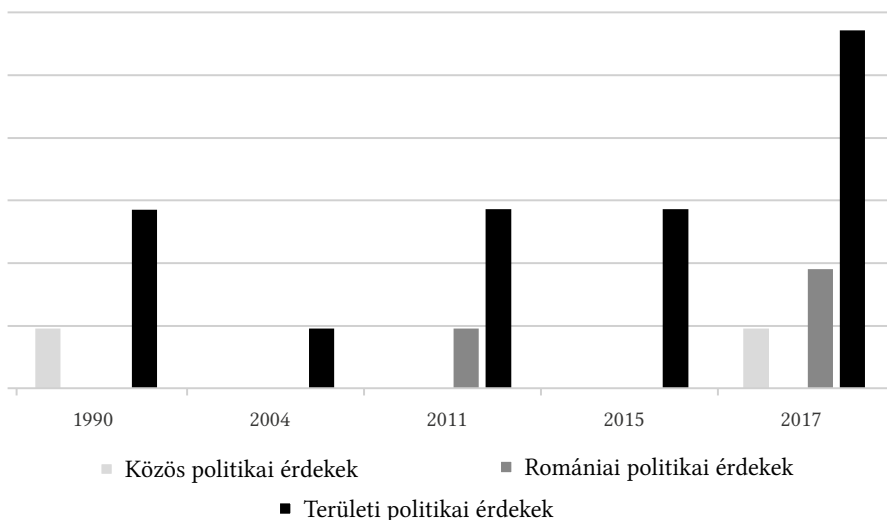

11. ábra. Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP-dokumentumokban

Az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány esetében a magyarországi politikai érdekre való utalás nem fordul elő (12. ábra). A politikai érdek kifejezésében a területi érdek mellett ritkán ugyan, de előfordul a romániai politikai érdek kifejezése. A 2015-ös megállapodást követően viszont felmerül a közös, azaz Magyarország és Erdély közös politikai érdekeinek hangsúlyozása (13. ábra).

12. ábra. Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok aránya – RMDSZ/Eurotrans

13. ábra. Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – RMDSZ/Eurotrans

Tehát a dokumentumok elemzése alapján arra lehet következtetni, hogy a szervezetek szabályzataik, alapító okirataik, belső határozataik tartalma alapján megfelelnek azoknak a kritériumoknak, amelyeket az intézményekről szóló fejezetekben mások kutatásai alapján is felvázoltam. Míg az RMDSZ egy, a 90-es évek óta a romániai politika szerves részét képező etnikai párt, amely elsősorban a területi politikai érdekek kifejezésében, a romániai politikai közösségen belül törekszik az erdélyi magyarok boldogulását biztosítani, addig az EMNT és az EMNP olyan politikai csoportosulás tagjaiként azonosíthatók, amelyek célkitűzései szintén az erdélyi magyarok területi érdekeit veszik figyelembe, azonban ezt sokkal kevésbé látják a romániai politikai közösségen belül megvalósíthatónak. Az erdélyi politikai közösség koncepcióján túl a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaként is fogalmaznak meg célokat, amelyek akár a Magyarországgal közös politikai érdekeket is tartalmazhatják.

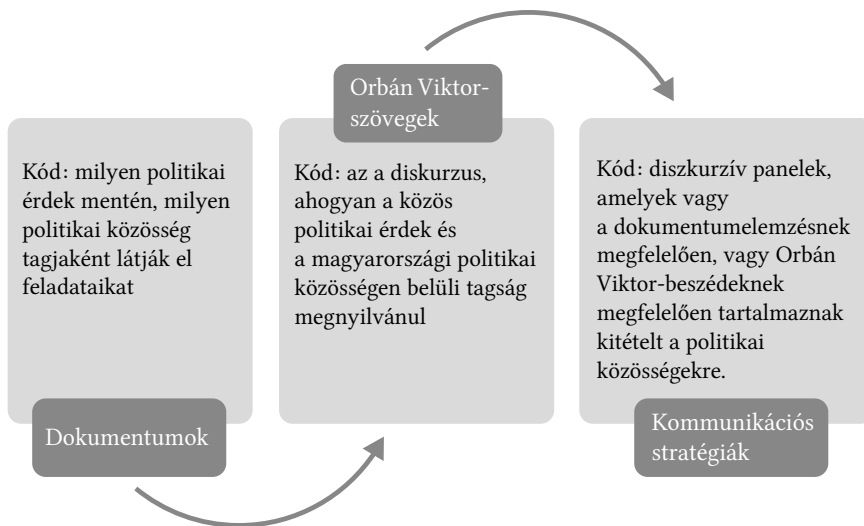
Mindezek alapján a szervezetek érdekérvényesítéséről kijelenthető, hogy az RMDSZ/Eurotrans érdekérvényesítő tevékenysége elsősorban a romániai politika cselekvési terében, míg az EMNT/EMNP tevékenysége egy Erdély-centrikusabb, a magyarországi politika irányába is kiterjedő cselekvési térben alakul. A következő fejezetben bemutatom, hogy ez a tevékenység hogyan fejeződik ki a szervezetek kommunikációs stratégiájában, ugyanabban az időszakban.

10.2. A kiterjesztett politikai közösség megjelenése a kommunikációs stratégiákban

A kommunikációs stratégiák elemzése tehát diskurzuselemzéssel történik. Hasonlóképpen konceptuális kódokat használok, ugyanazok a kódok alkalmazhatók, mint a tartalom-elemzés esetében. Nem csupán a dokumentumok tartalma alapján alkalmaztam a kódokat, hanem az Orbán Viktor által teremtett diskurzusban való részvétel nyomait kerestem az erdélyi szervezetek kommunikációjában. Ennek megfelelően a kódolás ebben az esetben is ciklikusan történt.

Az erdélyi szervezetek dokumentumainak elemzése során létrehozott kódokat Orbán Viktor beszédei esetében is alkalmaztam. Azaz megkülönböztettem a szövegekben a politikai érdek kifejezését és a politikai közösségen belüli tagságra utalást. Annak a nyomait kerestem az Orbán Viktor-szövegekben, hogy ugyanezekről a területekről, tehát a politikai érdekekről és a politikai közösségen belüli tagságról a miniszterelnök hogyan nyilatkozik. Majd ezekhez a diskurzív panelekhez képest értelmeztem az erdélyi szervezetek kommunikációs stratégiáiban megjelenő hasonló szövegrészleteket.

A kódolási folyamat az alábbi ábrán követhető nyomon:

14. ábra. Kódolási folyamat

A leíró kódolással így azokat a szövegrészeket láttam el, amelyek alapján a politikai érdekről meghatározható, hogy az az erdélyi területi, regionális érdekeket veszi-e figyelembe, a magyarországi vagy esetleg a közös politikai érdekeket. A politikai közösség esetében pedig azokat a szövegrészeket kódoltam, amelyekben a miniszterelnök a határon túli magyarokat mint a romániai, erdélyi vagy magyarországi politikai közösség tagjait szólítja meg.

Ezzel a leíró kódolással valójában az Orbán Viktor-beszédekben kerestem annak nyomát, hogy a határon túli magyarokra utalás pontosan hogyan jelenik meg. A miniszterelnök esetében 19 beszédet és interjút elemeztem, amelyekben csupán olyan szövegrészeket kódoltam, amelyek valamilyen módon a határon túli magyarokkal kapcsolatosan fogalmazták meg a politikai érdek, illetve a politikai közösség kifejeződését.

Szimultán láttam el a szövegrészeket kódokkal, azaz egy szoftver segítségével, bizonyos kifejezésekre keresve, az autocoding segítségével kódoltam, amivel a szövegek összterjedelme elérte a 170 oldalt, de emellett a listcoding (előre létrehozott kódok manuális alkalmazása a szövegekben) és in vivo coding (a szövegek olvasása során, a korábban kreált kódoktól eltérő tartalmú, mégis relevánsnak ítélt szövegrészek jelölése) segítségével is alkalmaztam a kódokat. Az autocoding során alkalmazott keresőkifejezések a *Mellékletek*ben megtalálhatók (5. táblázat). A kódok alkalmazását nem hagytam a programra automatikusan, minden esetben ellenőriztem, hogy a szövegrészlet tartalma valóban megfelel-e a kódnak. Szimultán végeztem a listcoding technikával, tehát a prototipikus kódok kiválasztásának technikájával, azon szövegrészeket

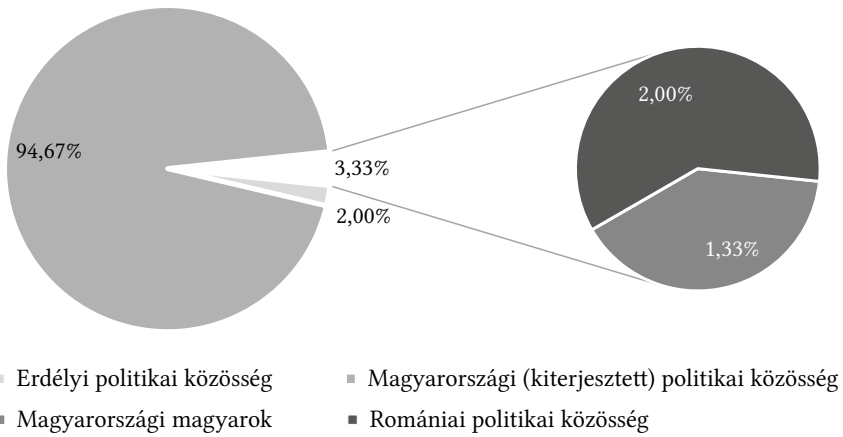
kódolását, amelyek nem tartalmazták a keresőkifejezéseket. Illetve egy harmadik kódolási ciklust is végrehajtottam, az in vivo kódolást, amelynek során olyan szövegrészleteket láttam el kóddal, amelyek nem felelnek meg a prototípusoknak, így hoztam létre például a *'magyarországi magyarok'* kódot, amely végül nem jelent meg szignifikánsan az erdélyi szövegekben.

Tehát az Orbán Viktor-szövegek kódolásával azt mértem fel, hogy melyek azok a diszkurzív panelek, amelyek előfordulását az erdélyi szervezetek szövegeiben is kereshettem. Ennek megfelelően az erdélyi szervezetek kommunikációs stratégiájában ugyanazon keresőkifejezések mentén kódoltam a szövegrészleteket, azokat tartalmuknak megfelelő kóddal ellátva. Tehát az erdélyi szervezetek szövegei esetében szintén kerestem a politikai érdek kifejezésére és a politikai közösség kifejezésére alkalmazott szövegrészleteket, és azokat láttam el a megfelelő kóddal. Továbbá e szövegek esetében is végeztem szimultán kódolást és in vivo kódolást.

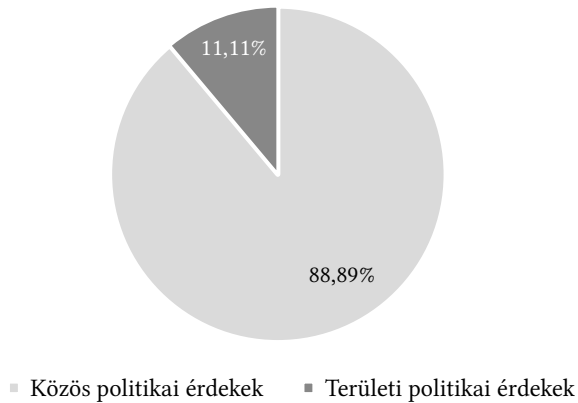
Illetve, hogy a folyamatkövetésnek megfelelően a módszer, további, alternatív magyarázati lehetőségekre utaló diskurzusteremtő szövegrészleteket kerestem, amelyek esetleg a hipotézissel ellentétes megállapításra engednének következtetni. Ennek megfelelően nem csupán a magyarországi politikai eseményekkel kapcsolatos szövegeket elemeztem, hanem kiválasztottam a romániai politikai eseményekhez kapcsolódó közleményeket is az EMNT/EMNP és az RMDSZ/Eurotrans részéről, mindegyik szervezet esetében öt ilyen szöveget vontam be az elemzésbe. A szövegek kiválasztása során igyekeztem azokat a romániai parlamenti választásokhoz kötni, illetve abban az esetben, ha ez nem volt lehetséges (például az EMNT esetében a 2012-es romániai választások kapcsán nem találtam releváns közleményeket), akkor más, a romániai közélettel, aktuálpolitikával kapcsolatos közleményeket választottam ki.

Ezen túl, hogy a folyamatkövetés azon részének is megfelelően a kutatás, amely szerint alternatív magyarázatok vizsgálatával és kizárásával következtetünk arra, hogy a kutatás eredményei nem csupán korrelációt mutatnak, hanem valós oksági kapcsolatot, román nyelvű közleményeket is elemeztem. Ebben az esetben is ugyanazokat a kódokat alkalmaztam, azt ellenőrizve ezáltal, hogy a magyar nyelvű szövegekben megtalálható diskurzus csupán a magyarországi politikával kapcsolatos eseményekre való reakcióként jelenik meg, vagy általánosan jellemző az, hogy a szervezetek kommunikációjukban a magyarországi diskurzusra támaszkodnak. Amennyiben a román nyelvű szövegekben leggyakrabban a romániai politikai közösségre és a Romániával közös politikai érdekekre hivatkozás jelenik meg, akkor a magyarországi diskurzus átvétele csupán a magyar állampolgárok magyarországi eseményekkel kapcsolatos mozgósításának eszköze, nem állítható, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiája teljes mértékben átalakult. Releváns román nyelvű szövegeket csak a politikai pártok kommunikációjában lehet találni, így csak itt tudom elvégezni az ellenőrzést. Ebben az esetben nem a magyar nyelvű közlemények fordítását választottam ki, de hasonló kiválasztási szempont alapján 6-6 darab szöveget elemeztem, amelyek a romániai választásokhoz kapcsolódó vagy egyéb, politikailag releváns tartalmú közlemények.

Az alábbi ábrák foglalják össze a kutatás eredményeit:

15. ábra. Orbán Viktor-szövegekben elhangzott utalás a politikai közösségre

16. ábra. Orbán Viktor-szövegekben elhangzott utalás a politikai érdekre

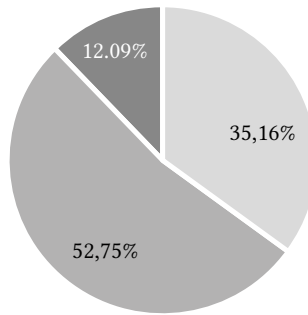
A miniszterelnök 19 szövegének határon túli magyarokkal kapcsolatos részeinek kódolása alapján az állapítható meg, hogy a politikai közösség kifejezése szinte minden esetben magában foglalja azokat a határon túli magyarokat is, akik nem rendelkeznek magyarországi lakóhellyel. Azoknak a szövegrészeteknek a kódolására törekedtem, amelyek esetében egyértelmű, hogy a politikai közösség tagjai az állampolgárok vagy a jövőbeli potenciális állampolgárok. Ennek eredményeképpen a politikai közösségre utalások közül 94%-ban

a kiterjesztett politikai közösség koncepcióját használja a miniszterelnök, míg csupán 2%-nyi esetben fordul elő a romániai magyarok mint a romániai politikai közösség, és szintén 2%-ban mint az erdélyi politikai közösség tagjainak megszólítása. Az in vivo kódolás eredményeképpen további 1,33% ban fedezhető fel, hogy a miniszterelnök megszólítja a magyarországi magyarokat, amely összesen csupán 2 előfordulást jelent (15. ábra). A politikai érdek kifejeződéseinek esetei közül 88,89%-ban közös érdekekről beszél a miniszterelnök, csupán 11%-ban fordul elő a területi, tehát inkább erdélyi érdekek kifejezése.

A csupán magyarországi politikai érdek, tehát olyan politikai érdek megfogalmazása, amely nem veszi számításba a határon kívül élő magyarokat, nem fordul elő (16. ábra). Nincs olyan eset, amikor egyértelműen meg tudtam volna állapítani, hogy a miniszterelnök csupán az ország határain belül élők politikai érdekeinek figyelembevételével fogalmazott volna. Abban az 1,33%-nyi esetben, amikor a magyarországi magyarokat szólítja meg a miniszterelnök, akkor is arra hívja fel figyelmüket, hogy el kell fogadni, hogy a határon túli magyarok is a politikai közösség részei. Ez természetesen a szövegek kiválasztásának sajátossága, abban az esetben, ha több, például az ország gazdasági helyzetét elemző szöveget választottam volna ki, akkor előfordulhatott volna csupán a magyarországi érdekek kifejeződése. Ez az eredmény azonban nem torzítja a kutatást, mivel az elemzés elsődleges célja az, hogy fel tudjam mérni, milyen diszkurzív eszközökkel fordul a miniszterelnök a határon túli magyarok felé, és ezek aztán mennyiben kerülnek elő az elemzett szervezetek diskurzusaiban.

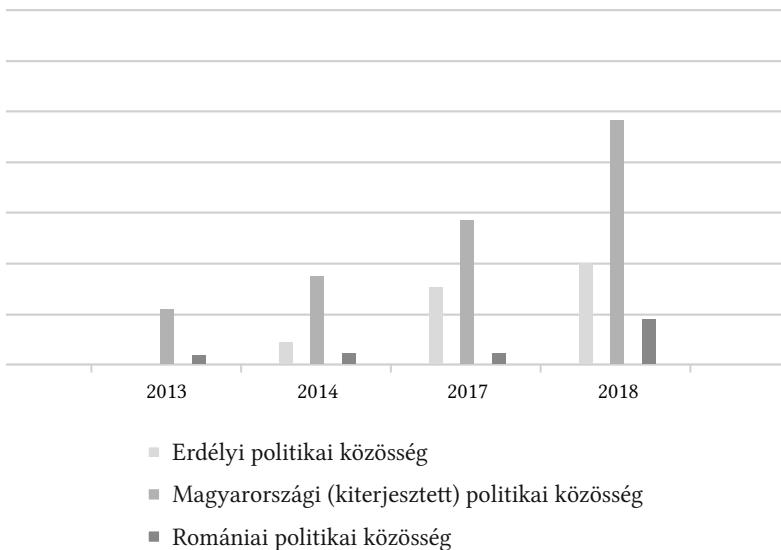
Ennek megfelelően az EMNT, az EMNP és az RMDSZ kommunikációs stratégiáinak elemzése során akkor alkalmaztam a kódokat, amikor a dokumentumelemzés eredményeképpen feltérképezett stratégiáknak megfelelően vagy a miniszterelnöki diskurzusnak megfelelően utalnak a politikai érdekeikre vagy a politikai közösségre. Az Eurotrans Alapítvány nem rendelkezik külön kommunikációs stratégiával. Az alapítvány honlapján fellelhető hírek és közlemények vagy az RMDSZ oldalára vezetik át az olvasót, vagy inkább sajtószemléként szerepelnek az oldalon, amelyekre kattintva átkerülünk az adott portál weboldalára. Az EMNT, az EMNP és az RMDSZ esetében a korábban ismertetett stratégia alapján választottam ki a szövegeket. Az EMNT esetében 25 darab közleményt, az EMNP esetében 24 darabot, míg az RMDSZ esetében 26 darab olyan szöveget tudtam kiválasztani, amely megfelel a korábban ismertetett kritériumoknak.

Az EMNT csupán magyarországi eseményekhez köthető szövegeiben fellelhető politikai közösségre utalás közül 52,75%-ban a kiterjesztett magyarországi politikai közösség szerepel, az erdélyi 35,16%-ban, míg a romániai politikai közösség csupán 12,09%-ban (17. ábra). Az idősoros elemzésből látható, hogy 2013-tól 2018-ig egyre jelentősebb mértékben használják a magyarországi politikai közösséghez tartozás kifejezését, ugyanakkor növekszik az erdélyi politikai közösség, de a romániai politikai közösség kifejezése is, viszont a magyarországi kiterjesztett politikai közösségen belüli tagság érzékelhetően jelentősebb (18. ábra).

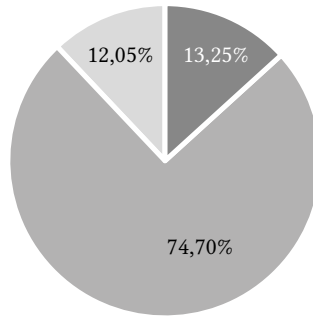
- Erdélyi politikai közösség
- Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
- Romániai politikai közösség

17. ábra. A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNT diskurzusában

18. ábra. A politikai közösségre vonatkozó kódok időrendben az EMNT diskurzusában

Az EMNP-közlemények és hírek esetében ez még inkább szembeötlő. Összesen 74,70%-ban használják a magyarországi politikai közösség kifejezést (19. ábra). Ennek időbeli eloszlása viszont nem mutatja azt a fajta emelkedő tendenciát, mint az EMNT esetében. 2013 után emelkedik az erre való utalás, 2017-ben némileg csökken, majd 2018-ban ismét emelkedik. Az erdélyi politikai közösségre utalás gyakorlatilag csak 2014-es szövegekben érhető tetten, ezen túl a romániai politikai közösséghez tartozás fejeződik ki a szövegek 13%-ában, amely említésének gyakorisága az évenkénti időbeli bontásban nem változik (20. ábra).

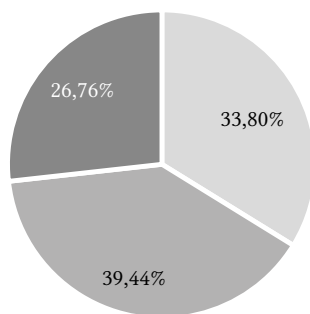
- Erdélyi politikai közösség
- Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
- Romániai politikai közösség

19. ábra. A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNP diskurzusában

20. ábra. A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az EMNP-szövegekben

Az RMDSZ esetében is a magyarországi politikai közösségre való utalás jelenik meg legnagyobb arányban, viszont az EMNT és az EMNP kommunikációjához képest jóval kisebb mennyiségben. Az RMDSZ-szövegek 39,44%-ában fedezhető fel a kiterjesztett magyarországi politikai közösség, míg az erdélyi 33,80%-ban, és a romániai sem marad el sokkal, 26,76%-ban kerül említésre (21. ábra).

- Erdélyi politikai közösség
- Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
- Romániai politikai közösség

21. ábra. A politikai közösségre utalás RMDSZ-szövegekben

22. ábra. A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az RMDSZ-szövegekben

Az idősoros elemzés azonban rávilágít ennek a politikai közösségen belüli tagságnak a változásaira (22. ábra). Míg 2013-ban még a romániai politikai közösségen belüli tagság a meghatározó, addig az ezt követő években az erdélyi politikai közösség kifejeződése van túlsúlyban, és csak 2017-ben és 2018-ban jelenik meg szignifikánsan a magyarországi politikai közösségen belüli tagság. 2018-ra valójában minden más politikai közösségre való hivatkozás eltűnik a közleményekből.

A politikai érdek kifejezésének vizsgálata nem képezi a diskurzuselemzés részét, mivel a szervezetek közleményeikben nem fogalmazzák meg a korábban bemutatott dokumen-

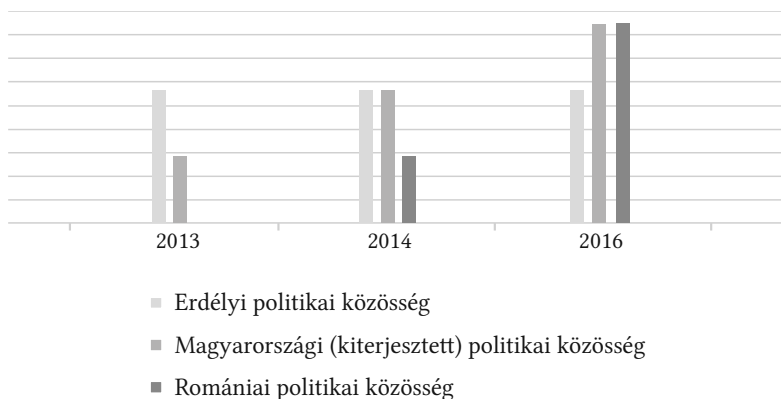
tumoktól eltérő cselekvési terveket. Azonban összevetve ezekkel a politikai érdekekkel a diskurzusban megjelenő politikai közösségre utalást megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a területi politikai érdek jelenik meg legnagyobb számban a szervezetek szabályzataiban, cselekvési terveikben, mégis kommunikációjukban egyre kevésbé érhető tetten ez a területhez kötöttség. A közleményekben megszólított személyek köre nem az erdélyi vagy romániai politikai közösség tagjai, akik érdekében a területi politikai célkitűzéseket korábban megfogalmazták, hanem a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjai, tehát valójában az állampolgárok és potenciális állampolgárok köre.

Erre a kiterjesztett magyarországi politikai közösségre utalás egyik példája az alábbi szövegrészlet: „A külhoni magyar állampolgárok körében is történelmi sikert értek el a magyarországi kormánypártok, hiszen a végleges eredmények alapján a Fidesz–KDNP pártszövetség a határokon túl leadott szavazatok több mint 96%-át tudhatja magáénak. Az elért eredmény közös siker, amely tovább erősíti az anyaország nemzeti elkötelezettségű vezető politikai ereje, a Fidesz, valamint szervezeteink és vezetőink között immár közel három évtizede fennálló stratégiai partnerséget. Az Erdélyi Magyar Néppárt és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács továbbra is a legmegbízhatóbb és hatékony szövetségesei a magyar nemzetpolitikának.” (EMNT: Megtisztelő, hogy részesei lehetünk a sikernek. 2018. április 15.).

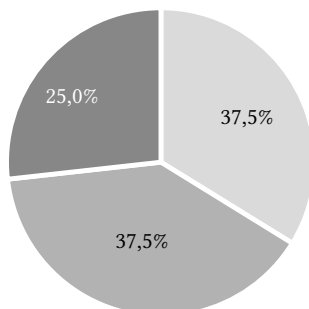
Ebben a szövegrészletben ugyanis az erdélyi magyar állampolgárok a magyarországi politikai közösség tagjaiként jelennek meg, mint a magyarországi nemzetpolitikai alakítói. Szintén a magyarországi politikai közösségen belüli tagságra utal az alábbi idézet: „Minden Kárpát-medencében élő magyar ember jövőjére hatással lesz az, hogy milyen kormány kerül Magyarország élére. Ezért továbbra is arra biztatunk mindenkit, hogy éljen szavazati jogával, és ha még nem tette meg, regisztráljon a magyarországi választásokra.” (Eurotrans Alapítvány: Az Eurotrans Alapítvány 35 ezer erdélyi magyarnak segítette a választási regisztrációban. 2018. február 6.).

Tehát a diskurzuselemzés esetében a politikai érdekek kifejeződése együtt jár a politikai közösségen belüli tagság kifejezésével, így erre nem alkalmaztam külön kódokat. A magyarországi politikai közösségen belüli tagság kifejezésének diskurzuson belüli szerepét mutatja az alábbi idézet: „A magyar kormány segítségével és a médián keresztül az összes technikai információt eljuttatjuk Magyarországon, külföldön élő román állampolgársággal rendelkező magyar emberekhez, hogy megkönnyítsük a regisztrációt.” (RMDSZ: A Magyarországon és külföldön élő magyar emberek vegyenek részt az otthoni közélet alakításában. 2016. július 8.).

Eszerint az RMDSZ arra szólítja fel az erdélyi magyar állampolgárokat, a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjait, a magyar kormány segítségével, hogy vegyenek részt a romániai parlamenti választásokon. Ez a szövegrészlet jól mutatja, hogy a magyarországi politikai közösségen belüli tagság miért releváns. Kiss és Székely rámutattak korábban, hogy az RMDSZ választóinak magatartásában fontos szerepet játszik, hogy a párt milyen viszonyt ápol a magyarországi kormánnyal (Kiss és Székely 2016), így az a tény, hogy az RMDSZ még a romániai parlamenti választások kapcsán is használja a magyarországi politikai közösségen belüli tagságra utalást, nem meglepő.

23. ábra. Az RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa időrendben a román politikai események kapcsán

- Erdélyi politikai közösség
- Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
- Romániai politikai közösség

24. ábra. Az RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa a román politikai események kapcsán

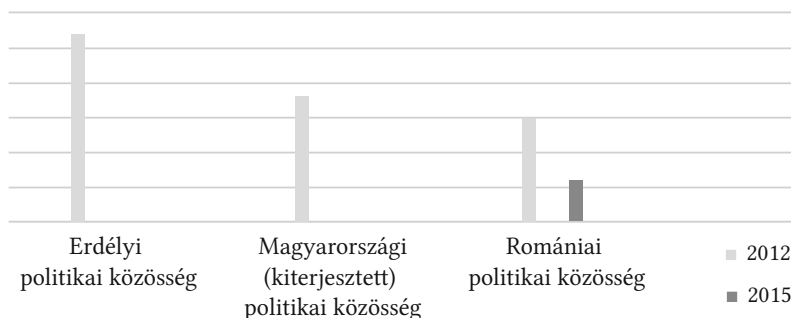
Amennyiben csupán csak azokat a szövegeket vesszük figyelembe, amelyek a romániai politikai események kapcsán születnek, akkor is igazolódik a fenti állítás. A 23. és a 24. ábra ugyanis azt mutatják, hogy a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos megnyilvánulásaik során az RMDSZ vezetői ugyan a korábban elemzett szövegekhez képest nagyobb arányban használják a romániai politikai közösségen belüli tagság kifejezését, azonban emellett az erdélyi politikai közösség és a magyarországi politikai közösség koncepciója is megjelenik. Ez annak tudható be, hogy 2013-ban kezdődött az RMDSZ és a magyar kormány közeledése. Viszont a szövegek arra is rámutatnak, hogy valójában a magyar kormány erdélyi jelenléte gyakran az EMNP-vel való kapcsolat formájában történik. Ezt a jelenséget

viszont a választópolgárok számonkérték az RMDSZ politikusain, így kénytelenek voltak nyilatkozataikban kitérni a Magyarországgal való kapcsolataikra is.

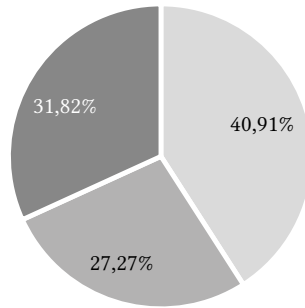
Ennek következtében többször felmerült a magyarországi politikai közösségen belüli tagság, ami kampányeszközként került bele a diskurzusba, amikor is az EMNP-t kritizálta az RMDSZ ez által. Az alábbi interjúrészlet arról, hogy a kormánypárti politikusok a helyhatósági választások előtt igen, a parlamenti választások előtti kampányban viszont már nem vettek részt, jól példázta: „Az egyik magyarázat az, hogy nem akartak beleszaladni még egy olyan pofonba, mint az önkormányzati választásokon. Akkor majdnem a teljes vezérkar felvonult Erdélyben, erősítették személyes jelenlétükkel az EMNP kampányát, majd utána lebögték. Tudván, hogy az EMNP le fog szerepelni a parlamenti választásokon is, decemberben távol tartották magukat Erdélytől, mert nem akarták, hogy ez a kudarc a Fideszre is rávetítődjön, nem akartak a kudarcral azonosulni. A másik megközelítés szerint a budapesti politikusok belátták: egy magyarországi pártnak nem az a feladata, hogy egyik vagy másik határon túli politikai szervezet szekerét húzza, hanem az, hogy mindent megtegyen a megfelelő súlyú határon túli magyar parlamenti képviselő biztosításáért.” (RMDSZ: Milyen lesz a befogadóbb RMDSZ? 2013. január 17.).

Az EMNP esetében az erdélyi politikai közösség koncepciója mellett továbbra is jelen van mind a magyarországi, mind a romániai politikai közösség (25. ábra). Ezekben a szövegekben gyakorlatilag egymást váltva szólítják meg az állampolgárokat, illetve potenciális romániai szavazópolgárokat mint a romániai, erdélyi vagy magyarországi politikai közösség tagjait. Az alábbi példa ezt szemlélteti: „Megerősítette: a magyar kormány továbbra is támogatni fogja a külhoni magyar közösségeket, az intézményépítést. Az Erdélyi Magyar Néppárt munkássága rávilágított arra, hogy mennyi feladat áll az erdélyi magyarság előtt és megmutatta, hogy ezek teljesítésével van jövője az itt élőknek – hangzott el.” (EMNP: Toró T. Tibor, az Erdélyi Magyar Néppárt elnöke: lezárult a pártépítés első szakasza. 2012. február 27.).

Ebben a szövegrészletben az első mondatot mint a magyarországi politikai közösséghez tartozás jelét, a másodikat pedig az erdélyi politikai közösséghez tartozás megnyilvánulásként kódoltam. A magyar kormány jelenléte és az azzal kapcsolatos együttes munka általában a magyarországi politikai közösséghez tartozás kifejeződéseként értelmezhető a szövegekben.

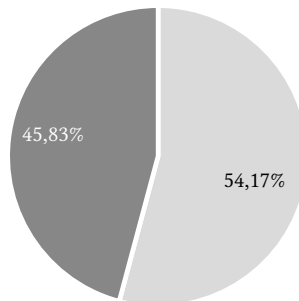
25. ábra. A politikai közösség kifejezése időrendben az EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban

- Erdélyi politikai közösség
- Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
- Romániai politikai közösség

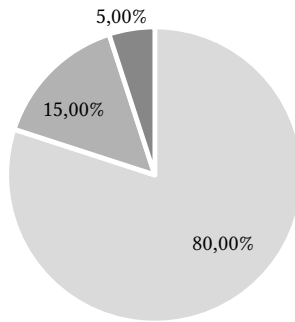
26. ábra. A politikai közösség kifejezése az EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban

A diskurzusokat összevetve a romániai politikai eseményekkel összefüggésben tett román nyelvű nyilatkozatokkal még árnyaltabb képet kapunk a két politikai párt megnyilvánulásairól. Az RMDSZ esetében nem merül fel a magyarországi politikai közösségre való utalás, nagyobb részben az erdélyi politikai közösség kifejezését használják, de a romániai politikai közösségre utalás is jelentős. Az EMNP esetében viszont a romániai politikai közösségen belüli tagság elenyésző mértékben van jelen. Elsődlegesen az erdélyi politikai közösségre utalnak, és néhány alkalommal felmerül az RMDSZ-szel ellentétben a magyarországi politikai közösség koncepciója is. Ez annak a politikai helyzetnek tudható be, amelyben az EMNP-t megalapították, hiszen, ahogy korábban is jeleztem, a párt elsődlegesen azért jött létre, mert az EMNT tagjai elégedetlenek voltak az RMDSZ erősen romániai politikai közösség központú politikájával. Ezzel szemben ők egy Erdély-központú, autonómiafókuszú politikát folytatnak. Ennek tudatában belátható, hogy a romániai politikai események kapcsán akár román, akár magyar nyelven miért fordul elő náluk jelentősebb mértékben az erdélyi politikai közösségre utalás.

- Erdélyi politikai közösség
- Romániai politikai közösség

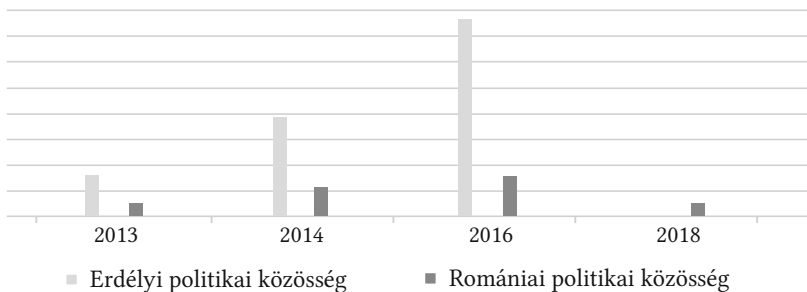
27. ábra. A politikai közösség kifejezése az RMDSZ román nyelvű közleményeiben

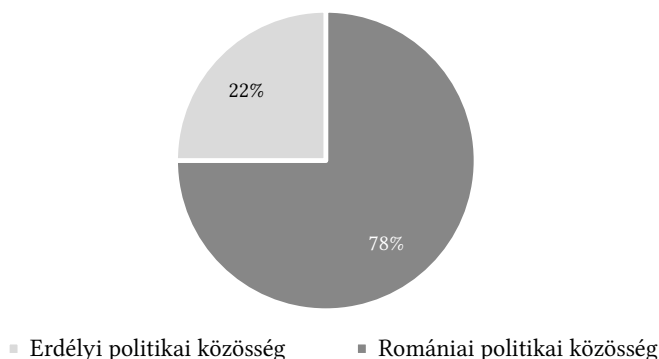
- Erdélyi politikai közösség
- Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
- Romániai politikai közösség

28. ábra. A politikai közösség kifejezése az EMNP román nyelvű közleményeiben

Annak ellenére, hogy az EMNT az EMNP létrehozása óta nem tölt be politikai funkciókat, e szervezet esetében is megnéztem, hogy a romániai politikai események kapcsán milyen diskurzust használnak (csupán magyar nyelvű szövegek esetében, mivel az EMNT-nek nincsenek, legalábbis a honlapjukon elérhető, román nyelvű, a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos nyilatkozataik). Érdekes módon ezekben nem fordul elő a magyarországi politikai közösséghez tartozás kifejezése, elsősorban az erdélyi politikai közösségre utalás dominál. Ez talán annak tudható be, hogy ezekben a közleményekben inkább az EMNP szerepét hangsúlyozzák az RMDSZ-szel szemben. Tehát ismét az imént említett Erdély-központúság hangsúlyozásáról van szó. Az alábbi idézet ennek egy példája: „Aláírásainkkal tehát ne a régi rendszer levitézlett katonáit, ne Victor Pontát és partnereit, hanem azokat támogassuk, akik a magyar nemzetpolitikában is rendszerváltozást akarnak: egy föderális Romániában a régiók rendszerét, ezen belül pedig az erdélyi magyarság önrendelkezését, Székelyföld és Partium, illetve Bánság vagy Mócvidék területi autonómiáját.” (EMNT: Nyissunk új fejezetet a rendszerváltozás folyamatában. 2014. augusztus 26.).

29. ábra. A politikai közösség kifejezése időrendben az EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban

30. ábra. A politikai közösség kifejezése az EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban

Az a tény, hogy az erdélyi politikai dinamikáknak megfelelően térképezhetők fel a szervezetek kommunikációs stratégiáinak változásai, arra enged következtetni, hogy a diskurzusanalízis eredményei megfelelnek a folyamatkövetésnek, amelyeket a módszertani megfontolásokat leíró részben (9. fejezet) ismertettem. A folyamatkövetés lényegi eleme, hogy a hipotézis igazolása során alternatív magyarázatokat is figyelembe vegyünk, majd cáfoljuk azokat, így kizárva annak lehetőségét, hogy az adataink csupán korrelációra mutatnak rá. Ennek megfelelően látszik igazolódni az a feltételezés, hogy az erdélyi szervezetek diszkurzív paneljeikben egyre inkább a magyarországi politika befolyása miatt fordulnak a kiterjesztett magyarországi politikai közösség koncepciójához. A romániai politikai események és a román nyelvű közlemények elemzése rávilágít arra, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiája megfelel a szakirodalomban tárgyalt politikai cselekvési stratégiájuknak, így legitim azt feltételezni, hogy ez a magyarországi események kapcsán is hasonlóképpen alakul.

10.3. A kapcsolatrendszer kiterjesztése Erdélyben¹⁵

A dokumentumelemzéssel és diskurzuselemzéssel felvázoltam, hogy az erdélyi magyar szervezetek egyre inkább a magyarországi politikai közösség tagjaiként szólítják meg az erdélyi magyarokat, amely ellentétben áll a dokumentumaikban megfogalmazott feladatokkal és célokkal, azaz a területi érdekérvényesítéssel. A továbbiakban azt mutatom be, hogy

¹⁵ A fejezet átdolgozott verziója megjelent az ELTE TáTK Doktori Iskola *Kötő-jelek 2021* című kiadványában (Nagy 2021).

az állampolgársággal és választójoggal kapcsolatba hozható tevékenységek mentén a szervezetek kapcsolatrendszere hogyan alakul Erdélyben. Ennek a terjeszkedésnek az eredménye, hogy egyéb, korábban szintén valamilyen módon a magyar kisebbség érdekérvényesítését szolgáló intézmények Magyarország irányába mozdulnak el, ha csak közvetve is, az EMNT, az EMNP, az RMDSZ vagy az Eurotrans Alapítványon keresztül.

Tehát az erdélyi esettanulmányon belül először azt mutatom be, hogy a korábban elemzett szervezetek milyen egyéb módokon jelennek meg Erdélyben mint a magyarországi politika végrehajtói, majd azt térképezem fel, hogy az intézmények Magyarországtól való függése milyen praktikus következményekkel jár együtt. Az elemzés e részében tehát a szervezetek tevékenységét nem csupán abból a szempontból kívánom vizsgálni, hogy a honosítás végrehajtóiként milyen feladatokat töltenek be, és ahhoz kapcsolódóan mit közvetítenek saját munkájukról, ahogyan azt tettem a dokumentumok és diskurzusok elemzése során. Azt törekszem feltérképezni, hogy a pártok és civil szervezetek mennyire alakítják az erdélyi politikai és társadalmi teret, milyen kapcsolatrendszerrel rendelkeznek. Elsősorban azt vázolom fel, hogy erre a kapcsolatrendszerre milyen hatással van a szervezetek magyarországi politikától való függő helyzete.

Az EMNT és az EMNP esetében, illetve külön az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány esetében kerestem azokat a kapcsolatrendszereket, amelyek abból eredeztethetők, hogy a szervezetek a magyar kormány befolyása alatt működnek, ugyanis e szervezetek bevonása az állampolgársági ügyintézésbe Magyarország Erdélyen belüli terjeszkedésének két hullámként fogható fel. Ennek megfelelően a korábban említettek szerint a 2010 és 2018 közötti időintervallumon belül a magyarországi választásokat megelőző időszakban kerestem a szervezetekhez kapcsolható olyan projekteket, amelyek arra mutatnak rá, hogy ezek az erdélyi szervezetek tevékenységükben az állampolgársági ügyintézésen keresztül Magyarország irányába fordultak.

Az a fenti elemzésekből belátható, hogy az általam vizsgált szervezetek egymástól nem függetlenek. Önmagában az a tény, hogy a korábban civil szervezeti funkciókat maguknak kijelölő szervezetek, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és az Eurotrans Alapítvány a hozzájuk köthető politikai pártokkal együtt szorosan végzik tevékenységüket, azt mutatja, hogy a civil szervezeti munka átalakult. Mindez a változás azzal együtt is így van, ha belátjuk, hogy az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács korábban is töltött be politikai szerepet.

Eltérés az intézményrendszerek esetében, hogy míg az Eurotrans Alapítványt az RMDSZ alapította, addig a Nemzeti Tanács esetében maga a civil szervezett hozott létre egy pártot. Már felvettem a szervezetek bemutatásakor, hogy a Nemzeti Tanács esetében ez annak is köszönhető, hogy a civil szervezet szeretett volna beleszólást a romániai politika alakulásába, azonban erre nem volt lehetősége az RMDSZ mellett, viszont egy Magyarország által támogatott politikai párt segítségével 2010 óta megpróbálnak részt venni a romániai politikai események alakításában. Ez a szándék megmutatkozik a szervezetek alapító dokumentumaiban is. Illetve maga a határozat, amely alapján létrehozták az Erdélyi Magyar Néppártot egyértelműen kimondja, hogy a szervezet célja egy olyan politikai erő létrehozása, amely az RMDSZ-től eltérő, romániai magyarokat támogató politikát képvisel.

Azonban ezt a szándékot a valóságban nem sikerült beteljesíteni, mégpedig éppen a magyarországi politika erdélyi befolyása miatt. A szervezet kommunikációs stratégiájának elemzésével igazoltam, hogy a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos dokumentumaikban valóban megmutatkozik, hogy az EMNP egy Erdélyre fókuszáló politikai párt, amely a romániai politikai események kapcsán akár magyar, akár román nyelvű közleményeikben az erdélyi magyarok területi érdekeit kívánja képviselni, őket mint az erdélyi politikai közösség tagjait kezeli. Azonban szintén a diskurzuselemzés alapján megállapítható, hogy azokban a közleményeikben, amelyek a magyarországi politikai események kapcsán szólítják meg az erdélyi magyarokat, elsősorban az erdélyi román–magyar kettős állampolgárokat, nem tudnak a saját célkitűzéseiknek megfelelően az erdélyi politikai közösség tagjaiként megnyilvánulni, sokkal inkább jellemző a magyarországi politikai közösségre hivatkozás.

Ennek megfelelően az erdélyi szervezetek annyiban foghatók fel transznacionális mozgalmaknak (Tarrow 2005), hogy az állampolgársági ügyintézés megjelenésével a korábbi kisebbségvédelmi, kisebbségi érdekérvényesítő funkciójuk átalakul. A területi államukon belüli tevékenységük megváltozik, a lokális igények transzformálódnak, a területi érdekérvényesítés szintjéről az anyaállami érdekérvényesítés szintjére mozdulnak el. Ez annyit tesz, hogy a diskurzuselemzésben megállapítottak szerint a szervezetek már nem a magyar kisebbségek romániai politikai közösségen belüli területi érdekérvényesítőiként, hanem a magyarországi politikai közösségen belüli képviselőkként szólítják meg a magyar állampolgárokat. Ezáltal egyrészt megváltozik maga a korábbi tevékenység, nem hajtják végre a dokumentumaikban meghatározott célok nagy részét, illetve megváltozik azoknak a köre is, akik nevében eljárnak. Míg korábban az erdélyi magyar közösség egésze beletartozhatott azon személyek körébe, akik érdekeiben a szervezetek cselekednek, addig, legalábbis a magyarországi választások kapcsán, mindenképpen leszűkül ez a kör, és csak az állampolgárok kerülnek a figyelem középpontjába.

A szervezetek mobilizációs struktúrája pedig a Koinova és Karabegović által diffúznak nevezett módon változik (Koinova és Karabegović 2017, 213). A szerzők szerint a mobilizációs struktúra az, amelyen keresztül a kollektív cselekvés végbemegy. Ennek megfelelően az alábbiakban bemutatom, hogy az erdélyi szervezetek kapcsolatrendszerain keresztül, diffúz módon hogyan fogalmazódik át a korábbi cselekvési tér. Az állampolgársági ügyintézés, majd főleg a magyarországi választásokon való részvétel lebonyolítása, azaz a kollektív cselekvés során újabb és újabb szervezetek kerülnek be a kapcsolati hálóba, amelyek tevékenysége ennek megfelelően, ha csak meghatározott időintervallumra is, de módosul.

Az alábbiakban az adatok elemzésének módszereiről írt fejezetben tárgyalt elméleti megközelítés alapján létrehozott konceptuális keretben, a társadalmi tér koncepciójára támaszkodva bemutatok három, az erdélyi esettanulmányon belüli példát, amelyek egy-egyével szemléltetik, hogy az erdélyi szervezetek különböző projektjei, illetve más szervezetekhez való viszonyuk hogyan támasztja alá a magyarországi befolyás növekedését, ezáltal a szervezetek erdélyi területi érdekérvényesítési tevékenységének csökkenését. Az erdélyi szervezetek különböző tevékenységei és kapcsolataik kontextuális elemzésének segítségével

rámutatok arra, hogy hogyan válik értelmezhetővé az az újrapozicionált társadalmi tér, amelyben továbbra is a határon túli magyar közösség tagjaiként ugyan, de inkább az anyaállam képviselőiként jelennek meg. A kontextuális elemzés lényege, hogy nem csupán arra mutatok rá, hogy milyen egyéb szervezetekkel állnak kapcsolatban a pártok és civil szervezetek, hanem arra is felhívom a figyelmet, hogy az éppen aktuális esetben mi az a kontextus, mi az az összefüggésrendszer, amelyben ezek a kapcsolatok megvalósulnak. A bemutatott példák egyrészt az állampolgársági ügyintézés szervezetrendszeréhez, másrészt a magyarországi választásokhoz köthetők. Az ismertetett tevékenységek és kapcsolatok sajátosságait egyrészt az etnográfiai adatgyűjtés módszerével, másrészt mások által gyűjtött adatok másodelemzésével támasztom alá.

Az első példán keresztül azt szemléltetem, hogy az elemzett erdélyi szervezetek hogyan alakítják át saját cselekvési stratégiájukat a közvetlen magyarországi hatás eredményeképpen. A második példán keresztül szemléltetem, hogy a magyarországi befolyás kiterjesztése más szervezetekre hogyan alakítja át azt a társadalmi teret, amelyben Koinova szerint a diaszpóráközösségek politikai ereje megnyilvánul. A harmadik példa segítségével pedig arra mutatok rá, hogy a magyarországi befolyás következményeképpen a szervezetek diffúz módon hatást gyakorolnak egyéb, a határon túli magyarok érdekérvényesítésével foglalkozó szervezetek társadalmi térben való elhelyezkedésére. Mind a három példa az anyaállam állampolgárságon és választójogon keresztül kikényszerített hatását mutatja be, amely megváltoztatta a társadalmi kontextust, így alakította át a szervezetek érdekeit.

Mind a két szervezetrendszer esetében a magyarországi függőség egyik reprezentatív megnyilvánulása a magyarországi választásokat megelőző időszakban a választási regisztrációs kampány. Egyrészt mind a két szervezet a magyarországi választásokat megelőzően létrehozott egy külön, a választási regisztrációt segítő hálózatot, amely működtetéséről egyébként semmilyen formális megállapodás nem született a magyar állammal. Az EMNT és az EMNP a 2014-es választásokra a saját honlapjukon belüli aloldallal segítették a választási regisztrációt („Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Regisztráció a magyarországi választásokra” 2014). Majd az RMDSZ is csatlakozott a magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampányhoz saját infrastruktúrájukra támaszkodva. Azonban az RMDSZ-vezetők nyilatkozatai arra engednek következtetni, hogy ekkor a Fidesz–RMDSZ-megállapodást megelőzően elsődlegesen a romániai magyarok helyi politikai mobilizációja volt a célja a legnagyobb romániai magyar pártnak. Ugyanis a magyarországi választásokhoz kapcsolódó regisztrációs kampányt összekötötték az erdélyi európa parlamenti választásokra toborzással („Partnere lesz a magyar kormánynek az RMDSZ a választási regisztráció népszerűsítésében” 2014).

Azonban a 2015-ös megállapodást követően az Eurotrans Alapítvány már formálisan (ugyan továbbra is anélkül, hogy az ebben való részvétel bármilyen dokumentumban le lenne fektetve) részt vett a 2018-as magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampányban, mégpedig egy, a regisztrációt segítő honlap létrehozásával. A www.regisztracio.ro weboldal stílusjegyeiben nagyban hasonlít a magyarországi nemzeti konzultációs honlaphoz („Választások 2018. – Regisztráció” 2018; „Nemzeti Konzultáció 2018” 2018). Hasonló célból

hozott létre egy honlapot az EMNT is („Tájékoztató honlapot indított a regisztrációról az EMNT és a Néppárt” 2017), amely azonban formailag inkább a magyarországi kormányablakhoz, a kormányzati ügyfélszolgálat weboldalához hasonlít („választás.info – a magyarországi választásokról az Erdélyben élő magyar állampolgároknak” 2018; „Kormányablak” 2019). A 2018-as választásokat megelőzően készítettem interjút egy EMNT-alkalmazottal, aki a kommunikációs felületekért is felelős. Elmondása szerint a honlap nem magyarországi befolyásra készült ilyen formában, csupán logikus lépés volt egy olyan sémát alkalmazni, amelyet korábbról a magyar állampolgárok már ismerhetnek (Interjú, Kolozsvár, 2018. március). Az EMNT-honlap az interjúalany szerint saját fejlesztés. Az Eurotrans Alapítvány esetében pedig nem érhető el impresszum, amely alapján tájékozódni lehetne a honlap készítőinek kilétéről.

Az a tény, hogy a magyarországi választásokra történő felkészülés kapcsán a szervezetek úgy döntenek, hogy egy olyan rendszert alakítanak ki, amely formájában egybeesik az anyaállami hivatalos felületekkel, azt támasztja alá, hogy az anyaállami kontextus megteremtése tevékenységükben kiemelt szerepet kap. Valójában az a tény nem indokolhatja teljes mértékben ezen felületek ilyen formájú kialakítását, hogy az erdélyi magyar kettős állampolgárok már ismerik ezeket a struktúrákat, így ezek segítenek a könnyebb ügyintézésben, tájékozódásban. Annak ellenére, hogy a nemzeti konzultációs ívek megjelennek Erdélyben, a nemzeti konzultáció egyéb elemei nem szerepelnek az erdélyi hétköznapiakban olyan mértékben, mint Magyarországon. Ugyan az egyes nemzeti konzultációs időszakokat megelőzően több magyar nyelvű, kormányközeli hírportálon jelent meg a nemzeti konzultációra felhívó hirdetés, de Erdélyben nem volt plakátkampány. Az erdélyi magyar fiatalok médiafogyasztási szokásai pedig alátámasztják, hogy annak ellenére, hogy a legtöbb háztartásban elérhetőek a magyar állami csatornák, ahol a nemzeti konzultációra felhívó hirdetések akár a minden napok részei is lehetnének, valójában ezek nézettsége nagyon alacsony az erdélyi magyarok körében (Barna és Kiss 2013).

Az az érv, hogy a kormányablak mintájára azért volt érdemes az EMNT választással kapcsolatos weboldalát felépíteni, mert a magyar állampolgárok ismerik ezt a felületet, nem meggyőző. Hiszen az EMNT a Demokrácia Központok hálózatával éppen azokat a funkciókat tölti be, amelyet a magyarországi lakóhellyel rendelkező állampolgárok a kormányablakokon keresztül online vagy a kormányhivatalokban személyesen intézhetnének. A szervezetek törekvése éppen az, hogy mind az állampolgársági ügyintézés, mind az állampolgársággal rendelkezők számára biztosított egyéb ügyintézés a Demokrácia Központok és a Nemzeti Tanács-alkalmazottak segítségével történjen. A magyarországi választások kapcsán is folyamatosan az jelenik meg a diskurzusban, hogy minden potenciális állampolgár és választópolgár forduljon a szervezetek alkalmazottaihoz, mert egy kis hiba (leggyakoribb például az azonosításhoz használt hivatalos iratokon, az anya nevének román és magyar írásmódbeli különbségéből ered) is az adatok, választási cédula érvénytelenségéhez vezet. Ennek megfelelően sem a regisztráció során, sem egyéb adminisztratív ügyintézés kapcsán nem találkozni a szervezetek hivatalos közleményeiben

olyan kéressel, hogy a kormányablakon keresztül végezzék el ezeket.¹⁶ Továbbá a 2018-as magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampány része volt az is, hogy a szervezetek önkéntesei telefonon keresték fel a magyar állampolgárokat, és helyettük végezték el az online regisztrációt, amely egyébként nem is a kormányablakokon keresztül, de az azokra stílusjegyeiben hasonlító Nemzeti Választási Iroda weboldalán keresztül történik („Választási ügysegéd” 2019).

Sokkal racionálisabb megoldás lenne a szervezetek részéről, hogy ha akár az állampolgársági ügyintézés, akár a magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampány során olyan felületet hoznának létre, illetve olyan szóróanyagokat gyártanának, amelyek nem a magyarországi kormányközeli stílusjegyeket tartalmazzák csupán, hanem felhívják a helyi választópolgárok figyelmét a szervezetek egyéb tevékenységeire, célkitűzéseire, feladataira. Azonban az a tény, hogy a saját arculati elemeiket ezekben a magyarországi politikai eseményekhez kapcsolódó oldalakon nem használják, arra enged következtetni, hogy a Koinova által meghatározott koncepció szerint, valójában a szervezetek saját tevékenységeiket is inkább a magyarországi kontextusban végzik, eltávolodva a saját mobilizációs struktúráiktól, a saját érdekeiket háttérbe szorítva, elsődlegesen a magyarországgal egybeeső társadalmi térben járnak el.

A második példán keresztül azt mutatom be, hogy a magyarországi terjeszkedés Erdélyben nem csupán az általam elemzett szervezeteket érinti közvetlenül, hanem közvetve más erdélyi intézmények esetében is megmutatkozik. Ezt az elemzést az Átlátszó blog adatgyűjtéseinek eredményeire alapozom. A blog szisztematikusan összegyűjtötte azokat az anyagi juttatásokat, amelyek Magyarország irányából a határon túlra érkeztek (Sipos 2017a; Sipos 2017b; Sipos 2019). A kereshető adatbázis („BGA kifizetések 2011–2018” 2019) segítségével visszakövethetők azok a támogatások, amelyeket közvetlenül Erdélybe juttattak. Visszakövethető így az is, hogy mely kifizetések hozhatók összefüggésbe az állampolgársági ügyintézéssel. (Az adatbázis létrehozásáról lásd bővebben az Átlátszó szerkesztőinek leírását: „BGA Bizottság határozatai – így dolgoztunk” 2019.)

A számok alapján egyértelműen látható, hogy az Erdélybe érkező támogatások az állampolgárság kiterjesztése óta folyamatosan növekedtek. A legnagyobb határon túli magyarokat támogató állami szervezet, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. kiadásai 2011 és 2016 között hatszorosára növekedtek, majd a 2018-as évben tovább sokszorozódtak.

Az elemzésben nem a pontos összegekkel foglalkozom, csupán ezen összefüggések azon oldalaira világítok rá, amelyek azt támasztják alá, hogy az elemzett erdélyi szervezetek nem csak diskurzusaikban kimutatható módon kerültek függő helyzetbe Magyarországtól, illetve hogy ennek a függő helyzetnek a következményei tetten érhetők kapcsolatrendszerükben. Az Átlátszó kutatásai alapján feltárt adatok megmutatják, hogy nem csupán az általam elemzett szervezetek azok, amelyek a honosításban részt vesznek.

16 A 2022-es választásokra vonatkozó regisztrációs kampány a kézirat lezárását követően vette kezdetét. Fontos megjegyezni, hogy ekkor már megjelenik a magyarországi formanyomtatványra való hivatkozás, lásd: <https://valasztas.info/>.

Sipos joggal állapítja meg, hogy a nemzetpolitika címén elköltött pénzek nehezen visszakövethetőek, átláthatatlan rendszerben, gyakran egyéni döntések alapján kerülnek kiosztásra (Sipos 2017a). Ez valójában nemcsak az anyagi források nehezenkövethetőségét jelenti, hanem azt is, hogy nehezen látható át, hogy az erdélyi szervezetek milyen kapcsolatban vannak az anyaállammal. Azonban azokból az állandó tételekből, amelyek a határon túlra érkeznek nyomon követhető, hogy mely további szervezetek azok, akik folyamatosan kapnak anyaországi támogatást (lásd erről bővebben: Sipos 2019).

Mindezek alapján belátható, hogy a határon túli magyarokkal kapcsolatos nemzetpolitika szerves része az erdélyi egyházak és a magyar nyelvű oktatást végző szervezetek támogatása. Az adatok alapján tetten érhető, hogy a Magyarországról érkező anyagi támogatások 2015 után, az RMDSZ-szel történő megállapodást követően jelentősen megrugranak. Az is felismerhető, hogy az összesen az erdélyi szervezetek számára megítélt összegek tekintetében korábban csupán elenyésző százalékát kapták az erdélyi egyházak, 2016-tól már kétharmadát ők nyerik el („Téglák és emberek. Az Erdélyi Református Egyházkerület ingatlanberuházásai” 2018).

Nem csupán a blog által gyűjtött adatok, de a különböző szervezetekhez köthető hírekben is megjelenik, hogy az RMDSZ-szel kötött megállapodást követően az erdélyi egyházak támogatása növekszik. Kiemelhető például az a 2018-as hír, amely alapján a magyarországi választásokat megelőzően a magyarországi egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkár, Soltész Miklós és RMDSZ-politikusok közös sajtótájékoztatón jelentik be, hogy a magyar kormány milyen támogatásban részesíti az erdélyi egyházakat, illetve kifejtik, hogy „[a] magyar állam nem csak saját hatáskörében végzi felelősen munkáját, hanem azon román döntéshozók helyett is, akik a parlamentben magukkal vannak elfoglalva.” Ugyanekkor hangsúlyozza ki Borboly Csaba, az RMDSZ politikusa azt is, hogy „a magyar kormány a legnagyobb bölcsőde és napközi programját bonyolítja le Erdélyben” („Csiki RMDSZ – A közösség alapja az egyház és a civil élet” 2018).

Elemzésem szempontjából ez a második példa azt illusztrálja, hogy a magyarországi támogatáspolitikai Erdélyben közvetve ugyan, de az általam elemzett szervezetek kapcsolatrendszerén keresztül nyilvánul meg. Az adatok alapján belátható, hogy az erdélyi egyházak támogatásának növekedése időben egybeesik az RMDSZ-szel kötött megállapodással. Az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány állampolgársági ügyintézésre kiépített infrastruktúrájának vizsgálata még jobban árnyalja ezt a kapcsolatot. Ugyanis az Eurotrans Alapítvány oldalán található kiszállási helyek közül a legtöbb vagy valamilyen egyházi épület, vagy valamilyen, az egyházak által fenntartott bölcsőde-, óvoda- és iskolaépület („Eurotrans Alapítvány Kiszállások” 2018).

További jellemző az erdélyi egyházak részvétele a magyarországi választások lebonyolításában. Ugyanezek a kiszállási helyeken az Eurotrans Alapítvány munkatársai a magyarországi választásokat megelőzően segítettek a szavazati csomag összeállításában is. A választásokat megelőző regisztráció, illetve szavazatgyűjtés március 22. és 29. közötti időszakában az összesen 29 azonosítható kiszállási hely közül 10 helyszín vagy valamelyik

egyházi fenntartású intézmény, vagy bölcsőde, óvoda, iskola épülete. Továbbá a román posta megbízhatatlanságára hivatkozva a helyi sajtó és politikai pártok képviselői is azt javasolták a magyar állampolgároknak, hogy bízzák a levélsomagot a szervezetek vagy a magyar egyházak képviselőire („Levélszavazás: magyar választás április 6-án” 2014; „Még érkeznek a szavazólapok, ne postán küldjük vissza!” 2018).

A fent említett egyházi szereplőkön kívül az erdélyi médiatér magyarországi támogatása is hasonló módon zajlott le. Míg az erdélyi magyar nyelvű média korábban is részesült különböző magyarországi támogatásokban, addig az RMDSZ-szel való békülés után ezek az összegek megsokszorozódtak. A Határok Nélkül a Magyar Sajtóért Alapítvány 2015-öt megelőzően folyamatosan támogatott különböző erdélyi sajtóorgánumokat. Ezt követően ez a támogatási struktúra átalakult, kibővült, nemcsak a Fidesz-közeli platformok támogatásával, hanem az RMDSZ-hez közel állók finanszírozásával. Ezt a támogatást korábban az RMDSZ tette meg, de a Magyarországról érkező pénzeknek köszönhetően a párt anyagi támogatásai háttérbe szorultak (Sipos 2017c; „Így »építik« a sajtót magyar pénzből Erdélyben” 2018).

A harmadik példával pedig egy közvetlenül megnyilvánuló transzformatív, még ha csak ideiglenes, érdekeltségű mutatókat mutat be. Koinova koncepciója mentén ebben az esetben is azt szemléltetem, hogy amennyiben az erdélyi szervezetek működését transznacionális mozgalomként konceptualizáljuk, akkor a kapcsolatrendszer alakulásával láthatóvá válik, hogy diffúz módon hogyan hatnak ki a szervezetek más alapítványok tevékenységére, és ez milyen módon alakítja át a társadalmi teret, amelyben korábban az erdélyi területi érdekek képviselője mintegy kollektív cselekvés ment végbe. Az előző példa esetében közvetett kapcsolatról írtam, hiszen ott az erdélyi szervezetekkel való megállapodás következtében ugyan, de csupán annak közvetett következménye az erdélyi egyházak és média támogatása, addig a mostani példában közvetlenül az RMDSZ új, magyarországi politikával összefüggő szerepvállalásán keresztül módosítja egy másik szervezet működését.

Tehát az egyházakon túl egyéb szereplők bevonása is jellemző a magyarországi választásokkal kapcsolatos ügyintézésbe. A 2018-as választásokat megelőzően megfigyeltem Kolozsváron, hogy pontosan hogyan bonyolítják a levélszavazást. A magyar konzulátus udvarához közel egyébként is működő Demokrácia Központ mellett az RMDSZ aktivistái segítették a magyar állampolgárokat a szavazati csomag összeállításában. A választások során a konzulátuson felvett levélsomaggal, vagy az otthon, postai úton megkapott levélsomaggal kereshették fel a magyar állampolgárok akár a Demokrácia Központok ügyintézőit, akár az RMDSZ önkénteseit, akik segítettek az azonosító nyilatkozat kitöltésében és a szavazati csomag összeállításában. A konzulátus udvarán követtem, hogy a Demokrácia Központ és az RMDSZ irodája között egyfajta verseny alakult ki az érkező érdeklődők fogadásáról. Annak érdekében, hogy az adott szervezett több szavazati csomagot tudjon felmutatni, a konzulátusra érkező embereket megszólítva invitálták be őket egyik, illetve másik irodába. Ez elsősorban az RMDSZ önkéntesekre volt jellemző, akik a hétköznapiakban nem dolgoztak a konzulátus udvarán, hiszen csak erre az időszakra, külön a választások idejére

költöztek be egy ott található irodába, amely egyébként az Áldás Népeesség Egyesület irodája („Áldás Népeesség Egyesület – »Gyermekek nélkül népünknek híre csak emlék.«” 2019). Az Áldás Népeesség Egyesület hivatalosan, formálisan nem vesz részt sem a honosítási ügyintézésben, sem a választások lebonyolításában. A szervezet célja az erdélyi magyar népeesség demográfiai csökkenésének megállítása, a gyermekvállalás támogatása. Az irodában a magyarországi választásokat megelőzően tehát az RMDSZ önkéntesei dolgoztak, azonban, megfigyelésem szerint, az udvaron az RMDSZ munkatársaiként mutatkoztak be. Az Egyesület a Magyar Polgári Párthoz köthető, egy korábbi Kolozs megyei elnök kezdeményezésére hozták létre, illetve jelenleg is az MPP partnerszervezete. Az MPP közleménye szerint munkatársaik, illetve a partnerszervezetek munkatársai részt vesznek a magyarországi választások során a szavazatok Magyarországra juttatásában (Közéletünk 2018). Ez a szervezeti átfedés annak lehet az eredménye, hogy az MPP és az RMDSZ stratégiai partnerei egymásnak („Aláírta az együttműködési megállapodást az RMDSZ és az MPP” 2016).

Alkalmazva Koinova és Karabegović négylépcsős mechanizmusának leírását erre a helyzetre belátható, hogy az RMDSZ e típusú terjeszkedése megfeleltethető az általuk a diaszpóraszervezetek diffúz érdekérvényesítési stratégiájaként leírt jelenségnek. Koinova és Karabegović a bosznia-hercegovinai omarskai emlékezési hely kapcsán kialakult érdekérvényesítési stratégiában ugyanis az első lépcsőként fogalmazza meg azt a jelenséget, amikor a helyi érdekérvényesítés során az információk terjedése a diaszpóraszervezeten keresztül valósul meg. A diffúzió lényege, hogy az információk átadása a különböző szervezetek között azok interakcióiban nyilvánul meg, az információk átszivárognak egyik féltől a másik félhez. Az omarskai tábor kapcsán a helyi szervezetek kommunikáltak a diaszpóraszervezetek tagjaival, így felhasználva kapcsolatrendszerüket az érdekeik közvetítésére. Az erdélyi példa esetében némileg másképp működik a mechanizmus, de mégis csak egy hasonló diffúz terjedés látható. Az RMDSZ helyi politikai kapcsolatokkal rendelkező érdekérvényesítő szervezetként kihasználja a pozícióját, transzformálva azt a szerepet, amelyet korábban a magyar közösség tagjainak érdekeit érvényesítő szervként töltött be, egy új társadalmi térben, a magyarországi politika végrehajtójaként cselekszik egy másik egyesület infrastruktúráját felhasználva. A diffúzió ebben a helyzetben úgy valósul meg, hogy az RMDSZ nem a saját politikáját alakítja át teljes mértékben, hanem a saját transzformált érdekeit egy másik szervezet tevékenységén keresztül valósítja meg. Ezáltal megvalósul a tarrowi elmélet, miszerint a transznacionális mozgalmak, eltekintve az adott lokalitástól, érdekeiket átalakítva egyéb színtereken, magukat a Koinova által leírt társadalmi térben újrapozicionálják.

10.4. A magyar kormány mint etnikai párt

A diskurzuselemzés és a kapcsolatrendszer változásai elemzésének összevetése a dokumentumok vizsgálatával arra enged következtetni, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítése a magyarországi befolyás hatására csökken. Az érdekérvényesítés definíciójának kidolgozása során felvettem annak a lehetőségét, hogy a magyar kormány beavatkozása az erdélyi politikai színtéren nem csupán az erdélyi szervezetek érdekérvényesítésének csökkenéséhez, hanem ahhoz is vezet, hogy a magyarországi politika jelenléte a régióban azt eredményezi, hogy a magyarországi kormánypárt átveszi az etnikai párt szerepét az erdélyi magyar közösségen belül. Ugyan e jelenség vizsgálata nem tartozik szorosan a kutatási kérdéshez, és az alábbi elemzéssel ezt nem is tudom elégségesen alátámasztani, azonban a gondolat igazolására tett kísérletként elvégeztem a magyarországi „diskurzusteremtő” szövegek, azaz az Orbán Viktor-közlemények újabb kódolását. Arra kerestem választ ebben az újabb kódolási ciklusban, hogy fellelhető-e a miniszterelnöki diskurzusban a magyarországi kisebbségekre való bármilyen utalás. Azt a feltételezésemet kívántam így igazolni, hogy a magyarországi kisebbségek már nem mint a magyarországi politikai közösség tagjai jelennek meg, hanem ők csupán az ország területén „velünk élő” közösségként szerepelnek a beszédekben.

Az eddigi diskurzuselemzés alátámasztja, hogy a miniszterelnöki beszédek által teremtett diskurzusban a politikai közösség koncepciója egyértelműen tartalmazza a határon túli magyarokat is, és a magyarországi magyarokra utalás csupán elenyésző mértékben jelenik meg. Sőt, ekkor is inkább abban a kontextusban, amikor felhívja a miniszterelnök a magyarországi magyarok figyelmét a határon túli nemzettársak sorsára, illetve arra a tényre, hogy e nemzettársak igényeit is figyelembe kell venni (15. ábra).

Az alábbi példa mutatja be, hogy a magyarországi magyarok megjelenése a miniszterelnöki beszédben pontosan milyen kontextusban hangzik el: „Végezetül van itt egy vita, amiben talán helyes, ha a magyar kormány is elmondja a véleményét, ez a szavazati jognak a kérdése. Említettem már, hogy korábban erről, a külföldi magyarok szavazati jogáról konszenzus jött létre Magyarországon. Most itt van ebben valamilyen repedés, szerencsére hajszálrepedés, de azért mégiscsak ez a kérdés felszínre került, és szeretném jelezni, hogy szerintem a magyarországi magyarok szempontjából, tehát most a magyarországi magyarok felől nézem az ügyet, a mostani helyzet elrendezése igazságos. Helyes és igazságos. Jól képezi le a valóságot, amely abból áll, hogy mindannyian egy nemzethez tartozunk, de különböző helyzetben vagyunk.” (Orbán Viktor beszéde a Magyar Állandó Értekezlet XVI. Ülésén, 2017. november 11.).

Tehát kirajzolódik az a politikai közösség, amely túlterjed a határokon, és amelynek a magyarországi magyarok és a határon túli magyar állampolgárok, választópolgárok is tagjai. Azonban annak vizsgálatában, hogy a magyarországi kisebbségek megjelennek-e egyáltalán az Orbán Viktor-i diskurzusban, a kódolás egy újabb ciklusában az autocoding segítségével ismét sorra vettem a magyarországi és a kisebbségi kifejezéseket. Ekkor azokat

az előfordulásokat kerestem, amikor felmerül a magyarországi politikai közösség tagjaiként vagy akármilyen más kontextusban a magyarországi kisebbségekre való utalás. Mivel sem a magyarországi, sem a kisebbségi kifejezések esetében nem tudtam ilyen kódot alkalmazni, újabb autocoding ciklussal próbáltam a nemzetiség kifejezésre keresni, amely egyszer sem fordul elő a több mint húsz Orbán Viktor-közleményben. Ezek után a 13 elismert magyarországi nemzetiségre kerestem rá egyesével, és végeredményben így sikerült azonosítanom egyetlen előfordulást.

A miniszterelnök 2014-es beszédében az alábbi szövegrészlet egy elemét tudtam a '*magyarországi kisebbség*' kóddal ellátni: „Március 15-én nemcsak Petőfi és a márciusi ifjak váltak hősöké, nemcsak azok, akiknek nevét gyermekkorunktól betéve tudjuk. Hőssé váltak a suszterek, szatócsok, nyomdászok, varrónők, bognárok, mindazok, akik egyetlen nap alatt kikiáltották a magyar szabadságot. A nemzet magába fogadott szegényt és gazdagot, pórt és nemest, liberálist és konzervatívot, szlávot, zsidót, németet.” (Orbán Viktor ünnepi beszéde, 2014. március 15.).

Mindezek alapján tehát megállapítható, hogy a magyarországi diskurzusban nem jelennek meg nevesítve a magyarországi kisebbségek. Ennek oka természetesen lehetne az, hogy a magyarországi kisebbségeket a miniszterelnök a magyarországi magyarok kategóriájába tartozónak véli. Azonban az a tény, hogy a magyar Alaptörvény szerint a nemzeti kisebbségek már csupán „velünk élő” jelzővel azonosíthatók, kevésbé enged erre következtetni.

Ugyan ez az elemzés nem teszi lehetővé, hogy kizárjam annak lehetőségét, hogy a magyarországi kisebbségek nem tartoznak bele abba a politikai közösségbe, amelyet a magyar miniszterelnök a beszédeiben megszólít, arra viszont elégséges, hogy egybevetve az erdélyi civil és politikai szervezetek szerepének vizsgálatával következtetéseket vonjak le. Megállapítható, hogy a magyar kormány ebben a határon túlra terjeszkedő politikai térben, amelyben az illiberális állampolgárság intézményén keresztül függő helyzetben tartja az általam elemzett, a politikai részvétel lebonyolításában leginkább részt vevő erdélyi etnikai pártokat és civil szervezeteket egy etnikai párt szerepét tölti be. A határokon átnyúló politikai közösség tagjait szólítja meg, mégpedig olyan *mobilizációs struktúrák* kialakításával, amelyekben nem az számít, hogy milyen értékeket képvisel az adott politikai párt, hanem az, hogy képes-e az etnikai identitás felélesztésére. Ennek megfelelően, a chandrai koncepció mentén, amelyet az érdekérvényesítés fogalmának a kötetben használt definiálásakor hosszasan bemutattam, a magyar kormány átveszi az etnikai pártok szerepét, még akkor is, ha a valóságban egyéb, a politikai pártoknak tulajdonított funkciókat csupán az általam elemzett szervezeteken keresztül tölt be.

Chandra ugyanis arra hívja fel a figyelmet, hogy az olyan társadalmakban, amelyek nem felelnek meg teljes mértékben a liberális demokratikusság kritériumainak, az etnikai kisebbségek gyakran az információszűkösség állapotában vannak, amelynek eredményeképpen a választások során nem az az elsődleges befolyásoló tényező, hogy a különböző pártok által képviselt politikai érdekek közül melyeket tartják a legfontosabbnak, vagy saját magukhoz közel állónak, hanem az számít, hogy az etnikai identitást melyik párt képes feléleszteni.

Ennek eredményeképpen valójában az etnikai pártok legfontosabb kritériuma az általa védnökdemokráciáknak nevezett társadalmakban az, hogy képesek-e a választópolgárait arra motiválni, hogy az etnikumoknak megfelelő pártra szavazzanak.

Mindezt összevetve a diskurzuselemzés eredményeivel belátható, hogy az erdélyi politikai szintéren a magyar kormány ezt a funkciót tölti be, és az általam elemzett erdélyi szervezetek is ezt a jelenséget felhasználva igyekeznek a választópolgárokat megszólítani. Ugyan ezt a jelenséget ebben a kötetben csupán a magyarországi választások kapcsán ragadtam meg, mégis felsejlik némileg a romániai választások kapcsán elemzett magyar és román nyelvű közlemények esetében is, hogy a magyarországi politikai közösségre való hivatkozás fontos szerepet tölt be. Míg a magyar nyelvű közleményekben, tehát azokban, amelyek minden bizonnyal a magyar kisebbség tagjainak szólnak, a romániai választásokkal, illetve romániai politikai eseményekkel kapcsolatban folyamatosan megjelenik az EMNP esetében a magyarországi politikai közösségre utalás. Ez ugyanígy jelen van az RMDSZ esetében, 2015 után. Azonban a román nyelvű közleményekben az RMDSZ esetében ennek nincs nyoma, és az EMNP esetében is csupán elenyésző mértékben. Tehát a pártok kommunikációjának fontos eleme az arra való hivatkozás, hogy az erdélyi magyarok a magyarországi politikai közösség tagjai. Még ha ez nem közvetlenül a magyar kormány által kommunikált jelenség Erdélyben, akkor is megfogalmazható, hogy a magyar kormánynak szerepe van a romániai magyar pártok politikai diskurzusaiban mint az etnikai identitás felélesztésének egyik eleme. Ennek értelmében a magyar kormány, pontosabban Orbán Viktor által alkotott diskurzus erdélyi jelenléte és az erdélyi pártok általi használata arra enged következtetni, hogy a magyar kormánypárt etnikai párt minőségében van jelen az erdélyi választópolgárok szempontjából, mégpedig az általam elemzett szervezetek kommunikációján keresztül.

E kötetben bemutatott változások rámutatnak, hogy a Fidesz–KDNP-kormány a szervezetekre gyakorolt befolyásával a határon túli magyar kisebbségek számára azt az intézményrendszert, amely tevékenységeik támogatására szolgál nem a romániai politikai közösségen belül, a helyi politikai pártok támogatásával, hanem a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül, az elemzett szervezetek irányításával hozza létre. Így a magyar kormány valójában a helyi kisebbségi közösséget, elsősorban a magyar kettős állampolgárokat és potenciális állampolgárokat a magyarországi politikai közösség tagjaként kezeli, és a Fidesz gyakorlatilag betölti egy etnikai párt funkcióit. A magyarországi kisebbségek magyarországi politikai közösséghez való viszonyának vizsgálata lehetővé tenné, hogy bebizonyosodjon, valóban van-e lehetősége egy kormányzó pártnak etnikai párt minőségben tevékenykednie.

11. AZ ILLIBERÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁG INTÉZMÉNYRENDSZERE ERDÉLYBEN

Az állampolgárság, majd a választójog kiterjesztése átalakította az erdélyi politikai teret. Az erdélyi kisebbségi magyar közösségek tagjai a romániai politikai közösségen túl a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaivá is váltak. E politikai közösség erdélyi megjelenése megváltoztatta a kisebbségek érdekeit képviselő szervezetek tevékenységét. Ez a kötet e politikai közösségnek ezzel a viszonylag új elemével, a kedvezményes honosításba bevont erdélyi szervezetekkel foglalkozik. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a vizsgált szervezetek érdekérvényesítési képessége csökkent-e a magyar állam beavatkozásának, az állampolgárság, így a politikai közösség kiterjesztésének következményeként. Az állampolgársági irodalomra támaszkodva konceptualizáltam a kérdést, ennek segítségével mutattam be, hogy az állampolgárság intézménye átalakult, és ennek következménye az erdélyi szervezetek új szerepvállalása a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben.

A kötet így e politikai közösség egy szegmenséről, a határon túli magyar közösség intézményrendszerének szerepéről tájékoztat. A magyarországi illiberális fordulat eredménye, hogy az egyébként többféle módon legitimálható állampolgárság határon túli kiterjesztése, illetve a választójog biztosítása lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára végeredményben az illiberális berendezkedés egyik közvetítő elemévé válik. Az illiberális államok esetében, így Magyarországon is az intézmények függő helyzetben tartása természetes velejárója az effajta politikai berendezkedés fenntartásának, illetve legitimitása biztosításának. Az erdélyi intézményrendszer vizsgálata így egyrészt arra mutat rá, hogy ez a függő viszony milyen következményekkel jár a határon túli kisebbség területi államon belüli pozíciója tekintetében, másrészt rávilágít arra a mechanizmusra is, ahogyan az illiberális kormány a saját hatalmának erősítéséhez kiépíti a klientelistikus infrastruktúrát.

Az intézményrendszer szisztematikus vizsgálatával feltárható, hogy az illiberalizmus állampolgárságképe milyen módon jött létre. Rámutattam arra a mechanizmusra, amelyben ez az állampolgárság-koncepció érvényesül, mégpedig a magyar állam befolyása alatt működő szervezetek tevékenységén keresztül. Ahogy azt elemeztem, az állampolgárság kiterjesztése óta többen foglalkoznak annak az erdélyi magyarok közösségére gyakorolt hatásával. Azonban ezek az elemzések figyelmen kívül hagyják azt a ténytet, hogy a liberális alkotmányosság paradigmájában többé nem értelmezhetők az ilyen típusú állampolgárság következményei. Mások, akik figyelembe veszik az illiberális állampolgárság sajátosságait, viszont nem foglalkoznak azzal, hogy milyen mechanizmusok mentén alakul ki és hogyan alakítható ez az intézmény. Ezek az állami politikák már nem csupán az egyén és állam viszonyában értelmezendők, hanem alakításukban részt vesz egy közbenső intézményrendszer is, amelynek

irányítását az illiberális állam végzi. A diaszpórakutatás eszköztára ugyan hasonló módon számba veszi az intézmények szerepét, mégsem foglalkozik olyan nemzeti közösségekkel, amelyeket a kötetben vizsgálok, így nem tudja a teljes vizsgált jelenséget megismertetni.

A kötetben, miután áttekintettem az állampolgárság intézményével foglalkozó irodalom legfontosabb irányzatait, és rávilágítottam arra, hogy a kutatásom során éppen azokra az új trendekre reagálok, amelyek a populista kormányok megjelenésével magyarázzák az állampolgárság intézményének átalakulását, részleteztem, hogy a magyarországi illiberális fordulat milyen következményekkel jár az állampolgárság koncepciójának tekintetében. Felhívtam a figyelmet arra, hogy az illiberalizmust elemző szerzők eltérő tudományágak képviselőiként, így más-más megközelítésben ugyan, de egyetértenek abban, hogy az illiberális kormányzatok eszköztárába tartozik a különböző intézmények függő helyzetbe hozása. Illetve rávilágítottam arra, hogy a magyarországi berendezkedés sajátossága, amit Scheppele autokratikus legalizmusnak nevez. Ez azt jelenti, hogy a magyar kormány látszólag demokratikusnak tűnő intézkedések sorával legitimálja hatalmát. Ennek képezi részét, hogy a miniszterelnök által teremtett diskurzus központi eleme, hogy a magyar kormány intézkedéseit a néppel konzultálva, a nép döntéseinek megfelelően végzi. A kötet további részeiben azt demonstráltam, hogy ebben a diskurzusban Orbán Viktor számára a határon túli magyarok is a hivatkozott nép részei.

A határon túli szervezetek érdekérvényesítési képességének minőségét elemző fejezetben rámutattam, hogy mind az elemzett politikai pártok, mind a hozzájuk kapcsolódó civil szervezetek esetében azt veszem figyelembe, hogy a saját maguk számára kitűzött feladataikat milyen mértékben tudják ellátni. A politikatudományi irodalom segítségével felhívtam a figyelmet arra, hogy az etnikai pártok és választópolgáraik közötti dinamika vizsgálata során azt érdemes elemezni, hogy a pártok milyen típusú javakat tudnak a kisebbségi közösségek tagjai számára biztosítani. Illetve azt hangsúlyoztam, hogy a kisebbségi közösségek képviseletének sikeressége vizsgálatában kiemelt figyelmet kell szentelni az etnikai identitás felélesztésének képességére. Ennek megfelelően az érdekérvényesítési képesség elemzése során azt is értelmezni kell, hogy az adott szervezetek a közösségek tagjait képesek-e mint etnikai kisebbségeket megszólítani, érdekérvényesítő képességüknek minősége így attól függ, hogy képesek-e az etnikai identitás felerősítésére, a közösség tagjait az etnikai identitás mentén mobilizálni. A kutatás során arra törekedtem, hogy fel tudjam vázolni az anyaállam szerepét ebben a kapcsolatban. Mindezt az állampolgárság kiterjesztésének következtében, az állampolgárság koncepciójának az illiberalizmus sajátosságainak megfelelő változások bemutatásával demonstráltam.

Az anyaállam szerepének bemutatásához felvázoltam a magyarországi állampolgársági szabályozás történetét, illetve az állampolgársághoz kapcsolódó választójogi szabályozást. Megállapítottam, hogy az állampolgárság kiterjesztésének kérdése fontos szerepet tölt be a magyarországi belpolitikában a demokratikus átmenet óta, és felhívtam a figyelmet arra, hogy a határon túli magyarok számára biztosítandó állampolgárság kérdése mindig is a különböző hatalmon lévő politikai pártok érdekeinek megfelelően szerepelt a politikai

diskurzusban. A 2010-et követő nemzetpolitikai váltás és jogszabályi módosítások áttekintésével felvázoltam, hogy a magyar állampolgárság kiterjesztése az etnikai nacionalizmus felerősödésének a következménye. A választójog kiterjesztése kapcsán rávilágítottam arra a tényre, hogy a magyar állampolgárok között különbséget tesz a szabályozás. Áttekintve a választójog-kiterjesztés legitimitásának kérdéséről szóló normatív irodalmat, nem találtam megfelelő igazolást a vizsgált egyenlőtlenségekre.

Bemutattam, hogy az illiberális magyar politikai berendezkedés eredménye, hogy az állampolgárság már nem csupán az állam és egyén kapcsolata, hanem egy közvetítő intézményrendszeren keresztül saját érdekeinek teljesítéséhez használja fel a magyar kormány – elsősorban – a határon túli kettős állampolgárokat, választópolgári minőségükben. Ennek tudható be, hogy a magyarországi befolyás növekedése mellett csökken az erdélyi szervezetek érdekérvényesítő képessége. A szervezetek ugyanis a kiterjesztett magyarországi politikai közösség képviselőivé válnak, elfordulnak korábbi céljaik megvalósításától, amelyeket elsődlegesen a kisebbségi közösség szervezőiként, a kisebbségek érdekeit érvényesítő területi államon belüli szereplőkként kitztek maguknak.

Az esettanulmány keretében először amellet érveltem, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítési képességéről akkor lehet megfelelő ismeretekre szert tenni, ha többmódszerű megközelítés segítségével, az adatok minél szélesebb körét lefedve vizsgálom meg a szervezetek működését. Ennek megfelelően a tartalomelemzés módszerével első lépésként feltártam, hogy az erdélyi szervezetek saját dokumentumaikban hogyan fogalmazzák meg céljaikat, mik a számukra legfontosabb politikai érdekek, amelyeket képviselni szeretnének. Bebizonyosodott, hogy a szervezetek elsősorban területi politikai érdekeket fogalmaznak meg, azaz Erdély területére vonatkozó intézkedéseket, terveket vázolnak fel, amelyek tekintetében az erdélyi magyar közösség tagjait leggyakrabban mint külön politikai közösséget kezelik. Kezdetben a romániai politikai közösség tagjaiként, majd egyre inkább az erdélyi politikai közösség tagjaiként azonosítják az erdélyi magyarokat ezekben a dokumentumokban, csupán 2010 után, a magyarországi kormányváltást követően jelenik meg a közös (Magyarország és Erdély) politikai közösség gondolata.

A kommunikációs stratégiák elemzésével aztán megvizsgáltam, hogy az Orbán Viktor által teremtett magyarországi politikai közösségre vonatkozó diskurzus mennyiben jelenik meg az erdélyi szervezetek közleményeiben. Az állapítható meg, hogy 2010 után az EMNT/EMNP, majd 2015 után az RMDSZ/Eurotrans esetében egyre hangsúlyosabb a kiterjesztett magyarországi politikai közösségre utalás. A szervezetek az erdélyi magyarokat mint a magyarországi közös politikai közösség tagjait szólítják meg. Ez ellentmond a dokumentumaikban megfogalmazott céloknak, hiszen már nem az erdélyi politikai közösség van a középpontban, hanem egyre jellemzőbb módon a magyarországi politikai akarat kifejeződése figyelhető meg a szervezetek közleményeiben. Elvégeztem ebben a fejezetben annak az ellenőrzését is, hogy csak a magyarországi politikai események kapcsán jelenik meg ilyen, határozottan a magyarországi politikai közösségen belüli tagság koncepciója, és arra jutottam, hogy a szervezetek romániai politikai események kapcsán is használják

ennek a tagságnak a kifejezését, azonban ekkor továbbra is inkább az erdélyi politikai közösségre való hivatkozás jellemzőbb. Viszont itt is megfigyelhető, hogy 2010 és 2015 után megjelenik a magyarországi politikai közösségen belüli tagság koncepciója. Mégpedig a szervezetek egymáshoz való viszonyának megfelelően. Az erdélyi szervezetek bemutatása során már kitértem arra, hogy az RMDSZ-szel szemben többször megfogalmazódott az a kritika, hogy túlzottan a román államra támaszkodnak politikájukban (Kiss és Székely 2016, 598; Kiss, Toró, és Székely 2018). Erre adott reakcióként értékelhető, hogy a magyar kormányhoz való közeledés eredményeképpen romániai politikai események kapcsán magyar nyelvű nyilatkozataikban is használják a magyarországi politikai közösségen belüli tagság koncepcióját. Míg az EMNP kapcsán éppen az merült fel, hogy túlzottan a magyarországi politikától függenek, náluk a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos közleményeikben inkább az erdélyi politikai közösségre való hivatkozás jelenik meg.

A román nyelvű közlemények vizsgálata arra is rámutat, hogy a román közvélemény irányába az RMDSZ egyáltalán nem és az EMNP is nagyon kis mértékben használja a magyarországi politikai közösségen belüli tagságra hivatkozást. Mindez felveti annak a lehetőségét, hogy a szervezetek kommunikációjukban a többségi társadalommal szemben más diskurzusokat teremtenek. Azonban ez nem gyengíti azt az érvelésemet, hogy a magyar kisebbségi közösség tagjait érintő tevékenységük a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belüli tagság által módosított politikai térben megváltozott. Az a feltevés, hogy esetleg a romániai politikai közösségen belül más politikát képviselnek, mint a kisebbségi közösségek tagjait közvetlenül informáló politikájuk, további vizsgálatot érdemelne, azonban nem tartozik közvetlenül e kötet célkitűzéseibe.

A szervezetek tevékenységének vizsgálatát nem csupán a saját magukról közvetített információkra támaszkodva végeztem el, hanem elemeztem azokat a kapcsolatrendszereket is, amelyekben a szervezetek részt vesznek. Megállapítottam, hogy ezekre szintén hatással van a magyarországi politika erdélyi térnyerése. A diaszpórákutatók irodalmára támaszkodva vizsgáltam meg azt a konceptuális társadalmi és politikai teret, amelyben a szervezetek érvényesülnek, és arra jutottam, hogy a magyar állampolgárság és a kapcsolódó választójog kiterjesztésének következményeként az általam elemzett szervezetek hatást gyakorolnak egyéb erdélyi szereplőkre, így a magyarországi befolyás közvetett módon megjelenik más erdélyi szervezetek tevékenységében is. Az EMNT-, az EMNP-, az RMDSZ- és az Eurotranszszervezetek konceptualizálása mint transznacionális társadalmi mozgalmak lehetőséget teremt arra, hogy értelmezhetővé váljon, hogyan alakítják az erdélyi társadalmi és politikai teret. A politikai pártok és alapítványaik egyes projektjeinek elemzésével így felvázoltam, ahogy a szervezetek cselekvési stratégiáit és kapcsolatrendszereit is áthatja a magyarországi befolyás.

Így rámutattam arra, hogy a magyar állam hogyan gyakorol befolyást egy másik állam területén. Korábban a szervezetek csupán a romániai politikai térben voltak értelmezhetőek, tevékenységeik egyértelműen az etnikai pártokra jellemző módon alakultak, a civil szervezetekkel együttesen több-kevesebb sikerrel ugyan, de a kisebbségi magyar közösség érdekeit

érvényesítendő jártak el, mégpedig egy, a romániai politika által biztosított intézményrendszer keretein belül.

Azáltal, hogy a szervezetek a magyarországi politika végrehajtóivá váltak, ez a korábbi pozíciójuk gyengült. A kommunikációs stratégiák és a szervezetek projektjeinek elemzése együttesen rámutat arra, hogy ebben az új politikai térben már nem a dokumentumaikban meghatározott érdekeket képviselik, hanem a magyarországi politika részeseiként, annak végrehajtásában vesznek részt. Az erdélyi magyar közösség mint kisebbségi közösség tagjainak érdekeit egyre kevésbé érvényesítik, rájuk ebben a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben mint magyar állampolgárokra tekintenek. Ez háttérbe szorítja annak lehetőségét, hogy a területi államon belül továbbra is kisebbségi pozícióban élő magyarok közösségét a kisebbségek sajátos igényeinek megfelelően tudják képviselni. Amennyiben azok a szervezetek, amelyek explicit módon feladatul tűzték ki az adott közösség érdekeinek érvényesítését a magyarországi befolyás hatására nem tekintenek minden esetben kisebbségi közösségként az erdélyi magyarokra, akkor nem beszélhetünk sikeres etnikai politizálásról, sikeres kisebbségpolitikai törekvésekről. Az erdélyi magyar kisebbségi közösség tagjainak magyar állampolgárként való kezelése nem vezethet sikeres érdekérvényesítéshez a területi államban, de ezzel egy időben nem következik be a kiterjesztett magyarországi politikai közösségbe történő politikai integráció sem, abból kifolyólag, hogy ez nem egy, az egyenlőség elveit megvalósító politikai tér.

Mindezt összevetve a chandrai koncepcióval, amely szerint a sikeres etnikai politizálás feltételezi az etnikai identitás mentén való mobilizálást és olyan politikai stratégia megvalósítását, amely az etnikai identitás felerősítésével jár, egyértelműen azonosítható, hogy a szervezetek érdekérvényesítési képessége csökkent. Chandra az etnikai pártok érdekérvényesítési képességeinek elemzését olyan államokban végzi, amelyeket védnökdemokráciáknak nevez, és amelyek jellemzője az információkhoz való korlátozott hozzáférés. Ennek lényege, hogy az etnikailag heterogén államok esetében a kisebbségek tagjai nem annak megfelelően szavaznak, hogy mely politikai párt által képviselt értékek azok, amelyek számukra fontosak, hanem csupán azt veszik figyelembe, hogy az etnikailag azonos párt képviselője jusson hatalomra. Chandra szerint tehát a választások során nem az a fontos, hogy a politikus „mit mond, hanem, hogy ki mondja azt” (Chandra 2004, 14), tehát nem a politikai párt által képviselt értékek mentén vesz részt a választópolgár a választásokon, hanem az befolyásolja, hogy kire adja le szavazatát, hogy ki az adott képviselő. Chandra ezt a jelenséget az etnikai tudat felélesztéseként határozza meg. Az erdélyi intézményrendszerek segítségével ezt a korlátozott információkkal átítatott társadalmi teret teremt meg az illiberális magyar kormány. Azonban érdekes csavarral, ugyanis ez a jelenség elsődlegesen nem az etnikai pártok politikai képviseletében valósul meg, hanem a magyarországi választások kapcsán, ahol az Orbán Viktor vezette kormány és a Fidesz–KDNP jelenik meg, a chandrai megközelítés etnikai pártjaként. Az intézmények magyarországi irányítása által megtörténik az etnikai mobilizáció, amely Chandra szerint az etnikai identitás felélesztésével veszi kezdetét. Az állampolgárságon keresztüli hozzáférés a demokratikus

intézményekhez tehát együtt jár egy olyan típusú etnikai tudat felélesztésével, amely szerint a magyar kormánypárt minősül annak az etnikai pártnak, amelyre szavazás esetében nem az számít, hogy mit mond, hanem hogy ki mondja azt.

A kutatás eredményeinek segítségével mind az állampolgárság koncepcióinak változásai, mind a diaszpóráközösség kutatásának korábban kevésbé vizsgált aspektusaira hívtam fel a figyelmet, méghozzá úgy, hogy az illiberális politikai berendezkedés sajátosságaira is rávilágítok. A kötet ennek megfelelően egy olyan analitikus keretet teremt meg, amely alkalmazható más összehasonlító kutatások során is.

A nem demokratikus államok állampolgárság-politikáinak vizsgálata kapcsán ennek megfelelően két javaslatot fogalmazok meg. Egyik, hogy az állampolgárság koncepcióját célszerű különböző dimenziókra bontva elemezni és megvizsgálni, hogy az állampolgárság-politikák gyakorlati megvalósulásukban milyen következményekkel járnak az egyes dimenziók tekintetében. Másodsorban pedig az állampolgársági politikák olyan közvetlen hatásait is érdemes vizsgálni, amelyek a mikro- és makroszintek között jelentkeznek. Ennek megfelelően az állampolgársági politikák megvalósulásában három különböző szintet azonosítok. A mikroszint, amelyen az illiberális állam állampolgárságának elnyerése által az új többes állampolgárok identitása, társadalmi integrációja és egyéb szociális jellemzőik változnak. A makroszint esetében az anyaállam, területi állam közötti viszony, az anyaállam és területi állam egyéb politikái vizsgálhatók. És az eddig kevés figyelmet kapott mezoszint, amelyben érvényesülnek mind az anyaállami, mind a területi állami politikák. E kutatás során csupán az anyaállami politikák gyakorlati hatásait vizsgáltam, felhívva arra a figyelmet, hogy ezek milyen következményekkel járnak a területi államon belüli érdekérvényesítési képességre.

Az állampolgárság intézményének különböző dimenziókra bontását mások is javasolták már korábban, azonban arra kevésbé hívták fel a figyelmet, hogy ezen dimenziók érvényesülése a nem demokratikus berendezkedés esetében hogyan valósul meg. E dimenziók analitikus megalkotása során elsődlegesen arra tettek kísérletet, hogy az állampolgárság intézményét az egyén szempontjából vizsgálják. Azonban amennyiben a mezoszintű megközelítés keretében hozzuk létre ezeket a dimenziókat, egy újfajta értelmezési keretre nyílik lehetőségünk. Brubaker definíciója szerint, amely alapján az állampolgárság intézményén keresztül az állam meghatározza, hogy kik azok, akiket tagjainak vél és kik azok, akik idegenek, csupán azt veszi figyelembe, hogy mindez az állam politikáin keresztül valósul meg. Azonban az előzőekben rávilágítottam arra a jelenségre, hogy az illiberális állam ugyan megteremti ezen politikákat, de azok végrehajtását egy általa függő helyzetbe hozott és irányított intézményrendszeren keresztül hajtja végre. Ennek megfelelően az állam lehetőséget teremt egy intézményrendszer számára az állampolgárok kiválasztására, és ezáltal maga az intézményrendszer az, amely „konstruálja és folyamatosan újrakonstruálja az államot” (Brubaker 1992a, xi).

Faist és Kivisto az állampolgárságot három egymással interakcióban lévő dimenzió mentén értelmezi, amelyek egy demokratikus állam keretein belül megteremtik az egyenlő

állampolgárok közösségét. E definíció része, hogy az állampolgároknak joguk van a demokratikus önkormányzás kereteiben a politikai élet különböző szintereihez hozzáférni, jogaik és kötelezettségeik összetétele azonos, illetve a politikai közösségen belüli tagság meghatározza az állampolgárok identitását. Amennyiben e megközelítés során figyelembe vesszük kutatásom eredményeit, belátható, hogy az állampolgárság intézményének, különös tekintettel a többes állampolgárságra, nem demokratikus államon belüli megvalósulása ennél csak árnyaltabb értelmezési keretben lehetséges. Az állampolgárok demokratikus intézményekhez való hozzáférése az erdélyi keretben csupán az állampolgárságot és a hozzá kapcsolódó választójog gyakorlását irányító intézmények keretében valósul meg. Ez az intézmény azon túl, hogy a területi államon belüli saját politikai érdekeit törekszik figyelembe venni, az anyaállam politikai befolyása alatt működik. Ennek megfelelően az állampolgárok demokratikus intézményekhez való hozzáférése csupán korlátozottan, az intézmények által konstruált társadalmi térben valósul meg.

A második dimenzióban az állampolgárok jogainak és kötelezettségeinek összetétele határozza meg az állampolgárság határait. Egyrészt a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok és választójoguk kapcsán rávilágítottam arra, hogy jogaikban nem egyenlők a lakóhellyel rendelkező állampolgárokkal. Másrészt az a tény, hogy e jogok gyakorlása is csupán egy, a magyar állam által fenntartott intézményrendszeren keresztül lehetséges rávilágít arra, hogy az állampolgárság intézményének erdélyi megvalósulása nem értelmezhető a demokratikus állam intézkedéseinek keretében.

A harmadik dimenziót elemezve arra hívják fel a figyelmet, hogy az állampolgárság intézménye alakítja a politikai közösséghez tartozás tudatán keresztül az állampolgárok sajátos identitását. Itt szintén hangsúlyozandó, hogy az intézmények vizsgálatán keresztül kirajzolódik az a mechanizmus, amely létrehozta a diskurzusok szintjén a politikai közösséghez tartozást. Tehát nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy az állampolgárság intézményén keresztül létrehozott sajátos identitás a függő helyzetben tartott intézményrendszeren keresztül folyamatosan alakítható.

A politikai közösséghez tartozás a határon túli állampolgárok esetében az egyszerűsített honosítási eljárás révén jött létre. A kötet korábbi fejezetében (2.1. *Az állampolgári kapcsolat és állampolgársági politikák*) számba vettem azokat a legfontosabb elméleteket, amelyek a honosítás politikai közösségre gyakorolt hatását vizsgálják. Ezen elméletek, annak ellenére, hogy gyakran figyelembe veszik a honosítás intézményrendszerének formális kereteit, figyelmen kívül hagyják annak a lehetőségét, hogy létezik egy informális intézményrendszer, amely a formális kereteken túl az állampolgársági ügyintézés része. Egyedül Vink hívja fel a figyelmet azokra az informális normákra, amelyek szerepet játszanak a politikai közösség formálásában. Informális normák vizsgálata alatt azt érti, hogy az adott államok hogyan implementálják a különböző jogszabályok által megteremtett honosítási eljárásokat. Azonban azon túl, hogy ezek jelentőségére felhívja a figyelmet, nem írja le, hogy pontosan milyen analitikus keretben lehetne az informális normákat vizsgálni, vagy hogy ezek milyen különböző implikációkkal rendelkezhetnek. Csupán egy jelenséget vizsgál, a bevándorlók

számára biztosított állampolgársági eljárások tekintetében, mégpedig azt, hogy mennyiben teszi egy állam könnyen elérhetővé az állampolgárság felvételét a területére érkezett személyek számára (M. Vink 2017, 223). Ez összhangban van Orgad, Bauböck és Carens megközelítéseivel, akik szintén a bevándorlónépeség számára biztosított állampolgársági politikák mentén értelmezik azok legitimitását.

Azonban a vink informális normák szerepe alaposabb vizsgálatot érdemel, hiszen ez nem csupán a bevándorlóközösségek esetén alkalmazandó politikák értelmezésében segít. Sőt valójában a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok honosítási eljárásának vizsgálatában még jelentősebb módon tud hozzájárulni az állampolgárság intézményének megértéséhez. Vink szerint az, hogy az adott állam milyen informális keretek között biztosít lehetőséget az állampolgárságot kérvényezők számára, arról árulkodik, hogy az adott állam politikai közössége mennyire befogadó, esetleg mennyiben kizáró. Azonban, ha ezt az informális keretet részletesebben megvizsgáljuk, láthatóvá válik, hogy nem csupán a befogadó-kizáró tengely mentén van értelme az állampolgársági politikák gyakorlati megvalósulási vizsgálatának. Az erdélyi esettanulmány alapján látható, hogy az állampolgársági ügyintézésre létrehozott informális keret nem teljesíti be feladatát mindössze az egyszerűsített honosítási eljárásban való részvétellel. Az informális elvek érvényesülése csupán bevándorlók esetében szükségszerűen megáll az állampolgársági ügyintézés végével, ugyanis amint a bevándorolt személyek elnyerik állampolgári státuszukat, az intézményrendszer sem formális, sem informális elemei nem gyakorolnak rájuk hatást. Állampolgári státuszukban már az állam szervezetrendszerében ugyanolyan állampolgári minőségükben érvényesülnek, mint bárki más.

Azonban a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok esetében látható, hogy ez az informális normák mentén szerveződő intézményrendszer rekurrens módon, újra és újra megjelenik az állampolgárok életében, és a politikai közösségen belüli tagságuk érvényesítése során folyamatosan találkoznak ezzel. Erdély esetében az informális normák mentén szerveződő intézményrendszer tagjai az általam elemzett szervezetek. A szervezetek kialakulását, tevékenységét és működését bemutató fejezetek alapján látható, hogy az állampolgársági ügyintézésen alapuló intézményrendszer folyamatosan újratermeli kapcsolatait a kettős állampolgárokkal. Mégpedig e kapcsolatok újratermelésének mechanizmusa kétirányú. Egyik oldalról a szervezetek mint a romániai politikai közösség tagjai kapcsolatot tartanak az új magyar állampolgárokkal, akikre potenciális választópolgáraikként tekintenek (e kapcsolat minőségét nem vizsgálom ebben a kötetben). Másik oldalról pedig a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaiként, a magyarországi politikai események kapcsán újra és újra megújítják kapcsolataikat, hogy a magyarországi választásokra is tudják mobilizálni ezeket a kettős állampolgárokat.

A kötetben azonban rávilágítottam e két oldal egymás közötti interakcióira, összefüggéseire. A kettős állampolgárok, akik többes affiliációval rendelkeznek, tehát a bauböcki értelemben véve tagságuk transznacionális, egyszerre két politikai közösség tagjaiként élik mindennapjaikat. Azonban kettős állampolgárságuk nem két demokratikus államon

belüli tagságot jelent, hanem egyik, az egyszerűsített honosítással elnyert anyaállami állampolgárságuk az illiberális berendezkedésű Magyarországhoz köti őket. Bauböck szerint a többes kötődés formalizálása, tehát az állampolgárság határokon túli kiterjesztése abban az esetben legitim, ha a területi állam nem teszi lehetővé, hogy a kisebbségben élők érdekeiket megfelelően tudják biztosítani. Így az anyaállam állampolgársága egyrészt ezt törekszik kiegyensúlyozni, másrészt akkor igazolható az állampolgárság kiterjesztése, ha a kisebbségben élők jövőbeni jóléte függ az anyaállamtól, érdekelt az anyaállami politika alakulásában, és szándékukban is áll ezt formálni. Az állampolgárság magyarországi szabályozását leíró fejezetben felhívom a figyelmet arra, hogy az állampolgárság határon túli kiterjesztése kevésbé felel meg ezeknek a kitételeknek. Az állampolgárság kiterjesztése mögött inkább az etnikai nacionalizmus megvalósítása fedezhető fel, amely szerint az anyaállam nemzetkonceptiója a politikai nemzet helyett már az etnikai-kulturális nemzetnek feleltethető meg. E koncepció megvalósítása és a választójog kiterjesztése eredményezte egy olyan politikai közösség létrehozását, amelybe a határokon kívül élő magyarok, a kutatás esetében elsősorban az erdélyi magyar közösség tagjai, is beletartozhatnak. Azonban a gyakorlatban az ehhez a politikai közösséghez tartozás az illiberális magyar kormány politikáinak legitimálóiaként tartja számon az erdélyi állampolgárokat. S ebben a folyamatban az erdélyi függő helyzetben tartott szervezetek végrehajtói funkciókat töltenek be.

Ennek következménye, hogy a korábban felvázolt két oldal, a román politikai közösségen belüli tagság és a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belüli tagság összemosódik. A szervezetek függő helyzete Magyarországtól, illetve a magyarországi befolyás folyamatos növekedése ahhoz járult hozzá, hogy a szervezetek tevékenységeikben elmozdulnak a romániai politikai közösségen belüli tagságuktól, és a saját maguk által megfogalmazott politikai érdekek ellenére, amely a területi politikai közösségen belüli érdekérvényesítésen keresztül lenne véghez vihető, a magyarországi politikai közösségen belül tevékenykednek.

A két oldal összemosása egy komplex folyamat, amely a diskurzuselemzés mellett a kapcsolatrendszer vizsgálatában követhető nyomon. A politikai pártok és az őket támogató alapítványok továbbra is versenyeznek az erdélyi magyar választópolgárok szavazataiért, és továbbra is részt vesznek a romániai politikai közösségen belüli érdekérvényesítésben. Azonban ennek során a magyar állampolgárság intézményén keresztül, a magyarországi befolyás eredményeképpen hétköznapi cselekedeteiket a magyarországi politikai közösségen belüli tagságukra építik. Így a pártok romániai politikai versenyében is megnyilvánul a magyarországi politikai közösségen belüli tagságuk. Ennek megfelelően azok az informális normák, amelyek a magyarországi állampolgársági politikák tekintetében megnyilvánulnak, a romániai politikai verseny részeivé válnak.

A kutatás részeként nem térek ki külön arra, hogy az állampolgárság intézményének ilyen típusú kiterjesztése és az intézményeken keresztüli alkalmazása mennyiben osztja meg a határon túli magyar közösségeket. Azonban egyértelműen kikövetkeztethető a leírtak alapján, hogy ebben az új magyar állampolgárságra alapozott politikai cselekvési térben a romániai

magyar közösségek tagjai még inkább megosztottakká válnak. Egyrészt a magyarországi politikai események kapcsán a szervezetek elsődleges közönsége a kettős állampolgárok köre. Másrészt a fenti levezetés alapján a romániai politikai közösségen belüli események kapcsán is kiemelt figyelmet kapnak a kettős állampolgárok, akikkel a szervezeteknek közvetlen kapcsolata is van, a honosítási ügyintézésben való részvételük miatt.

Mindemellett érdemes azt is megemlíteni, hogy a romániai magyar közösség tagjai között továbbra is nagyobb számban vannak azok a személyek, akik még nem vették fel az állampolgárságot. Az a tény, hogy a magyar miniszterelnök általánosan diskurzusteremtőként azonosított szövegei alapján megállapítható, hogy a kiterjesztett magyarországi politikai közösség elsősorban azon személyek körét fedi le, akik a Magyarországgal kapcsolatos politikai események alakítói, a magyarországi politika legitimálói, arra enged következtetni, hogy azon személyek, akik még nem vették fel az állampolgárságot, nem egyenlő részei ennek a nemzeti közösségnek. Ez a miniszterelnöki diskurzus visszaköszön az erdélyi diszkurzív panelekben is, és minden bizonnyal azt a célt szolgálja, hogy motiválja az erdélyi magyarokat az állampolgárság felvételére és a szavazati joguk gyakorlására. Azonban a gyakorlatban az erdélyi magyar közösséget megosztó következményei lehetnek, amelyeket egy mikroszociológiai vizsgálat keretében érdemes lenne megvizsgálni. Többen tesznek ugyan erre kísérletet a már említett, Papp által véghezvitt fókuszcsoportos vizsgálatok azok, amelyek felhívják a figyelmet arra, hogy az állampolgárság kiterjesztése vezethet a magyar közösség megosztásához. Azonban, ahogyan korábban is említést tettem erről, az erdélyi szervezetek szerepének figyelembevétele nélkül nem lehet pontos képet adni az állampolgárság intézményének erdélyi magyar közösségekre gyakorolt hatásairól.

Tehát a kötetben, annak érdekében, hogy a további kutatások minél pontosabb képet tudjanak adni a határon túli kisebbségek helyzetéről, két analitikus javaslatot fogalmazok meg. Az első szerint az etnikai szervezetek érdekérvényesítésének vizsgálata során figyelembe kell venni mind az anyaállam, mind a területi állam szerepét. Ennek megfelelően a szervezetek romániai politikai közösségen belül elfoglalt helyének, szerepének vizsgálata során is mindenképpen figyelembe kell venni, hogy az anyaállami politikák milyen hatást gyakorolnak ezekre a szervezetekre. Nem elégséges csupán az anyaállami támogatások szerepét figyelembe venni, hanem azt is külön vizsgálni érdemes, hogy az anyaállami támogatás pontosan hogyan alakította át a szervezetek működését. Akár a szervezetek és választóik kapcsolatát, akár a szervezetek területi államon belüli beágyazottságát, akár egymáshoz való viszonyukat vizsgáljuk, a szervezetek működésével kapcsolatos kiindulópontunknak része kell hogy legyen az, hogy az anyaállam milyen szerepet tölt be a szervezetek működésében.

Ugyanígy a mikroszociológiai kutatások esetén, amikor a magyar kisebbségi közösségek tagjainak identitását vagy társadalmi integrációját a magyar állampolgárság elnyerésével összefüggésben vizsgáljuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ezt az állampolgárságot az anyaország által irányított szervezeteken keresztül élik meg. A szervezetek segédkeznek az állampolgárság elnyerésében, majd az ahhoz kapcsolódó további politikai események alkalmával is, mint például a választásokat megelőző regisztráció, de maga a szavazat

leadása is a szervezeteken keresztül történik. Tehát ha a magyar állampolgárság mikro-szociológiai következményeit tárgyaljuk, figyelembe kell vennünk a szervezetek szerepét. Az a társadalmi tér, amelyben a kisebbségi magyar közösség érdekeinek érvényesítése zajlik, e szervezetek működése által meghatározott, így a chandrai értelemben vett információkhoz való hozzáférés vagy az etnikai identitás felélesztése az anyaállam által irányított szervezetek cselekvésein keresztül valósul meg.

Továbbá a kutatás eredményeinek értelmében az is kiderül, hogy az állampolgárság koncepciójának kutatásában, akár összehasonlító állampolgárság-kutatás során, akár esettanulmányok tekintetében, elsősorban abban az esetben, ha az állampolgárságot mint a politikai közösség formálóját vizsgáljuk, kiemelt figyelmet érdemes fordítani az intézmények szerepére, mivel ezek vizsgálatán keresztül árnyaltabb képet kapunk a politikák teljesülésének következményeiről. Az intézményi szereplők bevonása a vizsgálatba azt teszi lehetővé, hogy az adott állam vagy államok politikai berendezkedésének sajátosságait is figyelembe tudjuk venni, azokban az esetekben is, amikor nem liberális demokráciákat vizsgálunk.

Az állampolgársági ügyintézésel kapcsolatba hozható szereplők vizsgálata még egy fontos aspektusára hívja fel a figyelmet a kisebbségi közösségek vizsgálatának. Az erdélyi körülmények elemzése specifikusan rávilágít arra, hogy annak ellenére, hogy az EMNP a romániai választások tekintetében nem tudja felvenni a versenyt az RMDSZ-szel, mégsem jelenthető ki egyértelműen, hogy a párt marginális szereplője lenne az erdélyi kisebbségi magyarok közösségének. Ugyanis a kutatás feltárja, hogy az illiberális állampolgárság intézménye feltételezi egy, az anyaállamtól függő helyzetben tartott intézményrendszer kialakításának lehetőségét, annak érdekében, hogy az állampolgárok az illiberális politikai berendezkedés fenntartóiként megszólíthatókká és irányíthatókká váljanak. Ez azt eredményezi, hogy hiába nem sikeres a romániai politikai térben az EMNP, a magyarországi befolyás alatt működő társadalmi térben igenis fontos szerepet tölt be. Az a tény, hogy az állampolgársági ügyintézésen keresztül 2010 óta elsődlegesen (legalábbis a 2018-as választásokig) ez a szervezet az EMNT-vel együttesen tartja a közvetlen kapcsolatot a magyar állampolgárokkal, így a magyarországi választásokra leadott legtöbb szavazat is rajtuk keresztül érkezik Magyarországra, bizonyítja, hogy, legalábbis a magyarországi politikai közösségen belül, nem tölt be marginális szerepet. Ez a kettős szerep viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy az olyan helyzetekben, amikor az illiberális állampolgárság jelen van a politikai térben, az intézmények vizsgálata más kutatási területek esetében nemcsak az állampolgársági politikák vagy a politikai berendezkedés vizsgálatában elengedhetetlen, hanem egyéb területek esetében is említésre méltó. Ezáltal a kutatás további vizsgálandó területeknek nyitja meg a lehetőséget, az illiberális állampolgárság e specifikus sajátosságának feltárásával.

BIBLIOGRÁFIA

Szakirodalom

- Agarin, Timofey, és Ireneusz Paweł Karolewski, szerk. 2015. *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*. London, New York: Rowman & Littlefield International.
- Alonso, Alexandra Délano, és Harris Mylonas. 2019. „The microfoundations of diaspora politics: unpacking the state and disaggregating the diaspora”. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45 (4): 473–491. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1409160>
- Árus László. 2011. „Helyzet lesz. Talán. Remélhetőleg.” *Magyar Kisebbség* 34–49 (1–2): 97–121.
- Bajáki Veronika. 1973. *Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság*. Budapest: KJK.
- Bakk Miklós. 2007. „Egy paradigma lebomlása. Az RMDSZ- és az EP-választások tanulságai”. *Kommentár* (6): 98–108.
- Bakk Miklós és Öllös László. 2009. „Politikai közösség és kulturális identitás. Magyarország és a szomszédos országok magyar kisebbségeinek viszonyában”. In *Határon túli magyarság a 21. században – tanulmánykötet*, 41–66. Budapest: Köztársasági Elnöki Hivatal.
- Balot, Ryan. 2017. „Revisiting the Classical Ideal of Citizenship”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*. Oxford: Oxford University Press. <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-1> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Bánkuti, Miklós, Gábor Halmai, és Kim Lane Scheppele. 2012. „Hungary’s Illiberal Turn: Disabling the Constitution”. *Journal of Democracy* 23 (3): 138–146. <https://www.journalofdemocracy.org/article/hungary%E2%80%99s-illiberal-turn-disabling-constitution> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Bárdi Nándor. 2002. „A kedvezménytörvény mint támogatáspolitikai lehetőség: segélyezés vagy építkezés?” In *Státusz-törvény (Előzmények és következmények)*, 117–126. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- . 2004. „The History of Relations Between Hungarian Governments and Ethnic Hungarians Living beyond the Borders of Hungary”. In *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*, 58–84. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University. http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/contents.html (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Barna Gergő és Kiss Tamás. 2013. *Erdélyi magyar fiatalok 2013 – Hungarian youth in Transylvania – Research report*. Cluj-Napoca: ISPMN.
- Bauböck, Rainer. 1994. *Transnational Citizenship. Membership and Rights in International Migration*. Aldershot, UK: Edward Elgar.

- . 2003. „Towards a Political Theory of Migrant Transnationalism”. *The International Migration Review* 37 (3): 700–723.
- . 2005. „Expansive Citizenship – Voting beyond Territory and Membership | PS: Political Science & Politics | Cambridge Core”. *PS: Political Science & Politics* 38 (4): 683–687.
- . 2007a. „Stakeholder Citizenship and Transnational Political Participation: A Normative Evaluation of External Voting”. *Fordham Law Review* 75 (5): 2393.
- . 2007b. „Why European Citizenship? Normative Approaches to Supranational Union”. *Theoretical Inquiries in Law* 8 (2): 453–488. <http://www7.tau.ac.il/ojs/index.php/til/article/view/642> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- . 2018. *Democratic inclusion: Rainer Bauböck in Dialogue*. Manchester: Manchester University Press. <https://www.manchesteropenhive.com/view/9781526105257/9781526105257.xml> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Bauböck, Rainer, és Thomas Faist, szerk. 2010. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789089642387>
- Beaumont, Elizabeth. 2014. *The Civic Constitution: Civic Visions and Struggles in the Path toward Constitutional Democracy*. First Edition. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Bellamy, Richard, és Madeleine Kennedy-Macfoy. 2014. *Citizenship*. London: Routledge. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/32074> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Benhabib, Seyla. 2001. *Transformations of citizenship: dilemmas of the nation state in the era of globalization: two lectures*. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.
- . 2005. „Borders, Boundaries, and Citizenship”. *PS: Political Science & Politics* 38 (4): 673–677. <https://doi.org/10.1017/S1049096505050328>
- Bennett, Andrew, és Jeffrey T. Checkel. 2015. „Process tracing: from philosophical roots to best practices”. In *Process Tracing. From Metaphor to Analytic Tool*, 3–39. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benyhe István. 1999. „Kettős állampolgárság a Kárpát-medencében?” *Magyar Kisebbség* 16–17 (2–3): 3–8. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=12&cikk=m990201.htm> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Borbély Imre. 1999. „Pro vagy kontra. A magyar állampolgárság alanyi jogának kiterjesztése minden magyarra”. *Magyar Kisebbség* 16–17 (2–3): 9–26. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=12&cikk=m990202.htm> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Boréus, Kristina, és Göran Bergström, szerk. 2017. „Analyzing Text and Discourse in the Social Sciences”. In *Analyzing Text and Discourse: Eight Approaches for the Social Sciences*, 1–22. London: SAGE Publications Ltd.
- Bosniak, Linda. 2000. „Citizenship Denationalized”. *Indiana Journal of Global Legal Studies* 7 (2): 447–509.
- Bourdieu, Pierre. 1985. „The Social Space and the Genesis of Groups”. *Theory and Society* 14 (6): 723–744.
- . 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

- Bozóki András és Hegedűs Dániel. 2017a. „A kívülről korlátozott hibrid rendszer. Az Orbán-rezsim a rendszertipológia tükrében”. *Politikatudományi Szemle* 26 (2): 7–32.
- . 2017b. „An Externally Constrained Hybrid Regime: Hungary in the European Union”. *Democratization* 25 (7): 1173–1189.
- Brubaker, Rogers. 1992a. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- . 1992b. „Citizenship Struggles in Soviet Successor States”. *The International Migration Review* 26 (2): 269–291. <https://doi.org/10.2307/2547057>
- . 1999. „The Manichean myth: Rethinking the distinction between ‘civic’ and ‘ethnic’-nationalism”. In *Nation and national identity: The European experience in perspective*, 55–71. Zürich: Verlag Rüegger.
- Carens, Joseph H. 2003. „Who Should Get in? The Ethics of Immigration Admissions”. *Ethics & International Affairs* 17 (1): 95–110. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7093.2003.tb00421.x>
- . 2013. *The Ethics of Immigration*. Oxford Political Theory. Oxford: Oxford University Press.
- Chandra, Kanchan. 2004. *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Head Counts in India*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2005. „Ethnic Parties and Democratic Stability”. *Perspectives on Politics* 3 (2): 235–252. <https://doi.org/10.1017/S1537592705050188>
- . 2009. „Making Causal Claims about the Effect of »Ethnicity«”. In *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, szerkesztette Mark Lichbach és Alan Zuckerman, Second Edition, 376–411. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804007.016>
- Clifford, G. Christans. 2005. „Ethics and Politics in Qualitative Research”. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, szerkesztette Norman K. Denzin és Yvonna S. Lincoln, Third Edition, 139–164. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Coffey, Amanda, és Paul Atkinson. 2013. *Making Sense of Qualitative Data Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Collyer, Michael. 2014a. „A Geography of Extra-Territorial Citizenship: Explanations of External Voting”. *Migration Studies* 2 (1): 55–72.
- . 2014b. *Emigration Nations: Policies and Ideologies of Emigrant Engagement*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- . 2017. „Diasporas and Transnational Citizenship”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*. <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-25> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Császár Melinda. 2011. „A státusztörvény végrehajtásának romániai tapasztalatai”. *Pro Minoritate* (tavasz): 38–60.
- Csepeli, György, és Örkény Antal. 1996. „The Changing Facets of Hungarian Nationalism”. *Social Research* 63 (1): 247–286.
- . 2017. *Nemzet és migráció*. Budapest: ELTE TáTK. http://tatk.elte.hu/file/csepeli-orkeny_nemzet_es_migrac.pdf (Letöltés ideje: 2021. november 15.)

- Csergő, Zsuzsa. 2013. „Kosovo and the Framing of Non-Secessionist Self-Government Claims in Romania”. *Europe-Asia Studies* 65 (5): 889–911. DOI: 10.1080/09668136.2013.805960
- Csergő, Zsuzsa, és James M. Goldgeier. 2004. „Nationalist Strategies and European Integration”. *Perspectives on Politics* 2 (1): 21–37.
- . 2013. „Kin-State Activism in Hungary, Romania, and Russia: The Politics of Ethnic Demography”. In *Divided Nations and European Integration*, szerkesztette Tristan James Mabry, John McGarry, Margaret Moore és Brendan O’Leary, 89–126. Philadelphia, PA: Penn Press.
- Dahl, Robert Alan. 1998. *On Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Deets, Stephen. 2008. „The Hungarian Status Law and the Specter of Neo-medievalism in Europe”. *Ethnopolitics* 7 (2–3): 195–215. <https://doi.org/10.1080/17449050701357525>
- Deme, László. 1998. „Liberal Nationalism in Hungary, 1988–1990”. *East European Quarterly* 32 (1): 57–83.
- Denzin, Norman K. 1970. *The research act: a theoretical introduction to sociological methods*. Chicago: Aldine Publishing Company
- . 1989. *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Denzin, Norman K. 2012. „Triangulation 2.0”. *Journal of Mixed Methods Research* 6 (2): 80–88.
- Dieckhoff, Alain. 2002. „Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmának újraértelmezése”. *REGIO. Kisebbség, Kultúra, Politika, Társadalom* 13 (4): 7–22.
- Dijk, Teun A. van. 2010. *Discourse and Context: A Socio-Cognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dower, Nigel. 2000. „The Idea of Global Citizenship – A Sympathetic Assessment”. *Global Society* 14 (4): 553–567. <https://doi.org/10.1080/713669060>
- Dumbrava, Costica. 2010. „How Illiberal Are Citizenship Rules in European Union Countries?” Working Paper 2010/50. <http://cadmus.eui.eu//handle/1814/14114> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- . 2014. „External citizenship in EU countries”. *Ethnic and Racial Studies* 37 (13): 2340–2360. <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.826812>
- Fairclough, Norman. 1993. „Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities”. *Discourse & Societies* 4 (2): 133–168.
- Faist, Thomas. 1998. „Transnational Social Spaces out of International Migration: Evolution Significance and Future Prospects”. *Archives Européennes de Sociologie* 39 (2): 213–247.
- Faist, Thomas, és Peter Kivisto. 2007. *Citizenship. Discourse, Theory, and Transnational Prospects*. Oxford: Blackwell.
- Fearon, James D. 1999. „Why Ethnic Politics and ‘Pork’ Tend to Go Together.” Working Paper. Stanford, CA: Stanford University.
- Fielding, Nigel G., és Jane L. Fielding. 1989. *Linking Data*. London: SAGE Publications.
- Flick, Uwe, szerk. 2006. *An Introduction to Qualitative Research*. London: SAGE Publications.
- . 2011. *Triangulation: Eine Einführung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien Wiesbaden, Wiesbaden. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-531-92864-7>

- . 2018. „Triangulation”. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, 444–461. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Gál, Kinga. 2002. „‘The Hungarian Legislation on Hungarians Living in Neighbouring Countries’, in *The Protection of National Minorities by Their Kin-State*”. 32. Venice Commission, Science and Technique of Democracy. Strasbourg: Council of Europe, Strasbourg.
- Gamlen, Alan. 2014. „Diaspora Institutions and Diaspora Governance”. *International Migration Review* 48 (1): 180–217.
- Ganczer Mónika. 2011a. „Az állampolgárság fogalma és összetevői napjainkban”. *Jog Állam Politika* 3 (2): 65–85.
- . 2011b. „Az állampolgárság fogalmának történeti formái az ókortól a modern korig”. *Jog Állam Politika* 3 (1): 61–69.
- . 2013a. „Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén”. Doktori értekezés. Győr: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- . 2013b. *Állampolgárság és államutódlás*. Budapest, Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- . 2014. „Sarkalatos átalakulások: az állampolgársági jog átalakulása”. *MTA Law Working Papers* 63: 16.
- Gazsó Dániel. 2016. „A magyar diaszpóra fejlődéstörténete”. *Kisebbségi Szemle* 1 (1): 9–35.
- George, Alexander L., és Andrew Bennett. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gyulai Attila és Stein-Zalai Juliane. 2016. „Hibrid rezsimek és a szürke zóna”. *Metszetek* 5 (2): 42–59.
- Halász Iván. 2009. *Állampolgárság, migráció és integráció: A modern politikai közösségek dilemmái az Európai Unióban*. Budapest: MTA Jogtudományi Intézet. <http://mek.oszk.hu/17300/17347> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Halász Iván, és Majtényi Balázs. 2001. „A magyar és a szomszédos államok »státustörvényei«”. *Kisebbségkutatás* 11 (3): 470–479.
- Hallók Tamás. 2015. „A választás napján távollévők szavazása”. In *Választási dilemmák*, 207–215. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem. http://www.valasztasirendszer.hu/wp-content/uploads/NKE_ValasztasiDilemmak_2015_2.pdf (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Herner-Kovács Eszter. 2014. „Nation Building Extended: Hungarian Diaspora Politics”. *Minority Studies* 17: 55–67.
- Holsti, Ole R. 1969. *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Horowitz, Donald L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. First Edition. Oakland, CA: University of California Press.
- Iordachi, Constantin. 2000. „Állampolgárság és nemzeti identitás Romániában”. *REGIO. Kisebbség, Kultúra, Politika, Társadalom* 11 (3): 27–57.
- . 2004. „Dual Citizenship and Policies toward Kin-Minorities in East-Central Europe: A Comparison between Hungary, Romania, and the Republic of Moldova”. In *The Hungarian status law: nation building and/or minority protection*. http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/chapter08.pdf (Letöltés ideje: 2021. november 15.)

- Jakab András. 2011. „A külföldön élő magyar állampolgárok választójoga egyenlőségének kérdése a választási törvény koncepciójában”. *Pázmány Law Working Papers* 38. <http://plwp.eu/evfolyamok/2011/100-2011-38> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Jakab András és Szilágyi Emese. 2015. „Sarkalatos törvények a magyar jogrendben”. *MTA Law Working Papers* 32: 64.
- Jenne, Erin, és Cas Mudde. 2012. „Hungary’s Illiberal Turn: Can Outsiders Help?” *Journal of Democracy* 23 (3): 147–155.
- Józsa László. 2002. „A vajdasági ajánló/partnerszervezet működtetésével kapcsolatos elképzelések, valamint a Vajdaságba irányuló támogatási rendszer perspektívái”. In *Státusz-törvény (Előzmények és következmények)*, 133–140. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Kállai Péter és Nagy Alíz. 2019. „Egyenlőtlen nemzetépítés?” *Fundamentum* 23 (3–4): 20–36.
- Kántor Zoltán. 2005. „Re-institutionalizing the Nation – Status Law and Dual Citizenship”. *REGIO: Minorities, Culture, Politics, Society* 5 (1): 40–49.
- Karolewski, Ireneusz. 2012. „A Relational Approach to Citizenship: Between Civicness and Authoritarianism”. In *Education for Civic and Political Participation*, 191–206. Rotterdam, Boston: Sense Publishers.
- Kelley, Judith G. 2006. *Ethnic Politics in Europe*. Princeton: Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/titles/7875.html> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Kis János. 1996. „Túl a nemzetállamon”. *Beszélő*. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/tul-a-nemzet-allamon> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Kiss, Tamás. 2015. „Increasing Marginality, Ethnic Parallelism and Asymmetric Accommodation. Social and Political Processes Concerning the Hungarian Community of Transylvania”. *Minority Studies* 18: 33–69.
- . 2015. „Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok”. *Magyar Kisebbség* 20 (1–2): 30–64.
- . 2017. „Beyond the Ethnic Vote: Shifting Determinants of the Electoral Behavior of Transylvanian Hungarians”. *Problems of Post-Communism* 66 (2): 133–149. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2017.1336422>
- Kiss Tamás és Barna Gergő. 2013. *Erdélyi magyarok és románok a politikai térben*. Cluj-Napoca: Institutul Pentru Studierea Problemelor Minoritatilor Nationale.
- Kiss Tamás, Barna Gergő, és Székely István Gergő. 2013. „A társadalomépítéstől a klientúra-építésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása”. *Magyar Kisebbség* 68 (2): 7–40.
- Kiss, Tamás és István Gergő Székely. 2016. „Shifting linkages in ethnic mobilization: the case of RMDSZ and the Hungarians in Transylvania”. *Nationalities Papers* 44 (4): 591–610.
- Kiss, Tamás, István Gergő Székely, és Gergő Barna. 2017. „Factors Affecting Turnout among Ethnic Minority Voters”. *Intersections* 3 (4): 87–119. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v3i4.392>
- Kiss, Tamás, István Gergő Székely, Tibor Toró, Nándor Bárdi, István Horváth, és István Horváth, szerk. 2018. *Unequal Accommodation of Minority Rights: Hungarians in Transylvania. Palgrave Politics of Identity and Citizenship Series*. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78893-7_11

- Kitschelt, Herbert. 2001. „Divergent Paths of Postcommunist Democracies”. In *Political Parties and Democracy*, 299–326. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Koinova, Maria. 2017. „Beyond Statist Paradigms: Sociospatial Positionality and Diaspora Mobilization in International Relations”. *International Studies Review* 19 (4): 597–621.
- Koinova, Maria, és Dženeta Karabegović. 2017. „Diasporas and Transitional Justice: Transnational Activism from Local to Global Levels of Engagement”. *Global Networks* 17 (2): 212–233. <https://doi.org/10.1111/glob.12128>
- Kokes János. 1999. „Európai integráció, Schengen és a határon túli magyarság”. *Magyar Kisebbség* 16–17 (2–3): 50–56. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimkek&lapid=12&cikk=m990207.htm> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Koneska, Cvete. 2015. „Ethnic Identity, Domestic Politics and EU Incentives: Exploring Extraterritorial Citizenship Policies in Postcommunist Bulgaria and Macedonia”. In *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*, 155–176. London, New York: Rowman & Littlefield International.
- Kopper, Ákos. 2009. „Cosmopolitan Sovereignty and the proliferation and stratification of citizenship”. PhD Dissertation. Bremen: Jacobs University Bremen.
- . 2010. „Állampolgárság határon innen és túl”. *Beszélő* 15 (5): 25–35.
- . 2015. „Modern-Day Proxeny: Dual Citizens and Resident Foreigners as Citizen Diplomats”. *Journal of International Relations and Development* 18 (2): 182–201. <https://doi.org/10.1057/jird.2013.19>
- Kovács, Eszter. 2018. „Klasszikus és kelet-európai diaszpórapolitikák: Tipologizálás”. *REGIO. Kisebbség, Kultúra, Politika, Társadalom* 26 (3): 155–234.
- Kovács, Kriszta, Zsolt Körtvélyesi, és Alíz Nagy. 2015. „Margins of Nationality. External ethnic citizenship and non-discrimination”. *Perspectives on Federalism* 7 (1): 85–116.
- Kovács, Mária M. 2006. „The Politics of Dual Citizenship in Hungary”. *Citizenship Studies* 10 (4): 431–451. <https://doi.org/10.1080/13621020600858088>
- Kovács, Mária M., Zsolt Körtvélyesi, és Szabolcs Pogonyi. 2010. „*The Politics of External Kin-State Citizenship in East Central Europe*”. RSCAS/EUDO-CIT-Comp. EUDO Citizenship Observatory. Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies. <http://eudo-citizenship.eu/docs/ECEcomporeport.pdf> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Kovács, Mária M., és Judit Tóth. 2010. „Country Report: Hungary”. Country Report 2010/36. EUDO Citizenship Observatory. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/19616> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Körtvélyesi Zsolt. 2011. „Az »egységes magyar nemzet« és az állampolgárság”. *Fundamentum* 15 (2): 49–55. <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/11-2-03.pdf> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- . 2012. „From 'We the People' to 'We the Nation.'” In *Constitution for a Disunited Nation Hungary's New Fundamental Law*, 111–140. Budapest: Central European University Press.

- Körtvélyesi, Zsolt, és Balázs Majtényi. 2017. „Game of Values: The Threat of Exclusive Constitutional Identity, the EU and Hungary”. *German Law Journal* 18 (7): 1721–1744.
- Kymlicka, Will. 1995. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press. <http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/politicalscience/0198290918/toc.html> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Lefort, Claude. 1988. *Democracy and Political Theory*. Fordította David Macey. Cambridge: Polity.
- Levitsky, Steven, és Lucan A. Way. 2010. *Competitive Authoritarianism*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511781353>
- Lyons, Terrence, és Peter Mandaville. 2010. „Think locally, act globally”. *International Political Sociology* 4 (2): 124–141.
- Mahoney, James. 2007. „Qualitative Methodology and Comparative Politics”. *Comparative Political Studies* 40 (2): 122–144.
- Majtényi Balázs. 2014. „Kékcédulás levélszavazás”. *Átlátszó blog* 2014. április 11. http://blog.atlatszo.hu/2014/04/kekcedulas_levelszavazas/ (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Marshall, T. H. 1950. *Citizenship and Social Class and Other Essays*. First Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meinecke, Friedrich. 1908. *Weltbürgertum und Nationalstaat: Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*. München: R. Oldenbourg. http://archive.org/details/bub_gb_IvcWAA-AAYAAJ (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Melegh Attila. 2011. *Magyarrá válni: bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái*. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. <http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/magyarra-valni-bevanderlok-honositasi-es-integracios> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Morse, Janice M. 2003. „Principles of mixed methods and multimethod research design.” In *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research*, 189–208. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Müller, Jan-Werner. 2015. „Populista alkotmányosság: fogalmilag kizárt?” *Fundamentum* 19 (2–3): 41–49.
- . 2016. *What Is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Nagy Alíz. 2016. „Kettős állampolgárság hatása Erdélyben”. In *Kulcskérdések a társadalomkutatásban 2014–2015. Konferenciakötet*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar.
- . 2018. „Transforming Hungarian kin-minority in Transylvania”. MA Thesis. Budapest: CEU Nationalism Studies Programm.
- . 2019. „Az állampolgárság kiterjesztésének informális normái – Az intézményrendszer szerepe”. In *Hyphens (kötő-jelek) 2021*. Budapest: ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola.
- . 2019. „Illiberális állampolgárság: A magyarországi politikai közösség kiterjesztésének hatása az erdélyi magyar szervezetek érdekérvényesítésére”. PhD-értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/44535> (Letöltés ideje: 2022. január 7.)

- Nagy Boldizsár. 2014. „Az állampolgárság mint stigma: az állampolgárság hátrányai”. *REGIO. Kisebbség, Kultúra, Politika, Társadalom* 22 (1): 36–73.
- Orgad, Liav. 2010. „Illiberal Liberalism Cultural Restrictions on Migration and Access to Citizenship in Europe”. *The American Journal of Comparative Law* 58 (1): 53–105.
- . 2017. „Naturalization”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*. <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-15>
- Owen, David. 2010. „Resident aliens, non-resident citizens and voting rights: towards a pluralist theory of transnational political equality and modes of political belonging”. In *Citizenship acquisition and national belonging: migration, membership and the liberal democratic state*, 52–73. New York: Palgrave Macmillan.
- . 2011. „Transnational Citizenship and Rights of Political Participation”. *Normative Orders Working Paper* 6. <http://publikationen.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/22387> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- . 2018. „Populus, Demos and Self-Rule”. In *Democratic Inclusion: Rainer Bauböck in Dialouge*, 183–203. Manchester: Manchester University Press. <https://www.manchesteropenhive.com/view/9781526105257/9781526105257.xml> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Örkény Antal, és Székelyi Mária. 2013. „Honosítás és aktív állampolgárság a harmadik országbeli bevándorlók körében”. In *Bevándorlás és integráció: magyarországi adatok, európai indikátorok*, 172–199. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet.
- Ong, Aihwa. 1999. *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*. Durham, NC: Duke University Press. www.dukeupress.edu/flexible-citizenship (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Paarlberg, Michael Ahn. 2019. „Competing for the diaspora’s influence at home: party structure and transnational campaign activity in El Salvador”. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45 (4): 539–560. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1409166>
- Papp Z. Attila, szerk. 2008a. *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról | MTA TK Kisebbségkutató Intézet*. REGIO könyvek. Budapest: Magyar Külügyi Intézet. <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/beszedbol-vilag-elemzesek-adatok-amerikai-magyarokrol> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- . 2008b. „Összegzés: az amerikai magyar szervezeti élet és identitások értelmezési lehetőségei”. In *Beszédből világ: elemzések, adatok amerikai magyarokról*, szerkesztette Papp Z. Attila, 403–431. REGIO könyvek. Budapest: Magyar Külügyi Intézet. <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/beszedbol-vilag-elemzesek-adatok-amerikai-magyarokrol> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- . 2014. „Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által”. *REGIO. Kisebbség, Kultúra, Politika, Társadalom* 22 (1): 118–155.
- . 2017. „Trickster Logics in the Hungarian Dual-Citizenship Offer”. *Nationalism and Ethnic Politics* 23 (1): 18–32. <https://doi.org/10.1080/13537113.2017.1273656>
- Plattner, Marc F. 2007. „Is East-Central Europe Backsliding?” *Journal of Democracy* 18 (4): 5–6.
- Pocock, John G. A. 1992. „The Ideal of Citizenship since Classical Times”. *Queen’s Quarterly* 99 (1): 35–55.

- Pogonyi, Szabolcs. 2011. „Dual citizenship and sovereignty”. *Nationalities Papers* 39 (5): 685–704.
- . 2013. „*Naturalisations Procedures for Immigrants: Hungary*”. Naturalisation Procedures Reports NP 2013/1. EUDO Citizenship Observatory. <http://cadmus.eui.eu//handle/1814/29785> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- . 2014. „Four Patterns of Non-resident Voting Rights”. *Ethnopolitics* 13 (2): 122–140. <https://doi.org/10.1080/17449057.2013.846041>
- . 2017a. *Extra-Territorial Ethnic Politics, Discourses and Identities in Hungary*. Palgrave Studies in Citizenship Transitions. London: Palgrave Macmillan.
- . 2017b. „Europeanization of Kin-Citizenship and the Dynamics of Kin-Minority Claim-Making: The Case of Hungary”. *Problems of Post-Communism* 64 (5): 242–256. <https://doi.org/10.1080/10758216.2017.1329630>
- Rabushka, Alvin, és Kenneth A. Shepsle. 2008. *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*. First Edition. Columbus, OH: Charles E. Merrill Publishing Company.
- Rawls, John. 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rubenstein, Kim. 2007. „Citizenship in an Age of Globalisation: The Cosmopolitan Citizen”. *Law in Context: A Socio-Legal Journal* 25 (1): 88–111.
- Rubio-Marin, Ruth. 2006. „Transnational Politics and the Democratic Nation-State: Normative Challenges of Expatriate Voting and Nationality Retention of Emigrants”. *New York University Law Review* 81 (1): 101–131.
- Ryen, Anne. 2010. „Research Ethics and Qualitative Research”. In *Qualitative Research*, szerkesztette David Silverman, 31–45. London: SAGE Publications.
- Salat Levente. 2011. „A politikai közösség kérdése a többség–kisebbség viszonyának a nézőpontjából”. *Magyar Kisebbség* 16 (3–4): 159–190.
- . 2013. „A könnyített honosítás látható és várható következményeiről. Válaszok a Magyar Kisebbség kérdéseire”. *Magyar Kisebbség* 18 (3–4): 226–240.
- . 2015. „Az RMDSZ 25 éve – a célok tükrében”. *Magyar Kisebbség* 20 (1–2): 9–29.
- Sassen, Saskia. 2001. „Cracked Casings. Notes Towards an Analytics for Studying transnational process”. In *New Transnational Spaces: International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-First Century*, 187–208. London: Routledge.
- . 2002. „Towards Post-National and Denationalized Citizenship”. In *Handbook of Citizenship Studies*, 277–292. London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781848608276>
- Schedler, Andreas. 2013. *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford Studies in Democratization. Oxford, New York: Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-politics-of-uncertainty-9780199680320?cc=hu&lang=en&> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Scheppele, Kim Lane. 2013. „The Rule of Law and the Frankenstate: Why Governance Checklists Do Not Work – Scheppele – 2013 – Governance – Wiley Online Library”. *Governance* 26 (4): 559–562.
- . 2018. „Autocratic Legalism”. *University of Chicago Law Review* 85 (2): 545–583. <https://law-review.uchicago.edu/publication/autocratic-legalism> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)

- Schreier, Margrit. 2012. *Qualitative Content Analysis in Practice*. Los Angeles, CA: Sage.
- . 2014. „Qualitative Content Analysis?” In *The Sage Handbook of Qualitative Data Analysis*, 170–183. London: Sage Publications.
- Schwandt, Thomas A. 2015. *The SAGE dictionary of qualitative inquiry*. Fourth Edition. Los Angeles, CA: Sage.
- Schwandt, Thomas A., és Emily F. Gates. 2018. „Case Study Methodology”. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, 341–358.
- Shachar, Ayelet. 2007. „Against Birthright Privilege: Redefining Citizenship as Property”. In *Identities, Affiliations, and Allegiances*, szerkesztette Seyla Benhabib, Ian Shapiro, és Danilo Petranovich, 257–282. Cambridge, MA: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808487.012>
- . 2009. *The Birthright Lottery: Citizenship and Global Inequality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shachar, Ayelet, Rainer Bauböck, Irene Bloemraad, és Maarten Vink. 2017a. „Introduction: Citizenship – Quo Vadis?” In *The Oxford Handbook of Citizenship*. <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-37> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Silverman, David. 1986. *Qualitative Methodology and Sociology: Describing the Social World*. Aldershot: Gower.
- Skulte-Ouaiss, Jennifer. 2015. „»Less is More, or More is Less«? Securitized Citizenship in the Baltic States”. In *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*, 89–108. London, New York: Rowman & Littlefield International.
- Small, Mario Luis. 2011. „How to Conduct a Mixed Methods Study: Recent Trends in a Rapidly Growing Literature”. *Annual Review of Sociology* 37 (1): 57–86. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102657>
- Soysal, Yasemin Nuhoglu. 1994. *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Spiro, Peter J. 2010. „Dual Citizenship as Human Rights”. *International Journal of Constitutional Law* 8 (1): 111–130.
- . 2011. „Citizenship and Diaspora: A State Home for Transnational Politics?” In *Politics from Afar: Transnational Diasporas and Networks*. Vol. 14. Hurst: Columbia University Press.
- Stroschein, Sherrill. 2011. „Demography in ethnic party fragmentation: Hungarian local voting in Romania”. *Party Politics* 17 (2): 189–204.
- . 2012. *Ethnic Struggle, Coexistence, and Democratization in Eastern Europe*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Swanborn, Peter. 2012. *Case Study Research: What, Why and How?* Sage South Asia.
- Szarka László, Tóth Norbert, Kántor Zoltán, és Majtényi Balázs, szerk. 2009. „V. Függelék, Bozeni/Bolzanói Ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban”. In *Etnopolitikai modellek a gyakorlatban*. 7. kötet. 301–325. Tér és Terep. Budapest: Gondolat.

- Székely István. 2002. „A kedvezménytörvény romániai végrehajtásának dilemmái”. In *Státusz-törvény (Előzmények és következmények)*, 141–148. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Székely István Gergő. 2011. „Az Erdélyi Magyar Néppárt és az erdélyi magyar pártrendszer jövője. Hozzászólás Toró T. Tibor és Toró Tibor vitaindítójához”. *Magyar Kisebbség* 19 (1–2): 97–121.
- . 2014. „Dynamics of Party Politics, Electoral Competition and Cooperation within the Hungarian Minorities of Romania, Serbia and Slovakia”. PhD Dissertation. Budapest: CEU, Doctoral School of Political Science, Public Policy, and International Relations.
- Szűcs, Zoltán Gábor. 2018. „Mi a jelentősége annak, hogy Magyarországon jelenleg kompetitív autoriter rezsim van?” *Ellensúly – Közéleti folyóirat* (1): 43–54.
- Tan, Kok-Chor. 2017. „Cosmopolitan Citizenship”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*. <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-37> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Tarrow, Sidney G. 2005. *The New Transnational Activism*. New York: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles. 1995. „Citizenship, Identity and Social History”. *International Review of Social History* 40 (3): 1–17. <https://doi.org/10.1017/S0020859000113586>
- Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak, Eva Vetter, és Bryan Jenner. 2003. *Methods of Text and Discourse Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Toró T. Tibor, és Toró Tibor. 2011. „Romániai magyar tanulságok és jövőképek. Vitaindító a Magyar Összefogás esélyeiről”. *Magyar Kisebbség* 7–33 (1–2): 97–121.
- Tóth Gábor Attila. 2016. „Demokrácia és Diktatúra között: az autoritarizmus”. *Fundamentum* (2–4): 5–18.
- Tóth Judit. 2004. *Státuszjogok*. Budapest: Lucidus.
- . 2005. „Principles and Practice of Nationality Law in Hungary”. *REGIO: Minorities, Culture, Politics, Society* 5 (1): 21–39.
- . 2014. „A honosítás jogintézményének alakulása az elmúlt húsz évben”. *REGIO. Kisebbség, Kultúra, Politika, Társadalom* 22 (1): 74–90.
- Tóth, Judit, és Zsolt Körtvéyesi. 2011. „Naturalisation in Hungary: Exclusion by Ethnic Preference” 2 (1): 54–74.
- Udrea, Andreea. 2014. „A Kin-State’s Responsibility: Cultural Identity, Recognition and the Hungarian Status Law”. *Ethnicities* 14 (2): 324–346.
- . 2015. „Kin-state Responsibility, Reparations, and Extraterritorial Citizenship: A Comparative Analysis of Romania’s and Hungary’s Legislations on Kin-minorities.” In *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*, 23–42. London, New York: Rowman & Littlefield International.
- Vachudova, Milada Anna. 2005. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration After Communism*. Oxford: Oxford University Press. <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0199241198.001.0001/acprof-9780199241194> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Vass Ágnes. 2012. „Diaszpórák és az anyaország kapcsolata”. *South-East Europe: International Relations Quarterly* 3: 1–6.

- Vink, Maarten Peter. 2017. „Comparing Citizenship Regimes”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*. <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-10> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- Vink, Maarten Peter, és Rainer Bauböck. 2013. „Citizenship Configurations: Analysing the Multiple Purposes of Citizenship Regimes in Europe”. *Comparative European Politics* 11 (5): 621–648. <https://doi.org/10.1057/cep.2013.14>
- Waterbury, Myra A. 2006a. „Ideology, Organization, Opposition: How Domestic Political Strategy Shapes Hungary’s Ethnic Activism”. *REGIO: Minorities, Culture, Politics, Society* 6 (1): 65–86.
- . 2006b. „Internal Exclusion, External Inclusion: Diaspora Politics and Party-Building Strategies in Post-Communist Hungary”. *East European Politics and Societies* 20 (3): 483–515. <https://doi.org/10.1177/0888325405280897>
- . 2008. „Uncertain Norms, Unintended Consequences: The Effects of European Union Integration on Kin-state Politics in Eastern Europe”. *Ethnopolitics* 7 (2–3): 217–238. <https://doi.org/10.1080/17449050701413427>.
- . 2017. „National Minorities in an Era of Externalization”. *Problems of Post-Communism* 64 (5): 228–241. <https://doi.org/10.1080/10758216.2016.1251825>
- . 2018. „Friends in High Places? The Externalisation of Hungarian Minority Rights Claims”. In *The Noble Banner of Human Rights: Essays in Memory of Tom Lantos*, szerkesztette Anna-Maria Biro és Katrina Lantos Swett, 150–182. Leiden, Boston: Brill.
- Weber, Max. 1947. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press.
- Weber Renáta. 2002. „Az anyarország és kisebbségei: európai standardok?” In *Státusztvény (Előzmények és következmények)*, 36–56. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Wimmer, Andreas, és Nina Glick Schiller. 2002. „Methodological Nationalism and beyond: Nation–State Building, Migration and the Social Sciences”. *Global Networks* 2 (4): 301–334. <https://doi.org/10.1111/1471-0374.00043>
- Yin, Robert K. 2003. *Case Study Research: Design and Methods*. Third Edition. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- . 2014. *Case Study Research: Design and Methods*. Los Angeles, CA: Sage.

Nemzetközi dokumentumok, jogszabályok, jogesetek

1990. évi XXXII. törvény a magyar állampolgárságtól megfosztó határozatok hatályának megszüntetéséről szóló 1990. évi XXVII. törvény módosításáról
1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról
2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról
2010. évi XLV. törvény A Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről
2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról

„Bozeni/Bolzanói Ajánlások a Nemzeti Kisebbségekről Az Államközi Kapcsolatokban (II. Az Államok Kötelezettségei a Nemzeti Kisebbségekhez Tartozó Állampolgáraikkal Szemben)”. 2008. OSCE. <http://www.osce.org/hcnm/33633>.

Charter of the United Nations, San Fransisco, 26 July 1945. Kihirdette: 1956. évi I. törvény 1956.

„Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws”. 1930. The Hague.

„Council of Europe, European Convention on Nationality”. 1997. ETS no. 166.

Covenant of the League of Nations, Versailles, 28 June 1919. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvény 1921.

„Explanatory Report to the European Convention on Nationality”. 1997. Council of Europe, ETS no. 166.

„Fidesz – Magyar Polgári Szövetség T/29-es számú törvényjavaslat a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról”. 2010. <http://www.parlament.hu/irom39/00029/00029.pdf>

Nottebohm (Liechtenstein v. Guatemala). 1955. ICJ.

„Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State”. 2001. CDL-INF (2001) 019-e. Venice: Venice Commission.

„The Official Position of the Romanian Government on the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries”. 2001. CDL (2001) 081-e.

Vámos és mások Magyarország elleni ügye. 2015. European Court of Human Rights.

Újságcikkek, blogbejegyzések, kutatási jelentések és egyéb online források

„770 ezer határon túli szavazónak küld értesítőt a választási iroda”. 2021. október 26. [hvg.hu](https://hvg.hu/itthon/20211026_hataron_tuli_szavazo_ertesito_nvi). https://hvg.hu/itthon/20211026_hataron_tuli_szavazo_ertesito_nvi

„A Fidesz és a kettős állampolgárság – Elvarrni az egyik szálát”. 2010. *Magyar Narancs*. https://magyarnarancs.hu/belpol/a_fidesz_es_a_kettos_allampolgarsag_-_elvarrni_az_egyik_szalat-73698

„A Fidesz-kormányzás folytatását szeretnék a határon túli magyar politikusok”. 2017. július 21. <https://24.hu/kozelet/2017/07/21/a-fidesz-kormanyzas-folytatasi-szeretnek-a-hatarontuli-magyar-politikusok/>

„A nemzeti kisebbségek politikai képviselete és választói magatartása”. 2019. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. <https://ispmn.gov.ro/proiect/3/2504>

- „Aláírta az együttműködési megállapodást az RMDSZ és az MPP”. *Transindex*. 2016. szeptember 15. <http://itthon.transindex.ro/?hir=43793>
- „Áldás Népeség Egyesület – »Gyermekek nélkül népünknek híre csak emlék.«” 2019. Áldás Népeség Egyesület. <https://aldasnepeseg.ro/>
- „Az Erdélyi Magyar Néppárt bejegyzésének kálváriája”. 2011. szeptember 15. <http://www.erdon.ro/az-erdelyi-magyar-neppart-bejegyzesenek-kalvariaja/1791155>
- „Az RMDSZ nem foglalkozik többé a magyar igazolványok ügyintézésével”. 2011. május 3. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/az-rmdsz-nem-foglalkozik-tobbe-a-magyar-igazolvanyok-ugyintezesével>
- „Az RMDSZ-nek is lesz miniszterelnök-jelöltje, de a prioritás a harmas koalíció helyreállítása”. 2021. november 3. <https://maszol.ro/belfold/Az-RMDSZ-nek-is-lesz-miniszterelnok-jeloltje-de-a-prioritas-a-harmas-koalicio-helyreallitasa>
- „Az RMDSZ partnerként tekint az erdélyi magyar történelmi egyházakra – Winkler Gyula a KMKF Szórvány-diaszpóra munkacsoportjának ülésén”. 2018. november 14. <http://www.rmdsz.ro/sajtoszoba/hir/az-rmdsz-partnerkent-tekint-az-erdelyi-magyar-tortenelmi-egyhazakra-winkler-gyula-a-kmkf-szorvany-diaszpora-munkacsoportjanak-ulesen>
- Babos Krisztina. 2021. „Pírvolescu: ha a Fidesz elveszítené a jövő évi választást, az RMDSZ ismét szabad lenne”. *Transindex*. 2021. augusztus 26. <https://itthon.transindex.ro/?cikk=29176>
- Bakk Miklós. 2011. „EMNP és UNPR – két bejegyzés és néhány tanulság”. *Reflektórium* (14). <https://reflektorium.wordpress.com/2011/08/14/emnp-es-unpr-%E2%80%93ket-bejegyzes-es-nehany-tanulsag/>
- . 2014. „Fidesz–RMDSZ, avagy a diaszpóralét stratégiája”. *Transindex*. 2014. április 21. <http://welemeny.transindex.ro/?cikk=23161>
- „BGA Bizottság határozatai – így dolgoztunk”. Google Docs. é.n. https://docs.google.com/document/d/1L7J5BSya-pDnYVlnb9A3wKSio-YYUA-8E5HJy47Nhc/edit?usp=sharing&usp=embed_facebook
- „BGA kifizetések 2011-2018”. é. n. <https://docs.google.com/spreadsheets/d/e/2PACX-1vSnmjn9nsM3cpRww0pdyzIPJ62eN3Y0hOZquZfHcV0wcu91fuQ8L-BFiwlWrKXUxOg37y-2C6SWAqLYL/pubhtml>
- Czika Tihamér. 2017. „Nem mindegy”. *Élet és Irodalom* 61 (47). <https://www.es.hu/cikk/2017-11-24/czika-tihamer/nem-mindegy.html>
- „Csíki RMDSZ – A közösség alapja az egyház és a civil élet”. 2018. <http://csikirmdsz.ro/hu/nd/11338/a-kozosseg-alapja-az-egyhaz-es-a-civil-elet>
- Cs. P. T. „Az RMDSZ most már intézményesen is segít a honosításban”. *Maszol*. 2015. február 18. <https://www.maszol.ro/index.php/belfold/43085-az-rmdsz-most-mar-intezmenyesen-is-segit-a-honositasban>
- Cs. P. T./MTI. 2020. „Együttműködést ajánl az EMSZ az RMDSZ-nek a parlamenti választásokra”. *Maszol*. 2020. október 2. <https://maszol.ro/belfold/132900-egyuttm-kodest-ajanl-az-emsz-az-rmdsz-nek-a-parlamentivalasztasokra>

- „Egymásnak estek az erdélyi magyar pártok is a kvótanépszavazás miatt”. *hvg.hu*. 2016. október 4. https://hvg.hu/itthon/20161004_Egymasnak_estek_az_erdelyi_magyar_partok_is_a_kvotanepszavazas_miatt
- él. 2011. „Hogyan nyerjünk? (...választást Romániában)”. *Élet és Irodalom* 55 (39). <https://www.es.hu/cikk/2011-10-02/-el/hogyan-nyerjunk.html>
- „Elsőpró többséggel elfogadták a kettős állampolgárságról szóló törvényt”. 2010. *hvg.hu*. 2010. május 26. https://hvg.hu/itthon/20100526_elfogadtak_kettos_allampolgarsag
- „Erdély választott: közel 70 000 levélszavazatot gyűjtött be az EMNT és a Néppárt”. 2018. április 9. <http://emnt.org/2018/04/09/erdely-valasztott-kozel-70-000-levelszavazatot-gyujtott-be-az-emnt-es-a-neppart/>
- „Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Az EMNT céljai”. 2013. <http://emnt.org/archivum/az-emnt-celjai.html>
- „Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Az EMNT-irodák célja”. 2013. <http://emnt.org/archivum/az-emnt-irodak-celja.html>
- „Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Regisztráció a magyarországi választásokra”. 2014. március 2. <http://web.archive.org/web/20140302111346/http://emnt.org/regisztracio.html>
- Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Országos Küldöttgyűlése. 2010. „Autonómiát, politikai érdeképviseletet, nemzeti közösséget Határozat az Erdélyi Magyar Néppárt létrehozásáról”. Székelyudvarhely. http://emnt.org/archivum/admin/data/file/20130318/emnp_határozat_emnt.pdf
- „Erdélyi Magyar Néppárt Alapszabály”. 2012. <http://www.neppart.eu/admin/data/file/20120222/alapszabalyweb.pdf>
- „Erdély-szerte rajtoltak a Demokrácia Központok”. 2011. január 3. *erdon.ro*. <http://www.erdon.ro/erdely-szerte-rajoltak-a-demokracia-k246zpointok/news-20110103-03364376>
- „Eurotrans Alapítvány”. 2015. *Mandiner*. https://mandiner.hu/tag/eurotrans_alapitvany/
- „Eurotrans Alapítvány | »Kiszállások”. 2018. <http://eurotransalapitvany.ro/category/kiszallasok/?osszes=igen>
- „Eurotrans Alapítvány – Irodáink”. 2019. <http://eurotransalapitvany.ro/irodaink/>
- „Eurotrans Alapítvány Bemutakozás”. 2018. <http://eurotransalapitvany.ro/rolunk/>
- „Eurotrans Alapítvány Kiszállások”. 2018. <https://web.archive.org/web/20180327140953/http://eurotransalapitvany.ro/category/kiszallasok>
- „Folytatódnak a megkezdett programok, megvan az egymilliomodik új állampolgár”. 2017. Kormányzat. <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok-helyettes/hirek/folytatodnak-a-megkezdett-programok-megvan-az-egymilliomodik-uj-allampolgar>
- „Fotók: A nyílt utcán szavaznak Erdélyben”. 2014. *hvg.hu*. 2014. április 4. http://hvg.hu/itthon/20140404_Erdely_szavazas_konzulatus
- Gál Mária. 2015. „Bedarálta az RMDSZ-t is a magyar kormány”. 2015. február 20. https://nepszava.hu/1048944_bedaralta-az-rmdsz-t-is-a-magyar-kormany
- „Global Citizenship Observatory”. 2019. *Globalcit*. <http://globalcit.eu/>
- Gyergyai Csaba. 2010. „Demokrácia-központok erdélyi módra”. *Krónika online*. 2010. november 5. https://kronika.ro/erdelyi-hirek/demokracia_kozpontok_erdelyi_modra

- „Így »építik« a sajtót magyar pénzből Erdélyben”. 2018. *EuroCom – Romániai Sajtófigyelő*. 2018. február 15. <https://eurocom.wordpress.com/2018/02/15/igy-epitik-a-sajtot-magyar-penzbol-erdelyben-ujso-com/>
- „Indoklást kapott az Erdélyi Magyar Szövetség, hogy miért nem olvadhat össze az EMNP és az MPP”. 2021. *Transindex*. 2021. október. 24. <https://itthon.transindex.ro/?hir=65770>
- „Intő jelek» a Felvidékről”. 2012. *Új Magyar Szó* 8 (54).
- Kelemen, Hunor. 2019. „Kelemen Hunor 4 Éves Beszámolója”. https://issuu.com/rmdsz/docs/kelemenhunor_4eves_beszamolo_lapozh
- „Kelemen Hunor szövetségi elnök: megbizonyosodtunk, erős magyar közösség él Erdélyben”. 2016. <http://www.rmdsz.ro/sajtoszoba/hir/kelemen-hunor-szovetsegi-elnok-megbizonyosodtunk-eros-magyar-kozosseg-el-erdelyben>
- Kiss Attila. 2015. „Bevándorlás és Állampolgársági Hivatal válasza Sipos Zoltán adatigénylésére”. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal.
- Kiss Előd-Gergely. 2016. „Kvótanépszavazás: mérleget vont az EMNT”. *Krónika online*. 2016. október 6. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/kvotanepszavazas-merleget-vont-az-emnt> (Letöltés ideje: 2021. november 15.)
- „Kolozsvár: az egyházak javasolhatnak RMDSZ-es listavezetőt”. *Krónika online*. 2015. december 4. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/kolozsvar-az-egyhaziak-javasolhatnak-rmdsz-es-listavezetot>
- Kolozsvári Plenáris Ülés. 2009. „Határozat az EMNT fontosabb célkitűzéseiről és kiemelt programjairól”. http://www.emnt.org/index.php?Itemid=66&option=com_docman&lang=hu
- „Kormányablak”. 2019. Kormányablak. <http://kormanyablak.hu/hu>.
- Kőrössy Andrea. 2014. „Toró: visszaigazoltuk a nemzetpolitikát”. 2014. április 9. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/toro-visszaigazoltuk-a-nemzetpolitikait>
- Közéletünk. 2018. „A Magyar Polgári Párt az április 8-i magyarországi parlamenti választással kapcsolatos közérdekű közleménye”. *Erdély.ma*. 2018. április 3. <https://www.erdely.ma/a-magyar-polgari-part-az-aprilis-8-i-magyarorszagi-parlamentival-valasztassal-kapcsolatos-kozerdeku-kozlemenye/>
- Központi Statisztikai Hivatal. 2015. „Új magyar állampolgárok Változások az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése után”. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ujmagyarallampolgarok.pdf>
- „Külképviseleti részvételi adatok”. 2018. Nemzeti Választási Iroda. <http://www.valasztas.hu/kulkepviseleti-reszveteli-adatok>
- „Lemond tisztségéből Kovács Péter, az RMDSZ ügyvezető elnöke”. *Transindex*. 2017. január 4. <http://www.transindex.ro>. 2017 4. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=26382>
- „Levélszavazás jegyzőkönyve”. 2016. Nemzeti Választási Iroda. 11. <http://www.valasztas.hu/levelszavazas-eredmenyek>
- „Levélszavazás jegyzőkönyve”. —. 2018. Nemzeti Választási Iroda. 3. <http://www.valasztas.hu/levelszavazas-jegyzokonyv>
- „Levélszavazás: magyar választás április 6-án”. *Erdélyi Napló*. 2014. március 21. <https://erdelyi-naplo.ro/aktualis/levelszavazas-magyar-valasztas-aprilis-6-an>

- „Magyar állami vállalatok százmillió adományai segítik az erdélyi Fidesz-projektet”. 2013. április 18. *atlatso.hu* (blog). 2013. <https://atlatso.hu/2013/04/18/magyar-allami-vallalatok-adomanyai-segitik-az-erdelyi-fidesz-projektet/>
- „Magyarországi választások 2022”. é. n. Magyarországi választások 2022. <https://valasztas.info/>
- „Még érkeznek a szavazólapok, ne postán küldjük vissza!” 2018. április 4. <https://www.3szek.ro/load/cikk/111836/meg-erkeznek-a-szavazolapok-ne-postan-kuldjuk-vissza>
- Miniszterelnökség. 2015. „Eurotrans Alapítvánnyal kötött megállapodás – Közérdekű Adatigénylésre érkezett válasz”. <https://kimittud.atlatso.hu/request/4025/response/6879/attach/4/SMiBiz224%20K15030607570.pdf>
- „Mit gondol a székelyföldiek többsége a kvótanépszavazás kapcsán?” *Transindex*. 2016. szeptember 29. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=26204>
- „Nemzeti Konzultáció 2018”. 2018. <https://nemzetikonzultacio.kormany.hu/>
- „NERdély 1.: így hódította meg az erdélyi magyarságot a Fidesz”. 2018. *Átlátszó Erdély* (blog). 2018. április 5. <https://atlatso.ro/2018/04/05/nerdely-1-igy-hoditotta-meg-az-erdelyi-magyarsagot-a-fidesz/>
- „NERdély 2.: hogyan alakította át az erdélyi politikát a Fidesz?” 2018. *Átlátszó Erdély* (blog). 2018. április 6. <https://erdely.atlatso.hu/2018/04/06/nerdely-2-hogyan-alakitotta-at-az-erdelyi-politikat-a-fidesz/>
- „Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően”. 2018. május 10. <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-miniszterelnoki-eskutetelet-kovetoen/>
- „Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre”. 2017. július 22. <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-valaszai-a-taborlakokban-felmerult-kerdesekre/>
- „Ötéves az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. Jubileumi kötet”. 2008. <http://docplayer.hu/859819-Oteves-az-erdelyi-magyar-nemzeti-tanacs-jubileumi-kotet.html>
- „Partnere lesz a magyar kormánynek az RMDSZ a választási regisztráció népszerűsítésében”. 2014. *Transindex*. 2014. január 9. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=22189>
- Regisztráció.ro <https://regisztracio.ro/>. é. n. „Magyarországi Választások”. Magyarországi Választások. <https://regisztracio.ro/>
- „Regisztrációs kampányt indít az Eurotrans Alapítvány a 2022-es magyarországi választásokra”. é. n. <https://eurotransalapitvany.ro/2021/08/24/regisztracios-kampanyt-indit-az-eurotrans-alapitvany-a-2022-es-magyarorszag-i-valasztasokra/>
- „RMDSZ: az elkezdett munka folytatására szavaztak a magyarok”. 2018. www.rmdsz.ro. 2018. április 9. <http://www.rmdsz.ro/sajtoszoba/hir/rmdsz-az-elkezdett-munka-folytatasa-ra-szavaztak-a-magyarok>
- „RMDSZ–Fidesz viszony”. 2014. *Transindex*. <http://kozvita.transindex.ro/?kozvita=368>
- Semjén Zsolt. 2010. „Dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a törvény kapcsán elmondott beszéde”. 2010. http://allampolgarsag.gov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=142:semjen&catid=43:torveny&Itemid=72
- . 2017. „Megvan az egymilliomodik magyar állampolgár”. *Semjén Zsolt honlapja* (blog). 2017. november 9. <http://www.semjenzsolt.hu/2017/11/megvan-az-egymilliomodik-magyar-allampolgar/>

- „Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1”. 2013. Országgyűlés Hivatala. <http://www.parlament.hu/irom39/11826/11826-0001.pdf>
- Székely, Ervin. 2012a. „Hurrá, szavazunk!” *Új Magyar Szó*. <http://www.rmdsz.ro/interaktiv/velemen/hurra-szavazunk>
- . 2012b. „Ha használni nem tudsz...” *Új Magyar Szó*. <http://www.rmdsz.ro/interaktiv/velemen/hurra-szavazunk>
- Sipos, Zoltán. 2016. „5 év alatt több, mint 4 millió euróba kerültek Erdélyben a Demokrácia Központok”. *Átlátszó Erdély* (blog) 2016. január 7. <https://atlatszo.ro/2016/01/07/5-ev-alatt-tobb-mint-4-millioaba-kerultek-erdelyben-a-demokracia-kozpontok/>
- . 2017a. „Határon túli támogatások 1.: a jobb kéz nem tudja, mit támogat a bal”. *Átlátszó Erdély* (blog). 2017. március 15. <https://atlatszo.ro/2017/03/15/hataron-tuli-tamogatasok-1-a-jobb-kez-nem-tudja-mit-tamogat-a-bal/>
- . 2017b. „Határon túli támogatások 2.: Az állandó tételek és a legjobb barátok”. *Átlátszó Erdély* (blog). 2017. március 20. <https://atlatszo.ro/2017/03/20/hataron-tuli-tamogatasok-2-az-allando-tetelek-es-a-legjobb-baratok/>
- . 2017c. „Magához edesgette a Fidesz az erdélyi magyar online sajtót”. *Átlátszó Erdély* (blog). 2017. június 5. <https://erdely.atlatszo.hu/2017/06/05/magahoz-edesgette-a-fidesz-az-erdelyi-magyar-online-sajtot/>
- . 2019. „Foci, templom, iskola: 84 milliárd forint állami támogatás ment tavaly a határon túlra”. 2019. február 8. <https://atlatszo.hu/kozpenz/2019/02/08/foci-templom-iskola-84-milliard-forint-allami-tamogatas-ment-tavaly-a-hataron-tulra/>
- . 2021. „Milliárdokkal olajozott érdekházasság: így hódította meg az RMDSZ-t a Fidesz”. *Átlátszó Erdély* (blog) 2021. február 26. <https://atlatszo.ro/tamogatasok/milliardokkal-olajozott-erdekhasassag-igy-hodította-meg-az-rmdsz-t-a-fidesz/>
- „Tájékoztató az egyszerűsített honosítási eljárásról”. 2013. http://www.allampolgarsag.gov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=27
- „Tájékoztató honlapot indított a regisztrációról az EMNT és a Néppárt”. 2017. <http://emnt.org/archivum/tajekoztato-honlapot-indított-a-regisztracióról-az-emnt-es-a-neppárt.html>
- „Téglák és emberek. Az Erdélyi Református Egyházkerület ingatlanberuházásai”. 2018. *Átlátszó Erdély* (blog). 2018. augusztus 28. <https://atlatszo.ro/2018/08/28/teglak-es-emberek-az-erdelyi-reformatus-egyhazkerulet-ingatlanberuhazasai/>
- „Titokzatos RMDSZ-alapítvány segít a honosításban”. 2015. http://foter.ro/cikk/20150218_titokzatos_rmdsz_alapitvany_segit_a_honositasban
- „Toró: Az érvénytelen levélszavazatokkal fizettük meg a tanulópenzt”. 2014. *Kárpátalja*. 2014. április 16. <http://karpataljalap.net/?q=node/21573>
- „Tőkés kilépett a Temes megyei RMDSZ-ből”. 2012. *szatmar.ro*. https://www.szatmar.ro/Tokes_Laszlo_kilep_az_RMDSZbol/hirek/48622
- „Tőkés László nyilatkozata” *Nyugati Jelen*. 2008. december 15. https://www.nyugatijelen.com/kronika/tokes_laszlo_nyilatkozata.php

- „Új hazai magyar párt alakulhat (Tőkés László alternatívát javasol)”. 2010 *Háromszék*. 2010. október 4. https://www.3szek.ro/load/cikk/33019/uj_hazai_magyar_part_alakulhat_tokes_laszlo_alternativat_javasol&cm=8831
- „Újra áramlik a magyar közpénz az RMDSZ felé: ingatlanokat vásárol az Iskola Alapítvány”. 2019. *Átlátszó Erdély* (blog). 2019. január 14. <https://atlatszo.ro/2019/01/14/ujra-aramlik-a-magyar-kozpenz-az-rmdsz-fele-ingatlanokat-vasarol-az-iskola-alapitvany/>.
- „Ügyintézés – Honosítás és visszahonosítás”. 2019. https://regi.ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420011/Honositas_es_visszahonositas20091202.html?ugy=allampesku.html
- „Választási ügysegéd”. 2019. https://kerelem.valasztas.hu/vareg/KulfoldiCimKerelemInditasa.xhtml?jsessionid_vu=VvDnZisBQJt6Up8Rt6wR5SnOgH6XV31gAEih2JVY.vugy2
- „választás.infó – a magyarországi választásokról az Erdélyben élő magyar állampolgároknak”. 2018. február 8. <https://web.archive.org/web/20180208014505/http://valasztas.info/>
- „Választások 2018. – Regisztráció”. 2018. <http://regisztracio.ro>

A fenti linkek letöltési ideje: 2021. november 15.

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. <i>ábra.</i> Jogszabályok és dokumentumok áttekintése	116
2. <i>ábra.</i> A politikai érdekek kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban	132
3. <i>ábra.</i> A politikai érdekek kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban.....	132
4. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban	133
5. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban	133
6. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP-dokumentumokban.....	134
7. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP-dokumentumokban.....	134
8. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok aránya – RMDSZ/Eurotrans	135
9. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – RMDSZ/Eurotrans	135
10. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP-dokumentumokban.....	136
11. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP-dokumentumokban.....	136
12. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok aránya – RMDSZ/Eurotrans	137
13. <i>ábra.</i> Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – RMDSZ/Eurotrans	137
14. <i>ábra.</i> Kódolási folyamat	139
15. <i>ábra.</i> Orbán Viktor-szövegekben elhangzott utalás a politikai közösségre	141
16. <i>ábra.</i> Orbán Viktor-szövegekben elhangzott utalás a politikai érdekekre	141
17. <i>ábra.</i> A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNT diskurzusában.....	143
18. <i>ábra.</i> A politikai közösségre vonatkozó kódok időrendben az EMNT diskurzusában.....	143
19. <i>ábra.</i> A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNP diskurzusában.....	144
20. <i>ábra.</i> A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az EMNP-szövegekben.....	144
21. <i>ábra.</i> A politikai közösségre utalás RMDSZ-szövegekben.....	145

22. <i>ábra.</i> A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az RMDSZ-szövegekben.....	145
23. <i>ábra.</i> Az RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa időrendben a román politikai események kapcsán	147
24. <i>ábra.</i> Az RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa a román politikai események kapcsán.....	147
25. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezése időrendben az EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban	148
26. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezése az EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban	149
27. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezése az RMDSZ román nyelvű közleményeiben	149
28. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezése az EMNP román nyelvű közleményeiben	150
29. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezése időrendben az EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban	150
30. <i>ábra.</i> A politikai közösség kifejezése az EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban.....	151
1. <i>táblázat.</i> Kutatási protokoll	197
2. <i>táblázat.</i> Prototipikus kódok	198
3. <i>táblázat.</i> Elemzett dokumentumok	199
4. <i>táblázat.</i> Autocoding – Dokumentumok.....	200
5. <i>táblázat.</i> Autocoding – Diskurzuselemzés.....	201
6. <i>táblázat.</i> Elemzett szövegek.....	202

MELLÉKLETEK

1. táblázat. Kutatási protokoll

	Dokumentumok	Kommunikációs stratégiák	Kapcsolatrendszer, projektek
Adatforrás	Jogszabályok és alapító okiratok	Közlemények, Orbán Viktor-beszédek	Kapcsolatrendszerek, projektekről elérhető online források
Mintavételi eljárás	Választások, politikai kampányokhoz kapcsolódó események kronológiájának áttekintése, releváns dokumentumok mentése	Választások, politikai kampányokhoz kapcsolódó beszédek, közlemények mentése	Választások, politikai kampányokhoz kapcsolódó események kronológiájának áttekintése, releváns projektekről szóló hírek mentése
Elemzés módszere	Tartalomelemzés	Diskurzuselemzés	Konceptuális elemzés

2. táblázat. Prototipikus kódok

Kód	Kód jelentése	Prototipikus szövegrészlet
Erdélyi politikai közösség	A szövegrészlet a kettős állampolgárokat mint az erdélyi politikai közösség tagjait szólítja meg	„A lényeg az, hogy azt az illúziót keltse az itteni magyarokban, mintha nekik módjukban állna...”
Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség	A szövegrészlet a kettős állampolgárokat mint a magyarországi politikai közösség tagjait szólítja meg	Azok, akik a nemzet megosztásán ügyködtek, csúfos vereséget szenvedtek. / Európai képviselőnk szívbeli elismerését fejezte ki Orbán Viktor elnöknek, a nemzet miniszterelnökének
Romániai politikai közösség	A szövegrészlet a kettős állampolgárokat mint a romániai politikai közösség tagjait szólítja meg	„ha bármilyen mértékben figyelembe venné a romániai magyarság jogos érdekeit”
Területi politikai érdekek	A szövegrészlet alapján a szervezetek tevékenységükben a területi, regionális érdekeket veszik figyelembe, annak megfelelően cselekednek.	„Az egyetemi tanévnyitó demonstratív jellegén túl a magyar vezetőknek érdemi párbeszédet, és ha lehet, együttműködést kell kialakítaniuk, ezzel is megerősítve a nemzeti együttműködés rendszerét, mondta Tőkés László a találkozó után.”
Közös politikai érdekek	A szövegrészlet alapján a szervezetek tevékenységükben a magyarországi politikai érdekekkel egybeeső érdekeiket veszik figyelembe, annak megfelelően cselekednek.	„hiszen, minként a magyar történelem során oly sokszor, a magyar összefogás által ismét sikerült megvédenünk Magyarországot, s vele együtt évezredes kultúránkat.”
Magyarországi politikai érdekek	A szövegrészlet alapján a szervezetek tevékenységükben a magyarországi politikai érdekeket veszik figyelembe, annak megfelelően cselekednek.	„szélsőségesen liberális politikusok igent mondanának a több ezer, kultúrájukban tőlünk idegen migráns befogadására”

3. táblázat. Elemzett dokumentumok

Szervezet	Dokumentum	Időpont	Megjegyzés
RMDSZ	Alapító Szándéknyilatkozat	1990	A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szándéknyilatkozata, 1990. január 13. In Bárdi Nándor, Éger György (szerk.) (1999.): <i>Útkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai 1989–2000.</i> Budapest: Teleki László Alapítvány.
Eurotrans Alapítvány	Bemutakozás a honlap alapján	2004	Nincs elérhető korábbi honlap, a mostani honlapon elérhető bemutatkozás szövege szerint az Eurotrans Alapítvány munkájáról szóló célkitűzések 2004-ből
EMNT	Célkitűzések	2009	2009-es Kolozsvári Plenáris ülés fogadta el, archív honlapról
EMNT	Megállapodás	2010	Adatközlés alapján
EMNT	Határozat az EMNP létrehozásáról	2010	EMNT Országos Küldöttgyűlése fogadta el 2010. december 4-én, Székelyudvarhelyen, archív honlapról
RMDSZ	Állásfoglalás a kedvezményes honosítás kérdésében	2011	RMDSZ 10. Kongresszusán elfogadott dokumentumok
RMDSZ	Erős Európa sikeres erdélyi magyar közösség	2011	RMDSZ 10. Kongresszusán elfogadott dokumentumok
EMNT	Alapszabály	2011	Elfogadta az Országos Küldöttgyűlés a 2011. december 10-i, marosvásárhelyi ülésén, archív honlapról
Demokrácia Központok	Feladatok és Célok megfogalmazása	2011	Archív honlapról
EMNT	Célok megfogalmazása	2013	Archív honlapról
EMNP	Országos Gyűlés határozatok	2013	I. OKGY határozatok
EMNP	Zárónyilatkozat	2014	Az Erdélyi Magyar Néppárt Országos Választmánya 2014. február 22-i székelyudvarhelyi ülésének
Eurotrans Alapítvány	Megállapodás	2015	Adatközlés alapján
RMDSZ	Célkitűzések	2015	RMDSZ 12. Kongresszusán elfogadott dokumentumok
RMDSZ	Feladatok és Célok megfogalmazása	2017	RMDSZ 13. Kongresszusán elfogadott dokumentumok

4. táblázat. Autocoding – Dokumentumok

Autocoding	Keresett kifejezések	Alkalmazott kódok
RMDSZ/ Eurotrans- dokumentumok	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	Közös politikai érdekek
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek / Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség
EMNT/EMNP- dokumentumok	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	n. a.
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek / Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség

5. táblázat. Autocoding – Diskurzuselemzés

Autocoding	Keresett kifejezések	Alkalmazott kódok
RMDSZ/ Eurotrans- dokumentumok	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	Közös politikai érdekek
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek / Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség
EMNT-EMNP- dokumentumok	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	n. a.
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek / Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség
Orbán Viktor- beszéd	magyarság	Területi politikai érdekek / Erdélyi politikai közösség / Magyar- országi (kiterjesztett) politikai közösség
	Magyarország(i)	Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség / Közös politikai érdek
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek / Erdélyi politikai közösség / Magyar- országi (kiterjesztett) politikai közösség
	Románia(i)	Területi politikai érdekek / Erdélyi politikai közösség / Romániai politikai közösség
	államhatárok	Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség / Közös politikai érdek
	állampolgár	Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
	külhoni magyarok	Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
	nemzet	Magyarországi (kiterjesztett) politikai közösség
	határon túli magyar	n. a.

6. táblázat. Elemzett szövegek

Orbán Viktor- beszéd	EMNT	EMNP	RMDSZ
A kormány nemzeti gazdaságpolitikát folytat	Megtisztelő, hogy részesei lehetünk a sikernek	Toró: a sikeres nemzetpolitika kulcsa a kuruc-labanc egyensúly	Több mint 120 ezer székelyföldi szavazat
2013. 07. 29.	2018. 04. 15.	2013. 07. 26.	2018. 04. 11.
Orbán Viktor beszéde az egyszerűsített honosítás révén lett félmilliomodik magyar állampolgár, Bőjte Csaba eskütételén	Sádor Krisztina: „Magyarország jelenlegi kormányának folytatnia kell a megkezdett munkát!”	Új korszak kezdődik az európai nemzetpolitikai érdekérvényesítésben	RMDSZ: az elkezdett munka folytatására szavaztak a magyarok
2013. 12. 05.	2018. 04. 05.	2014. 05. 27.	2018. 04. 09.
Felívelő korszak küszöbén állunk	Erdély választott: közel 70 000 levél-szavazatot gyűjtött be az EMNT és a Néppárt	Az Erdélyi Magyar Néppárt gratulál a Fidesz-KDNP választási győzelméhez	Magyarországi választások: csak az RMDSZ-hez beérkező szavazólapok célba érését garantáljuk
2014. 02. 17.	2018. 04. 09.	2014. 05. 27.	2018. 04. 06.
Orbán Viktor ünnepi beszéde	A szeretetnek a gyűlölet fölött aratott győzelme	Szabadságharcunkat az autonómiáért ma a demokrácia és a jog eszközeivel vívjuk	Borboly Csaba: a folytatásra szavaztam
2014. 03. 15.	2018. 04. 09.	2014. 03. 17.	2018. 04. 03.
Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően	Lezárult a regisztrációs kampány: közel 110 ezer személyt ért el az EMNT és a Néppárt önkéntesei	Közlemény	Tamás Sándor: Orbán Viktor és kormánya konkrét programokkal segíti közösségünket
2014. 05. 12.	2018. 03. 26.	2014. 03. 17.	2018. 04. 03.
Orbán Viktor beszéde a XXVIII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban	Nagy az érdeklődés a békemenet iránt	Egy töről fakad a szegfű, a tulipán és a rózsa	Péter Ferenc: a nemzeti együvé tartozás kötelez
2017. 07. 22.	2018. 03. 13.	2014. 03. 17.	2018. 04. 03.

Orbán Viktor- beszéd	EMNT	EMNP	RMDSZ
Orbán Viktor válasza a táborlakókban felmerült kérdésekre	Békemenet Budapesten	Toró T. Tibor: „Többet vártunk Klaus Johannistól, mint egy emlékebe itt hagyott román zászlót”	Kelemen Hunor Szatmárnémetiben: iskoláink, templomaink, intézményeink megerősítése a következő generációról, a jövőről szól
2017. 07. 23.	2018. 03. 05.	2017. 07. 19.	2018. 03. 27.
Orbán Viktor beszéde az új református templom felszentelésén	Az EMNT elkezdi a mozgósítást a levélzavazatok begyűjtésére	Toró T. Tibor: „Tusványos a mi sikerünk!”	Péter Ferenc: most rajtunk a sor, hogy támogassuk Magyarország Kormányát
2017. 10. 01.	2018. 02. 27.	2017. 07. 15.	2018. 03. 20.
Orbán Viktor beszéde a Partiumi Keresztény Egyetem tanévnyitóján	Még két hónapig regisztrálhatnak az erdélyi magyar állampolgárok	Gyurcsány és társai tudatosan uszítanak	Mozgósít a magyarországi választásokra az Eurotrans Alapítvány
2017. 10. 02.	2018. 01. 19.	2017. 11. 03.	2018. 03. 06.
Orbán Viktor interjúja a Bihari Naplónak	A magyar nemzeti összetartozás és önrendelkezés jegyében teljen el a 2018-as év	Szilágyi Zsolt a MÁÉRT-en: „A magyar állampolgárság egy élő, szerves kapcsolat”	Az Eurotrans Alapítvány 35 ezer erdélyi magyarnak segített a választási regisztrációban
2017. 10. 04.	2018. 01. 14.	2017. 11. 11.	2018. 02. 06.
Orbán Viktor interjúja a Krónika című romániai napilapnak	2018 legyen a magyar nemzeti önrendelkezés év!	A XVI. MÁÉRT-ről	Porcsalmi Bálint „2018 kapcsán mi érdekes helyzetben vagyunk”
2017. 10. 05.	2018. 01. 12.	2017. 11. 12.	2017. 07. 28.
Orbán Viktor beszéde a Magyar Állandó Értekezlet XVI. ülésén	Honosíts, regisztrálj, szavazz!	Néppárti vezetők a FIDESZ Kongresszusán	Kelemen Hunor a „Nagy Egyesülésről” – Ezer év Erdélyben, száz év Romániában
2017. 11. 11.	2017. 11. 20.	2017. 11. 15.	2017. 12. 02.

Orbán Viktor- beszédék	EMNT	EMNP	RMDSZ
Orbán Viktor beszéde a Magyar Diaszpóra Tanács VII. ülésén	Szükséges a párbeszéd, és ha lehet, az együttműködés is.	Békemenet Budapesten	Kelemen Hunor: azt kívánom, az új ügyintéző irodában megértésre és nyitottságra leljenek a magyar emberek! – új magyar ügyintéző iroda nyílt Kolozsváron
2017. 11. 09.	2017. 10. 03.	2018. 03. 05.	2017. 09. 22.
Orbán Viktor beszéde a reformáció kezdetének 500. évfordulója alkalmából rendezett nemzeti megemlékezésen	Tájékoztató honlapot indított a regisztrációról az EMNT és a Néppárt	Nagy az érdeklődés a Békemenet iránt	2016-ban meg kell erősítenünk az erdélyi magyar képviseletet – Kelemen Hunor szövetségi elnök és Orbán Viktor miniszterelnök találkozója
2017. 10. 31.	2017. 09. 12.	2018. 03. 13.	2016. 02. 29.
Orbán Viktor éwertékelő beszéde	Közlemény a Magyarországról szóló vitáról	Szilágyi Zsolt: „A magyar identitás része a szabadságvágy”	Ambrus Attila: Egység-kétség
2018. 02. 18.	2014. 10. 22.	2018. 03. 15.	2016. 01. 06.
Orbán Viktor ünnepi beszéde az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc 170. évfordulóján	„Még hosszú utat kell megtenni Brüsszelig, hogy eljussunk Európába”	Szilágyi Zsolt: „Az erdélyi levélszavazatok közel felét a Néppárt és az EMNT juttatta célba”	A romániai elnökválasztásról és a Fidesz–RMDSZ kapcsolatok erősítéséről tárgyalt Orbán Viktor Kelemen Hunorral
2018. 03. 16.	2014. 04. 29.	2018. 04. 08.	2014. 08. 14.
Orbán Viktor nemzetközi sajtótájékoztatója	Tőkés László: „előttünk egy nemzetnek sorsa áll”	Gratulálunk a FIDESZ–KDNP pártszövetségnek!	Kelemen Hunor: kiegyensúlyozott, partneri viszonyra törekszünk az új magyar kormánnyal
2018. 04. 10.	2014. 04. 01.	2018. 04. 09.	2014. 04. 07.

Orbán Viktor-beszédek	EMNT	EMNP	RMDSZ
Orbán Viktor beszéde a Fidesz–KDNP választási győzelmét követően	Bihariak a budapesti Békemeneten	Megtisztelő, hogy részesei lehetünk a sikernek	Kelemen Hunor szövetségi elnök aktuálpolitikai kérdésekről tájékoztatta a magyar kormányfőt
2018. 04. 09.	2013. 10. 25.	2018. 04. 15.	2013. 11. 25.
Orbán Viktor beszéde a Fidesz kampányzáró eseményén	Orbán Viktorral találkoztak a Néppárt és az EMNT vezetői	Gratulálunk az újabb kormányfői megbízatáshoz!	A magyarellenes hangulat visszaszorítása közös cél: Kelemen Hunor szövetségi elnök Orbán Viktor miniszterelnökkel tárgyalt
2018. 04. 06.	2013. 07. 28.	2018. 05. 11.	2013. 08. 23.
Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően	Tőkés László beszéde: Bálványos/Tusványos – és a nemzetpolitikánk		Rendszeres egyeztetés az RMDSZ és a Magyar Kormány között
2018. 05. 12.	2017. 07. 22.		2013. 03. 08.
			Székely Ervin: Hurrá, szavazunk!
			2013. 02. 13.
Romániai politikai eseményekkel kapcsolatos szövegek			
	Utcai tüntetéseket szervez a Néppárt és az EMNT a régióát-szervezés ellen	Toró T. Tibor, az Erdélyi Magyar Néppárt elnöke: lezárult a pártépítés első szakasza	Milyen lesz a befogadóbb RMDSZ?
	2013. 07. 04.	2012. 02. 27.	2013. 01. 17.
	Nyissunk új fejezetet a rendszerváltozás folyamatában	Zatykó Gyula: felelősségteljes önkormányzati munkát!	Új társadalmi szerződés kell életünk öt fontos területén – Kelemen Hunor politikai megállapodást szorgalmaz az ország jövője érdekében
	2014. 08. 26.	2012. 07. 11.	2014. 10. 23.

Orbán Viktor- beszédék	EMNT	EMNP	RMDSZ
	A rendszer- változás folytatása is célja a mai választásoknak	Toró: jelöltjeink és munkánk alapján jobb szereplést érdemeltünk volna	A Magyarországon és külföldön élő magyar emberek vegyenek részt az otthoni közélet alakításában
	2016. 06. 05.	2012. 08. 08.	2016. 07. 08.
	Nem ígérek pozí- tív változásokat a romániai parlamenti választások	Az Erdélyi Magyar Néppárt álláspontja a választási törvények módosításával kapcsolatban	Erős parlamenti képviselőt az erdélyi magyarságnak
	2016. 12. 08.	2015. 03. 27.	2016. 11. 29.
	Európai parlamenti vita a romániai jogállamiságról	Laurențiu-Mihai Ștefan államelnöki tanácsossal találko- zott Toró T. Tibor	A szórványnak fontos szerepe van december 11-én
	2018. 10. 04.	2015. 04. 18.	2016. 11. 29.
		Román nyelvű hírek, közlemények	
		S-au prezentat can- didații Partidului Popular din regiunea Valea Ierului și regiu- nea Cetariu, Bihor	Kelemen Hunor, președintele UDMR: „Auto- nomia nu atinge integritatea teritorială”
		2012. 11. 05.	2012. 01. 11.
		PPMT și-a prezentat propunerile pri- vind regionalizarea României	Borbély László: UDMR este pregă- tită pentru alegeri
		2013. 03. 27.	2012. 02. 25.

Orbán Viktor- beszédék	EMNT	EMNP	RMDSZ
		Toró T. Tibor: nici- una dintre doleanțele noastre nu se înd- reaptă împotriva românilor	Kelemen Hunor: Electoratul ar trebui încurajat și nicidecum deru- tat când urmează să se prezinte la vot – A subliniat președintele UDMR în discursul sau din Parlament, privind eventuala modificare a legii electorale
		2013. 04. 29.	2016. 02. 09.
		Manifest transilvă- nean pentru regiunile istorice	Kelemen Hunor UDMR se înțelege cu PNL mai bine decât se așteaptă unii!
		2014. 01. 10.	2016. 03. 10.
		Parlamentul a dat din nou examen – și a picat!	Una dintre condiți- ile fundamentale pentru restabili- rea încrederii în relația majoritate și minoritate este ca România să își respecte deciziile asumate în Rezo- luția de la Alba Iulia - a declarat deputatul UDMR, Márton Árpád
		2015. 06. 11.	2017. 05. 04.
		Fancsali: „La Cluj, a sosit vremea dialogului sincer româno-maghiar!”	Președintele UDMR, Kelemen Hunor, consideră că prin respingerea amendamentului la Legea nr. 215/2001, majoritatea română a respins dialogul cu maghiarii!
		2016. 05. 19.	2017. 10. 04.

A kötet a magyar állampolgárság-politika erdélyi következményeit mutatja be. Az állampolgársági tanulmányok irodalma az elmúlt években felvetette annak lehetőségét, hogy az állampolgárság intézménye és tartalma az illiberális politikai berendezkedés elterjedésével átalakul. A kötet ezt a jelenséget vizsgálja, de nem csupán arra mutat rá, hogy Magyarország illiberális fordulata megváltoztatta az állampolgárság intézményét, hanem feltárja ennek pontos mechanizmusát is egy erdélyi esettanulmány segítségével.

A kötet két részből áll. Az első érdekes olvasmány lehet az állampolgársági tanulmányok iránt érdeklődőknek, míg a második rész azok számára, akik az erdélyi politikai folyamatokat, a kisebbségi magyar közösség intézményeit szeretnék jobban megismerni.

A kötet leírja azt, ahogyan az erdélyi civil és politikai szervezetek a magyar állampolgársági politika segítségével a magyar kormánytól függő helyzetbe kerülnek. Ezzel egy időben rámutat arra, hogy a kisebbségi szervezetek romániai politikai közösségben betöltött szerepe megváltozik, érdekvérvényesítési képességük csökken.

Az illiberalizmus egy új típusú állampolgársági koncepciót hoz létre. Ez már nem csupán az egyén és az állam jogi köteléke, hanem egy közbelső intézményrendszer segítségével irányított és alkalmanként újraterepített kapcsolat. A kötet az erdélyi esettanulmányon keresztül az illiberalizmus állampolgárságképét vázolja fel.

ISBN 978-963-463-986-2

ELTE
EÖTVÖS
KIADÓ